

НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ
НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ПРАВОВИХ НАУК УКРАЇНИ
НАУКОВА БІБЛІОТЕКА

**БЕЗПЕКОВЕ ІННОВАЦІЙНЕ СУСПІЛЬСТВО: ВЗАЄМОДІЯ У СФЕРІ
ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ТА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ**

матеріали міжнародної інтернет-конференції

25 травня 2016 року

Харків

Право

2016

УДК 340.111.5:001.895-049.5

ББК 67я4 + 60.5.33я4

Б40

ISBN

Редакційна колегія:

д-р юрид. наук, проф., акад. НАПрН України *Гетьман А. П.* (голова), канд. юрид. наук, доц. *Глібко С. В.*, канд. пед. наук *Пасмор Н. П.*

Б40 Безпекове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання : матеріали міжнар. інтернет-конф., 25 трав. 2016 р. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, НДІ прав. забезп. інновац. розвитку Нац. акад. прав. наук України, Наук. б-ка. – Харків : Право, 2016. – с.

25 травня 2016 року Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого разом із Науково-дослідним інститутом правового забезпечення інноваційного розвитку Національної академії правових наук України та науковою бібліотекою Університету провели Міжнародну інтернет-конференцію «Безпекове інноваційне суспільство: взаємодія у сфері правової освіти та правового виховання».

Учасники наукового заходу: професори, викладачі, аспіранти провідних ВУЗів України та Білорусі, бібліотечна спільнота і студентська аудиторія.

У науковому збірнику конференції представлено наукові статті, тези, в яких розглянуто актуальні проблеми державної екологічної політики; соціально-правової комунікації в сучасному суспільстві; електронного судочинства; інформаційної безпеки; особливостей організації правового виховання в сучасній Україні; ролі правової інформації в підвищенні праворозуміння, правосвідомості і правової культури; безоплатної правової допомоги; значення наукової бібліотеки у справі формування правової та загальної культури майбутніх юристів тощо.

Матеріали інтернет-конференції представлені на бібліотечному порталі університету (<http://library.nlu.edu.ua>), на сайті конференції (<http://conf.nlu.edu.ua>) та у електронному архіві-репозитарії eNULAUIR за адресою <http://dspace.nlu.edu.ua>.

Призначено викладачам, аспірантам, практикам юридичних клінік та бібліотечно-комунікаційної сфери, всіх, хто цікавиться загально-теоретичними і прикладними проблемами розвитку безпекового інноваційного суспільства, питаннями взаємодії у правоосвітній діяльності та та правовому вихованні.

Зміст

Загальнотеоретичні та прикладні проблеми безпекового інноваційного суспільства

Анісімова Г. В., Донець О. В. Екологізація вищої освіти як пріоритетний напрям державної екологічної політики: сучасні організаційно-правові аспекти

Байрачна Л. К. Проблемне поле інформаційного суспільства

Бистрова Ю. В. Проблеми соціально-правової комунікації у сучасному суспільстві

Борисова В. І. До проблеми надання інформаційних послуг

Бринцев О. В. Процесуальна революція – єдиний шлях електронного судочинства

Будецький Р. В. Місце органів юстиції у формуванні правової культури громадян України

Внукова Н. М. ЕРАЗМУС+ – інтеграційна європейська програма академічної мобільності

Гордеюк А. О. Інформаційна безпека як напрям правової освіти у вищих навчальних закладах України

Данильян О. Г., Буліч Н. М. Особливості організації правового виховання в сучасній Україні

Дзьобань О. П. Віртуальна реальність: до питання про міждисциплінарне осмислення

Єфремова К. В. Відкритий доступ до науки в інформаційному суспільстві

Іванов В. Г. Захист інформації методами комп'ютерної стеганографії

Іванов В. Г. Інформаційна безпека в інформаційному суспільстві

Іванов С. М., Карасюк В. В., Глинянський С. В. Електронне навчання і розвиток відкритих курсів

Karpenko O. O. (Карпенко О. О.) Information Culture as a Component of Higher Education in the Information Society

Клімова Г. П. Правове виховання у вищій школі: сутність та етапи здійснення

Ковальський В. С. Право на свободу слова як вимір верховенства права

Ліпкан В. А. Правова природа феномену інформаційного волонтерства

Ломоносов Ю. В. Захист і безпека цифрових творів у сучасному інфопросторі

Ломоносов Ю. В. Эффективный метод представления и трансляции цифровых библиотечных фондов в современном информационном пространстве

Мазниченко Н. І. Комп'ютерний аналіз змісту електронних документів

Маркова В. А. Книжкова комунікація в сучасному інфопросторі: антропологічний вимір

Орехова Е. П. Информация как источник доказательств

Розгон О. В. Особливості правової освіти та правового виховання неповнолітніх

Солодченко С. В. Спроби інституціоналізації суспільних відносин самоконтролю у сфері господарювання

Спасибо І. А. Дещо про історію виникнення глобальної мережі Інтернет

Суєтнов Є. П. Сучасні тенденції екологізації освіти в Україні

Терещенко С. В. Правове стимулювання інноваційних процесів на металургійних підприємствах щодо енергоефективності

Требін М. П. Концептуалізація феномену інформаційного суспільства

Турута О. В., Жидкова О. О. Етико-правова освітня діяльність як складова інформаційної безпеки особистості і суспільства

Чуркіна В. Г., Косенко К. О. Формування у педагогічних працівників морально-ціннісних якостей

Шаповалова О. В. «Адаптація національного законодавства до вимог сталого розвитку» як навчальна дисципліна

Бібліотечна секція

Аврамова І. П., Етенко Н. Ю. Правове виховання як засіб формування правової культури студентів (досвід роботи наукової бібліотеки ХНУРЕ)

Бакуменко Л. Г. Створення бар'єрів чи право на визнання?

Бова І. В., Марцун Т. В. Бібліотека в сучасній системі правового виховання майбутніх юристів (із досвіду роботи наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Будецька О. О. Інтернет і правоосвітня діяльність бібліотеки вузу

Вороніна Р. В. Нормативно-правове забезпечення книговидання дитячої літератури в Україні

Глазунова Л. В. Лонгрид: інтегруючий и коммунікаційний потенціал (презентація)

Грбаварь Н. Г., Соколовская Т. Б. Безопасность информационной среды как фактор качественной работы библиотеки

Золочевський І. В. Значення наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого у справі формування правової та загальної культури майбутніх юристів

Зоря Л. Г., Карась З. М. Виставкова робота відділу рідкісних видань як компонент правового виховання студентів Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Карнаух І. А. Особливості оформлення списку використаних джерел в українських наукових виданнях

Киричок І. В., Павленко Т. Б. Місія вузівської бібліотеки у сприянні академічній доброчесності

Колесникова Т. О. Сервісні служби сучасної університетської бібліотеки: обслуговування науковців

Лук'яненко Л. В. Правові журнали у фондах наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Пасмор Н. П. Роль правової інформації в підвищенні праворозуміння, правосвідомості і правової культури: контент-аналіз

Самофал О. І. Бібліографічні видання як іміджеві інформаційні ресурси (досвід роботи наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Щабельник В. В. Безоплатна правова допомога: стандарти Ради Європи та українська практика (сторітеллінг)

Студентська наукова трибуна

Афоніна О. В. Гендерні стереотипи в сучасному українському суспільстві

Воробйова А. С. Участь стартапів в інноваційних відносинах

Головій Т. Ю. Особистість в умовах інформаційного суспільства: проблеми формування та збереження

Дорощенко К. В. Європейська освіта: досвід для України

Дячук А. В. Оцінка ефективності функціонування дистанційної форми навчання в Україні

Замковий В. Л. Захист і безпека створення та використання доменного імені .ua в українському інформаційному просторі

Крамар А. П. Захист персональних даних особи в діяльності правоохоронних органів

Лазоренко О. В. Способи навіювання завідомо неправдивої інформації

Литвин А. Д. Право сільського населення на доступну медичинську допомогу

Парасоткін О. С. Високий рівень культури громадянина і суспільства в цілому та легалізація вогнепальної зброї для самозахисту як взаємопов'язані явища

Петраш К. В. Деякі проблеми становлення в Україні конституційної культури на етапі демократичного транзиту

Раулець М. О. Консультування у юридичній клініці як невід’ємна складова правової комунікації

Стеценко А. М. Плюси та мінуси соціальних мереж як форми сучасної комунікації

Третяк Ю. В. Інформаційна безпека підприємницької діяльності: окремі проблеми

Третяк Ю. В. Проблеми інформаційної безпеки автоматизованої системи

Загальнотеоретичні та прикладні проблеми безпекового інноваційного суспільства

УДК 349.6:378(477)-021.6

ЕКОЛОГІЗАЦІЯ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯК ПРІОРИТЕТНИЙ НАПРЯМ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ: СУЧАСНІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

Анісімова Ганна Валеріївна

кандидат юридичних наук, доцент,
кафедра екологічного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: anisimova.anna28@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0579-7007

Донець Ольга Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,
кафедра екологічного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: olga-donets@rambler.ru
ORCID: 0000-0001-7716-4933

***Анотація.** Досліджені загальнотеоретичні питання екологізації вищої освіти в Україні як складника формування еколого-правової свідомості громадян і реалізації державної екологічної політики, провідного принципу екологічного права, виду реформаційної освітньої діяльності, тип виховних відносин, основоположного чинника сталого розвитку та екологічної безпеки України. Враховуючи, що для розробки та реалізації державної екологічної політики потрібні спеціалісти якісно нового рівня, компетентні у прийнятті рішень еколого-соціальної, еколого-економічної та еколого-інноваційної спрямованості, відповідальні за них, авторами пропонується низка організаційно-правових заходів, скерованих на екологізацію освіти у вищих навчальних закладах. Екологізація освіти розглядається як складне соціально-правове явище комплексного характеру, проаналізовані його*

сутність та зміст. Висловлені авторські пропозиції щодо вдосконалення законодавства з досліджуваного питання.

Ключові слова: *вища освіта, екологізація вищої освіти, державна екологічна політика, освіта в інтересах сталого розвитку.*

Екологізація освіти – одне з першочергових питань національної екологічної політики, її пріоритетний напрям, процес упровадження екологічних ідей, понять, принципів, цінностей, доктринальних підходів у навчальні дисципліни, а також підготовка екологічно досвідчених спеціалістів різноманітних профілів. Надання системі освіти екологічної спрямованості означає посилення еколого-світоглядних векторів виховання, насичення предметів питаннями екології, включення до змісту освіти результатів наукових досліджень. Екологізація освіти має носити комплексний характер, а також передбачає безперервність освіти: від дошкільного, шкільного навчання і природоохоронного виховання до підготовки спеціалістів-екологів вищого рівня. Метою екологізації системи освіти є трансформації сучасних екологічних ідей і цінностей у всі сфери суспільних відносин, формування екологічної свідомості та грамотності населення, екологічної культури, розуміння власних екологічних прав, інтересів та обов'язків. У сучасних умовах стає нагальним завдання запровадження у навчальні програми із підготовки спеціалістів усіх напрямів екологічними вимогами з метою формування екологічного мислення, спрямованого на гармонізацію взаємодії суспільства та природи, покращення стану навколишнього природного середовища та ресурсозбереження, становлення екологічно збалансованого природокористування, охорони та відтворення природних ресурсів. Екологічна освіта – органічна і пріоритетна частина всієї системи освіти, що надає їй нової якості, формує інше ставлення не тільки до природи, а і до суспільства і людини (екогуманізм).

У главі 36 «Порядку денного на XXI століття» було проголошено, що «освіта є фундаментом сталого розвитку» [11], а екологічне виховання та інформування населення, а також підготовка висококваліфікованих фахівців

в галузі екології визнані одним із основних і необхідних засобів здійснення переходу до гармонійного розвитку всіх країн світу. Міжнародна спільнота приділяє багато уваги окресленому питанню, що підтверджується розробкою спільних звітів, заяв, а саме: міжнародний звіт «Ріо+5», «Керівництво з підготовки національних доповідей про виконання країнами «Порядку денного на ХХІ століття» тощо. Ключові питання ролі освіти в реалізації Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року були в центрі уваги під час обговорення Рамок дій «Освіта–2030» на 38 сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО в Парижі (2015 р.). Зокрема, учасниками наголошено, що нині більшість держав розглядає інвестиції в наукові дослідження й запровадження інновацій як важливий крок до забезпечення їх стійкого економічного зростання.

З огляду на це, національна екологічна політика в сучасних умовах розглядається як інтегрований фактор соціально-економічного розвитку України, який сприяє забезпеченню її сталого розвитку. Вважаємо за доцільне погодитися з висновком, зробленим А. П. Гетьманом, що найважливішою організаційною умовою ефективної реалізації екологічної політики є стабільність системи державного управління охороною навколишнього природного середовища, що передбачає не тільки стабільність відповідного законодавства, а й належне кадрове й матеріально-технічне забезпечення діяльності органів управління на всіх рівнях [1]. Для розробки і реалізації екологічної політики потрібні: нові рівні еколого-соціальної, еколого-економічної та еколого-інноваційної компетентності спеціалістів, відповідальних за прийняття управлінських рішень; розуміння суспільством необхідності підвищення екологічної свідомості, культури, відповідальності. У цьому і полягає головне завдання екологічної освіти [4, с. 85]. Концепція екологічної освіти України як елемент гармонійного й сталого розвитку держави набуває сьогодні все більшої актуальності.

Із цього приводу А. А. Слепченко зазначає, що в сучасній вітчизняній науці поняття «екологізація освіти» досліджується, здебільшого, у

педагогічній, філософській та екологічній науці. На підставі аналізу наукових джерел та положень нормативно-правових актів авторка робить висновок, що, з позицій права, екологізація освіти має розглядатися як особливий вид правовідносин процесуального характеру, спрямованих на реформування системи освіти України [16, с. 10].

Науково-теоретичною базою для написання статті стали праці українських та зарубіжних вчених не лише в галузі правознавства (В. І. Андрейцева, Г. І. Балюк, А. П. Гетьмана, В. В. Костицького, С. М. Кравченко, М. В. Краснової, І. І. Каракаша, Н. Р. Малишевої, В. В. Носіка, Ю. С. Шемшученка, А. А. Слепченко, Г. В. Анісімової та ін.), а й педагогіки, філософії, соціології, культурології та інших сфер наукових знань.

Метою статті є вивчення та систематизація доктринальних уявлень про юридичну природу екологізації освіти в Україні.

Відповідно до Закону України «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» [15] безперервна екологічна освіта має бути спрямована на: а) забезпечення системної екологізації галузей економіки, сфер життєдіяльності суспільства шляхом інтеграції екологічної політики, освіти, етики в програми державного, галузевого, регіонального та місцевого розвитку; б) сприяння впровадженню інноваційних програм забезпечення екологічно збалансованого природокористування, зокрема, засобами екологічної освіти для сталого розвитку (далі – СР); в) розвиток партнерства «громадськість-освіта-влада-бізнес»; г) освітнє забезпечення удосконалення регіональної екологічної політики, гармонізації місцевих планів дій з охорони навколишнього середовища та освітніх програм тощо.

Саме екологічна освіта як цілісне культурологічне явище, що включає процеси навчання, виховання, розвитку особистості, покликана забезпечити формування екологічної культури як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення України (у тому числі через

екологічне просвітництво за допомогою громадських екологічних організацій), екологізацію навчальних дисциплін та програм підготовки, а також на професійну екологічну підготовку через базову екологічну освіту. У Стратегії освіти для сталого розвитку передбачено її розгортання по двох напрямках: (1) через інтеграцію екологічної тематики у всі навчальні програми, курси і дисципліни та (2) розроблення окремих тем з освіти для сталого розвитку (далі – ОСР) на постійній основі з використанням традиційних методів навчання [4, с. 54–55]. На нашу думку, важливим є той факт, що на Конференції ООН зі сталого розвитку «Ріо+20», яка відбулася у червні 2012 року в Ріо-де-Жанейро, Міністр екології та природних ресурсів України як представник офіційної делегації від нашої держави наголосив, що для досягнення цілей сталого розвитку Україна він вважає за доцільне запровадження процесу екологізації освіти у всіх навчальних закладах з метою підготовки фахівців, підвищення рівня екологічної освіти населення [3; 4].

Таким чином, є усі підстави стверджувати, що екологізація національної освіти, у тому числі і вищої, на сучасному етапі її реформування – одне з найважливіших стратегічних завдань Міністерства освіти і науки України, оскільки, згідно з рішеннями ЮНЕСКО та документами інших світових форумів, «міністерства освіти у всьому світі несуть відповідальність за забезпечення того, щоб системи освіти були готові і правильно реагували на існуючі та виникаючі проблеми стабільності. Це включає, крім іншого, інтеграцію освіти для сталого розвитку у навчальні програми та національні стандарти якості і розробку відповідних системних показників, які встановлюють стандарти результатів навчання. Отже, ОСР слід розглядати як важливий чинник якості освіти і включати його в показники якості національної системи освіти» [2]. Підсумовуючи, наголосимо, що, екологізація вищої освіти – це механізм освітнього забезпечення реалізації екологічної політики.

Основі положення щодо екологічної освіти в нашій країні відображені у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» (1991 р.), в якому закріплено право громадян на одержання екологічної освіти (п. "ж" ст. 9) поряд з іншими екологічними правами. Важливою гарантією цього стає відповідна система законодавчого забезпечення, правова основа, яка регулює суспільні відносини у сфері екологічної освіти. Одночасно із закріпленням права громадян на екологічну освіту в Законі встановлюється юридичний обов'язок всіх посадових осіб, діяльність яких пов'язана з використанням природних ресурсів і призводить до впливу на стан навколишнього природного середовища, одержувати екологічні знання. Закон визначає, що підвищення екологічної культури суспільства і професійна підготовка спеціалістів мають забезпечуватися загальною обов'язковою комплексною освітою та вихованням у сфері охорони навколишнього природного середовища в дошкільних закладах, у системі загальної середньої, професійної, вищої освіти, підвищення кваліфікації та перепідготовки кадрів (ст. 7). Організація екологічного виховання та екологічної освіти громадян покладається на Кабінет Міністрів України (п. "ж" ч. 1 ст. 17), Раду міністрів Автономної Республіки Крим (ч. 1 п. "й" ст. 18) та виконавчі органи сільських, селищних, міських рад (п. "и" ст. 19).

Правовою основою для прискорення процесів екологізації освіти у вищих навчальних закладах України для сталого розвитку є: 1) Порядок денний для сталого розвитку до 2030 р. [11]; 2) Платформа для дій «Освіта–2030» [18]; 3) Порядок денний на XXI століття (Ріо-де-Жанейро, 1992) [10]; 4) Підсумковий документ Конференції ООН зі сталого розвитку «Майбутнє, якого ми бажаємо» («Ріо+20», 2012) [20]; 5) Йоганнесбурзька декларація [5]; 6) План реалізації рішень Всесвітнього саміту ООН зі сталого розвитку (Йоганнесбург, 2002 рік) [9]; 7) Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року [14]; 8) Добровільні зобов'язання України на саміті «Ріо+20» щодо екологізації освіти (Greening of Education: Ukraine's Contribution) [19]; 9) Національна доповідь України «Освіта для сталого

розвитку», 2012 р. [8]; 10) Концепція екологічної освіти України, затверджена рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України (протокол № 13/6-19 від 2012.2001 р. [13]; 11) рішення колегії Міністерства освіти і науки України «Про екологізацію вищої освіти з метою підготовки фахівців для сталого розвитку» від 27 листопада 2015 р., протокол № 10/5-4 [12] тощо.

Крім того, у Стратегії ЄЕК ООН з освіти для сталого розвитку зазначено, що ключовим елементом її реалізації мають бути національні плани дій з урахуванням фактичного стану справ країни та положень документів ООН відносно реалізації програм впровадження освіти для сталого розвитку. Національні плани дій є першочерговими для Міністерства освіти і науки України та Міністерства екології та природних ресурсів України. Так, важливим практичним інструментом впровадження Стратегії, який враховує сучасні економіко-правові та екологічні процеси в державі, став «Національний план дій з охорони навколишнього природного середовища України на 2011–2015 роки» [7].

Відповідно до Доповідної записки Ю. Ю. Туниці, члена колегії Міністерства освіти і науки України «Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку», екологізація освіти – це наповнення екологічними вимогами навчальних програм підготовки здобувачів вищої освіти з усіх галузей знань і спеціальностей. Вона повинна стати ключовим фактором створення нової освітньої парадигми в процесі докорінного реформування національної системи освіти. Тільки в такий спосіб можна виховати нову людину з еколого-економічним мисленням, яка спроможна буде забезпечувати сталий розвиток суспільства у гармонії з природою [17].

Взагалі, екологізація освіти – це безперервний, послідовний, поетапний творчий процес, у якому мають бути задіяні усі учасники навчального процесу. Завданням екологізації освітньої діяльності визначається «розуміння тими, хто навчається, і тими, хто навчає, органічної єдності та взаємозалежності людини і природи». Причому кінцевою метою екологізації

вищої освіти повинна стати трансформація суспільної свідомості та економічного устрою шляхом інтеграції екологічного імперативу в різні галузі знань, у побудову нових моделей виробництва й споживання, формування нової системи господарювання. Завдяки досягненню цієї мети можна буде поступово долати екологічно деструктивний характер нинішньої економіки, тобто здійснювати її реальне реформування відповідно до цілей сталого розвитку та завдань євроінтеграції, а наслідком має стати високопрофесійне кадрове забезпечення сталого розвитку [17].

Вважаємо, що екологізація вищої освіти може відбуватися за рахунок реалізації низки навчальних, наукових, організаційно-правових та інших заходів, впроваджуваних як на національному, так і локальному рівнях, тобто у вищих навчальних закладах або органами місцевого самоврядування чи державними адміністраціями. Пропонуємо до таких віднести, (а також ввести у вищих навчальних закладах й Національному юридичному університеті імені Ярослава Мудрого):

- 1) започаткування викладення нових навчальних спецкурсів, сертифікатних та PhD програм для розширення бакалаврського та магістерського освітнього рівня, підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії в контексті екологізації вищої освіти. Йдеться про наступні навчальні дисципліни: «Екологічна етика: правові аспекти» (вже є наукові напрацювання щодо курсу «Екологічна етика», розроблені В. Є. Борейко, О. М. Шуміло, В. В. Шеховцовим та О. О. Шуміло [3]), «Антикорупційна діяльність правоохоронних органів у сфері використання та охорони довкілля», «Екологізація виробництва: юридичний супровід», «Юридична експертологія: еколого-правові підходи», «Актуальні проблеми розвитку екологічного права в умовах формування сталого розвитку України», «Енергетично право: еколого-правові аспекти» тощо;

- 2) включення екологічної компетентності фахівця до Переліку загальних компетентностей під час розроблення методології та методичних рекомендацій із підготовки стандартів вищої освіти. У зв'язку із чим

наголосимо на необхідності підтримання п. 3 рішення колегії Міністерства освіти і науки України щодо рекомендації науково-методичній раді Міністерства освіти і науки України та Національному агентству із забезпечення якості освіти (за згодою) реалізувати в повному обсязі наведену пропозицію;

3) переведення на якісно новий, достовірний, доступний (завдяки Інтернет-мережі) рівень розробки та видання навчально-методичної літератури еколого-правового спрямування для підвищення еколого-освітнього рівня населення, громадських організацій, працівників правничих установ, а також для студентів, аспірантів та викладачів;

4) організацію на базі нових або постійно діючих курсів підвищення кваліфікації для фахівців у сфері державного управління, науково-педагогічних працівників вищих навчальних закладів та ін. викладання еколого-правових дисциплін залежно від профілю підготовки спеціалістів;

5) створення мережі регіональних екологічно-просвітницьких центрів на базі закладів освіти, неурядових природоохоронних організацій тощо;

6) проведення постійного моніторингу вітчизняної та зарубіжної літератури з питань екологізації освіти, її науковий аналіз. Вважаємо доречним погодитися із позицією Ю. Ю. Туниці, що «набутий провідними вищими навчальними закладами України досвід інтеграції цілей та принципів сталого розвитку в освітню діяльність, зокрема, в екологізацію освіти, потребує наукового аналізу, узагальнення та поширення з метою докорінного реформування змісту та досягнення належної якості освіти» [17];

7) проведення наукових конференцій, «круглих столів» із студентами та абітурієнтами вищих навчальних закладів із приводу використання альтернативних джерел енергії, поводження з побутовими відходами, забезпечення формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища тощо. На наш погляд, подібні

наукові заходи повинні проводитися із залученням до виступів практичних діячів (працівників суду, департаментів тощо) або представників громадськості з метою підвищення рівня обміну досвідом в еколого-правовій сфері та формування екологічної свідомості у молоді;

8) проведення міждисциплінарних наукових конференцій, круглих столів та семінарів на суміжні проблеми, пов'язані із регулюванням відносин у сфері екології, наприклад, договори в екологічному праві (разом із кафедрами цивільного права та господарського права). У цьому аспекті додамо, що слід пам'ятати, що першою важливою характеристикою ОСР є її міждисциплінарність, яка всебічно охоплює сталий розвиток як явище. До того ж потрібно враховувати, що сталий розвиток включає не тільки основні природничі науки (насамперед біологію чи географію, з акцентом на екологічні аспекти), й усі інші соціальні сфери життя суспільства, такі як економіка, право, управління, політика тощо, адже сталий розвиток передбачає демократію, постійний суспільний діалог, участь громадян, активну позицію як окремих індивідів, так і груп людей;

9) створення Центру правової підтримки екологізації вищої освіти в Україні для сприяння юридичному забезпеченню екологізації вищої освіти;

10) запровадження та введення нових магістерських програм еколого-правового спрямування на базі національних вузів або у співтоваристві із міжнародними вузами, а саме: а) магістерська програма: Master of Science in Environmental Sciences, Policy and Management (Lund University) (магістр наук в галузі наук про навколишнє середовище, політику та управління (Університет Лунда (Швеція)); б) магістерська програма: M. S. in Environmental Management (University of San Francisco – College of Arts & Sciences) (магістр наук у галузі управління навколишнім середовищем) призначена для студентів, аспірантів і працюючих фахівців у сфері охорони навколишнього середовища, розроблена Університетом Сан-Франциско майже 35 років тому; в) магістерська програма: Master of Environmental Law & Policy (MELP), Vermont Law School (магістр екологічного права та

політики, Юридична школа Вермонту) тощо. Яскравим і таким, що заслуговує на увагу, прикладом подібних магістерських програм є програми еколого-правового спрямування на базі двох/трьох національних чи міжнародних вузів. Так, програма MSc in GIS and Earth Observation for Environmental Modelling and Management (MSC в ГІС та спостереження за Землею для моделювання навколишнього середовища та управління). Ця програма розрахована на 22 місяці на базі факультетів 5 вузів в Ісландії, Великій Британії, Швеції, Польщі та Нідерландах. Після закінчення магістратури студент отримує диплом магістра за декількома напрямками від консорціуму університетів. Програма діє вже 8 років. І включає спецкурси: введення в екологічні науки, політику та управління; екологічну оцінку і планування; моделювання навколишнього середовища та ГІС; біорізноманіття та охорона природи, клімату та стійка енергетика переходів; управління водними ресурсами, охорони довкілля та сільського господарства; управління навколишнім середовищем в організаціях, оцінки життєвого циклу; сталий туризм; картографування тощо. Разом із цим подібна пропозиція на території України може бути реалізована в повному обсязі тільки після включення до Національного класифікатора України класифікатора професій ДК 003:2010 таких професійних назв роботи, як, наприклад, «юрист-еколог» або «еколог-юрист» та ін.;

11) розроблення і введення на рівні навчальних закладів концепції сталого екологічного розвитку, остаточною метою якої може стати отримання звання «Зеленого університету». Подібний термін використовують для визначення екорівня вищого навчального вузу в ЄС. Так, на сайтах міжнародних університетів можна знайти розділи «sustainability» (сталий розвиток) або «greencampus» (зелений університет), розкривається інформація щодо відсотка переробки відходів, дотримання екологічних стандартів під час будівництва гуртожитків чи нових корпусів тощо, розміщуються програми сталого розвитку вузу, за якими до, наприклад, 2030 р. університет буде відповідати певним критеріям

екологічності, залучення студентів в екологічні проекти, наявність екосертифікації тощо;

12) створення Студентської екологічної ради при ректораті вищих навчальних закладів або при студентському сенаті тощо.

Вирішення цих завдань має забезпечити формування цілісного екологічного знання й мислення, необхідних для прийняття екологічно-обґрунтованих господарських рішень на рівні підприємств, галузей, регіонів, країни загалом. Екологізація вищої освіти повинна базуватися на таких принципах, як комплексність, неперервність освітнього процесу і його поширеність з урахуванням індивідуальних професійних інтересів, стимулів та особливостей соціальних і територіальних груп. При виробленні державної політики у сфері екологічної освіти слід керуватися такими принципами: поширення системи екологічної освіти і виховання на всі верстви населення з урахуванням індивідуальних інтересів, стимулів та особливостей соціальних, територіальних груп та професійних категорій; комплексність екологічної освіти і виховання; неперервність процесу екологічного навчання в системі освіти, у тому числі підвищення кваліфікації та перепідготовки.

В умовах сталого розвитку України екологізацію освіти доцільно розглядати як: (а) багатоаспектне та складне соціально-правове явище комплексного характеру; (б) складову національної безпеки; (в) основоположний елемент державної екологічної політики; (г) вид екологічних прав громадян; (д) складник формування екологічної свідомості суб'єктів суспільних відносин; (е) принцип екологічного права; (ж) тип освітніх відносин; (з) вид реформаційної освітньої діяльності. Сьогодні стає доречним вести мову про формування комплексного міжгалузевого правового інституту екологізації освіти.

Настав час зробити послідовні й виважені кроки в напрямку екологізації освіти, підвищення рівня екологічної свідомості громадян, при цьому слід спиратися на сучасні погляди еколога-правових наукових шкіл, визнаних

громадськiстю. Пiдтримуємо пропозицiї вчених про необхіднiсть прийняття Закону України «Про екологiчну освiту» та обов'язкового включення екологiчної складової до державних стандартiв освiти.

Список використаної лiтератури

1. Гетьман А. П. Екологiчна полiтика держави: конституцiйно-правовий аспект // Тридцять лет с экологическим правом / А. П. Гетьман. – Харкiв : Кроссрод, 2013. – С. 205–212.

2. Дорожная карта по осуществлению Глобальной программы действий по образованию в интересах устойчивого развития [Электронный ресурс] / ЮНЕСКО. – Электрон. текст. данные. – Париж, Франция : Тип. ЮНЕСКО, 2014. – 39 с. – Режим доступа: <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002305/230514R.pdf> (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

3. Екологiчна етика : навч. посiб. / за заг. ред. О. М. Шумiла. – Харкiв: Право, 2015. – 304 с.

4. Екологiчна освiта для сталого розвитку у запитаннях та вiдповiдях : наук.-метод. посiб. для вчителiв / за ред. О. I. Бондаря. – Херсон : Гринь Д. С., 2015. – 228 с.

5. Йоханнесбургская декларация по устойчивому развитию [Электронный ресурс] : принята на Всемир. встрече на высш. уровне по устойчивому развитию (Йоханнесбург, Южная Африка, 26 авг. – 4 сент. 2002 г.) // Организация Объединенный Наций : [веб-сайт]. – Электрон. данные. – 2016. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/decl_wssd.shtml (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

6. Концепцiя нацiональної екологiчної полiтики України на перiод до 2020 року : схвалено розпорядж. Каб. Міністрiв України вiд 17.10.2007 р. № 880-р // Офiцiйний вiсник України. – 2007. – № 79. – Ст. 2961.

7. Нацiональний план дiй з охорони навколишнього природного середовища на перiод на 2011–2015 роки : затв. розпорядж. Каб. Міністрiв

України від 25.05.2011 р. № 577-р // Урядовий кур'єр. – 2011. – 27 лип. (№ 135).

8. Освіта для сталого розвитку [Електронний ресурс] : нац. доп. за 2012 р. (скорочено) // Державна екологічна академія післядипломної освіти та управління : [сайт]. – Електрон. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: http://www.dea.gov.ua/chapter/osvita_dlya_stalogo_rozvitku_nacional4na_dopovi_d4_skorocheno (дата звернення: 20.05.2016). – Назва з екрана.

9. План выполнения решений Всемирной встречи на высшем уровне по устойчивому развитию [Электронный ресурс] : Резолюция 2, принята на 17-м пленар. засед. Конф. ООН по окруж. среде и развитию, 4 сент. 2002 г. Рио-де-Жанейро // Организация Объединенный Наций : [веб-сайт]. – Электрон. данные. – 2016. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/events/pastevents/pdf/plan_wssd.pdf (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

10. Повестка дня на XXI век [Электронный ресурс] : принята Конф. ООН по окружающей среде и развитию, Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 г. // Организация Объединенный Наций : [веб-сайт]. – Электрон. данные. – 2016. – Режим доступа: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/agenda21.shtml (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

11. Преобразование нашего мира [Электронный ресурс] : Повестка дня в области устойчивого развития на период до 2030 года : Резолюция 70/1, принятая Ген. Ассамблеей ООН 25 сент. 2015 г. // Организация Объединенный Наций : [веб-сайт]. – Электрон. данные. – 2016. – Режим доступа: http://www.un.org/ga/search/view_doc.asp?symbol=A/RES/70/1&Lang=R (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

12. Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку : рішення колегії М-ва освіти і науки України від 27.11.2015 р. протокол № 10/5-4 // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів, 2015. – Вип. 25.10. – С. 5.

13. Про Концепцію екологічної освіти в Україні [Електронний ресурс] : рішення колегії М-ва освіти і науки України від 20.12.2001 р. протокол

№ 13/6-19 // ECOLOG : [сайт]. – Електрон. дані. – 2009–2016. – Режим доступу: http://ecolog.at.ua/publ/zakonodavstvo_ukrajini_quot_pro_koncerciju_ekologichnoji_osviti_v_ukrajini_quot/3-1-0-185 (дата звернення: 20.05.2016). – Назва з екрана.

14. Про Національну стратегію розвитку освіти в Україні на період до 2021 року : схвалено Указом Президента України від 25.06.2013 р. № 344/2013 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – Ст. 1783.

15. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI // Офіційний вісник України. – 2011. – № 3. – Ст. 158.

16. Слєпченко А. А. Забезпечення права на екологічну освіту громадян в Україні : автореф. дис. ... кан. юрид. наук : 12.00.06 / А. А. Слєпченко ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – Київ, 2016. – 18 с.

17. Туниця Ю. Ю. Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку : доповідна зап. колегії М-ва освіти і науки України, 10.11.2015 р. // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів, 2015. – Вип. 25.10. – С. 9–14.

18. Education 2030 [Electronic resource] : Incheon Declaration and Framework for Action : towards inclusive and equitable quality education and lifelong learning for all : (Final draft for adoption). – Mode of access: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED_new/pdf/FFA-ENG-27Oct15.pdf (date of request: 20.05.2016). – Title from Screen.

19. Greening of Education: Ukraine's Contribution [Electronic resource]. // Sustainable Development : Knowledge Platform / United Nations Department of Economic and Social Affairs. – Electronic data. – 2015–2016. – Mode of access: <https://sustainabledevelopment.un.org/partnership/?p=77> (date of request: 20.05.2016). – Title from the screen.

20. The future we want [Electronic resource] : Resolution 66/288 adopted by the General Assembly on 27 July 2012 // Rio+20 : United Nations Conference on Sustainable Development. – Rio de Janeiro, 2012. – Mode of access:

<http://www.uncsd2012.org/thefuturewewant.html> (date of request: 20.05.2016). –

Title from the screen.

Аннотация. *Исследованы общетеоретические вопросы экологизации высшего образования в Украине как составляющей части формирования эколого-правового сознания граждан и реализации государственной экологической политики, ведущего принципа экологического права, вида реформационной образовательной деятельности, тип образовательных отношений, основополагающего фактора устойчивого развития и экологической безопасности Украины. Учитывая, что для разработки и реализации государственной экологической политики нужны специалисты качественно нового уровня, компетентные в принятии решений эколого-социальной, эколого-экономической и эколого-инновационной направленности, ответственные за них, авторами предлагается ряд организационно-правовых мероприятий, направленных на экологизацию образования в высших учебных заведениях. Экологизация образования рассматривается как сложное социально-правовое явление комплексного характера, проанализированы его сущность и содержание. Сформулированы авторские предложения относительно совершенствования законодательства по исследуемому вопросу.*

Ключевые слова: *высшее образование, экологизация высшего образования, государственная экологическая политика, образование в интересах устойчивого развития.*

Summary. *The theoretical questions of ecologization of higher education in Ukraine have been studied in the context of the development of ecological and legal consciousness of citizens and implementation of state environmental policy, a leading principle of environmental law, the form of reformation of educational activity and educational relations, and the fundamental element of sustainable development and environmental security of Ukraine. Given the fact that the development and implementation of state environmental policy requires professionals of high quality, competent in decision-making, socio-ecological, ecological-economic and ecological-innovative orientation, responsible for them, the authors propose a number of organizational and legal measures whose aim contains the process of the ecologization of education in higher education institutions. The ecologization of education is considered as a complex socio-legal phenomenon of complex nature, its nature and content have been analyzed. The proposals on improvement of legislation on the subject have been made.*

Keywords: *higher education, the ecologization of higher education, state environmental policy, education for sustainable development.*

ПРОБЛЕМНЕ ПОЛЕ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Байрачна Лариса Кімівна

кандидат філософських наук, доцент,
кафедра конституційного права України,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: bayrachnayalarisa@mail.ru
ORCID: 0000-0002-0249-8207

Впровадження інформаційних технологій привело до трансформацій в усіх сферах соціального буття. Можливість швидкого поширення інформації значно впливає як на політичне життя, так і на процеси віртуалізації спілкування і перетворення світу на єдиний глобальний простір, в якому змінюється характер соціальних стосунків. Як наслідок, відбуваються зміни і в суспільній свідомості: у праві, освіті, політиці тощо. У ході цих масштабних трансформацій в усіх сферах соціального життя виникають нові правові проблеми і загострюються старі.

При переході від індустріального суспільства до постіндустріального збільшується роль інформації, знань і інформаційних технологій в житті суспільства. У інформаційному суспільстві інформація є головною матеріальною і нематеріальною цінністю і найважливішим чинником розвитку особистості і суспільства. Другою за значущістю цінністю є знання як здатність отримувати достовірну, об'єктивну й всеосяжну інформацію і можливість критичного її осмислювання. Як і у будь-який інший перехідний період, посилюється протистояння між традиційними і інноваційними цінностями. Гостро стоять питання опосередкованого спілкування, комп'ютерної злочинності, інформаційної безпеки, контролю над особистим

життям, відповідності поведінки індивіда в реальному і віртуальному просторах, створення віртуальних (псевдо) осіб.

Учасники дискурсу про функції засобів масової комунікації, роль інформації в житті суспільства і тенденції побудови інформаційного суспільства, зокрема, Э. Тоффлер, М. Маклюен, Д. Белл, звертаються до тріад в описі історії розвитку суспільства або специфіки інформаційної стадії його розвитку (три хвилі Тоффлера; дописьменна культура, галактика Гуттенберга і «глобальне село» Маклюена; пріоритет в інформаційному суспільстві послуг, кодифікованого наукового знання і інтелектуальної технології по Д. Беллу). Загальним в описі останніх елементів тріад вказаних авторів є акцент на глибоку соціальну і моральну трансформацію особи. Автори підкреслюють збільшення ситуативності і, як наслідок, необхідність правового регулювання інформаційних процесів на сучасному етапі громадського розвитку.

Проте технократичні концепції теоретиків постіндустріального суспільства демонструють дещо спрощене розуміння соціального розвитку, коли відносять правову культуру до надбудови над технологічним базисом. Ці концепції можуть стати цілісністю, якщо вони будуть доповнені уявленнями про те, що правове регулювання, зокрема, його нормотворча складова, здатне робити зворотний вплив на технологію.

Саме правове поле інформаційного суспільства, яке зараз формується, найбільшою мірою пропорційне проблемам сучасності, сприяє гуманізації інформаційного суспільства та його повсякденному функціонуванню. Підведення базису «загальнолюдських цінностей» під інформаційну діяльність без урахування специфіки її правового регулювання призводить до нівелювання даного виду діяльності і амбівалентності поведінки професіоналів в інформаційно-технологічній сфері.

Складна багатокomпонентна структура інформаційних комунікацій свідчить не лише про високий інтерес наукового співтовариства до цього феномену, але й про його багатий зміст в об'єктивній реальності. Поширення

інформаційних технологій супроводжується появою нових професій, професійних і субкультурних співтовариств, діяльність яких повинна регулюватися правовими нормами і принципами. Етика глобального інформаційного простору орієнтована на формування інформаційно безпечної особи, яка через свій моральний світогляд і виховання не здійснюватиме дій, що заподіюють шкоду цілісності і стабільності інфосфери, навіть в умовах їх безкарності. Соціальні групи, причетні до створення і управління передовими інформаційно-комунікаційними технологіями часто носять субкультурний або ж маргінальний характер. Проте етос цих груп найбільш активно впливає на формування сучасних морально етичних норм, актуальних для усього суспільства. Представники маргінальних "веб-культур", як і IT-фахівці й інформаційні працівники, прагнуть поширити свої цінності в суспільстві, сприяючи тому, щоб суспільство ці цінності поділяло.

Зокрема, йдеться про веб-співтовариство хакерів. Унікальний феномен хакерства розглядається в інформаційній етиці як двумодальний: як професійна і як злочинна діяльність. Буденне сприйняття хакерства пов'язане з негативною модальністю цієї категорії.

Відносно проблеми інформаційної безпеки існує дві позиції: а) мінімізація втручання держави в процес функціонування інтернету. Моральні норми-оптимальні для саморегульованого інформаційного суспільства (позиція США); б) принцип врегулювання, який поєднує в собі законодавче регулювання з саморегулюванням (країни Західної Європи). У сучасній Україні ще не вироблена чітка позиція держави згідно з інформаційною безпекою, проте можна відмітити, що реальність відповідає, швидше, західноєвропейській моделі (нині порушено ряд кримінальних справ відносно користувачів соціальних мереж, що розмістили на своїх сторінках музичні і аудіовізуальні файли, які є об'єктом авторських прав).

Таким чином, найбільш ефективним підходом для забезпечення успішного функціонування і подальшого розвитку інформаційного

суспільства є впровадження через систему правозастосування норм, що регулюють інформаційне суспільство, яке формується, що стане ефективним засобом регулювання конфліктів та правопорушень в інформаційно-технологічній сфері.

УДК 340.11: 316.28

ПРОБЛЕМИ СОЦІАЛЬНО-ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ У СУЧАСНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Бистрова Юлія Вікторівна

кандидат наук із соціальних комунікацій,
науковий співробітник НДІ правового
забезпечення інноваційного розвитку,

Національна академія правових наук
України,

Україна, м. Харків

e-mail: pasmor33@ukr.net

ORCID: 0000-0001-8773-360x

В українських соціально-політичних реаліях, коли нагальними є проблеми розвитку демократичних інституцій, формування правової держави, правосвідомості, укріплення державного суверенітету, установлення балансу інтересів держави, суспільства та особи, визначальна роль належить ефективній системі правової комунікації (СПК).

Феноменом комунікаційно-правового процесу з точки зору загальної теорії права, теорії соціальних комунікацій та у практичній площині нормативно-правової взаємодії у суспільстві є забезпечення:

- якості та дієвості у вироблення і прийняття законодавчих рішень;
- ефективності виконання управлінських правових суспільно важливих завдань;
- європейськості правил та підходів у відносинах держави та громадськості;
- публічності та доступності нормативно-правових правил і методів подолання бар'єрів при задоволенні конституційних інтересів і реалізації законних прав громадян;
- стабілізації правопорядку в суспільстві та прискоренні вирішення питань інформаційної безпеки;
- орієнтування суспільства, кожної людини на вибір і розуміння справедливості норм права та моделей соціальної дії;
- забезпечення єдності правових модальностей безпековості суспільства;
- формування медіаобразу права і суспільства.

Різноспрямованість оцінок гіпотез соціально-правової комунікації дозволяє нам констатувати, що СПК – це: 1) процес обміну правовою інформацією, яка використовується різними соціально-комунікативними структурами в консолідаційних управлінських діях організаційного, економічного, соціального та іншого характеру і відображає, по суті, увесь комплекс соціально-правових відносин, взаємодії (інтерації) у суспільстві, тобто як механізм управління соціумом; 2) процес реалізації СПК на рівні суспільства через діяльність різних соціальних інститутів, що створюють і передають у часі та просторі соціально значущу правову інформацію, яка має бути інтерактивна, спрямовуватися на пошук значення правових текстів і нормативного змісту діючого права; 3) міжособистісне спілкування у процесі комунікативних взаємовідносин і взаємозв'язків між системами, однією з яких є особа чи суспільство.

Отже, можна стверджувати, що у комунікативному просторі держави соціально-правова комунікація представляє собою сукупність процесів і структур, які забезпечують цілеспрямований обіг і поширення нормативно-правової інформації та правових знань у соціальному просторово-часовому континуумі. Теоретики права та соціальних комунікацій акцентують увагу на тому, що кожен з існуючих комунікаційних способів (звук, знак, жест, зображення, образ, код, символ), інформаційні системи та засоби, їх відтворення та використання є продуктом конкретної історичної епохи і задовольняють певні економічні, політичні, культурні інтереси у суспільстві [1, с. 35]. На їх основі формуються різні соціально-комунікаційні структури, що забезпечують спрямування СПК на реалізацію стратегічних і тактичних цілей та завдань держави.

Водночас урахування комунікативних правових модальностей та у дуальному контексті права і суспільства останнє розкривається через комунікаційні взаємодії, зокрема, обмін правовою інформацією, який, по суті, є важливою ланкою багатьох державно-політичних, правових інституалізованих зв'язків, що забезпечують соціально-політичний, економічний, безпековий прогрес у всіх сферах діяльності суспільства. Право ж як складне явище за своєю соціальною природою й механізмами відображення певних суб'єктів світосприймання, є одним із найважливіших регуляторів соціальних правових взаємовідносин у суспільстві, визначає суб'єктів нормативно-правової, соціальної взаємодії, стабілізує, поліваріантно впливає на сферу СПК та, власне, й впорядковує систему соціально-правових комунікацій тощо [2, с. 38].

Соціально-комунікативна природа права проявляється передусім через розкриття проблем справедливості, відповідальності, солідарності, національної безпековості. Формування ефективної системи правової комунікації є не тільки довготривалим та складним соціальним процесом, спрямованим на правове регулювання, а й орієнтованим обміном,

комплексним використанням соціально-правової значущої інформації та реалізацією на практиці соціально-правових дій. Наприклад, для справедливої підтримки соціально незахищених верств населення у сфері нарахування житлово-комунальних тарифів у Харківському регіоні планується ввести посаду енергетичного омбудсмена, до якого можна буде звернутися через сайт і отримати відповідь.

Правова комунікація – це природний процес, соціальне явище, що характеризується інтенсифікацією економіко-політичного розвитку суспільства, має забезпечувати діалоговість у сучасному біполярному, мультикультуралізованому світі. СПК постійно еволюціонує, тобто зазнає змін у просторі і часі залежно від викликів часу. За великим рахунком соціально-правова комунікація зобов'язана нести аудиторії обґрунтовано необхідну, сприйняту и прийняту більшістю людей інформацію, зміст якої виражається в знаковій формі [3, с. 207]. Відповідно до цього соціальний час є часом, що встановлює історико-культурні, юридико-комунікативні межі формування ефективної системи СПК, а правовий соціально-комунікаційний простір є конкретним інформаційним простором держави, який зумовлений національними особливостями правової системи та викликами часу.

Список використаної літератури

1. Пасмор Ю. В. Напрями консолідації в інформаційному забезпеченні правової науки України: соціально-комунікативний аспект : монографія / Ю. В. Пасмор ; Нац. акад. прав. наук України, НДІ прав. забезпеч. інновац. розвитку. – Харків : Юрайт, 2013. – 272 с.

2. Поляков А. В. Коммуникативная концепция права (генезис и теоретико-правовое обоснование) : дис. ... д-ра юрид. наук в виде науч. докл. : 12.00.01 / Поляков Анатолий Витальевич ; С.-Петербург. ун-т МВД России. – Санкт-Петербург, 2002. – 94 с.

3. Соколов А. В. Общая теория социальной коммуникации : учеб. пособ. / А. В. Соколов. – Санкт-Петербург : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 461 с.

УДК 347.4:338.46:001.10.2

ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ НАДАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ПОСЛУГ

Борисова Валентина Іванівна

кандидат юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права № 1,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків

e-mail: valentine.borisova48@gmail.com

ORCID: 0000-0003-2135-5735

Основний напрямок світового розвитку – до створення єдиного інформаційного простору. Ефективне використання інформації та інформаційних технологій – найважливіша передумова забезпечення високого рівня економічно і юридично розвиненого суспільства. Інформаційні технології, які дозволяють створювати, зберігати, переробляти і забезпечувати найсучасніші способи надання користувачам інформації, стають засобом підвищення ефективності всіх сфер діяльності. У свою чергу, масовий попит на інформацію, що попередньо оброблена і систематизована, породжує відповідні пропозиції з боку осіб, які проводять діяльність щодо надання такої інформації, зокрема, і шляхом укладення договору. Таким

чином, надання інформаційних послуг – одна з складових інформаційного суспільства.

Ефективність надання інформаційних послуг тісно пов'язана з розвитком інформаційних технологій, вдосконаленням способів обробки й передачі інформації, а також модернізацією її носіїв, зростанням кількості різноманітних баз даних. Як наслідок, підвищується суспільне значення інформаційної діяльності в цілому, включаючи і надання інформаційних послуг, що зумовлює необхідність відокремлення у спеціальний об'єкт такого стратегічного ресурсу, як інформація.

В Україні розвиток інформаційної сфери пов'язується з переходом до ринкових відносин (80–90 рр. ХХ ст.), коли й почалося формування нових секторів в економіці, стала мінятися ситуація у виробництві баз даних, з'явилася потреба в інформаційних послугах, які у командно-адміністративній системі не були затребувані. Це пояснюється низкою причин, а саме відсутністю ринкових стимулів для одержання й застосування інформації з метою зниження витрат виробництва і впровадження інновацій, а також низьким ступенем комп'ютеризації суспільства, оскільки можливість надання інформаційних послуг безпосередньо пов'язана з розвитком інформаційних технологій тощо. Звідси й відсутність ринку інформаційних послуг, що у свою чергу, не вимагало ні їх класифікації, ні виокремлення договірних форм, які опосередковували б процес їх надання.

У сучасних умовах основною складовою інформаційної сфери виступають відносини щодо створення (виробництва) інформації, перетворення інформації шляхом формування інформаційних ресурсів, з яких вона надається споживачам (збір, обробка, накопичення, зберігання, актуалізація, пошук і поширення інформації тощо), споживання інформації замовниками (споживачами).

Між тим проблема правового регулювання інформаційних відносин, елементом яких є надання інформаційних послуг, залишила поза увагою

законодавця. Так, ЦК України договір не містить положень із надання інформаційних послуг, а це означає, що і в сучасних умовах він залишається непойменованим. Щодо спеціального законодавства, яке, до речі, тлумачить різні легальні визначення поняття «інформаційна послуга», то й на його рівні договору відсутня регламентація цього виду, а тому, як правило, при їх укладенні сторони застосовують аналогію закону, тобто ті правові норми актів цивільного законодавства, що регулюють подібні за змістом цивільні відносини. Проте навряд чи норми глави 63 ЦК України «Послуги. Загальні положення» можуть претендувати на таку роль щодо усіх без винятку договорів з надання послуг, особливо договорів на надання інформаційних послуг. Це пояснюється різноманітністю відносин, які можливі у сфері надання послуг, що також потребує застосування спеціальних договірних механізмів, які враховували б особливість надання тієї чи іншої послуги, включаючи і інформаційну.

Інформаційна послуга – це об’єкт, під яким розуміються дії, що вчиняються виконавцем на користь замовника, з надання або поширення інформації, що не охороняється як об’єкт права інтелектуальної власності. Процес надання такої послуги може включати в себе як дії з пошуку, збирання, зберігання інформації, так і дії з її обробки, систематизації, що не виключає можливості отримання необхідної інформації за допомогою договору купівлі-продажу примірника матеріального носія з інформацією. Разом із тим, хоча послугам притаманна спільна ознака, результату їх надання передуює виконання певних дій, а тому продається не результат цих дій (ефект, правові наслідки), а сама дія, що призвела до нього. Отже, договором послуга безпосередньо не споживається замовником в процесі вчинення виконавцем дій з пошуку, перетворення (обробки), зберігання інформації, а тому він оплачує результат цих дій, а не дії, що призвели до цього. Якщо ж бажаного для замовника результату не досягнуто, то виконавець втрачає право на оплату послуги за договором на надання

інформаційних послуг, а за певних умов буде нести відповідальність за невиконання договірних зобов'язань.

Договір на надання інформаційних послуг – не належить ні до договорів про надання послуг, ні до договорів, спрямованих на виконання робіт, а займає самостійне місце між цими двома типами договорів у класичній системі цивільно-правових договорів. Підсумовуючи, можемо сказати, що договір на надання інформаційних послуг – окремий тип тих договорів, які опосередковують оборот інформації.

Результатом договору на надання інформаційних послуг є корисний ефект від вчинення виконавцем на замовлення певної особи дій, пов'язаних із пошуком інформації, обробкою її таким чином, щоб зробити останню доступною для розуміння замовника. Корисний ефект має немайновий характер, що втілений у конкретних відомостях певної галузі знань, які становлять інтерес для замовника. Ці відомості мають бути цінними, носити ексклюзивний характер і не можуть бути загальнодоступними.

Виконавець як сторона договору на надання інформаційних послуг повинен задовольняти наступним вимогам: бути юридичною особою, яка має спеціальну правоздатність, тобто провадить діяльність, спрямовану на пошук інформації, необхідної замовнику, і надає її у формі, доступній для її сприйняття; не бути особисто зацікавленим у предметі виконання договору. Замовник (споживач інформації), тобто особа, яка потребує певної інформації і звертається за одержанням останньої для її використання, - будь-який суб'єкт цивільного обороту, як фізична, так і юридична особа.

За законодавством, до істотних умов договорів про надання інформаційних послуг належать: предмет договору, що охоплює дії з підбору й надання потрібної інформації (інформаційна послуга), яку замовник прагне отримати, ціна інформаційної послуги і строк виконання договору.

ПРОЦЕСУАЛЬНА РЕВОЛЮЦІЯ – ЄДИНИЙ ШЛЯХ ЕЛЕКТРОННОГО СУДОЧИНСТВА

Бринцев Олексій Васильович

кандидат юридичних наук,
заступник голови Господарського суду
Харківської області,
доцент кафедри господарського права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: jetvasil@gmail.com
ORCID: 0000-0003-0615-5356

Підвищення ефективності судової системи передбачає досягнення кількох головних цілей, серед них оперативність, прогнозованість та зручність взаємодії між учасниками судового процесу і судом. Ці три цілі можуть бути реалізовані за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Аналіз сучасного стану справ у вітчизняному судочинстві свідчить про домінування тенденції вбудовування нових інформаційних технологій в існуючу систему процесуальних норм. Правила судового процесу, якщо і змінюються, то лише фрагментарно, у мінімально необхідному для того чи іншого нововведення обсязі. Судовий процес в цілому, основні норми якого діють уже десятки років, а основні принципи – десятки століть залишається незмінним. За таких обставин ККД від інформаційних технологічних вдосконалень є мінімальним.

Дисонанс інформаційних технологій та процесуальних правил – головна перешкода на шляху виконання наведених вище завдань. Саме він не дає можливості вітчизняному судочинству зробити перехід на якісно новий інформаційно-технологічний рівень.

Досвід зарубіжних країн підтверджує те, що еволюційний шлях поступової інформатизації процесуальних правил не завжди веде до успіху. Запорука успіху – у революційній зміні парадигми судового процесу. «Ми відстали від передових країн на 50–100 років. Ми повинні пробігти цю відстань за десять років. Або ми зробимо це, або нас змінуть». Цей відомий вислів майже повністю актуальний і по відношенню до реформування судової системи України. Єдина відмінність – те, що зараз немає і 10 років, лише два – три максимум.

Отже, необхідно, орієнтуючись на кращі зарубіжні приклади, розробити та запровадити власну модель електронного судочинства, інтегровану у вітчизняну модель електронного урядування. При цьому реформування судочинства в цілому й окремих процесуальних правил повинно йти не в напрямку пристосування нових інформаційних технологій до існуючих процесуальних норм, а навпаки, в напрямку побудови принципово нової електронної моделі судового процесу та її подальшого унормування. Така модель має бути розроблена як універсальна для усіх видів судочинства, тобто форма електронного судочинства мусить бути основною, хоча й може допускати відхилення у бік традиційної паперової форми лише, проте у виняткових випадках, коли цього вимагають обставини справи.

Вітчизняна модель електронного судочинства має забезпечувати можливість дистанційного електронного користування усіма процесуальними правами учасника судового процесу: починаючи з можливості сплатити судовий збір та подати позовну заяву, відзив на неї, будь-який інший процесуальний документ в електронному вигляді, можливості ознайомлення з матеріалами справи та участі в судових засіданнях в режимі он-лайн та закінчуючи пред'явленням електронного виконавчого документа до виконання і одержання результатів виконавчих дій. Додаткові сервіси повинні забезпечити доступ до нормативної, довідкової, консультативної інформації тощо.

Прикладами можуть бути працююча в Сінгапурі Система електронної подачі документів (Electronic Filing System), котра з 2000 р. – є обов'язковою при подачі документів у цивільних справах; Інтегрована електронна система цивільних позовів (Integrated Electronic Litigation System); Служба електронного вилучення документів (Electronic Extract Service), яка дозволяє юридичним фірмам у режимі он-лайн шукати і переглядати документи, що надійшли до суду у цивільній справі; Електронна інформаційна служба (Electronic Information Service), котра дає можливість дізнаватися про всі процесуальні дії суду в режимі реального часу; Сайт системи LawNet, який є єдиною точкою доступу до судових сервісів. Електронний інформаційний сервіс «Судовий кабінет», який реалізований в Республіці Казахстан, – єдине вікно для доступу до електронних сервісів судових органів. Слід ще згадати електронний суд у США, Австралії та Швейцарії, що забезпечує функціонування моделей судового процесу, котрі дають можливість здійснювати судовий розгляд без вчинення зайвих фізичних транзакцій.

УДК 342.951:351.87(477)

МІСЦЕ ОРГАНІВ ЮСТИЦІЇ У ФОРМУВАННІ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ

Будецький Роман Володимирович

здобувач,

кафедра адміністративного права,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

***Анотація.** У статті аналізується значення права і правового виховання у житті країни. Розглядаються питання управління сферою правової освіти на державному і територіальному рівнях. Пропонуються зміни до розподілу функцій між державним і недержавним рівнем управління.*

***Ключові слова:** органи управління юстицією, органи місцевого самоврядування, управлінський вплив, правове виховання.*

Підвищення рівня правового виховання і освіти громадян є необхідною умовою розвитку держави. Незнання громадянами своїх конституційних, трудових та інших прав, невміння їх захистити, недостатньо розвинена правосвідомість відображають ступінь правової неосвіченості населення. Ще Р. Ієринг, один із найвидатніших теоретиків права XIX ст., у своїй роботі «Боротьба за право» звертав увагу на недоліки освіти і низьку активність населення у сфері захисту своїх прав [1, с. 5]. На переконання мислителя, формування правосвідомості, поваги та віри в закон, активної позиції щодо його правозастосування є найважливішим завданням виховної складової права. Більш того, право повинно стимулювати правомірну поведінку громадян. У процесі життя, саме завдяки знанню прав, дотриманню їх, формуються правосвідомість і правова культура, підвищується авторитет права і закону, забезпечується непорушність прав і свобод громадян, зміцнюється правопорядок, і, урешті-решт, відбувається становлення правової держави. Механізм виховного початку права включає в себе правосвідомість, правові засоби підтримання дисципліни і правопорядку, правові норми і різні нюанси правового виховання.

В Україні управління сферою правової освіти і виховання покладається на органи юстиції. З огляду на це єдине нормативне визначення терміна «правова освіта» містить затверджений Наказом Міністерства юстиції України від 14.11.2011 р. «Порядок проведення органами юстиції перевірок

стану правової освіти». За цим регламентом «правова освіта – складова системи освіти, що полягає у здійсненні комплексу заходів виховного, навчального та інформаційного характеру, спрямованих на створення умов для набуття громадянами обсягу правових знань та навичок у їх застосуванні, необхідних для реалізації громадянами своїх прав і свобод, а також виконання покладених на них обов'язків» [2, с. 205].

Мета правового навчання – правова соціалізація особистості, готової взяти активну участь в державно-правовому житті своєї країни. Правова поінформованість охоплює отримання особистістю правових знань, їх усвідомлення і розуміння. Підкріплені внутрішніми регуляторами поведінки особистості, індивідуальною позитивною правосвідомістю, отримані правові знання, безсумнівно, стануть основою правомірної поведінки. Правова соціалізація передбачає, що суб'єкт володіє певним обсягом правових знань, адаптувався до правового середовища і здатний діяти в ній задля задоволення інтересів особистих і громадських організацій. Правова освіта покликана викорінювати правовий нігілізм, підвищуючи рівень правової культури суспільства, в цілому і особистості зокрема. У зв'язку з цим важливо посилити роль освітніх установ у формуванні правової культури студентів і педагогів.

Структурно правоосвітню діяльність можна поділити на окремі складові: правове навчання; правове інформування; залучення особистості до управління державою. Враховуючи це, додамо, що основним завданням правової освіти можна визначити прищеплення індивіду усвідомленого прагнення до систематичного отримання правових знань і правомірної поведінки.

Цікаво, що органами юстиції як традиційні форми правової освіти розглядають правове навчання; правову пропаганду; юридичну практику; самоосвіту і самовиховання.

Управлінський вплив центрального органу влади у сфері юстиції – Мін'юсту України – стосовно організації правової освіти і виховання в Україні проявлялися, насамперед, у підготовці нормативних регламентів щодо організації і контролю за процесом. Так, наказом Міністерства юстиції України від 11.03.2013р. № 405/2 були затверджені: «Примірна програма здійснення перевірки стану правової освіти в дошкільному навчальному закладі»; «Примірна програма здійснення перевірки стану правової освіти в загальноосвітньому навчальному закладі»; «Примірна програма здійснення перевірки стану правової освіти в професійно-технічному та вищому навчальних закладах»; «Примірна програма здійснення перевірки стану правової освіти у вищому навчальному закладі, який здійснює підготовку юристів»; «Примірна програма здійснення перевірки стану правової освіти в міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, місцевому органі виконавчої влади, територіальному органі центрального органу виконавчої влади, органі виконавчої влади Автономної Республіки Крим, на державному підприємстві, в установі, організації, державному господарському об'єднанні».

На рівні міст і районів проблемами правової освіти та виховання опікуються відповідні структурні підрозділи юстиції. Наведемо декілька прикладів з практики роботи Харківського міського управління юстицією. Були організовані численні індивідуальні і масові заходи правопросвітницького характеру, які проводилися при взаємодії з місцевими закладами освіти, культури, пенітенціарної системи. Серед найбільш цікавих можна навести проведення конкурсів учнівських робіт правової тематики «Якби я був...» (посадовою особою органу державної влади, як-то Президент, народний депутат, Прем'єр-міністр, міністр) та «Я маю право» (щодо погляду учнів на питання реалізації прав, визначених Конституцією України). Вказані конкурси охопили учнівську молодь 9–11 класів, було долучено усі школи та середні навчальні заклади міста Харків. Заходи

проходили за підтримки Департаменту освіти Харківської міської ради та Навчально-методичного центру зазначеного Департаменту.

Плідною була співпраця з Харківською обласною бібліотекою для дітей. На сайті бібліотеки розміщено правову абетку щодо прав дітей і їх батьків, організовано зворотній зв'язок з проблемних правових питань, організовано та проведено конкурс дитячих малюнків «Ми – за Україну! Ми – за мир!», у якому взяли участь всі дошкільні навчальні заклади міста Харків. За допомогою працівників бібліотеки організовано театралізоване нагородження дітей – переможців конкурсу. Спільно з юристами і харківським театром «Нова сцена» були проведені заходи правоосвітнього спрямування у Качанівській виправній колонії № 54 для жінок.

Разом з тим, можемо констатувати, що при управлінні сферою правової освіти та правового виховання часто має місце дублювання функцій між державними суб'єктами юстиції і органами місцевого самоврядування. Зокрема, на пропозицію Харківського міського управління юстиції щодо створення координаційно-методичної ради з правової освіти у м. Харків органи місцевого самоврядування відповіли, що вони самостійно визначають план заходів із правової освіти в місті Харків та проводять їх, у зв'язку з чим відсутня й необхідність в організації додаткових органів та структур із окреслених питань. З такою позицією органу місцевого самоврядування ми цілком погоджуємося, оскільки саме на такі органи покладається: проведення заходів із правової освіти, організація такого процесу в школах та дошкільних навчальних закладах, які в більшості належать до закладів комунальної власності, тобто органу місцевого самоврядування, забезпечення вказаних закладів методичною та науково-практичною літературою з правових питань, відеоматеріалами, підготовка та реалізація комплексу програм із правової освіти тощо.

Таким чином, з огляду на наведене можемо зробити наступний висновок. Система юстиції України зазнала суттєвого реформування протягом 2014-2016 рр. і це є виправданим і правильним. Проте в системі

юстиції і досі лишається функція управління правовою освітою і вихованням. На нашу думку, вказана функція для органу юстиції взагалі не притаманна та є рудиментною, тобто недорозвинutoю, а тому не тільки не ефективною, й непотрібною взагалі. Отже, виконання державним органом таких функцій на сучасному етапі розвитку має бути припинене разом із їх повною передачею до органів місцевого самоврядування, тобто на недержавний рівень управління. Що стосується Мін'юсту України, то моніторинг, а не контроль і управління може мати місце в межах дослідження різних сфер права, що проводяться на недержавному рівні управління органів місцевого самоврядування або самоврядних громадських організацій.

Однак яким би суб'єктам управління не були передані функції щодо організації правової освіти і правового виховання, державна політика у сфері формування правової культури громадян України повинна базуватися на загальноцивілізаційних принципах: формування в суспільстві поваги до закону і подолання правового нігілізму; підвищення рівня правової культури громадян і створення системи стимулів до дотримання права, тобто формування суспільної правосвідомості, що базується на ідеї сумлінного виконання правових обов'язків та дотримання правових норм.

А напрямами реалізації державної політики з окресленої проблеми можуть виступати наступні:

1. *Визначення шляхів реалізації правової освіти та правового виховання:*

– розвиток правової освіти та виховання підростаючого покоління в освітніх установах різного рівня;

– впровадження багатоступеневого функціонування системи правової освіти;

– впровадження в освітній процес на всіх рівнях поступового збільшення правових навчальних програм, що забезпечують отримання знань у галузі права.

2. *Державні гарантії щодо надання правової інформації громадянам країни та законодавче забезпечення її доступності.*

3. *Удосконалення організаційних засад надання освітніх послуг із різних аспектів права:*

– удосконалення системи юридичної освіти та підготовки кваліфікованих юристів і педагогічних кадрів у галузі права;

– підвищення значення «правознавства» шляхом введення критеріїв їх оцінки у середній і вищій школах.

4. *Підвищення ефективності діяльності державних суб'єктів управління, органів місцевого самоврядування, правоохоронних органів, громадських об'єднань, покликаних забезпечувати законність і правопорядок.*

5. *Вдосконалення діяльності у сфері надання кваліфікованої юридичної допомоги, у тому числі не тільки створення, й забезпечення функціонування ефективної системи безоплатної правової допомоги.*

Список використаної літератури

1. Иеринг Р. Борьба за право / Рудольф Иеринг ; пер. С. И. Ершова. – Москва : Изд. магазина «Кн. Дело», 1901. – 80 с.

2. Про затвердження Порядку проведення органами юстиції перевірок стану правової освіти : наказ М-ва юстиції України від 14.11.2011 р. № 3325/5 // Офіційний вісник України. – 2011. – № 91. – Ст. 3314.

***Аннотація.** В статті аналізується значення права і правового виховання в житті країни. Розглядаються питання управління сферою правового освіти на державному і територіальному рівнях. Пропонуються зміни до розподілу функцій між державним і недержавним рівнем управління.*

***Ключові слова:** органи управління юстицією, органи місцевого самоуправління, адміністративний вплив, правовий виховання.*

***Summary.** The article analyzes the importance of law and legal education in the country. Consider issues management in the sphere of legal education at the national and territorial levels. Proposed change to the allocation of responsibilities between the public and private level management.*

***Keywords:** justice authorities, local authorities administrative impact, legal education.*

УДК 378.14(4)

«ЕРАЗМУС+» — ІНТЕГРАЦІЙНА ЄВРОПЕЙСЬКА ПРОГРАМА АКАДЕМІЧНОЇ МОБІЛЬНОСТІ

Внукова Наталія Миколаївна

доктор економічних наук,
завідувач кафедри управління
фінансовими послугами,
Харківського національного
економічного університету імені Семена
Кузнеця,
Україна, м. Харків
e-mail: yunn@hneu.edu.ua
ORCID: 0000-0002-1354-4838

***Анотація.** Проаналізовано правові аспекти запровадження в Україні академічної мобільності, зокрема міжнародної. Розглянуто можливості програми ЄС «Еразмус+» при проведенні інтеграційних європейських*

освітніх і наукових програм. Подано приклад реалізації проекту з міжнародної академічної мобільності з польським навчальним закладом.

***Ключові слова:** академічна мобільність, «Еразмус+», інтеграційні європейські освітні програми, національна рамка кваліфікацій.*

Вступ. Зміни, які відбуваються в системі вищої освіти, пов'язані з викликами XXI століття, а саме з фізичним виживанням внаслідок посилення агресивних дій, а також недостатньою соціальною мобільністю. Висвітлення цього питання стає актуальним з огляду на зміни у розвитку економіки знань, трансферу технологій та підвищення ролі освіти пропорційно можливості вирішення життєвих проблем. В світі запроваджується компетентністний підхід.

Основна частина. Для вирішення інноваційних завдань прийнята Національна рамка кваліфікацій (НРК) (постанова КМУ № 1341 від 23.11.2011 р.) та Заходи до НРК (наказ МОНмолодьспорту та Мінсоцполітики № 488/225 від 20.04.2012р.). А у 2014 положення НРК імплементовані в Закон України «Про вищу освіту» [3].

Передумовою запровадження НРК можна вважати розроблення і прийняття таких актів, як : Рамка кваліфікацій європейського простору вищої освіти (2005р); Європейська рамка кваліфікацій для навчання впродовж життя (2008 р). Отже для забезпечення компетентнісного підходу в системі освіти і набутті кваліфікацій, адаптованих до європейських вимог, їх необхідно вивчити і пристосувати до освітнього середовища України. За ст. 74 Закону України «Про вищу освіту» з метою розвитку міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти та інтеграції системи вищої освіти до світового освітнього простору держава сприяє узгодженню Національної рамки кваліфікацій з рамкою кваліфікацій європейського простору вищої освіти для забезпечення академічної та професійної мобільності та навчання протягом життя [3]. Мобільність є одним з інтеграційних інструментів як викладачів, так і студентів для безпосередньої участі в освітньому процесі університетів ЄС.

Відповідно до ст.1 Закону України «Про вищу освіту» академічна мобільність – це можливість учасників освітнього процесу навчатися, викладати, стажуватися чи проводити наукову діяльність в іншому вищому навчальному закладі (науковій установі) на території України чи поза її межами [3].

Національний інститут стратегічних досліджень розглядає академічну мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір [1]. У своїй аналітичній записці Інститут відзначає, що розвиток академічної мобільності сприятиме прискоренню інтеграції країни до європейського освітнього простору, удосконаленню освітніх технологій, підвищенню якості української освіти і приведенню його у відповідність до світового рівня, підтримуватиме інноваційний розвиток університетської науки та інтеграцію її з виробництвом, покращить якість трудових ресурсів країни та можливості працевлаштування тощо.

Відповідно до ст. 57 Закону України «Про вищу освіту» науково-педагогічні, наукові та педагогічні працівники вищого навчального закладу всіх форм власності мають право на академічну мобільність для провадження професійної діяльності. За ст.13 Закону України «Про вищу освіту» центральний орган виконавчої влади у сфері освіти і науки (Міністерство освіти і науки України) розробляє положення про порядок реалізації права на академічну мобільність та подає його на затвердження Кабінету Міністрів України.

КМУ своєю постановою від 12 серпня 2015 р. № 579 затвердив Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність [4], де відзначено, що вітчизняні учасники освітнього процесу і вищі навчальні заклади (наукові установи) та іноземні учасники освітнього процесу і навчальні заклади (наукові установи), що беруть участь у програмах академічної мобільності, є учасниками академічної мобільності.

За місцем реалізації права на академічну мобільність вона поділяється на внутрішню і міжнародну.

Формами академічної мобільності для осіб, які здобувають науковий ступінь доктора наук, науково-педагогічних, наукових і педагогічних працівників та інших учасників освітнього процесу є: участь у спільних проектах; викладання; наукове дослідження; наукове стажування; підвищення кваліфікації.

Науково-педагогічні, наукові, педагогічні працівники вищих навчальних закладів (наукових установ) усіх форм власності можуть реалізувати право на академічну мобільність для провадження професійної діяльності відповідно до укладеного договору про участь у програмі академічної мобільності. При цьому за названими працівниками зберігається основне місце роботи у вітчизняному вищому навчальному закладі (науковій установі) до одного року. Оплата праці згідно із законодавством за основним місцем роботи зберігається на строк до шести місяців, якщо вона не передбачена програмою академічної мобільності.

Отже, щодо інтеграції в освітній європейський простір існують правові підстави. Як інструмент реалізації цих прав є участь у міжнародних програмах академічної мобільності. Так, на 2016 р. визначено розширення можливостей інтеграційної європейської програми «Еразмус+» щодо участі в ній інших країн, зокрема України.

«Еразмус» (англ. *Erasmus*) — некомерційна програма ЄС з обміну студентами та викладачами між університетами країн – членів ЄС, а також Ісландії, Ліхтенштейна, Македонії, Норвегії, Турції [6]. Програма дає можливість навчатися, проходити стажування та викладати в іншій країні.

Програма Європейського Союзу «Еразмус+» розрахована на 2014-2020 рр. та спрямована на підтримку проектів, партнерство, мобільність, інші заходи у сферах освіти, професійно-технічної підготовки, молоді та спорту. Україна бере участь у програмі «Еразмус+» як країна – партнер ЄС, але у певних напрямках може брати участь як координатор та/або партнер проектів [5]. У рамках «Еразмус+» КА2 (2014-20120) реалізуються проекти співпраці для розвитку інновацій та обміну кращими практиками у галузі вищої освіти,

а також відкриваються можливості для співпраці з країнами-партнерами програми (включаючи Україну) [2]. Одним з напрямів співпраці є розвиток потенціалу вищої освіти (ex-Tempus).

Університети та інші організації з країни – члена програми чи партнера програми можуть ініціювати та/чи взяти участь у спільних проектах розвитку потенціалу вищої освіти, які розробляє і виконує консорціум університетів з країн – членів програми «Еразмус+», з одного боку, та з певного регіону світу – з іншого, тобто країни-партнери (країни – сусіди ЄС, країни-кандидати та потенційні кандидати, Латинська Америка, Азія, країни Африкано-Карибського басейну, країни тихоокеанського регіону). Це можуть бути спільні та структурні проекти.

Прикладом реалізації проектів академічної мобільності може бути співпраця Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця і Державної вищої технічно-економічної Школи імені Броніслава Маркевича в Ярославі (Республіка Польща), яка є багатопрофільним вищим навчальним закладом та готується до свого 20-річчя, і майже 10 років бере участь у програмі «Еразмус». Новий формат програми академічної мобільності «Еразмус+» передбачає можливість участі в ній викладачів та студентів з України. Загальна кількість студентів з нашої держави, які зараз навчаються у Державній вищій технічно-економічній Школі імені Броніслава Маркевича в Ярославі, близько 130 осіб, це вважається незначним показником. Здебільшого у виші отримують освіту українські студенти, які мають карту поляка. Примітно, що Школа веде сайт і українською мовою.

Передумовою участі у програмі академічної мобільності викладачів ХНЕУ ім. С. Кузнеця була Угода про партнерство, укладена 2014 р. ХНЕУ ім. С. Кузнеця з ДВТЕШ ім. Б. Маркевича, а далі відбулося розширення Угоди і укладання 2016 р. Угоди за стандартами ЄС на програми академічної мобільності, а також виконання під керівництвом проректора ДВТЕШ ім. Б. Маркевича д-ра Р. Пукали Міжнародного наукового проекту за участі

чотирьох країн з випуском монографії щодо реформування ринку фінансових послуг за стандартами ЄС.

Програма академічної мобільності передбачала обмін досвідом у сфері педагогічної діяльності і викладання економічних дисциплін. У звіті-анкеті в офіс програми «Еразмус+» було відзначено, що відбувся взаємообмін досвідом роботи у вищій школі, відвідувалися заняття польських викладачів. Також прочитані лекції для польських студентів із вивчення спадщини відомого польського економіста М. Калецького і нобелівського лауреата С. Кузнеця, впровадження основних положень європейських і національних рамок кваліфікацій, а також міжнародних стандартів із протидії відмиванню коштів та фінансування тероризму.

Пріоритетними питаннями освітнього процесу в вищих навчальних закладах ЄС є наукова робота студентів та співпраця з роботодавцями. За результатами участі у програмі академічної мобільності, виходить що має відбутися подальший розвиток співпраці не тільки з викладачами польського ВНЗ, але й зі студентами. Як видно, можлива спільна участь у міжнародних конкурсах, подальше проведення наукових досліджень і випуск монографій іноземною мовою за їх результатами.

Висновки. Академічна мобільність викладачів і студентів вищих навчальних закладів України спрямована на посилення європейської інтеграції України до світового освітнього простору. Більшість прав освітян в Україні на академічну мобільність закріплені на законодавчому та нормативному рівні. Новий формат програми «Еразмус+» сприятиме залученню фахівців з України у процес академічної мобільності Європи. Його повільність пов'язана з обмеженістю фінансових ресурсів українських закладів освіти, але участь у спільних і структурних проектах із закладами ЄС надасть нових імпульсів реалізації адаптаційних програм для учасників академічної мобільності.

Список використаної літератури

1. Академічна мобільність як фактор інтеграції України у світовий науково-освітній простір [Електронний ресурс] : аналіт. зап., грудень 2013 р. // Національний інститут стратегічних досліджень : офіц. інтернет-представництво. – Електрон. текст. дані. – Київ, 2012–2016. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1421> (дата звернення: 20.05.2016). – Назва з екрана.
2. Еразмус+ КА2 [Електронний ресурс] // Проект ЄС «Національний Еразмус+ офіс в Україні». – Електрон. текст. дані. – Київ, 2014–2017. – Режим доступу: <http://erasmusplus.org.ua/erasmus/ka2-proekty-spivpratsi.html> (дата звернення: 20.05.2016). – Назва з екрана.
3. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 67. – Ст. 1728.
4. Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність : постанова Каб. Міністрів України від 12.08.2015 р. № 579 // Офіційний вісник України. – 2014. – № 66. – Ст. 2183.
5. Програма Європейського Союзу «Еразмус+» [Електронний ресурс] // Проект ЄС «Національний Еразмус+ офіс в Україні». – Електрон. текст. дані. – Київ, 2014–2017. — Режим доступу: <http://erasmusplus.org.ua/novyny/238-do-uvahy-predstavnykiv-mistsevykh-rehionalnykh-i-natsionalnykh-orhaniv-vlady-potentsiinykh-uchasnykiv-prohramy-erazmus.html> (дата звернення: 20.05.2016). – Назва з екрана.
6. Эразмус [Электронный ресурс] // Википедия : свободная энцикл. – Электрон. данные. – Режим доступа: <https://ru.wikipedia.org/wiki/%D0%AD%D1%80%D0%B0%D0%B7%D0%BC%D1%83%D1%81> (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

Аннотація. Проаналізовані правові аспекти впровадження в Україні академічної мобільності, в частині, міжнародної. Розглянуті можливості програми ЄС «Еразмус +» при виконанні інтеграційних європейських освітніх і наукових програм.

Приведен пример реализации проекта по международной академической мобильности с польским учебным заведением.

Ключевые слова: *академическая мобильность, «Эразмус +», интеграционные европейские образовательные программы, национальная рамка квалификаций.*

Summary. *The article analysed the introduction of legal aspects of academic mobility in Ukraine, particular, international. Describes the possibility for implementation European education's and research integration programs of The EU programme Erasmus+. Example of realization of the project with international academic mobility of Polish academic institution.*

Keywords: *academic mobility, Erasmus+, European integration educational programs, the national qualifications framework.*

УДК 342.951: 001.102 : 378

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ЯК НАПРЯМ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Гордеюк Алла Олександрівна

кандидат юридичних наук, доцент,
кафедра політології та історії,

Національний аерокосмічний
університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»,

Україна, м. Харків

e-mail: iridiumua@gmail.com

Проблема інформаційної безпеки у сучасних реаліях є однією з найбільш актуальних не лише в Україні, а й в усьому світі, саме тому її забезпеченню приділяється велика увага. Так, відповідно до ч. 1 ст. 17

Конституції України інформаційна безпека – це одна з найважливіших функцій держави разом із захистом територіальної цілісності та забезпеченням економічної безпеки України [1], а згідно із Законом України «Про основи національної безпеки України» інформаційна безпека розглядається як частина національної безпеки України [4]. У багатьох нормативних актах вона визнається стратегічним напрямком держави, а її гарантування – пріоритетом. У Законі України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки» наводиться визначення цього поняття: «Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, при якому запобігається нанесення шкоди через: неповноту, невчасність та невірогідність інформації, що використовується, негативний інформаційний вплив; негативні наслідки застосування інформаційних технологій; несанкціоноване розповсюдження, використання і порушення цілісності, конфіденційності та доступності інформації». Виходячи із наведеного можна виокремити різновиди інформаційної безпеки (інформаційна безпека людини, інформаційна безпека суспільства, інформаційна безпека держави), а також вести мову про необхідність отримання правових знань щодо інформаційної безпеки названих суб'єктів у сучасному світі [3]. Таким чином, враховуючи положення вищенаведених норм, які визначають позицію законодавця щодо інформаційної безпеки, можемо констатувати, що вкрай важливою та актуальною, на сьогодні, є активізація правового виховання у цьому напрямку.

З точки зору теорії держави та права головним завданням правового виховання є удосконалення в обраному напрямі правової свідомості індивідів і соціальних груп, формування суспільно прийнятих форм правової поведінки соціальних суб'єктів. До однієї з форм (способів) правового виховання відносять правову освіту, під якою розуміють конкретний вид навчального процесу під керівництвом досвідчених юристів, учених, правознавців, під час якого індивіди опановують знання, навички, вміння у

правовій сфері [2].

У даному контексті доцільно приділити увагу проблемі правової освіти у сфері інформаційної безпеки у вищих навчальних закладах країни (далі – ВНЗ). Слід зазначити, що мова йде не тільки про юридичну освіту у ВНЗ, де студенти отримують системні спеціальні знання як майбутні юристи (хоча вивчення такої дисципліни, як «Інформаційне право» або, наприклад, спецкурсу «Правові аспекти інформаційної безпеки» є актуальним для студентів юридичних ВНЗ чи юридичних факультетів ВНЗ). Важливим, на наш погляд, є вирішення питання про викладання основ інформаційного права у структурі навчального курсу «Правознавство» для студентів усіх ВНЗ в Україні, складовою якого обов'язково має бути тема «Правові основи інформаційної безпеки». Має сенс також пропонувати серед курсів за вибором для студентів такий курс лекцій та семінарів, як «Правові аспекти інформаційної безпеки в Україні». До того ж, якщо йдеться про підготовку студентів за напрямом «Інформаційна безпека», який передбачає отримання вищої освіти за такими спеціальностями, як «Безпека інформаційних і комунікаційних систем, «Безпека систем технічного захисту інформації», «Управління інформаційною безпекою», то викладання курсу «Правові аспекти інформаційної безпеки» є обов'язковим.

Отже, наведені пропозиції, на нашу думку, можуть суттєво посприяти вдосконаленню правової освіти у сфері інформаційної безпеки у вищій школі.

Список використаної літератури

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Поняття правового виховання. Форми, засоби та методи його здійснення [Електронний ресурс] // Навчальні матеріали онлайн. – Електрон.

текст. дані. – Київ, 2010–2016. – Режим доступу:
http://pidruchniki.com/2015073165776/pravo/ponyattya_pravovogo_vihovannya_forni_zasobi_metodi_yogo_zdiysnennya (дата звернення: 19.04.2016). – Назва з екрана.

3. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 р. № 537-5 // Відомості Верховної Ради України. – 2007. – № 12. – Ст. 102.

4. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19.06.2003 р. № 964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 39. – Ст. 351.

УДК 340.12:37

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Данильян Олег Геннадійович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: odana@i.ua
ORCID: 0000-0001-5308-4664

Буліч Наталія Миколаївна

завідувач відділом наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: bylich@ukr.net

***Анотація.** Розглядається правове виховання як складна система, а також особливості правового виховання в транзитивному суспільстві.*

Обґрунтовуються основні завдання та напрямки оптимізації правового виховання в сучасній Україні. Робиться висновок, що у сфері правового виховання найбільш актуальними є наступні завдання: створення обґрунтованої державної правової політики, створення багатоступеневої системи правового виховання і освіти, підвищення загальної моральності громадян, популяризація правових знань та ін.

***Ключові слова:** правове виховання, правова соціалізація, правове навчання, правова культура, правова свідомість, моральність.*

Актуальність проблеми. Визначені в Конституції України завдання щодо створення демократичної, соціальної, правової держави не можуть бути вирішені без правового виховання, за допомогою якого формується необхідний рівень правосвідомості та правової культури громадян та суспільства в цілому. Адже відомо, що саме правосвідомість і правова культура є найважливішими чинниками, які сприяють становленню правової системи держави і демократичних засад суспільства, впливають на регулювання всього спектра соціальних відносин у ньому, підтримують і закріплюють його цілісність, стабільний правопорядок.

В той же час, формування правосвідомості та правової культури в транзитивному суспільстві, у тому числі і в українському, є складним та суперечливим завданням. З одного боку, як вже наголошувалося, створення демократичної, правової держави передбачає достатньо високий рівень правосвідомості і правової культури населення, працівників державних органів; з другого боку, в трансформаційних умовах дезорганізація управління та розповсюдження правового нігілізму, зростання корупції і злочинності самим негативним чином впливають на правосвідомість і правову культуру. У зв'язку з цим, проблема правового виховання, формування правосвідомості і правової культури в умовах транзитивного суспільства істотно актуалізуються, вимагає вживання кардинальних заходів, від успішної реалізації яких багато в чому залежить успіх державного будівництва в Україні.

Аналіз основних джерел і публікації. Останнім часом різноманітні аспекти правового виховання і формування правосвідомості і правової

культури знаходяться в центрі уваги багатьох дослідників. Проблемам правового виховання і освіти студентів, учнівської молоді та громадян демократичного суспільства в цілому присвячені праці таких правознавців як Ю. Битяк, В. Головченко, І. Ю. Калиновський, Н. Коваленко, Д. Колесніченко, М. Козюбра, А. Кутиркин, З. Легуша, Л. Макаренко, Л. Марченко, М. Матузов, О. Менюк, В. Оксамитний, І. Осика, Р. Подберезькій, О. Пометун, В. Сальников, О. Семітко, А. Скуратівський, В. Стреляєва, Є. Татарінцев, В. Тацій, Ю. Тодико, В. Черней, І. Яковюк та ін. В той же час, як показує аналіз юридичної літератури, не дивлячись на активізацію досліджень у сфері правового виховання, обґрунтування завдань і напрямків оптимізації правового виховання в сучасній Україні, специфіка формування правосвідомості і правової культури в транзитивний період залишаються поки недостатньо розробленими.

Формулювання цілей. Для того, щоб діяльність по правовому вихованню була ефективною, необхідне цілеспрямоване, всебічне дослідження теоретичних і практичних проблем в даній сфері, що припускає обґрунтування нових підходів до організації правового виховання, розробку загальної концепції механізму правового виховання, визначення основних завдань і напрямків оптимізації правового виховання в сучасних умовах.

Аналіз проблеми. Перейдемо безпосередньо до розгляду проблеми правового виховання, формування правової культури в умовах транзитивного суспільства. Відомо, що правове виховання – це цілеспрямована діяльність по трансляції (передачі) правової культури, правового досвіду, правових ідеалів і механізмів розв'язання конфліктів в суспільстві від одного покоління до іншого [1, с. 92].

Правове виховання має на меті розвиток правової свідомості людини і правової культури суспільства в цілому. Поняття правове виховання – багатозначне. Його можна розглядати як в широкому, як і вузькому значенні. У широкому значенні це поняття означає не власне правове виховання, а правову соціалізацію людини, коли вона «виховується» навколишнім

середовищем в цілому, всією юридичною практикою і поведінкою людей, посадовців – представників державного апарату в правовій сфері. В даному випадку соціалізація є об'єктивно-спонтанним процесом трансформації індивідуальної свідомості у відповідному соціокультурному контексті, а до її найважливіших функцій відносять: відтворення суб'єкта соціально-історичного процесу, забезпечення спадкоємності в розвитку культури і цивілізації, підтримка безконфліктного стану суспільства за допомогою адаптації суб'єкта до соціального середовища [3, с. 964].

Розуміння правової соціалізації як об'єктивно-спонтанного процесу дозволяє зрозуміти, чому сама постановка питання про підвищення рівня правосвідомості і правової культури в конкретні терміни не зовсім коректна. Дійсно, розвиток правової культури (який, до речі, може мати як прогресивний, регресивний, так і катастрофічний характер) – це природний процес, який визначається сукупністю об'єктивних чинників, які не залежать безпосередньо від інтересів, планів і намірів соціальних суб'єктів.

До об'єктивних чинників, які істотно впливають на правове виховання і рівень правової свідомості та правової культури, на нашу думку, відносяться: цивілізаційний і культурний рівень розвитку конкретного суспільства, його політико-правова система; укоріненість серед населення правових, етичних і релігійних норм; існуючі в суспільстві правовідносини, правові традиції; правовий менталітет населення і так далі. Тому процес правового виховання, формування правової культури не можна бути прискореним президентським указом або припинитися рішенням парламентської більшості. Коли йдеться про правове виховання та формування правової культури, очевидно, повинно йтися про створення умов, що дозволяють виявлятися об'єктивним чинникам, які у результаті визначають правову культуру суспільства і забезпечують ефективність правовиховних заходів.

В той же час, об'єктивність процесу формування правової культури в суспільстві не означає усунення суб'єктивного, людського чинника з цього процесу. У транзитивних умовах, коли суспільству необхідно в багатьох

сферах соціальної дійсності (політичної, правової, економічної та ін.) пройти в своєму розвитку за декілька десятиліть шлях, на який західноєвропейські країни витратили не менше двох сторіч, формування необхідного рівня правової культури – не може бути автоматичним або стихійним процесом. Це процес, що вимагає управлінської дії, створення в суспільстві ефективних соціальних інститутів по правовому вихованню, визначення основних напрямів по оптимізації діяльності цих інститутів.

До основних інститутів, які в тій чи іншій мірі виконують функцію формування правової культури в перехідному суспільстві, можна віднести: державу, інститути культури і соціалізації, політичні партії і суспільні рухи, інститути правопорядку і соціального контролю, прав людини, правового виховання, розв'язання правових конфліктів тощо. Саме ці інститути безпосередньо займаються власне правовим вихованням (вихованням у вузькому значенні), під яким розуміється цілеспрямований процес засвоєння людиною певної системи правових знань, норм та цінностей, що дозволяють їй функціонувати як повноправному члену суспільства.

У сфері правового виховання для України в даний час актуальними є наступні завдання: створення обґрунтованої державної правової політики, а на її основі концепції правового виховання населення, створення багатоступневої системи правового виховання і освіти в країні, підвищення загальної моральності громадян, популяризація правових знань (зокрема через засоби масової інформації), пробудження інтересу у населення до правових знань, підвищення їх доступності, застосування методів реклами і «public relations», розвиток сімейного правового виховання тощо [4, с. 382].

Розглянемо деякі з вказаних завдань правового виховання детальніше.

Не викликає сумнівів, що формування високого рівня правосвідомості і правової культури неможливе без науково обґрунтованої державної правової політики, яка, на жаль, в Україні поки відсутня. Тому, для підняття рівня правової культури громадян України, перш за все, необхідна чітка державна правова політика, у тому числі і у сфері правового виховання, системний,

науковий підхід до проведення правовиховних заходів, скоординованість всіх зусиль державних органів в цьому процесі.

На основі збалансованої державної правової політики в українському суспільстві повинна бути створена атмосфера поваги до Конституції України, її правової системи в цілому, засудження порушень норм права, розгорнена активна боротьба за затвердження принципу соціальної справедливості і відродження етичних норм. Причому держава повинна не тільки мати в своєму розпорядженні ефективні засоби підтримки правопорядку в суспільстві, але і саме своїми діями демонструвати позитивний приклад високої правової культури, дотримання законів, прав і свобод громадян. Зрозуміло, що в суспільстві, в якому державні урядовці всіх рівнів грубо зневажають закони, неможливо виховати скільки-небудь позитивне відношення до права серед населення. Це пов'язано з тим, що по вчинках державного службовця судять не тільки про нього, але і про правову систему, та про державу у цілому. Сьогодні, на жаль, стали буденними випадки, коли посадовці, працівники правоохоронних органів одержують хабарі, зловживають своїм службовим положенням та ін. Про це свідчать достатньо красномовні дані Прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ, СБУ про кількість посадових злочинів, які зроблені в країні за останні роки.

Така ситуація в нашій країні не сприяє забезпеченню законності, правопорядку в державі, а отже, і підвищенню рівня правової культури в суспільстві. Навпаки, безвідповідальність в цій сфері ще більше підсилює корумпованість державного апарату, що відбивається на якості його роботи, у тому числі і роботи таких важливих державних органів як суди та міліція. Звідси можна зробити висновок, що боротьба проти корупції повинна реально стати пріоритетним напрямком діяльності державних та суспільних структур. Без вирішення цього питання про ефективність будь-яких правовиховних заходів, що проводяться державою, говорити не доводиться.

Організація ефективної системи правового виховання в українському суспільстві неможлива і без вдосконалення всієї правової системи, оновлення

чинного законодавства, підвищення правосвідомості та правової культури посадовців, юристів, всього суспільства. Завершення правової реформи в Україні покликане підсилити механізми підтримки правопорядку в країні на основі принципів самоврядування і народовладдя, а також верховенства права у всіх сферах життя суспільства. Але одне лише впорядкування і вдосконалення правової системи навряд чи переросте в правову культуру або стабільну правосвідомість громадян, адже сама по собі правова система не гарантує реалізацію законів в суспільному житті. Внаслідок цього необхідно не тільки удосконалювати законодавство, але і відроджувати моральність населення України, на основі якої будуватиметься правова культура нашого суспільства [2, с. 8].

Важливим напрямом оптимізації правового виховання в сучасній Україні є створення багатоступеневої системи правової освіти, яка повинна забезпечити безперервність правовиховних дій на населення. Відомо, що правова освіта в демократичному суспільстві повинна здійснюватися на всіх етапах життя особи: у сім'ї, в дошкільних закладах, в загальноосвітніх середніх школах, професійно-технічних навчальних закладах, у вищих навчальних закладах, в установах післядипломної освіти, в державних установах, підприємствах, фірмах різних форм власності, суспільних організаціях, а також самостійно. Тільки така багатоступенева система правової освіти може забезпечити ефективність та формування необхідного рівня правосвідомості і правової культури. Кожний з таких етапів правової освіти повинен відповідати рівню розвитку людини і сприяти не тільки засвоєнню правових знань, але і формуванню чітких та сталих переконань щодо необхідності правомірної поведінки.

Одним із найважливіших каналів правового виховання і правової освіти населення є засоби масової інформації. Роль засобів масової інформації у формуванні правової свідомості, правової культури, поваги до права і правомірної поведінки особистості закономірно зростає в процесі трансформації суспільства від тоталітаризму до демократичного суспільства.

Це пов'язано з тим, що правова культура є особливою формою духовно-практичної діяльності, яка забезпечує закріплення і реалізацію корінних суспільних інтересів за допомогою формування правових стереотипів, поглядів, цінностей, а також в участі громадян в правозастосовчій діяльності та функціонуванні системи державно-правових інститутів. Очевидно, що роль засобів масової інформації демократичного суспільства у формуванні правових цінностей і стереотипів, ледве не більш значуща, ніж роль правоохоронної системи.

Одним із важливих напрямів підвищення ефективності правового виховання в сучасній Україні є пропаганда законслухняної поведінки, а також пробудження інтересу у громадян країни до правових знань. Для досягнення цієї мети держава та суспільні організації повинні активно використовувати методи правової агітації, реклами і «public relations». За допомогою даних методів необхідно переламати несприятливу тенденцію, яка склалася сьогодні в нашому суспільстві, коли у багатьох людей немає бажання, стимулів, прагнення оволодіти правовими знаннями та досягти належного рівня правової культури. Такі люди в повсякденному житті постійно порушують правові норми, виправдовуючи свою поведінку тим, що «так поступають всі!». Для викорінювання даної провини необхідна цілеспрямована діяльність, як державних органів, так і всієї громадськості. Дуже важливо, щоб залучення до відповідальності або моральне засудження було необоротним і не залежало від посади, соціального положення та інших «ознак» правопорушника. Тільки тоді такі заходи зможуть дати позитивний результат.

В процесі організації правовиховної роботи в Україні важливо також повною мірою використовувати весь позитивний досвід, який був накопичений в нашій країні в минулі десятиліття. Причому використовувати цей досвід необхідно творчо, оскільки деякі питання правового виховання і освіти необхідно вирішувати на концептуально новій основі, виходячи із завдань нинішнього етапу розвитку України як суверенної держави,

прагнучої стати демократичною та правовою. При цьому необхідно пам'ятати і те, що рішення завдань по формуванню сучасної правової культури у громадян перехідного суспільства залежить не тільки від держави, але і від зусиль всієї громадськості, кожного громадянина країни.

Висновки. Таким чином, розглядаючи перспективи правового виховання в сучасній Україні, необхідно виділити наступні напрямки правовиховної діяльності: створення обґрунтованої державної правової політики, а на її основі концепції правового виховання населення; створення багатоступеневої системи правової освіти в країні; підвищення загальної моральності громадян; популяризація правових знань (зокрема через засоби масової інформації); пробудження інтересу у населення до правових знань і підвищення їх доступності; застосування методів реклами і «public relations»; розвиток сімейного правового виховання тощо.

Список використаної літератури

1. Гетьман А. П. Основні завдання та напрямки оптимізації правового виховання в сучасній Україні / А. П. Гетьман, О. Г. Данильян // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2010. – Вип. 3. – С. 86–96.

2. Данильян О. Г. Основи організації та управління правим вихованням / О. Г. Данильян // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2010. – Вип. 4. – С. 3–13.

3. Можейко М. А. Социализация / М. А. Можейко // Новейший философский словарь. – 2-е изд. – Минск, 2001. – С. 964.

4. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / за заг. ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. – 2-ге вид. переробл. і допов. – Харків : Право, 2013. – 440 с.

***Аннотація.** В статті розглядається правове виховання як складна система, а також особливості правового виховання в перехідному суспільстві. Обґрунтовуються основні задачі і напрями оптимізації правового виховання в сучасній Україні. Діється висновок, що в сфері правового виховання найбільш актуальними є наступні задачі: створення обґрунтованої державної правової політики, створення багатоступінчастої системи правового виховання і освіти, підвищення загальної моральності громадян, популяризація правових знань і др.*

***Ключові слова:** правове виховання, правова соціалізація, правове навчання, правова культура, правове свідомість, моральність.*

***Summary.** In the article legal education is examined as a complex system, and also the features of legal education, in transitional society are examined. Basic tasks and directions to optimization of legal education are in modern Ukraine grounded. The conclusion is made, that in the field of legal education the most actual are the followings tasks: the creation of the grounded public legal policy, creation of the multi-staged system of legal education, increasing of general morality of citizens and popularization of legal knowledg etc.*

***Keywords:** legal education, legal socialization, legal teaching, legal culture, legal consciousness, morality.*

УДК 1:316.4

ВІРТУАЛЬНА РЕАЛЬНІСТЬ: ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖДИСЦИПЛІНАРНЕ ОСМИСЛЕННЯ

Дзьобань Олександр Петрович

доктор філософських наук, професор,
кафедра філософії,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: a_dzeban@ukr.net

ORCID: 0000-0002-2075-7508

Науково-технологічні досягнення другої половини ХХ – початку ХХІ століть нерозривно пов'язані зі змінами у всій системі культури. Як наслідок, формується новий образ реальності, тобто можна вести мову про появу сфери явищ, яка позначається словом «віртуальне». Стрімкий розвиток інформаційно-комунікативних технологій зумовив широке застосування поняття «віртуальна реальність», його популярність, смислову поліфонію і повсюдне вживання, особливо в науковому дискурсі. Реальність, що позначається цим поняттям, стала важливим фактором розвитку культури, частиною буття людини, особливим середовищем, з яким прямо або опосередковано пов'язані всі сфери людської життєдіяльності.

Змістовний аналіз великої множини наявних сьогодні концепцій віртуальної реальності дозволяє зробити висновок, що тлумачень віртуальної реальності може бути багато. Кожен дослідник намагається створити свою концепцію. Таке різноманіття думок не проясняє поняття «віртуальна реальність», а, навпаки, переводить його в ранг невизначених. Однак, незважаючи на все різноманіття типів віртуальної реальності і різних підходів до її інтерпретації, у безлічі наявних концепцій віртуальна реальність завжди пов'язується з усвідомленням людини і обов'язково передбачає її участь. Перш за все необхідно відзначити, що події віртуальної реальності є подіями, даними свідомістю людини. Майже всі інтерпретації цього виду реальності базуються на визнанні існування двох або більше типів онтологічно самостійних реальностей, що не зводяться один до одного.

У сучасних уявленнях про віртуальну реальність зустрічаються спроби повного її ототожнення як із суб'єктивною, так і з об'єктивною реальністю, але такі дослідження недостатньо обґрунтовані і дуже нечисленні. У більшості тлумачень віртуальна реальність народжується й існує у просторі між суб'єктивною й об'єктивною реальністю. Дана обставина породжує низку питань, серед яких є й питання про склад учасників, які організовують віртуальну реальність. Найбільш часто обговорюється варіант двополюсної

організації віртуальної реальності, де учасниками виступають людина й комп'ютер. Активна участь людини забезпечується її уявою, а сама її присутність розглядається як обов'язкова умова віртуального світу.

У деяких концепціях поняття «віртуальна реальність» вживають у значенні «можливої реальності», але таку взаємозамінність не можна вважати обґрунтованою. Якщо звернутися до концепції Аристотеля, який детально аналізує поняття «можливе» і «дійсне», то «дійсне» – це все те, що є, це суще, яке набуло своєї матерії й форми, а бути в можливості – значить мати шанс стати дійсністю. Під дійсністю розуміється все те, що вже існує, можна сказати, що це актуальне буття, «наявне буття». А можливе – це щось ще не реалізоване, те, що не збулося, що можна охарактеризувати як певну тенденцію розвитку, яка має лише певну вірогідність реалізації в дійсності. Виходячи з цього, можна означити відмінність віртуальної реальності від можливої. Ця відмінність полягає в тому, що одна з основних властивостей віртуальної реальності – її актуальність, вона вже існує «тут-і-тепер». Віртуальна реальність не один із майбутніх станів дійсності, а її справжній стан.

Існуючі дослідження віртуальної реальності не привели до системних узагальнень як змістовного, так і концептуального характеру. Проблема віртуальної реальності часто позначена фрагментарно, оскільки в окремо взятих наукових доробках розглядаються лише деякі її аспекти. Зокрема, дослідники надзвичайно мало уваги приділяють розробці таких основних онтологічних характеристик, як простір і час, тому виникає необхідність пошуку нових методологічних підстав для інтерпретації віртуальної реальності і визначення її онтологічного змісту.

За кілька десятиліть вивчення цього явища вже окреслилася значна кількість протиріч щодо його природи й сутності, які й досі не можна знівелювати. За основних підходів до вивчення віртуальної реальності (онтологічний, технічний, психологічний, соціокультурний) вона має

багатошарову сутність. Проте вона вивчається і в міждисциплінарній площині, коли її дослідженням займаються не тільки філософи, а й психологи, культурологи, представники природничих і технічних наук. Складність полягає в тому, що представники різних наук використовують відмінні способи вивчення й опису даного феномену. У зв'язку з цим варто відзначити, що онтологічний напрямок, на наш погляд, виступає найбільш перспективним. Онтологія як центральний елемент усієї системи філософського знання являє собою багатоаспектне філософське вчення про буття, форми його прояву в конкретному суцтотому. Саме у сфері онтології можливо найбільш загально описати існуюче (у даному випадку віртуальну реальність), не обмежуючись даними окремих наук і не спираючись лише на них.

Таким чином, виникає необхідність у побудові інтегральної онтологічної концепції віртуальної реальності, що базується на міждисциплінарному синтезі філософських, природничо-технічних, соціокультурних, психологічних уявлень про неї, сукупність основних положень якої послужить стрижнем і теоретичним фундаментом для подальших досліджень даного явища.

УДК 346.7:004

ВІДКРИТИЙ ДОСТУП ДО НАУКИ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Єфремова Катерина Вікторівна

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,

завідуючий науковим відділом
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку,
Національна академія правових наук
України,
Україна, м. Харків
e-mail: ndipzir@gmail.com

Інтернет став величезним сховищем наукового знання, доступного для всіх в однаковій мірі. Звичайно, не сам по собі, а завдяки прихильникам, які вважають, що плоди наукових праць мають бути надбанням суспільства, і вільний доступ до цих праць розвиває не тільки суспільство, а й саму науку.

Із цього приводу були проведені численні дослідження, які довели, що публікація наукових статей у відкритих джерелах підвищує їх рівень цитування. Чим більше людей може ознайомитися з працею вченого, тим більша ймовірність, що до цієї праці звернеться інший дослідник. Проте щодо відкритого доступу до наукової та науково-технічної інформації виникає чимало суперечок, незважаючи на те, що законодавством України передбачено, що науково-технічна інформація є відкритою за режимом доступу до неї. А відповідно до п. 1 ст. 15 Закону України «Про інформацію» № 2657-ХІІ від 02.10.1992 р. науково-технічною інформацією є будь-які відомості та/або дані про вітчизняні й зарубіжні досягнення науки, техніки і виробництва, одержані під час науково-дослідної, дослідно-конструкторської, проектно-технологічної, виробничої та громадської діяльності, які можуть бути збережені на матеріальних носіях або відображені в електронному вигляді.

Система наукових публікацій працює таким чином, що вчений не тільки не отримує грошей за свої статті, а ще й оплачує їх публікацію. Щоб розвиватися, потрібно публікувати все нові й нові статті в наукових виданнях з дуже високою вартістю і рейтингом.

Журнали користуються таким станом справ. Усі гроші, отримані від

продажу статей, йдуть тільки в кишені видавництв. А на які кошти вчені пишуть статті? Це або зарплата в університеті / науковій установі, або грант на дослідження. Коли науковець проводить дослідження, він одразу пише про це статтю. Це є складовою його роботи, а виділені на дослідження гроші йдуть і на оплату публікацій. Тому у світі все більше вчених, які публікують результати своїх праць у відкритому доступі.

Відкритий доступ (Open Access) – це безкоштовний доступ до повних текстів наукових і навчальних матеріалів, без будь-яких фінансових, правових або ж технічних обмежень (без необхідності реєстрації для скачування), орієнтований на будь-якого користувача глобальної інформаційної мережі.

Модель Open Access почала розвиватися у Сполучених Штатах Америки як реакція на високі передплатні ціни на наукові журнали. Була й інша причина – об'єктивна необхідність в оперативному обміні науковими знаннями. Цей термін закріплений у 2002 році Будапештською декларацією і уточнений Берлінською декларацією про відкритий доступ до наукових і гуманітарних знань у 2003 році (Open Access to Knowledge in the Sciences and Humanities).

Вільно наданий науковий контент не повинен зменшувати якість. Тому он-лайн журнали, які публікують праці вчених у відкритому доступі, мають систему наукового реферування. Всі журнали, що відповідають вимогам, реєструються у спеціальному каталозі, створеному співробітниками Шведської національної бібліотеки і Королівської бібліотеки в Стокгольмі – Directory of Open Access Journals (DOAJ).

Інший шлях появи в мережі Інтернет наукових робіт – створення репозитаріїв, університетських або бібліотечних електронних архівів. Праці, розміщені в таких архівах, супроводжуються ліцензією Creative Commons, що дозволяє використовувати матеріал всім бажаючим з обов'язковим

посиланням на автора. Розміщення наукової роботи в електронних архівах, створених університетами та іншими науковими інституціями, прирівнюється до публікації в наукових журналах або рецензованих наукових збірниках. Ініціатива розміщення роботи може виходити як від організації, так і від самого автора. Відкритий доступ до праць європейських вчених надає і проект OpenAIRE.

Однак до загальної доступності знань ще далеко. Великі видавництва, такі як Elsevier, Springer, Wiley-Blackwell, беруть з читачів близько 30 \$ за читання однієї статті, а річні передплати на належні їм журнали коштують від 4000 \$. Автори часто змушені публікуватися саме в таких журналах, щоб отримувати престижні гранти та продовжувати наукову кар'єру. При цьому в деяких випадках за договором вони не мають права викладати свою наукову роботу десь ще, і результати їх діяльності залишаються назавжди «замкнені» від тих, хто не може сплатити такі кошти.

Ось що пише у своїй статті британський журналіст Джордж Монбіо: «Наукові видавництва отримують статті, послуги референтів і навіть значну частину редакторських послуг безкоштовно. Опублікований матеріал замовляється і оплачується всіма нами, через державні дослідні гранти і наукові стипендії. Однак щоб побачити його, ми зобов'язані ще раз серйозно розщедритися».

Представники наукового співтовариства періодично виступають проти усталеного порядку. Так, у 2000 р. майбутні засновники найбільшої бібліотеки наукових статей у відкритому доступі PLOS написали відкритого листа науковим видавництвам, у якому просили зробити безкоштовні архіви для вільного поширення знань. Лист підписали понад 30 000 вчених з усього світу, видавці ніяк не відреагували, але з'явився PLOS.

Одне з найбільших сховищ у світі – Публічна наукова бібліотека PLOS (Public Library of Science) – виникло як майданчик для створення он-лайн журналів, в яких публікуються наукові роботи під вільною ліцензією.

Першим журналом був PLOS Biology, тепер існують ще журнали з медицини, обчислювальної біології, генетики, епідеміології, тропічних хвороб і PLOS ONE – мультидисциплінарне видання. Бізнес-модель PLOS така, що за публікації платять автори або організації, які їх представляють. В особливих випадках роботи публікуються безкоштовно. Крім того, наукові співтовариства можуть вести свої блоги на PLOS і у такий спосіб оперативно обмінюватися дослідженнями.

Усі ці дії змусили піти видавництва на компроміси, але не вирішили проблеми. Бізнес залишається бізнесом. Більш радикальний спосіб боротьби за загальну доступність наукового знання – просто викласти у відкритий доступ те, що до цього було закрито. Саме такий шлях обрав проект Sci-Hub, заснований у 2011 р. Олександром Елбакян, молодою програмісткою з Казахстану.

Sci-Hub – це автоматизований скрипт, який качає статті з сайтів видавництв за запитом користувача. Доступ до захищених ресурсів здійснюється через систему проксі-серверів, тому для роботи купуються анонімні і університетські проксі. Завантажені користувачами статті архівуються і накопичуються в бібліотеці дружнього сайта Library Genesis. Таким чином, сервіс не тільки обходить закритий доступ, а й розміщує здобуті матеріали у відкритому доступі. За даними авторки проекту скрипт вже скачав і розмістив у відкритому доступі близько 20 мільйонів статей.

Важливо зрозуміти, що сучасна наука – це не тільки закриті НДІ за високими сірими стінами, це співтовариство, яке готове відкрито ділитися своїми досягненнями, щоб спільними зусиллями шукати відповіді на загальнолюдські питання. Однак для цього світова наукова спільнота повинна нарешті вирішити питання відкритого доступу до наукової інформації і застосування копірайта в науці.

УДК 004.056

ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ ЗАСОБАМИ КОМП'ЮТЕРНОЇ СТЕГАНОГРАФІЇ

Іванов Володимир Георгійович

доктор технічних наук, професор,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: vladimir-ivanov33@rambler.ru

ORCID: 0000-0001-5619-2839

Забезпечення надійного захисту інформації від несанкціонованого доступу є однією з якнайдавніших проблем, яка, на жаль, не вирішена й до теперішнього часу. Зазначимо, що усунути її можна лише за допомогою методів стеганографії [1; 2]. Стеганографія (від грец. Steganos – таємниця, секрет і грец. Graphy – пишу; буквально «тайнопис», секретний лист) – це наука про приховану передачу інформації шляхом збереження в таємниці самого факту існування секретного повідомлення. Стеганографія застосовується для захисту інформації, а її історія налічує тисячоліття. Відомі факти використання голови людини, у якої під волоссям знаходилося секретне повідомлення, що перед цим їй нанесли на поглений череп. У стеганографії вживають sympathetic ink (невидимі) чорнила. Текст, записаний таким чорнилом, проявляється тільки за певних умов (нагрів, освітлення, хімічний проявник та ін.). Під час Другої світової війни активно

використовувалися мікроточки – мікроскопічні фотознімки, які вклеюються в текст листів, телеграм.

Нині існує і розвивається комп'ютерна стеганографія (КС), предметом вивчення якої є методи, що приховують інформацію в потоках оцифрованих сигналів із використанням комп'ютерної техніки та програмного забезпечення. Цей новий напрямок наукових досліджень поєднує в собі останні досягнення криптографії, теорії інформації, теорії ймовірностей і математичної статистики, цифрової обробки сигналів і зображень, теорії дискретних Фур'є і вейвлет – перетворень, кодування і стиснення даних. Завдання КС – захистити інформацію від несанкціонованого використання за допомогою розміщення (вбудовування) одних даних (секретних повідомлень) в інші (контейнер) таким чином, щоб візуальний або технологічний доступ до повідомлень був неможливий. Розрізняють контейнери двох типів. Контейнер-оригінал (або "порожній" контейнер) – це контейнер, який не містить прихованих повідомлень. Контейнер – результат (або "заповнений" контейнер, стеганоконтейнер) – це контейнер, який містить приховані повідомлення. Порожній і заповнений контейнери не повинні відрізнятися один від одного [5].

Стеганографічна система (стеганосистема) являє собою сукупність порожніх контейнерів, повідомлень, ключів, заповнених контейнерів і перетворень, які їх пов'язують (алгоритмів впровадження та вилучення). Як порожні контейнери можуть використовуватися комп'ютерні файли, цифрові зображення, звук, відео, а як секретне повідомлення – будь-який текст або чорно-біле зображення, наприклад, креслення або схема. Під ключем розуміються секретні дані, які визначають порядок занесення повідомлення в контейнер.

Базові вимоги до стеганосистем: 1) невідчутність: впровадження повідомлення повинно зберегти якість вихідного порожнього контейнера; для аудіосигналів повідомлення має бути нечутним, для зображень –

візуально непомітним; 2) стійкість (безпека): несанкціонований користувач не повинен мати можливість відрізнити заповнений контейнер від порожнього, використовуючи методи візуального або статистичного аналізу, а також цілеспрямованих атак на повідомлення; 3) пропускна здатність (або місткість): визначається як максимальна кількість даних повідомлення, яке може бути впроваджене в контейнер з дотриманням вимог невідчутності і стійкості; 4) обчислювальна складність: впровадження і витяг повідомлення має відбуватися досить швидко, щоб задовольняти вимоги додатків реального часу (наприклад, потокове аудіо або відео).

Існують два основні методи комп'ютерної стеганографії: 1) методи, засновані на використанні спеціальних властивостей комп'ютерних форматів; 2) методи цифрової обробки сигналів, засновані на надмірності аудіо- і візуальної інформації. Перший напрям передбачає застосування спеціальних властивостей комп'ютерних форматів представлення даних. Спеціальні властивості форматів обираються з урахуванням захисту приховуваного повідомлення від безпосереднього прослуховування, перегляду або прочитання (наприклад, вільний кластерний простір файлів, частина поля розширень, що не заповнена інформацією та ін.). Недоліком цих методів є низький ступінь прихованості і малий обсяг переданої інформації. Основним напрямом комп'ютерної стеганографії виступає використання надмірності аудіо- і візуальної інформації. У цьому випадку широко застосовується метод заміни найменшого значущого біта (НЗБ. LSB - Least Significant Bit). Можливість такої заміни пояснюється наявністю в зображенні структурної і психофізичної надмірності. Цифрове зображення і цифровий звук – це числа, які представляють собою інтенсивність світла або звукового сигналу в моменти часу, що йдуть послідовно. Усі ці числа не точні, оскільки не точні пристрої оцифрування аналогових сигналів, є шуми квантування. Молодші розряди цифрових відліків містять дуже мало корисної інформації про поточні параметри звуку і візуального образу. Їх заповнення відчутно не впливає на якість сприйняття, що і дає можливість

для приховування додаткової інформації. Зміна кожного з трьох найменших значущих біт графічного кольорового зображення приводить до зміни менше 1% інтенсивності даної точки, що дозволяє приховувати в стандартній графічній картинці об'ємом 800 Кбайт близько 100 Кбайт інформації, непомітної при перегляді зображення. Одна секунда оцифрованого звуку у стерео-режимі дозволяє приховати за рахунок заміни найменших значущих молодших розрядів близько 10 Кбайт інформації.

Вбудовування повідомлення в цифровий контейнер (зображення або аудіофайл) може проводитися за допомогою ключа, одного або декількох. Ключ – спеціальні вихідні дані, які запускають роботу генератора випадкових чисел (ГВЧ) за відповідним алгоритмом. Числа, що породжуються генератором ГВЧ, можуть визначати позиції відліків, які модифікуються, у разі фіксованого контейнера або інтервалів між ними у разі потокового контейнера. Ключі повинні бути відомі партнерам по зв'язку. Заміна НЗБ може здійснюватися так само у спектральних коефіцієнтах різних ортогональних перетворень (Косинусному, Хаара, Фур'є та ін.) вихідного повідомлення [3; 4].

Виділяють наступні стеганосистеми: 1) системи прихованої передачі або зберігання даних для організації прихованої комунікації; 2) цифрових водяних знаків (ЦВЗ-невеликі текстові та числові дані); мають таке практичне застосування, як: контроль цілісності знімків камер відеоспостережень, записів телефонних розмов, фотознімків, які використовуються як докази в суді, аутентифікація власника даних (захист авторських прав і прав власності); 3) ідентифікаційних номерів – унікальні ЦВЗ, які впроваджуються в набір цифрових копій контейнера для їх подальшої ідентифікації і контролю поширення; 4) системи заголовків для прихованої анотації медичних знімків, швидкий пошук в мультимедійних базах даних та ін.

Методи комп'ютерної стеганографії стають у нагоді і при реалізації злочинних цілей для планування і приховування злочинів. Виявлення факту приховування повідомлень (стеганоаналіз) – одне з найбільш актуальних і складних завдань комп'ютерної стеганографії. Серед методів практичного стеганоаналізу розрізняють візуальну і статистичну атаки. Ці атаки запропоновані для виявлення факту впровадження прихованої інформації в молодші розряди елементів контейнера. При цьому на виході стеганосистеми відмінність між контейнером і стеганоконтейнером візуально не виявляється. Однак якщо стеганоконтейнер сформований тільки з НЗБ пікселів, то можна побачити сліди вкладення у вигляді ділянки хаотичного шуму. НЗБ порожнього контейнера шуму не дають і не дозволяють візуально визначити зміст (сліди) вихідного зображення. Більш ефективними вважаються атаки, які базуються на відмінних статистичних характеристиках порожніх і заповнених контейнерів. Статистичні методи стеганоаналізу використовують як характеристики оцінки ентропії, коефіцієнти кореляції, умовні розподіли та ін. Ступінь відмінності між цими характеристиками визначає ймовірність існування стеганографічного каналу. Легітимний стеганоаналіз має можливість виявлення стеганографічного каналу, вилучення, руйнування і підміни прихованого повідомлення. Несанкціонований стеганоаналіз володіє тими ж можливостями (загрозами), що і легітимний.

Список використаної літератури

1. Грибунин В. Г. Цифровая стеганография / В. Г. Грибунин, И. Н. Оков, И. В. Туринцев. – М. : СОЛОН-Пресс, 2002. – 261 с.
2. Інтеграція права й інформатики: прикладний та змістовний аспекти / за заг. ред.: В. Г. Іванов, В. Ю. Шепітько. – Харків : Право, 2012. – 250 с.

3. Иванов В. Г. Фурье и вейвлет-анализ изображений в плоскости JPEG технологий / В. Г. Иванов, М. Г. Любарский, Ю. В. Ломоносов // Проблемы управления и информатики. – 2004. – № 5. – С. 111–124.

4. Кошкина Н. В. Обзор спектральных методов внедрения цифровых водяных знаков в аудиосигналы / Н. В. Кошкина // Проблемы управления и информатики. – 2010. – № 5. – С. 132–144.

5. Хорошко В. А. Введение в компьютерную стеганографию / В. А. Хорошко, М. Е. Шелест. – Киев : НАУ, 2002. – 140 с.

УДК 004.056

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА В СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Іванов Володимир Георгійович

доктор технічних наук, професор,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: vladimir-ivanov33@rambler.ru

ORCID: 0000-0001-5619-2839

Анотація. Запропоновано авторське визначення поняття «інформаційна безпека», розглянуто основні ознаки ефективного функціонування систем інформаційної безпеки. Наведено класифікацію видів загроз порушення інформаційної безпеки і надана їх коротка характеристика. Розглянуто методи захисту від цих загроз.

Ключові слова: інформаційна безпека, ефективні ознаки систем безпеки, класифікація загроз безпеки, методи захисту від загроз.

В сучасному інформаційному суспільстві забезпечення інформаційної безпеки (Далі – ІБ) є перманентним і системним процесом. Саме з огляду на це потребує негайного рішення ряд завдань: наукових, науково-технологічних, політичних, економічних, культурологічних, а так же завдань правового забезпечення ІБ [2–4]. Інформаційна безпека є основною і невід'ємною складовою загальної політики національної безпеки України [1].

Враховуючи наведене, спробуємо надати визначення. Інформаційна безпека – це відсутність можливостей несанкціонованого доступу до інформації з метою її копіювання, поширення, використання, доповнення, знищення, модифікації, блокування, а так само негативного впливу інформації на індивідуальну і суспільну свідомість і психіку людей, тобто стан захищеності інформаційного середовища суспільства, що забезпечує функціонування і розвиток цього середовища в інтересах громадян, організацій і держави.

Ознаками ефективного функціонування систем ІБ є масштабність і глибина, комплексність (поєднання технічних, правових і організаційних методів і засобів), а також адаптація до агресивного інформаційного середовища. Спробуємо розібратися із тим, за допомогою яких заходів можна покращити захист інформації. Так ІБ підвищується завдяки вжиттю таких технічних заходів: 1) створення апаратно - програмних комплексів захисту, їх постійне оновлення і модифікація, 2) застосування криптографічних засобів захисту інформації при її зберіганні, обробці та передачі, резервуванні особливо важливих комп'ютерних підсистем; захист інформації від витіку технічними каналами; 3) організація обчислювальних мереж з можливістю перерозподілу ресурсів у разі порушення працездатності окремих ланок; 4) використання конструкцій для захисту від розкрадань, саботажу, диверсій, вибухів; 5) установка резервних систем

електроживлення, оснащення приміщень замками, сигналізацією тощо;

б) установка систем аутентифікації з використанням паролів, сертифікатів, методів біометрії і портретної ідентифікації, засобів контролю приміщень на основі систем відеоспостереження. Для надійності забезпечення ІБ стають у нагоді такі правові заходи, як: 1) розробка норм, що встановлюють відповідальність за комп'ютерні злочини; 2) захист авторських прав; 3) удосконалення кримінального й цивільного законодавства, а також судочинства; 4) ліцензування діяльності в галузі захисту інформації.

Організаційними заходами є: 1) охорона обчислювального центру; 2) підбір персоналу, виключення випадків ведення особливо важливих робіт тільки однією людиною; захист від атак методами соціальної інженерії; 3) наявність плану відновлення працездатності інформаційного центру після виходу його з ладу; 4) організація обслуговування обчислювального центру сторонньою організацією або особами, не зацікавленими в приховуванні фактів порушення роботи центру; правильний розподіл повноважень користувачів тощо; 5) універсальність засобів захисту від усіх користувачів (у тому числі й вищого керівництва); 6) покладання відповідальності на осіб, які повинні забезпечити безпеку центру, регулярна зміна паролів і ключів, додержання строгого порядку їх зберігання, аналіз журналів реєстрації подій у системі.

Розглянувши заходи, яких вживає держава для захисту інформації, слід розібратися із тим, від чого останню треба захищати.

ОСНОВНІ ВИДИ ПОРУШЕНЬ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.

Загроза віддаленого адміністрування. Під віддаленим адмініструванням слід розуміти несанкціоноване управління віддаленим комп'ютером, що дає змогу копіювати і модифікувати наявні на ньому дані, встановлювати довільні програми, у тому числі й шкідливі, використовувати чужий комп'ютер для вчинення злочинних дій у мережі від імені його власника. Існує два способи реалізації таких загроз. Так перший передбачає встановлення на комп'ютер "жертви" програми, так званого аналога сервера,

з якого зловмисник може створити віддалене з'єднання в той час, коли “жертва” знаходиться в мережі. Програми, що використовуються для цього, називаються троянськими. За своїми ознаками вони значною мірою нагадують комп'ютерні віруси. Другий метод віддаленого адміністрування заснований на використанні слабких місць (помилки), що є в програмному забезпеченні комп'ютерної системи – партнера по зв'язку. Мета цього методу – вийти за межі спілкування з клієнтської (серверної) програми і прямо впливати на операційну систему, щоб через неї одержати доступ до інших програм і даних. Програми, що спрямовані на експлуатацію уразливих місць комп'ютерних систем, називаються експлоїтами.

Захист від троянських програм. Для ураження комп'ютера троянською програмою хтось повинний її запустити на цьому комп'ютері. Тому варто обмежити доступ сторонніх осіб до мережних комп'ютерів загальним адміністративним способом (фізичне обмеження доступу, пароль тощо). Звичайний метод установки троянських програм на сторонніх комп'ютерах пов'язаний із психологічним впливом на користувача, а саме треба умовити користувача зробити це самостійно. Найчастіше використовуються розсилання шкідливих програм у вигляді додатків до повідомлень електронної пошти. У тексті повідомлення вказується, наскільки корисна і вигідна ця програма. Крім електронної пошти, зловмисники поширюють троянські програми через компакт-диски.

Захист від експлуатації помилок у програмному забезпеченні. Цей вид загроз майже небезпечний для клієнтської сторони. Атакам програм – експлоїтів переважно піддаються сервери. Стратегія зловмисників реалізується в три етапи.

На першому етапі вони з'ясовують склад програм і устаткування в локальній мережі “жертви”. На другому – розшукують інформацію про відомі помилки в даних програмах (про уразливість). На третьому – готують програми – експлоїти (чи використовують раніше підготовлені кимось

програми) для експлуатації виявлених уразливостей. Боротьба з цими загрозами може відбуватися на всіх трьох етапах. Адміністрація серверів, насамперед, контролює звертання, мета яких полягає в з'ясуванні програмно-апаратної конфігурації сервера. Це дозволяє поставити порушника на облік задовго до того, як він здійснить реальну атаку.

У найбільш відповідальних випадках використовують спеціально виділені комп'ютери чи програми, що виконують функції міжмережних екранів. Такі засоби також називають брандмауерами. Брандмауер займає положення між комп'ютерами, що захищаються, і зовнішнім світом. Він не дозволяє переглядати ззовні склад програмного забезпечення на сервері і не пропускає несанкціоновані дані і команди. Також адміністрація сервера повинна уважно слідити за публікаціями в мережі повідомлень про уразливість, виявлену у програмах.

Загроза активного змісту. Активний зміст – це активні об'єкти, вбудовані у веб-сторінки. На відміну від пасивного змісту (текстів, малюнків, аудіокліпів тощо) активні об'єкти містять у собі не тільки дані, а й програмний код, що одержує клієнт веб-сторінки, яка завантажується. Агресивний програмний код, що потрапив у комп'ютер, здатний поводитися як комп'ютерний вірус чи як агентська програма. Так, він може як руйнувати дані, так і взаємодіяти з віддаленими програмами і таким чином працювати як засіб віддаленого доступу чи готувати ґрунт для його установки.

Захист від активного змісту. Сторона, що захищається, повинна оцінити загрозу для свого комп'ютера і, відповідно, налаштувати браузер так, щоб небезпека була мінімальною. Якщо такі цінні дані чи конфіденційні зведення на комп'ютері не зберігаються, захист можна відключити і переглядати веб-сторінки в тому вигляді, який передбачив їх розробник. Якщо загроза небажана, необхідно виконати налаштування захисту у програмі Internet Explorer у діалоговому вікні «*Параметри безпеки (Сервіс/Свойства обозревателя/Безопасность/Другой)*».

Загроза перехоплення чи підміни даних на шляхах транспортування. Із проникненням Інтернету в економіку дуже гостро постала загроза перехоплення чи підміни даних на шляху транспортування. Так, розрахунки електронними платіжними засобами (картками платіжних систем) передбачають відправлення покупцем конфіденційних даних про свою картку продавцю. Якщо ці дані будуть перехоплені на одному з проміжних серверів, немає гарантії, що ними не скористається зловмисник. Крім того, через Інтернет передаються файли програм. Підміна цих файлів під час транспортування може призвести до серйозних негативних наслідків. Одночасно із захистом даних необхідно забезпечити посвідчення (ідентифікацію) партнерів по зв'язку і підтвердження (аутентифікацію) цілісності даних.

Засоби захисту даних на шляхах транспортування. Сьогодні в електронній комерції захищають і аутентифікують дані, а також ідентифікують віддалених партнерів за допомогою криптографічних методів, що технологічно реалізовані в електронному цифровому підписі.

Загроза втручання в особисте життя. В основі цієї загрози лежать комерційні інтереси рекламних організацій. Відвідуючи веб-сторінки, ми бачимо майже на кожній рекламній оголошення (банери). При їх прийомі браузер устанавлює зв'язок з їх власником (рекламною системою) і непомітно для користувача реєструється в цій системі. Переходячи від однієї веб-сторінки до іншої, користувач створює свій психологічний портрет (він називається профілем). За характером відвідуваних веб-вузлів і веб-сторінок віддалена служба здатна визначити стать, вік, рівень освіти, рід занять, коло інтересів, рівень добробуту і навіть характер захворювань особи. Досить хоча б один раз зареєструватися десь під своїм ім'ям і прізвищем, і раніше зібрані абстрактні відомості набувають цілком конкретного змісту – так утворюються негласні персональні бази даних на учасників роботи в мережі

Internet. Найбільш простим і очевидним джерелом для збору даних про активність клієнтів Internet є маркери “cookie”, що працюють у такий спосіб.

Відповідно до протоколу HTTP браузер може відправити серверу запит на постачання одного веб-ресурсу (документа HTML) і ніяк при цьому серверу не представляється. Іноді доцільно, щоб браузер серверу представлявся. Це корисно для інтернет-магазинів. Сервер може передати браузеру невеликий пакет даних, у яких закодована інформація, потрібна серверу для ідентифікації браузера і налаштування на роботу з ним (доменне ім'я сервера і шлях доступу до веб-сторінки, для якої маркер був створений, а також час дії маркера). Цей пакет тимчасово запам'ятовується в оперативній пам'яті комп'ютера і виконує роль маркера (мітки). Якщо браузер знову звернувся до цього сервера, то він пред'являє йому раніше прийнятий маркер, і сервер відразу “розуміє”, з яким клієнтом він має справу.

Маркери можуть бути тимчасовими і постійними. Тимчасовий маркер зберігається в оперативній пам'яті доти, поки браузер працює. По закінченні його роботи всі тимчасові маркери, отримані від серверів, знищуються. Однак сервери залишають не тільки тимчасові, а й постійні маркери. Коли браузер завершує роботу, всі постійні маркери, що накопичилися в оперативній пам'яті, переносяться на твердий диск у вигляді файлів “cookie”. Так відбувається маркування жорсткого диска і комп'ютера клієнта. При виході в Internet маркери зчитуються з жорсткого диска в оперативну пам'ять, звідки браузер пред'являє їх серверам, які їх поставили. Браузер також легально поставляє інформацію з протоколу HTTP: повідомляє свою назву, номер версії, тип операційної системи комп'ютера і URL-адресу веб-сторінки, яку клієнт відвідав останньою.

Фізичної загрози маркери “cookie” комп'ютеру не несуть, оскільки це файли даних, що не є програмним кодом. Однак вони вважаються загрозою через можливість втручання в особисте життя. Нелегальний збір інформації може здійснюватися завдяки тому, що сервер в змозі

прочитати не тільки свої маркери, а й ті, які встановили інші сервери. Практика використання маркерів для збору зведень про користувачів Internet в даний час знаходиться під пильною увагою фахівців-правознавців. Сьогодні в деяких країнах розробляються обмеження на використання маркерів “cookie” у зв’язку з тим, що сервер повинний мати об’єктивні засоби ідентифікації правового статусу клієнта, перш ніж розміщати на його комп’ютері маркери.

Захист від втручання в особисте життя. Браузер Internet Explorer має спеціальні налаштування для відключення прийому маркерів “cookie” в діалоговому вікні «*Параметри безпеки*». Найпростіше захистити папку C:\Windows\Cookies від запису. Час від часу видаляйте вміст папки.

Загроза соціальної інженерії. Це метод маніпуляції людьми або певною людиною (особистістю) з метою отримання від цих людей або конкретної людини доступу до конфіденційної інформації або розголошення цієї інформації. Метод базується на використанні слабких місць людини (людського чинника) і вважається дуже руйнівним. Уся техніка соціальної інженерії ґрунтується на особливостях ухвалення рішень людьми, що називаються когнітивним базисом. Для проведення своїх атак зловмисники часто експлуатують довірливість, лінь, заздрість, жадібність, люб’язність і навіть ентузіазм користувачів і співробітників організацій. У своєму традиційному вигляді атака на людину зазвичай зводиться до дзвінків по телефону з метою отримання конфіденційної інформації (як правило, паролів) за допомогою видачі себе за іншу особу. Для захисту користувачів від соціальної інженерії застосовуються як технічні, так і антропогенні засоби. Найпростішими методами антропогенного захисту можна назвати привернення уваги людей до питань безпеки. До технічного захисту належать засоби, що заважають отримати інформацію, і засоби, що заважають скористатися отриманою інформацією.

Список використаної літератури

1. Горбулін В. П. Проблеми захисту інформаційного простору України : монографія / В. П. Горбулін, М. М. Биченок ; Ін-т проблем нац. безпеки. – Київ : Інтертехнологія, 2009. – 136 с.
2. Ліпкан Ю. Є. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / Ю. Є. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський. – Київ : КНТ, 2006. – 280 с.
3. Правова інформація та комп'ютерні технології в юридичній діяльності : навч. посіб. / за заг. ред. В. Г. Іванова. – Харків : Право, 2010. – 208 с.
4. Хорошко В. А. Методы и средства защиты информации / В. А. Хорошко, А. А. Чекатков. – Киев : Изд-во Юниор, 2003. – 504 с.

***Аннотация.** Предложено современное определение понятия «информационная безопасность» и рассмотрены основные признаки эффективного функционирования систем информационной безопасности. Дана классификация видов угроз нарушения информационной безопасности и их краткая характеристика. Рассмотрены методы защиты от этих угроз.*

***Ключевые слова:** информационная безопасность, эффективные признаки систем безопасности, классификация угроз безопасности, методы защиты от угроз.*

***Summary.** It is proposed the modern definition of information security concepts and describes the main features of the effective functioning of information security systems. The classification of types of threats to information security violations and their brief characteristics. The methods of protection against these threats.*

***Keywords:** information security, effective signs security systems, classification of security threats, methods of protection against threats.*

УДК 37.04:004.77

ЕЛЕКТРОННЕ НАВЧАННЯ І РОЗВИТОК ВІДКРИТИХ КУРСІВ

Іванов Станіслав Миколайович

кандидат технічних наук, керівник
Центру інформаційних технологій,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: s.ivanov@nlu.edu.ua

Карасюк Володимир Васильович

кандидат технічних наук,

завідувач лабораторії РІОС Центру
інформаційних технологій,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: vl_karasuk@ukr.net

ORCID: 0000-0001-9092-2137

Глинянський Сергій Володимирович

заступник директора наукової бібліотеки,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: s.glynianskyi@nlu.edu.ua

***Анотація.** У роботі наведений аналіз розвитку відкритих онлайн-курсів. Розглянуті результати пілотних проектів із залучення бібліотек до організації групового навчання користувачів на онлайн-курсах. Доведено, що урядові структури різних держав визнають важливість використання онлайн-курсів для набуття професійних навичок, збільшується довіра до них й установ, які здатні надати якісну освіту. Визначено переваги підходу до навчання, "налаштованого на працівника".*

***Ключові слова:** електронне навчання, масові відкриті онлайн-курси (МООС), бібліотеки, навчальні гуртки, доступність навчання.*

Онлайн-курси, що надають новий імпульс сучасній освіті, нині розвиваються досить активно. Однак відсоток закінчення таких курсів особами, які на них підписалися, як відомо, є низьким. Дослідження показали, що від п'яти до п'ятнадцяти відсотків тих, хто навчається на масових відкритих онлайн-курсах (відомих як МООС), завершили їх. До того ж особи, які підписалися на відкриті курси, як правило, вже мали певну освіту. Так, 70 відсотків респондентів мали ступені бакалаврів і 39 відсотків із них займалися викладацькою діяльністю, тобто онлайн-курси можуть бути корисними для самодостатніх, високомотивованих учнів із сучасними комп'ютерами та надійним Інтернетом вдома, а іншим потенційним учням, можливо, потрібно більше зовнішньої підтримки.

А яка ж роль бібліотек у цьому?

Яке може бути запропоноване рішення? У цьому плані є декілька можливих варіантів. Для тих, хто не впорався з вимогами безкоштовних онлайн-курсів, засобом для продовження такого навчання можуть бути гуртки. У різних країнах накопичено позитивний досвід використання цього підходу.

Передусім зазначимо, що перевагою є те, що навчальні гуртки можуть додати певний соціальний комфорт до того досвіду індивідуального навчання, який набутий при використанні МООС. У цьому випадку не обійтися без посередника для об'єднання людей в групи, щоб пройти разом

онлайн-курс протягом шести-восьми тижнів. Наприклад, таку роль виконують бібліотекарі в Чиказькій публічній бібліотеці (CPL) [6]. У партнерстві з некомерційним університетом Peer 2 Peer University (P2PU) вони роблять онлайн освіту доступнішою в рамках цієї програми.

Сучасні бібліотеки є ідеальним місцем для навчання широких кіл учнів з кількох причин: вони вже служать місцевій громаді; багато з них оснащені відеоконференцзв'язком; майже всі мають комп'ютерні мережі, під'єднані до Інтернет, а найголовніше, бібліотекарі знають, як допомогти людям знайти відповіді.

"Більшість людей навчаються в онлайн-класах на самоті, в навушниках", сказав Джеймс Тен, бібліотекар CPL, який виступив посередником курсу публічного спілкування. "Іноді ви відчуваєте себе самотнім. Навчання у реальній групі зближує людей, щоб працювати разом і розвивати спільну роботу".

У партнерстві CPL-P2PU бібліотекарі не повинні бути експертами з контенту – це домен ресурсів в рамках онлайн-курсу, але вони є посередниками, які сприяють обговоренню проблем і допомагають учням, які менш знайомі з інструментами дослідження. Бібліотекарі передають свої враження. Зокрема, більшість відчуває атмосферу, схожу на хостинг книжкового клубу, але на відміну від дискусії за тематикою книжок, у них початково було менше знань з досліджуваних питань. У багатьох випадках бібліотекарі дізналися разом з іншими студентами, як вони завершили курс.

"У курсі HTML / CSS, що ми пройшли восени минулого року, ми, безумовно, мали декількох освічених вчителів, тому що вони були людьми, які просто прийшли на курс, щоб освіжити свої навички", – сказав бібліотекар CPL Крістен Едсон, який організував курси в Harold Washington Library Center.

Навчання у групах підходить не для всіх, деякі люди вважають за краще більш традиційну лекцію або відчувають себе більш комфортно з експертом контенту, який досконало володіє навчальним матеріалом. Проте навчальні групи дають учасникам спілкування, яке допомагає з мотивацією. Бібліотекарі кажуть, що важливо встановити мету на самому початку, тому вони запропонували контракт на навчання у групах.

"Ви приходите з цим контрактом: на стільникові телефони ви не будете звертати увагу, будете з повагою ставитися до ваших колег учнів". Контракт надає відчуття відповідальності з першого тижня. Наскільки серйозно учні приймають його, це залежить від кожного, але встановити деякі основні правила в перший тиждень корисно, – сказав Едсон [6].

"Ідея роботи і створення цих навчальних груп дозволила нам наблизитися до ідеалу народного університету, щоб допомогти прогресу людей з деякими спрощеннями процедур з нашого боку", – сказав Андерсон, директор з навчання і поліпшення економічного становища CPL.

Навчання груп студентів не обмежується бібліотеками, воно застосовується у ситуаціях, коли люди можуть зібратися разом деінде і пройти курс навчання в режимі онлайн. Модель також може бути використана як в школі, так і у професійному світі. Зараз подібні навчальні курси з'являються у всіх країнах світу, у різних університетах і неурядових організаціях досить часто.

Ставлення урядових структур

Агентство США з міжнародного розвитку (USAID) розпочало розвиток МООСів як ініціативу (AMDI) для розробки конкретних, дієвих рекомендацій щодо покращення впливу МООСів на підготовку трудових ресурсів в країнах, що розвиваються. Однією з головних цілей цієї ініціативи було домогтися кращого розуміння поточних проблем використання МООСів молодими людьми, а також усвідомлення і сприйняття урядами і

роботодавцями потенціалу цих навчальних платформ для досягнення цілей працевлаштування [4]. Ці ініціативи покликані були допомогти урядам, університетам та навчальним закладам сформувавши уявлення і навчитися передбачати мінливість попиту на професійні навички. Завдяки цим ініціативам створюються інструменти і системи, які об'єднують також претендентів на робочі місця (RTI, 2014 р.).

Цікаво, чому так мало студентів MOOC завершують початі курси? Дослідження показали, що студенти мають різні мотивації: задоволення свого інтересу; необхідність просування по роботі; отримання сертифіката тощо. При цьому найвищих результатів досягають ті студенти, які мотивовані отриманням сертифікатів навчання, у той час як ті, хто почав курси MOOC заради інтересу, набагато рідше їх завершують. Для студентів також важливими предикторами є репутація (вплив і довіра) і відкритість курсу (зміст і ставлення).

Крім того, дослідники побачили, що існують різні типи користувачів, що, у свою чергу, дає змогу прослідити зв'язок між поведінкою учасників MOOC і тим, як вона змінюється по завершенні MOOC. Так, з огляду на виявлені залежності, студенти поділяються на наступні групи: активний учасник, пасивний учасник, і той, хто приховує свою участь.

У звіті "Успіх як розумна економіка", опублікованому на сайті уряду Великої Британії, описаний план реформ освітньої системи. У ньому пропонується налагодити зв'язок між компаніями-роботодавцями та шукачами роботи з потрібним набором навичок. Із цією метою уряд пропонує ввести поправки в закон, які давали б конкуруючим інститутам права вузів.

"Ми хочемо мати у своєму розпорядженні глобальний конкурентний ринок, який підтримує різноманітність. На цьому ринку кожен, хто здатний дати якісну освіту і взяти поставлену нами високу планку, зможе вільно конкурувати", – повідомляється в документі.

Звіт підкреслює, що в сучасному світі не варто надавати перевагу тільки тим університетам, які мають великий досвід і тривалу практику. Такий підхід може відрізати від освітнього процесу якісні і такі, що заслуговують довіри, інститути нового типу.

Поки невідомо, чи зацікавляться такою можливістю великі гравці, такі як Facebook і Google. У британському уряді вважають, що приватні компанії відгукнуться на цю ініціативу, а вища освіта стане доступною ширшому колу людей [1]. Якраз згадані конкуруючі інститути мають можливість вийти на ринок освіти через послуги MOOC.

Що ж до ролі бібліотек, то, на досвіді CLP, їх пропагандистські зусилля допомогли новій хвилі учнів скористатися MOOC: 90 відсотків тих, хто навчається у групах, почули про таку можливість через бібліотеку і серед них 65 відсотків тих, хто ніколи не ставав учасником онлайн-курсів раніше. Коефіцієнт залучення становив близько 45–55 відсотків. Студенти, які отримали досвід у бібліотеках, змогли навчатися на онлайн-курсах самі по собі за межами навчальних гуртків.

У багатьох університетах Франції, Німеччини та інших країн з'явилася довіра до MOOC курсів. Сертифікати закінчених курсів визнаються університетами і зараховуються, реалізуючи в повному обсягу академічну мобільність [5].

Перспективи онлайн-навчання

Берсін Делойт проводить дослідження у сфері корпоративного навчання з 2001 року. З тих пір ринок навчання значно виріс: з'явилися висококласні масові відкриті онлайн-курси (MOOC), у будь-якій сфері діяльності доступні авторські експертні курси, утворилася ціла ніша бюджетних (а то і безкоштовних) онлайн-курсів, є якісний освітній відеоконтент і, звичайно ж, мільйони блогів, статей і навчальних симуляторів [2].

Не можна сказати, що ретельно відпрацьовані традиційні практики навчання йдуть в минуле. Це не зовсім так. Людям потрібні структурована освіта та професійна підготовка (і бажано по максимуму). Проте, як показує дослідження, у сучасного учня мало часу, він поспішає вчитися і хоче вчитися так, як йому зручно. Отже, завдання фахівців — створювати не тільки відмінні освітні методики, а й постійно розвивати практики, доступні для загального сприйняття.

Цікавою є модель навчання "70-20-10". За цією моделлю 70 % становить навчання на практичному досвіді, 20 % – навчання на прикладі інших (наставництво, зворотний зв'язок, нетворкінг) і 10 % – формальна освіта (базові програми, тренінги, курси, семінари тощо).

Перехід до навчання, "налаштованого на працівника", зумовлений двома об'єктивними причинами:

– змінюється ринок систем навчання (LMS) і в багатьох застарілих технологіях немає затребуваних функцій. Сучасні продукти (наприклад, Pathgather, Degreed, SAP Jam, Oracle, відеонавчання, навчання Workday, нова навчальна платформа Skillsoft) докорінно відрізняються від традиційних рішень LMS. Класичні LMS настільки переповнені незамінним функціоналом, що стають чимось на зразок серверів, прихованих від користувачів. Сьогодні, як ніколи раніше, компаніям потрібен інтерактивний, керований підхід до навчання, заснований на реальних відгуках;

– змінюється сама роль навчання. В сучасних умовах керівники і фахівці відділів навчання та розвитку повинні стати «творцями навчального середовища», а не «творцями інструкцій». «Дизайн-мислення», необхідне в кожній сфері HR (включаючи управління ефективністю, адаптацію нових працівників і планування життєвого циклу співробітників), ще більш важливо в навчанні. Якщо ви не аналізуєте практику навчання своїх співробітників і не створюєте цілісний досвід, ваша компанія залишиться

позаду. Якщо у співробітників немає можливості купувати потрібні і корисні знання, вони шукають їх десь за межами компанії (або змінюють роботу).

Дослідження Берсін Делойт підтверджують, що доступність навчання – це один із ключових чинників залученості і утримання співробітників [2]. У багатьох випадках традиційне навчання є значно дорожчим, чим відштовхує потенційних студентів або заганяє їх у борги [3].

Висновки. Невід'ємна частина нового освітнього простору – пристрасне бажання самостійного навчання. Як показало дослідження "Людський капітал. Тенденції", у всьому світі корпоративне навчання вважають пріоритетом номер три (після культури і лідерства). Буквально в кожній сфері діяльності люди шукають способи покращити свої професійні навички. Якщо ви не активний учень, який прагне вдосконалювати свої знання, швидше за все ви плететеся позаду всіх.

Публічні бібліотеки часто називають університетами народної освіти. У бібліотеки традиційно приходять, щоб знайти ресурси і самостійно вивчити матеріал. Однак набагато ефективніше, як показують пілотні проекти у різних країнах, створити групу для онлайн-навчання у бібліотеці. Для цього необхідно створити віртуальний простір для групового навчання і забезпечити технікою в разі потреби. Бібліотека обирає, які безкоштовні онлайн-класи буде підтримувати на основі місцевих потреб. Для цього необхідно провести деякі маркетингові дослідження.

До того ж слід мати зворотний зв'язок, а саме вимірювати, наскільки засвоюється і сприймається зміст програм, але ще важливіше співвідносити дані за результатами навчання з іншими даними про співробітників, щоб зрозуміти, як навчання впливає на ефективність роботи, утримання, кар'єру і розвиток лідерства. Отримані дані мають бути частиною загальної аналітичної системи аналізу досягнень людей.

Список використаної літератури

1. Красильникова Ю. Facebook и Google смогут открыть свои вузы в Британии [Электронный ресурс] / Юлия Красильникова // ХАЙТЕК ^{БЕТА}. – Электрон. данные. – Иннополис, Респ. Татарстан : Иннополис Медиа, 2016, 17 мая. – Режим доступа: http://hightech.fm/2016/05/17/google_fb_uni_degree (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

2. Седьмой прогноз из отчета Bersin by Deloitte «Predictions for 2016»: революция в корпоративном обучении [Электронный ресурс] // HRdocs : [полноформат. HR-б-ка]. – Электрон. данные. – Москва, 2013–2016. – Режим доступа: <http://hrdocs.ru/novosti/bersin-7> (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

3. Bates T. Who has the most expensive higher education system for students? [Electronic resource] / Toni Bates // Online learning and distance education resources : [personal site] / moderated by Toni Bates. – resource] / Jason Schmitt // EdSurge : [independent information resource]. – Electronic data. – Vancouver, 2016. – Mode of access: <http://www.tonybates.ca/2016/05/19/who-has-the-most-expensive-higher-education-system-for-students/#sthash.DqJ2W7DD.dpuf> (date of request: 20.05.2016). – Title from screen.

4. Garrido M. The Advancing MOOCs for Development Initiative [Electronic resource] : final report / Maria Garrido, Lucas Koepke ; Technology and Social Change Group (TASCHA), University of Washington Information School. – Electronic text data. – Washington, 2016. – 124 p. – Mode of access: https://digital.lib.washington.edu/researchworks/bitstream/handle/1773/35647/Advancing_MOOCs_for_Development_Final_Report_2016.pdf?sequence=9 (date of request: 20.05.2016). – Title from screen.

5. Schmitt J. Facebook Schools MOOCs on Engagement [Electronic resource] / Jason Schmitt // EdSurge : [independent information resource]. –

Electronic data. – Burlingame, 2016, May 19. – Mode of access: <https://www.edsurge.com/news/2016-05-19-facebook-schools-moocs-on-engagement> (date of request: 20.05.2016). – Title from screen.

6. Sung Ki. Online Learning: Why Libraries Could Be the Key to MOOCs' Success [Electronic resource] / Ki Sung // KQED : Public Media for Northern California. – Electronic data. – San Francisco, 2016. – Mode of access: <http://ww2.kqed.org/mindshift/2016/04/25/online-learning-why-libraries-could-be-the-key-to-moocs-success> (date of request: 20.05.2016). – Title from screen.

***Аннотация.** В работе приводится анализ развития открытых онлайн-курсов. Рассмотрены результаты пилотных проектов по привлечению библиотек для организации коллективного обучения в онлайн-курсах. Правительственные структуры различных стран уделяют большое внимание использованию онлайн-курсов для приобретения профессиональных навыков современных профессий. Увеличивается доверие к онлайн-курсам различных организаций, которые в состоянии предоставить качественное обучение. Декларируются преимущества подхода к обучению, "ориентированному на работника".*

***Ключевые слова:** электронное образование, массовые открытые онлайн-курсы (МООС), библиотеки, учебные группы, доступность обучения.*

***Summary.** The paper describes the development of open online courses. The results of the pilot projects for libraries attraction for collective learning in the organization of online courses are considered. The governmental structures of various countries pay great attention to the use of online courses for the acquisition of professional skills for modern professions. The credibility of the online courses of different organizations that are able to provide quality education is increasing. Benefits approach to learning, "focused on the employee" is declared.*

***Keywords:** e-learning, massive open online course (MOOC), library, study group, availability of training.*

INFORMATION CULTURE AS A COMPONENT OF HIGHER EDUCATION IN THE INFORMATION SOCIETY

Karpenko Olena Oleksiivna

PhD (in Pedagogy), Associate professor,

Zhukovsky National aerospace university
“Kharkiv aviation institute”,

Ukraine, Kharkiv

e-mail: karelen2012@gmail.com

***Summary.** The essence of the concept of the information culture is analyzed. Conceptions of information literacy, computer literacy, and information competency as main components of the information culture are also considered. Units of common requirements to students' and teachers' knowledge and skills of the information culture as a component of the higher education in the information society are defined.*

***Key words:** information culture, information literacy, computer literacy, information competency, higher education, information society.*

Modern tendencies of reforming the higher education in the information society are connected with improving its quality. It provides implementing new information technologies and methods of teaching into the system of the higher education. In this context the problem of studying the information culture as a component of the higher education is actual in the global information society because the information culture provides its safety and stability. UNESCO has been concentrating its attention on forming the information culture as a perspective of developing education of the XXI century.

The purpose of this article is to study the specific of the information culture as a component of the higher education in the information society. It is possible to realize it with the help of understanding the essence of the concept of the information culture in the modern learning environment based on using innovation educational technologies in the higher education.

Some aspects of this issue were considered in the fields of library and information science, bibliology, pedagogy, sociology, etc. For example, the essence of the concept of the information culture is considered by many scientists within library and information science (G. Oliver [6], N. I. Gendina [1], etc.), information management (C. W. Choo [4], A. Curry and C. Moore [5]), computer sciences (V. Kravets, V. Kuharenko [2]) etc. The similarities and differences between the concepts of the information culture and the information literacy are considered by N.I. Gendina [6], etc. The specific of the information culture and the information use of media specialists is analyzed by J. Chanlun [3]. However, the problem of studying the information culture in the modern learning environment in the higher education has not been considered yet.

There are a lot of definitions of information culture which are considered in various aspects:

- as a part of the organizational culture of any organization which is involved in information management activities [6];
- as values, norms, and practices [4];
- as a culture in which the value and utility of information in achieving operational and strategic success is recognised, where information forms the basis of organizational decision making and information technology is readily exploited as an enabler for effective information systems [5];
- as a set of principles and the mechanisms providing a positive interaction of ethnic and national cultures, their integrating into the common experience of humanity, on the one hand, in a wide sense of its definition, and as optimum ways of giving information to consumers for solving theoretical and practical tasks as

well as developing a system of teaching people for an effective utilization of the information thanks to improving mechanisms of technical means of creating, storing and transmitting it, on the other hand, in its narrow definition [2].

Sometimes the concept of the information culture is considered as a synonym of information literacy (this term is much more common by the international scientific community) which is purposed for using effectively the needed information by means of its recognizing, evaluating, locating. Both concepts have similar features as to the interaction of people with information as to its searching, analyzing, evaluating, and using for solving problems. But nevertheless they look like similar it's possible to state that the concept of information culture is wider, than the concept of information literacy if taking into consideration the essences of terms "culture" and "literacy". Literacy is traditionally considered as people's abilities to read, write, and count. Its modern concept includes abilities to use language, numbers, images, computers, and other basic means to understand, communicate, gain useful knowledge and use the dominant symbol systems of a culture [7, p. 150]. According to this definition literacy is a part of culture, and therefore, information literacy is the ability to access, organize, evaluate and use information which is a relevant to a person's needs from different sources. Besides, in the wide range of approaches information culture is considered in the context of using information technologies, information systems and digital world. In this case, this term is closed to the meaning of computer literacy which implies abilities for using computers and related technologies efficiently for solving problems. But information technologies could be only considered as components of the information culture as the efficiency of computer literacy depends on a person's information competence. The information competence is understood as the ability to identify, find, and use efficiently and ethically information which is relevant to a person's need with the help of information technology skills.

To understand the nature of the information culture it is also possible with the help of a typology of it which is characterized by the following attributes: the

primary goal of information management, information values and norms, information behaviours in terms of information needs, information seeking, and information use [4].

Thus, taking into account various concepts of the term “information culture” it is possible to state that the information culture can be defined as a set of knowledge, abilities, behaviours, outlooks, and values of people of the global information society as the purpose of such a society is to give the information to customers which is relevant to their needs by using information and communication technologies.

The information culture is classified into the different types such as:

- a functional culture which is a means of managers for controlling and influencing employees in an organization;
- a sharing culture which means the using the information to improve the efficiency of an organization’s work;
- an inquiring culture which provides searching for information for predicting ways of improving employees’ work;
- a discovery or result-oriented culture which means a personal growth of employees for implementing new innovations for increasing a competitiveness of an organization;
- a risk-taking culture which provides encouraging innovation, creativity, and the exploration of new ideas in an organization’s work, etc. [3].

One of the main priorities of the global information society is education (in particularly, higher one) which tends to give information as knowledge in a definite field of science for training highly-qualified specialists for prospering a society. In the global information society the higher education is aimed for increasing its quality in the context of integration to the European Union for being adequate to generally accepted standards. In such a society new innovation technological tools are components of education for its purposes (didactic support, individualization of teaching and learning, training teaching personnel, etc.). The process of pedagogical communication in the modern higher education consists of

teachers, students, and teaching tools including information and communication technologies. It means that the main components of information culture in the higher education of the global information society are information literacy, computer literacy, and information competency which should be obligatory not only for students but also for teachers as experts for forming the information culture of students.

Taking into account the above-mentioned meanings of the concepts of the terms “information literacy”, “computer literacy”, and “information competency” as components of the information culture as well as its classification it is possible to conclude that the information culture for both students and teachers provides common requirements to their knowledge and skills which can be combined into the following units:

- a social and cultural unit which includes understanding values, norms, ideology, outlooks, and culture of behaviour in the information society; to have a culture of critical thinking; to know how to express ideas in a logic and argumentative way;

- a professional unit which provides abilities to analyze, compare, systemize, generalize, identify the information which is relevant to a customer’s needs from different sources as well as to search, process, keep, organize, evaluate and use it; for finding creative solving problems in non-standard situations; for adapting to changes in the use of information technologies; to have abilities to work in a team and choose an optimal way of solving problems with colleagues;

- a personal oriented unit which includes abilities for self-development and self-organization in learning including self- and lifelong education as well as forming qualities of a responsible and purpose-oriented personality for using the information efficiently and ethically;

- a functional unit which provides knowledge and skills for using computers and related innovative information and communication technologies efficiently for solving problems; for controlling the availability of the feedback.

These universal requirements to knowledge and skills of participants of pedagogical communication depend on their functional obligations. Teachers should have and improve their information culture through professional training and self-education and be responsible for forming students' information culture by means of teaching them according to relevant curriculums. In Ukraine there is a special course for forming students' information culture called either "Information culture" or "Bases of information culture", and several courses where the information culture is studied in their contexts such as "Organization culture of a modern supervisor", "Information law of Ukraine", "Organization of information institutions' activities", "Information Management", etc. Unfortunately, a special course "Information culture" is studied mostly within a speciality "Information, Library, and Archival Science". But taking into account that the information culture is a component of the information society it can be concluded that this course should be implemented in a curriculum of any speciality as one of the essential humanitarian disciplines of the higher education in the information society.

References

1. Гендина Н. И. Информационная грамотность или информационная культура: альтернатива или единство / Н. И. Гендина // Школьная библиотека. – 2005. – № 3. – С. 18–24.
2. Кравец В. . Формирование информационной культуры / В. А. Кравец, В. Н. Кухаренко // Дистанционное образование. – 2000. – № 4. – С. 35–37.
3. Chanlun J. Information culture and information use of media specialists [Electronic resource] / JutatipChanlun // The 16th Congress of Southeast Asian Librarians Meeting and General Conference – CONSAL XVI : 10–13 June 2015, Bangkok, Thailand. – Electronic text data. – Mode of access:

<http://www.consaxvi.org/sites/default/files/4-Jutatip%20Chanlun.pdf> (date of request: 15.05.2016). – Title from screen.

4. Choo C. W. Information culture and organizational effectiveness / Chun Wei Choo // International Journal of Information Management. – 2013. – Vol. 33. – P. 775–779.

5. Curry A. Assessing information culture – an exploratory model / Adrienne Curry, Caroline Moore // International Journal of Information Management. – 2003. – Vol. 23. – P. 91–110.

6. Oliver G. Investigating Information Culture: A Comparative Case Study Research Design and Methods / Gillian Oliver // Archival Science. – 2004. – № 4. – P. 287–314.

7. Understandings for Literacy [Electronic resource] // Education for All. Literacy for Life : A Global Monitoring Report / United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. – Electronic text data. – Paris : UNESCO Publishing, 2006. – Chapter 6. – P. 147–159. – Mode of access: http://www.unesco.org/education/GMR2006/full/chapt6_eng.pdf (date of request: 15.05.2016). – Title from screen.

***Анотація.** Проаналізовано сутність поняття “інформаційна культура”. Розглянуто також поняття “інформаційна грамотність”, “комп’ютерна грамотності” та “інформаційна компетенція” як основні складові інформаційної культури. Визначено блоки загальних вимог до знань та навичок студентів і викладачів щодо інформаційної культури як елементу вищої освіти в інформаційному суспільстві.*

***Ключові слова:** інформаційна культура, інформаційна грамотність, комп’ютерна грамотність, інформаційна компетенція, вища освіта, інформаційне суспільство.*

***Аннотация.** Проанализирована сущность понятия “информационная культура”. Рассмотрены также понятия “информационная грамотность”, “компьютерная грамотность” и “информационная компетенция” как основные составляющие информационной культуры. Определены блоки*

общих требований к знаниям и умениям по информационной культуре как элементы высшего образования в информационном обществе.

Ключевые слова: *информационная культура, информационная грамотность, компьютерная грамотность, информационная компетенция, высшее образование, информационное общество.*

УДК 340.12:378.4/.6

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ У ВИЩІЙ ШКОЛІ: СУТНІСТЬ ТА ЕТАПИ ЗДІЙСНЕННЯ

Клімова Галина Павлівна

доктор філософських наук, професор,
кафедра соціології та політології,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: klimova55@gmail.com
ORCID: 0000-0002-6533-199X

У сучасних умовах Україна взяла курс на створення інноваційного суспільства. Ефективно реалізувати цю мету можна буде з одного боку, завдяки вдосконаленню законодавства й державного управління та, з другого – через забезпечення високого рівня правової культури громадян, найважливішу роль в формуванні якої відіграє їх правове виховання.

Правове виховання – це один із видів соціальної діяльності, що проявляється у співпраці державних органів, системи освіти, громадських організацій, покликаної перетворити правові ідеї і вимоги на особисті переконання громадян і норму їх правомірної поведінки, розвинути їх соціально-правову активність, сформувавши правову культуру у цілому – зміцнити політико-правові відносини в суспільстві, які ґрунтуються як

наслідок, на принципах законності [1, с. 110]. Виходячи з цього, правове виховання як діяльність має троїсту ієрархію цілей:

- формування системи правових знань (найближча мета);
- формування правового переконання (проміжна мета);
- формування мотивів і звичок правомірної, соціально активної поведінки (кінцева мета).

Серед різноманітних інституцій, як суб'єктів правового виховання найважливіша роль відведена вищій школі.

У подальшому, на наше переконання, правове виховання студентів як тієї частини молоді, яка стоїть на порозі дорослого життя, готується до несення повної відповідальності за всі свої рішення та вчинки, буде потребувати не меншої уваги. Студентська молодь – це у майбутньому соціально-культурна основа інтелігенції. Через кілька років вона стане «ядром» української еліти. Сьогоднішні студенти у майбутньому можуть стати працівниками владних структур, державними діячами, політиками, фахівцями в галузі ринкового господарства, соціально-культурної сфери тощо. Тому правове виховання студентів у вищих навчальних закладах має бути організовано на високому рівні й стати логічним продовженням виховання і навчання, розпочатого в сім'ї, дошкільних закладах і школах. Випускники ВНЗ повинні вміти впевнено й чітко використовувати норми базових правових актів і механізми поведіння (певну послідовність дій) в будь-якій ситуації, що має юридичне значення. Серед них: влаштування на роботу і захист своїх трудових прав, купівля-продаж і оренда нерухомості та земельних ділянок, відносини із правоохоронними органами та судом (у ролі затриманого, підозрюваного, свідка, позивача, відповідача тощо).

Правове виховання покликане надати студентам знання щодо:

- місця і ролі права в суспільстві, напрямків і принципів правового регулювання;
- норм та інститутів різних галузей права в межах, необхідних для побутової, навчальної, трудової, суспільної діяльності;

А також допомогти набути навички застосування права в конкретних ситуаціях, комплексних характеристик варіантів вчинків не тільки як правильних або неправильних, поганих чи хороших, й законних і незаконних і сформулювати: ставлення до права як до високої соціальної цінності, носія ідеї справедливості, до правозастосовчої практики як до забезпечення життя закону, внутрішню готовність до дотримання правових принципів і конкретних вимог правомірної поведінки, намагання сприяти правомірній поведінці інших осіб.

При цьому важливо, щоб перераховане вище було сприйняте студентами не тільки на інформаційному, а й на емоційному рівні, щоб вони завжди додержувалися та керувалися принципами і вимогами права, були готові і вміли діяти відповідно до правових норм.

Отже, процес правового виховання студентів повинен проходити певні стадії:

1. *Когнітивну стадію*, на якій відбувається ознайомлення студентів зі здобутками правової культури, національним законодавством і юридичною діяльністю.

2. *Емоційну стадію*. На цій стадії формується позитивне психологічне ставлення студентів до права і правомірної поведінки.

3. *Поведінкову стадію*, на якій корегується соціальна поведінка студентів за допомогою правових стимулів і правових обмежень.

Правове виховання студентської молоді може розвиватися у декількох напрямках:

- залучення студентів до державотворчого процесу;
- залучення студентської молоді до участі в правоохоронних та правоосвітніх заходах державницького спрямування;
- участь у студентському самоврядуванні, зокрема: робота студентської молоді в комісії з дисципліни і порядку, факультетських та загальних радах ВНЗ;

– виступи студентів на конференціях, симпозиумах, а також перед трудовими колективами на правові теми тощо.

Таким чином, здійснення правового виховання студентів у вищій школі сприяє формуванню їх правової культури, що виступає найважливішою умовою становлення інноваційного суспільства в Україні.

Список використаної літератури

1. Клімова Г. П. Правове виховання громадян України в сучасних умовах / Г. П. Клімова // Вісник Національної юридичної академії України імені Ярослава Мудрого. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. – Харків, 2009. – № 1. – С. 108–114.

УДК 342.727(477)

ПРАВО НА СВОБОДУ СЛОВА ЯК ВИМІР ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА

Ковальський Віктор Семенович

доктор юридичних наук, професор,

шеф-редактор газети

«Юридичний вісник України»,

Україна, м. Київ

e-mail: Kovalsky@yurincom.kiev.ua

ORCID: 0000-0002-5684-7724

Анотація. Проаналізовано логічні та нормативні зв'язки понять «право на свободу слова» та «правова культура» у контексті верховенства

права, надано приклади трактування й застосування принципів верховенства права, доведено важливість фактору правової культури, особи та суспільства у посиленні їх впливу на формування суспільних відносин.

Ключові слова: *право на свободу слова, верховенство права, правова культура, правова інформація, незалежні ЗМІ.*

В українській правовій системі верховенство права (the Rule of Law) останнім часом набуває все більшого значення. На сьогодні верховенство права (далі ВП) має місію драйверу соціального і правового прогресу, адже визначається в декількох вимірах, а саме: як фундаментальна правова ідея [2], основоположний принцип права [7] й обов'язкова вимога щодо тлумачення й застосування нормативно-правових актів [4]. Як правова ідея ВП втілює цивілізаційний прояв права у професійній свідомості зокрема, та й у аналітичній юриспруденції в цілому. У той же час, у догматичному сенсі ВП трактується як основоположний принцип права. У цьому контексті воно пов'язане з втіленням в правовому житті принципу поділу влад (ст. 6 Конституції України); прямої дії конституції (ст. 8 Конституція України); виключення примусу у приватній сфері, тобто ніхто не може бути примушений робити те, що не передбачено законодавством (ст. 19 Конституції України); встановлення меж дискреційних повноважень та вимог щодо обмеження свавілля органів публічної влади – «органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України» (офіційне тлумачення положення ч. 2 ст. 19 див. в Рішенні Конституційного Суду України № 7-рп/2009 (v007p710-09) від 16.04.2009); з вимогою щодо якості закону, у т. ч. щодо законного обмеження реалізації прав і свобод людини (розд. 2 Конституції); з вимогою щодо ефективного контролю за реалізацією прав і основоположних свобод людини (ст. 22 Конституції України – права і свободи людини і громадянина,

закріплені цією Конституцією, не є вичерпними; з доступом до суду й справедливого судового розгляду (ст. 125 Конституції України) [5].

Практичного втілення ВП набуло, як відомо, з прийняттям Верховною Радою України рішення від 31 жовтня 1995 р. про приєднання України до Статуту Ради Європи, що надало нашій державі можливість отримати з 9 листопада 1995 р. статус повноправного члена міжнародної організації, умови членства в якій мають характер юридичних обов'язків. Відтоді ці обов'язки стали першочерговими для України. А отже, обов'язок визнати принцип верховенства права та його здійснення всіма особами, що перебувають під юрисдикцією України стало актуальним й на сьогодні, й на майбутнє. Невипадково, до трактування й застосування принципу верховенства права починають звертатися суди нашої держави.

Це питання нині в центрі уваги не лише правознавців, а й політологів, філософів, соціологів, представників інших галузей гуманітарного знання. За філософським визначенням, право – це буття свободи, тобто бути вільним у праві, як кажуть філософи, означає усвідомлювати межі та необхідність того, що людина робить, впорядковує свою волю, а право охороняє її вияв уже не як свавілля, а як свободу [1]. У той же час, право розглядається в сучасному бутті як прояв соціальної сили, інструмент державної влади для обмеження свободи і скерованої взаємодії між людьми [3]. У такому контексті верховенство права вже трактується як верховенство закону, яке змінюється, як що до влади приходить інша політична сила.

Окремо зупинимося на відмінності міжнародно-правового трактування ВП, закріпленого в Копенгагенських критеріях членства в Європейському Союзі. Вони були схвалені на засіданні Європейської Ради у Копенгагені ще у червні 1993 р. і включають в себе, такі вимоги до країн: I) стабільність інститутів, що гарантують демократію, верховенство права, повагу до прав людини, повагу і захист національних меншин (політичні критерії); II) наявність дієвої ринкової економіки і здатність витримувати

конкурентний тиск і дію ринкових сил у межах ЄС (економічні критерії);

III) здатність узяти на себе зобов'язання, що випливають з членства в ЄС, включаючи суворе дотримання цілей політичного, економічного, валютного союзу (інші критерії). Серед іншого, в цьому важливому міжнародному документі йдеться про те, що держави, які бажають стати членами ЄС, повинні не лише закріпити принципи демократії та верховенства права у своїх конституціях, а й втілювати їх у повсякденне життя. Конституції країн-заявників мають гарантувати демократичні свободи, включаючи політичний плюралізм, а також й свободу слова. Вони встановлюють демократичні інститути та незалежні органи правосуддя, органи конституційної юрисдикції, що створюють умови для нормального функціонування державних установ, проведення вільних і справедливих виборів, періодичної зміни правлячої парламентської більшості, а також визнання важливої ролі опозиції у політичному житті. На цій основі політична ситуація має бути оцінена як реальний стабілізуючий фактор правового життя, у якому важливого значення набуває захист конституційних прав і свобод, зокрема, свободи слова в процесі діяльності політичних партій, неурядових організацій і засобів масової інформації [6]. Саме наявність свободи слова і можливість ЗМІ вільно діяльність має надзвичайне значення для ефективного проведення децентралізації влади, укріплення місцевого самоврядування, соціального прогресу в цілому, адже останній неможливий без розвитку правової свідомості, масові підтримки правових реформ.

В Україні нараховується близько десяти тисяч зареєстрованих ЗМІ, з яких лише мала частина є професійними та такими, що несуть правову культуру, конструктивну критику, професійно висвітлюють питання, пов'язані з ВП. При цьому ще й досі в інформаційно-правовому просторі країни та в регіонах існують урядові, громадсько-політичні, комунальні, професійні, ділові, рекламні, еротичні ЗМІ, в яких роль та позиція журналіста є неоднозначною, а редакторська політика не визначається залежно від розуміння власників та персоналу обов'язків щодо визнання ВП; практичні

питання виборювання вимог верховенства права не стали основним завданням через нестабільну економічну ситуацію в державі, залежність ЗМІ від деструктивних політичних сил.

Крім ЗМІ, масштабного розвитку набуває індивідуальне користування інформаційними джерелами, адже активно послуговуються Інтернетом та соціальними мережами більше десяти мільйонів осіб, що в цілому відбиває еволюцію певних сфер суспільно-правового життя, політичних смаків та уподобань. Україна перебуває у стані трансформаційних змін, які характеризуються формуванням нового неполітизованого громадянського суспільства і громадянської свідомості. Важливими складовими цього є незалежні ЗМІ, заклади культури і освіти, інститути громадянського суспільства, адже саме вони формують громадську думку та правову культуру. Одночасно в суспільстві зростає усвідомлення того, що рівень незалежності та ефективності ЗМІ значною мірою впливає на те, які цінності культивуватимуться у суспільстві, яка правова свідомість (активна, агресивна, патріархальна, популістська, ліберальна тощо) буде поширюватися у свідомості українського народу. Розвиток інформаційного правового простору нині неможливий без впливу професійної культури в цілому і журналістської культури зокрема. На сьогодні спостерігаються дещо протилежні тенденції у суспільній свідомості. Так, відбувається, з одного боку, масифікація індивідуальної свідомості (прикладом можна вважати революції гідності, що розпочалася із закликів журналістів захистити студентську молодь від нападників, що були підхоплені населенням України), з іншого – спостерігається атомізація суспільної свідомості, перетворення її на відокремлені пласти свідомості політиків, юристів, журналістів, банкірів, бізнесменів, менеджерів тощо.

Зупинимось ще на одному моменті. У сенсі поєднання права на свободу слова та виборювання права на місцеве самоврядування перетинаються багато аспектів (моральний, комунікативний та

етнонаціональний тощо). При цьому моральний чинник ефективності правових реформ, а саме правова культура, відображає позитивні досягнення суспільства у сфері свободи слова і децентралізації влади, розкриває роль правових ідеалів та цінностей у житті суспільства, реальних здобутків держави у галузі прав і свобод людини. Слід також пам'ятати, що система правових знань і цінностей відповідає рівню правового розвитку суспільства; вони (знання та цінності) мають бути підтримані, дотримувані і відновлювані у суспільстві, а також трансформовані у духовні цінності, правові звичаї, правові знання. Актуалізація фактору правової культури відбувається в умовах, коли змінюються соціальні цінності, знижується ефективність нормативно-правового впорядкування процесів суспільного розвитку, а отже, стає необхідним підвищення ролі правової культури особи та суспільства, посилення її впливу на унормування суспільних відносин.

Підсумовуючи, можемо констатувати, що нині змістовні якісні характеристики правової культури, а саме солідарність людини з правом, єдність свідомості в механізмі регуляції активності соціуму, протидії чи взаємодії з останнім, вибірковість сприйняття правової інформації тощо, ще не відіграють своєї активної ролі. При цьому негативні риси правової свідомості, такі як популізм, атомізм, розрив свідомості, тобто її негативні трансформації (корпоративна свідомість, злочинна свідомість, правовий ідіотизм – термін психологічної теорії права Петражицького), залишаються досить поширеними. Приграничні параметри свідомості, її детермінація іншим суб'єктивним фактором, а саме правовою ментальністю, характерні не тільки для масової свідомості, а й для корпоративних спільнот, зокрема, для політиків, журналістів, юристів, бізнесменів тощо. Цим пояснюється недостатня соціальна підтримка реформ у сфері децентралізації влади, адже досить великою є недовіра до влади в цілому, до юридичних інститутів влади, таких як судові, правоохоронні та правозахисні органи та організації.

Право на свободу слова і розвинене місцеве самоврядування мають спиратися на розвинену правову культуру, незалежні ЗМІ, неполітизоване громадянське суспільство, основними цінностями якого є громадянський мир та довіра до органів влади.

Список використаної літератури

1. Андрущенко В. П. Соціальна філософія : історія, теорія, методологія : підруч. для вnz / В. П. Андрущенко, Л. В. Губернський, М. І. Михальченко. – Вид. 4-те, випр. та допов. – Київ : Юрінком Інтер, 2016. – 306 с.
2. Головатий С. П. Верховенство права: ідея, доктрина, принцип : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / С. П. Головатий ; Ін-т законодавства Верхов. Ради України. – Київ, 2008. – 44 с.
3. Иванников И. А. Право как форма выражения силы / И. Иванников // Юридична Україна. – 2015. – № 10/12. – С. 12–16.
4. Козюбра М. І. Верховенство права і Україна / М. І. Козюбра // Право України. – 2012. – № 1/2. – С. 30–63.
5. Конституція України : [від 26 черв. 1996 р.] : станом на 28 січ. 2016 р. – Відповідає офіц. тексту. – Харків : Право, 2016. – 68 с.
6. Копенгагенські критерії членства в Європейському Союзі (інформаційно-аналітична довідка) [Електронний ресурс] // Міністерство закордонних справ України : [офіц. сайт]. – Електрон. дані. – Київ, 2012–2016. – Режим доступу : <http://mfa.gov.ua/ua/page/open/id/774> (дата звернення: 20.05.2016). – Назва з екрана.
7. Погребняк С. П. Основоположні принципи права : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01 / С. П. Погребняк ; Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого. – Харків, 2009. – 36 с.

***Аннотація.** Проаналізовані логічні та нормативні зв'язи понять «право на свободу слова» та «правова культура» в контексті верховенства права, дані приклади трактування та застосування принципів верховенства права, доведено актуальність фактора правової культури, особистості та суспільства в посиленні їх впливу на формування суспільних відносин.*

***Ключеві слова:** право на свободу слова, верховенство права, правова культура, правова інформація, незалежні ЗМІ.*

***Summary.** The article analyzes the logical and normative ties of such concepts as the right to freedom of expression and the right to culture in the context of the rule of law, provides the examples of interpretation and application of the rule of law, shows the topicality of the factor of legal culture, the topicality of individual and society in strengthening their influence on the formation of public relations.*

***Keywords:** the right to freedom of expression, the rule of law, legal culture, legal information, independent media.*

УДК 34.01:001.102:177.72

ПРАВОВА ПРИРОДА ФЕНОМЕНУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ВОЛОНТЕРСТВА

Ліпкан Володимир Анатолійович

доктор юридичних наук,
Голова Інституту стратегічних
комунікацій Глобальної організації
союзницького лідерства,
Україна, м. Київ
e-mail: academic@ukr.net

***Анотація.** У статті автор вперше формується поняття «інформаційне волонтерство». Аргументовано положення про те, що на міжнародному та національному рівнях існують певні напрацювання щодо поняття «волонтер», але «інформаційне волонтерство» виступає ключовим феноменом інформаційної реальності України, і тому нагальною є потреба формулювання понятійно-категорійного апарату з подальшим законодавчим його закріплення та імплементацією в інформаційне законодавство.*

Ключові слова: інформаційне суспільство, волонтер, інформаційний волонтер, волонтерська допомога, волонтерська діяльність, інформаційне право.

Актуальність теми. Розвиток досліджень волонтерської діяльності в цілому та інформаційного волонтерства зокрема, власний досвід спілкування та роботи з волонтерами спонукають до наукового обґрунтування ключових понятійних категорій, що і зумовлює **актуальність звернення до даної проблеми і підтверджують необхідність введення в обіг нового поняття «інформаційний волонтер».**

Беручи до уваги той факт, що інформаційне волонтерство здійснюється в інформаційній сфері, то виникла необхідність у використанні наукових доробок вчених-інформаціологів. Передусім звернемо увагу на активну та плідну роботу нашої наукової школи – наукової школи В. А. Ліпкана, (яка представлена роботами учнів та тих, у кого виступав офіційним або неофіційним опонентом, допомагаючи опанувати складну інформаційну сферу у різноманітний спосіб) [5–13; 15; 18–21; 23; 25; 26; 30; 32]. Окремо слід зупинитися на роботі фундатора інформаційно-правової науки в Україні В. С. Цимбалюка, під керівництвом і за безпосередньої участі якого вийшло чимало цікавих праць, які нині становлять доктринальну основу історичного становлення та розвитку науки інформаційного права [4; 27–29], та ін.

Таким чином, можемо сміливо констатувати те, що формування правового інституту інформаційного волонтерства актуалізується і з гносеологічної позиції, оскільки дана проблема корелює не лише з упровадженням у соціальну практику людиномірної методології і людиноцентристської ідеології, а й передусім додатково підкреслює онтологічність людини інформаційної – слугує поверненню дієвого суб'єкта в інформаційне право та інформаційну реальність, які мають трактуватися і інтерпретуватися не абстрактно в соціо-культурному та геоісторичному дискурсі, а повинні бути подані реально, у контексті олюднення

інформаційної політики в межах дальшого розвитку суспільства знань, включення людини саме в інформаційний контекст.

Більшість сучасних дослідників звертають свою увагу на міждисциплінарну методологію, багато хто починає декларувати застосування синергетичного підходу. Натомість із часом стає очевидною необхідністю чіткого розуміння того, що слід позбутися надмірного релятивізму і гіпертрофування постмодерністської тенденції у виборі засобів пізнання. Проте реально в незначній кількості досліджень можна знайти ґрунтовне пояснення та реальне застосування синергетики. Гонитва за даниною моді не призводить до конкретних наукових проривів. На підтвердження цього додамо, що сьогодні, коли вже кілька років поспіль проти України ведеться гібридна війна, у нашій країні, принаймні з відкритих джерел [14], неможливо відновити окрім роботи Є. Магди [17] не представлено й жодного фундаментального дослідження, присвяченого проблемі формування феномену гібридної війни та вироблення адекватного механізму протидії йому. Більше того, з позицій синергетики жоден із учених досі не пояснив феномену волонтерства. Так само дуже повільно розробляються проблеми формування національної, у тому числі й інформаційної ідентичності [9; 10].

Чималу роль у цьому відіграє небажання інституціоналізації інформаційного права, а також пряме порушення приписів нормативних актів, в яких чітко вказано на необхідність виділення інформаційного права з адміністративного, формування самостійної спеціальності. Адже основна проблема, з якою стикнулося адміністративне право, прагнучи утримати „свавілля і неконтрольований розвиток інформаційного права”, полягає в тому, що дедалі важче пояснити, чому, попри розширення переліку прав і свобод, відбувається нівелювання права, знижується рівень правової культури, відбувається ілюзорне тиражування застарілих ідей сервісної ролі інституціональної структури, що призводить до кардинального збільшення проявів правового нігілізму і правопорушень, особливо в інформаційній

сфері. Наслідком цього стало формування окремого наукового напрямку – *інформаційної деліктології*, яку успішно розвиває у своїх працях Ю. Є. Максименко [18].

Через це, напевно, в українській правничій науці почали з'являтися роботи, спрямовані на дослідження механізму взаємодії суб'єкта і права з використанням досягнень *теорії ідентичності*, яка певною мірою не лише може стати відправною точкою для віднайдення адекватної наукової відповіді на процеси інформаційної глобалізації, у тому числі й розвиток інформаційного суспільства, а й спрямувати наукові школи на формування нових дієвих багатоваріантних наукових парадигм, зокрема, і парадигми інформаційного волонтерства. Також одним із напрямів постмодерністських досліджень має стати критичне ставлення до домінантної західної метафізичної картини світу – логоцентризму на основі методу деконструкції [31].

Стосовно проблеми діяльності волонтерів, то вона порушується в працях таких учених, як: Я. Буздуган, О. Никонович, Т. Лях та ін. [1; 16]. Проте, незважаючи на те, що ця проблема стала предметом дослідження багатьох науковців, правова природа феномену інформаційного волонтерства є актуальним питанням, з огляду на це й поставлено **завдання** сформулювати авторське розуміння терміна «інформаційне волонтерство», проаналізувати національне та міжнародне законодавство у сфері волонтерської діяльності, визначити причини наслідки виникнення інформаційного волонтерства в Україні, обґрунтувати введення в науковий обіг термінів «інформаційне волонтерство», «інформаційний волонтер».

Виходячи з цього **метою статті** є визначення ключових елементів понятійно-категоріального апарату у сфері волонтерської діяльності, їх конкретизація та тлумачення, ґрунтуючись на методології синергетики, міждисциплінарного підходу, національної безпекознавства, а також інформаційного права.

Виклад основного матеріалу. До ключових *ознак*, що вирізняють волонтерську з-поміж багатьох інших видів діяльності, визначимо такі:

- добровільність;
- спрямованість діяльності для задоволення прав, свобод, законних інтересів *інших* учасників суспільних відносин;
- самоорганізація;
- неприбутковість діяльності;
- соціальна спрямованість діяльності;
- конструктивний та суспільно корисний характер;
- додаткова рушійна сила для підвищення ефективності державної політики у тій чи іншій сфері життєдіяльності.

Таким чином, *волонтерство* – це вид соціально спрямованої благодійної діяльності приватної особи, груп осіб чи організацій, яка ґрунтується на засадах добровільності, самоорганізації, надається на безоплатній основі та спрямована на задоволення прав, свобод, законних інтересів інших учасників суспільних відносин, у тому числі держави, у різних сферах життєдіяльності.

Як і будь-яка діяльність, волонтерська діяльність провадиться на таких основоположних засадах (*принципах*):

- 1) добровільність (як зазначено вище) і добродійність;
- 2) законність, тобто здійснення лише в межах закону;
- 3) гуманність;
- 4) толерантність;
- 5) гідність;
- 6) спільність інтересів і рівність прав її учасників;
- 7) відповідальність;
- 8) конфіденційність.

Волонтерська діяльність, як правило, провадиться фізичними особами (волонтерами), які можуть входити до волонтерських організацій (об'єднань)

– громадських чи релігійних організацій, що діють відповідно до їх статутів (положень).

Волонтерська діяльність проводиться за такими **напрямами**:

– надання соціальних послуг громадянам, які перебувають у складних життєвих обставинах (інвалідність, часткова втрата рухової активності у зв'язку зі старістю чи станом здоров'я, відсутність житла або роботи, наслідки стихійного лиха, катастроф тощо);

– надання соціальних послуг дітям та молоді, що перебувають у складній життєвій ситуації у зв'язку з інвалідністю, хворобою, сирітством, безпритульністю, малозабезпеченістю, конфліктами і жорстоким ставленням у сім'ї [16, с. 27].

У той же час, можна говорити про **форми волонтерської діяльності**: волонтери можуть виступати організаторами заходів, пов'язаних із охороною довкілля чи збереженням культурної спадщини. Вони можуть організовувати змагання або мистецькі фестивалі. Важлива участь волонтерів у зборі фінансів на ту чи іншу благодійну ініціативу. Крім цього, завжди цінується добровільна праця на підтримку громадських і благодійних організацій. Вони зазвичай потребують безкоштовних консультацій юристів, фінансистів, PR-фахівців, дизайнерів, веб-розробників, перекладачів тощо [3].

Роль волонтерства визнана на державному рівні, що знаходить своє підтвердження в окремих законодавчих документах, зокрема, у законах України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» (термін «волонтер» вживається, але його визначення не формулюється), «Про соціальні послуги» [22] (вказується, що *волонтер* це фізична особа, яка добровільно здійснює благодійну, неприбуткову та вмотивовану діяльність, що має суспільно корисний характер). У цих Законах добровільна праця волонтерів визнається як необхідна та суспільно корисна.

У 2001 в Україні було проведено Міжнародний рік волонтерів, у межах якого розроблено низку заходів щодо сприяння розвитку в Україні

волонтерського руху (розпорядження Президента України «Про організацію проведення в Україні у 2001 році Міжнародного року волонтерів»).

Декларацією, розробленою організацією, визначено такі **принципи діяльності волонтерів**:

– визнання права на закріплення за всіма чоловіками, жінками та дітьми, незалежно від раси, віросповідання, фізичних особливостей, відповідного соціального та матеріального становища;

– повага гідності й культури всіх людей;

– надання допомоги, безкоштовних послуг особисто чи організовано в дусі партнерства та братерства;

– визнання рівної важливості особистих і колективних потреб, сприяння їх забезпеченню;

– перетворення волонтерства на елемент набуття нових знань і навичок, удосконалення здібностей, стимулюючи при цьому ініціативу та творчість людей, надаючи кожному можливість бути творцем, а не користувачем, спостерігачем.

У Декларації підкреслюється: *волонтерство* – це добровільний вибір, що відображає особисті погляди і позиції; це активна участь громадянина в житті суспільства, що виражається зазвичай спільною діяльністю в межах різних асоціацій [1, с. 8].

У документі проголошено низку головних **принципів** руху, зокрема, надання особистих або організованих послуг, а також принцип перетворення волонтерства на елемент особистого розвитку, набуття нових знань і навичок. Ця Декларація підтримує право кожної жінки, чоловіка та дитини на вільне об'єднання у спілки для волонтерської діяльності без будь-якої дискримінації через культурне та етнічне походження, незалежно від віросповідання, віку, статі, фізичного, соціального чи економічного становища. Всім людям у світі має бути гарантоване право на вільне витрачання свого часу, таланту й енергії на користь інших людей чи громади,

якщо вони працюють індивідуально чи в колективі, не сподіваючись на фінансову винагороду [2].

Волонтерство визначається як активна участь людей у громадському житті країни, зокрема, участь у соціальному житті громадських організацій та державних структур, що сприяє поліпшенню якості життя в цілому, особистісному зростанню та поглибленню відчуття солідарності; реалізації основних людських потреб на шляху побудови більш справедливого суспільства; економічному й соціальному розвитку, створенню нових робочих місць і нових професій, та виражається зазвичай у спільній діяльності в межах різних асоціацій [2].

Акумулюючи законодавчі та доктринальні дефініції терміна «волонтер», було сформовано авторське розуміння. Отже, «інформаційний волонтер» – це фізична особа, яка добровільно здійснює в інформаційній сфері неприбуткову діяльність, що не вимагає фінансових пожертвувань від неї.

Висновок. Понятійно-категоріальний апарат щодо державної політики у сфері волонтерської діяльності не обмежується розглянутими моментами. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на вивчення інших термінів, тісно пов'язаних із ключовими поняттями та категоріями інформаційного волонтерства. Держава в інформаційній сфері переважно виконує роль спостерігача та регулятора, саме тому виникає потреба в реалізації більшості інформаційних функцій, які лежать за межами інституційного механізму, а одним із засобів і є діяльність інформаційних волонтерів. На міжнародному та національному рівнях існують певні напрацювання щодо поняття «волонтер», але «інформаційне волонтерство» є феноменом і тому потребує формулювання категоріального апарату та його подальшого законодавчого закріплення.

Список використаної літератури

1. Буздуган Я. Еволюція світового волонтерського руху / Я. Буздуган, О. Никонович // Віче. – 2013. – № 12. – С. 7–9.

2. Всеобщая декларация добровольчества [Электронный ресурс] : провозглашена на XVI Всемир. конф. добровольцев Междунар. ассоц. добровольческих усилий (IAVE), Амстердам, январь, 2001, Междунар. Год Добровольцев. – Режим доступа: <http://www.studfiles.ru/preview/1811806> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

3. Волонтерство [Електронний ресурс] // Український форум благодійників. – Електрон. дані. – Київ, 2011–2016. – Режим доступу: <http://ufb.org.ua/sekto-r-blagodijnosti/privatna-blagodijnist/instrumenti-privatnoi-filantropii/volonterstvo.htm> (дата звернення: 12.05.2016). – Назва з екрана.

4. Європа і всесвітнє інформаційне суспільство. Рекомендації Європейської Ради : звіт групи М. Бангемана від 05.12.93 р. Коміс. Європ. Союзу // Системна інформатизація правоохоронної діяльності / [упоряд.: В. Брижко, В. Цимбалюк, М. Швець]. – Київ : ПанТот, 2006. – Кн. 2 : Європейські нормативно-правові акти упорядкування інформаційних відносин у зв'язку з автоматизованою обробкою даних. – С. 444–448.

5. Ліпкан В. А. Адміністративно-правове регулювання діяльності недержавних пенсійних фондів в Україні : монографія / В. А. Ліпкан, В. А. Ліпкан, Н. Ю. Баланюк. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. – 316 с.

6. Ліпкан В. А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом : монографія / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. – 344 с.

7. Ліпкан В. А. Інкорпорація інформаційного законодавства України : монографія / В. А. Ліпкан, К. П. Череповський. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. – 408 с.

8. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : навч. посіб. / В. А. Ліпкан, Ю. С. Максименко, В. М. Желіховський. – Київ : КНТ, 2006. – 280 с.

9. Ліпкан В. А. Консолідація інформаційного законодавства України : монографія / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. – 416 с.
10. Ліпкан В. А. Правові засади розвитку інформаційного суспільства в Україні : монографія / В. А. Ліпкан, І. М. Сопілко, В. О. Кір'ян. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. – 664 с.
11. Ліпкан В. А. Правові та організаційні засади взаємодії суб'єктів протидії торгівлі людьми : монографія / В. А. Ліпкан, О. В. Кушнір. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. – 376 с.
12. Ліпкан В. А. Правовий режим податкової інформації в Україні : монографія / В. А. Ліпкан, О. В. Шепета, О. А. Мандзюк. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2015. – 440 с.
13. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : монографія / В. А. Ліпкан, В. А. Залізник. – Київ : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
14. Ліпкан В. А. Сутність гібридної війни проти України // Імперативи розвитку цивілізації. – 2015. – № 2. – С. 13–16.
15. Логінов О. В. Адміністративно-правове забезпечення інформаційної безпеки органів виконавчої влади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / О. В. Логінов ; Нац. акад. внутр. справ України. – Київ, 2005. – 20 с.
16. Лях Т. Л. Методика організації волонтерських груп : навч. посіб. / Т. Л. Лях. – Київ: КУ ім. Бориса Грінченка, 2010. – 160 с.
17. Магда Е. В. Гибридная война: выжить и победить / Е. В. Магда. – Харків. : Виват, 2015. – 320 с.
18. Максименко Ю. Є. Засади розвитку інформаційної деліктології / В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко // Право України. – 2013. – № 10. – С. 249–256.
19. Матвієнко П. Є. Організаційно-правові механізми захисту інформації, яка становить комерційну таємницю / П. Є. Матвієнко // Юриспруденція: теорія і практика. – 2009. – № 12. – С.41–45.

20. Політило В. Я. Інституційний механізм забезпечення права на доступ до податкової інформації / В. Я. Політило // Право і суспільство. – 2015. – № 5/2, ч. 2. – С. 148–154.

21. Політило В. Я. Право людини та громадянина на доступ до податкової інформації в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / В. Я. Політило ; Запоріж. нац. ун-т, Запоріжжя, 2015. – 22 с.

22. Про соціальні послуги : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 966-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 45. – Ст. 358.

23. Рудник Л. І. Право на доступ до інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / Л. І. Рудник ; Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України. – Київ, 2015. – 247 с.

24. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія / М. Т. Степико. – Київ : НІСД, 2011. – 336 с.

25. Стоєцький О. В. Суб'єкти забезпечення інформаційної безпеки України: адміністративно-правові засади / О. В. Стоєцький // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – № 11. – С. 161–164.

26. Татарникова К. Г. Кодифікація законодавства України про інформацію: підходи до формування теорії інформаційного права / К. Г. Татарникова // Підприємництво, господарство і право. – 2012. – № 6. – С. 35–38.

27. Цимбалюк В. С. Інформатизація державного управління і національна безпека України / В.С. Цимбалюк, Р.А. Калюжний // Розбудова держави. – 1993. – № 8. – С. 56–64.

28. Цимбалюк В. С. Інформаційне право: концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. – Київ : Освіта України, 2011. – 426 с.

29. Цимбалюк В. С. Інформаційне право (основи теорії і практики) : монографія / В. С. Цимбалюк. – Київ : Освіта України, 2010. – 388 с.

30. Череповський К. П. Інкорпорація інформаційного законодавства України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07 / К. П. Череповський ; Запоріж. нац. ун-т. – Запоріжжя, 2013. – 19 с.

31. Честнов И. Л. Постклассическая теория права / И. Л. Честнов. – СПб. : Алеф-Пресс, 2012.

32. Шепета О. В. Адміністративно-правові засади технічного захисту інформації : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 2.00.07 / О. В. Шепета ; Нац. ун-т Держ. податк. служби України. – Ірпінь, 2011. – 25 с.

***Аннотация.** В статье автор впервые вводит в научный оборот термин «информационный волонтер». Аргументировано положение о том, что на международном и национальном уровнях есть определенные наработки относительно понятия «волонтер», но «информационное волонтерство» является феноменом и поэтому существует потребность формулировки категориального аппарата и его дальнейшего законодательного закрепления.*

***Ключевые слова:** информационное общество, волонтер, информационный волонтер, волонтерская помощь, волонтерская деятельность, информационное право.*

***Summary.** Author is the first, who gives and explain the necessity to oplement in ukrainian legislation a new definition “information volunteer”. The attention was paid to the provision that there are works concerning definition “volunteer” at national and international levels, but “informational volunteer” is a phenomena and have to be unified and legislatively fixed. The author’s understanding of “informational volunteer” was offered. Informational volunteer is a physical person, who freely executes non-profit activity in informational sphere and the activity doesn’t require finance from him.*

***Keywords:** informational society, volunteer, informational volunteer, volunteer help, volunteering, informational law.*

УДК 004:627

**ЗАХИСТ І БЕЗПЕКА ЦИФРОВИХ ТВОРІВ У СУЧАСНОМУ
ІНФОПРОСТОРІ**

Ломоносов Юрій Вячеславович

кандидат технічних наук, доцент,

Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,

Україна, м. Харків

e-mail: lomonosov@ukr.net

ORCID: 0000-0002-6115-6194

Авторськими правами згідно із законодавством є інтелектуальні права на наукові, літературні та мистецькі твори. Захист авторського права на інтелектуальну власність в Україні здійснюється відповідно до норм Закону України «Про інтелектуальну власність та суміжні права» (остання редакція 09.05.2011) і, крім того, низки міжнародних угод.

Серед об'єктів Закон називає аудіовізуальні твори (кінофільми, телефільми, відеофільми), статичні зображення (фотографії, зображення тексту, логотипи), комп'ютерні ігри, інші комп'ютерні програми та комп'ютерні бази даних. Важливо, що твори цих видів, як правило, мають електронно-цифровий вигляд, тобто представлені як послідовність подвійних чисел, записаних на магнітній плівці, магнітному диску, компакт-диску тощо. До того ж такі традиційні твори, як літературні, науково-технічні, педагогічні та медичні праці, нині теж у більшості представлені в електронно-цифровому вигляді.

Електронно-цифрова форма твору, з одного боку, набагато спрощує його тиражування (копіювання) та поширення (наприклад, через Інтернет), а з другого – збільшує вірогідність порушення авторських та суміжних прав на нього [3]. Справа в тому, що на відміну від традиційних видів зберігання та поширення творів (рукописи, книги, часописи, плівки) щодо їх електронного представлення існує проблема, як довести, що даний продукт, був створений

саме цим автором або права на нього має та чи інша фізична або юридична особа. Закон України «Про інтелектуальну власність та суміжні права» для захисту авторських прав передбачає використання технічних засобів захисту і (або) технологічних розробок, призначених для утворення технологічної перешкоди порушенню авторського права і суміжних прав при сприйнятті і (або) копіюванні електронно-цифрових творів.

Сучасні технічні аспекти захисту авторського і суміжних прав на мультимедійні твори, тобто на відео- і аудіо продукцію та зображення, графічні чи символічні. При цьому можна зосередитися переважно лише на методах захисту зображень [2], тому що методи захисту інших мультимедійних творів є або аналогічними, або похідними від них.

Найкраще до захисту авторських та суміжних прав на мультимедійну продукцію підходять методи *стеганографії* – старовинної науки про засоби таємного передавання повідомлень [1]. Термін «стеганографія» походить від грецьких слів *steganos* (секрет, таємниця) і *graphy* (запис) і, таким чином, означає буквально «тайнопис». На відміну від криптографії, яка блокує доступ до інформації шляхом шифрування, стеганографія має на меті приховати сам факт існування секретного повідомлення. Цим секретним повідомленням, впровадженим у мультимедійний твір, може бути, наприклад, ім'я його автора з іншими реквізитами або зображення логотипу юридичної особи, яка має права на цей твір [4]. Таке секретне повідомлення ні в жодному разі не повинно погіршувати технічну якість твору, але за допомогою спеціальної програми його можна виявити, що стане вагомим доказом, наприклад, у суді.

Список використаної літератури

1. Грибунин В. Г. Цифровая стеганография / В. Г. Грибунин, И. Н. Оков, И. В. Туринцев. – Москва : СОЛОН-Пресс, 2002. – 261 с.

2. Иванов В. Г. Сжатие изображений на основе автоматической и нечеткой классификации фрагментов / В. Г. Иванов, Ю. В. Ломоносов, М. Г. Любарский // Проблемы управления и информатики. – 2009. – № 1. – С. 52–63.

3. Інтеграція права й інформатики: прикладний та змістовний аспекти / за заг. ред. В. Г. Іванова, В. Ю. Шепітька. – Харків : Право, 2012 – 250 с.

4. Швидченко И. В. Криптостеганографический алгоритм с использованием методов сегментации / И. В. Швидченко // Проблемы управления и информатики. – 2010. – № 5. – С. 145–153.

УДК 004:627

ЭФФЕКТИВНЫЙ МЕТОД ПРЕДСТАВЛЕНИЯ И ТРАНСЛЯЦИИ ЦИФРОВЫХ БИБЛИОТЕЧНЫХ ФОНДОВ В СОВРЕМЕННОМ ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ

Ломоносов Юрий Вячеславович

кандидат технических наук, доцент,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: lomonosov@ukr.net
ORCID: 0000-0002-6115-6194

***Анотація.** Запропоновано новий метод стиснення бітональних зображень тексту, при якому як основні елементи обробки розглядаються не зв'язані частини символів, що входять до зображення тексту, а вертикальні елементи рядків цього зображення. Пропонований алгоритм дозволяє отримати ступінь стиснення на 30–40 % вище, ніж алгоритм JB2 (формат DjVu) для найбільш популярної роздільної здатності сканування.*

***Ключові слова:** стиснення зображення тексту, вертикальні елементи рядки, статистичний аналіз, нечітка класифікація.*

Введение и постановка задачи. В настоящее время лучшие алгоритмы для сжатия битональных изображений текста основаны на выделении изображений символов и их классификации. Это алгоритмы JB2 и JBIG2,

используемые, соответственно, в широко распространённых форматах DjVu и PDF. Степень сжатия информации с помощью методов классификации тем выше, чем меньше классов образуется при классификации и чем больше элементов в каждом классе [1, 5]. В этом смысле алгоритм JB2 превосходит алгоритм JBIG2.

В идеале при классификации символов текста изображения каждого символа должны находиться в одном и только одном классе. Однако ни один из известных алгоритмов этому условию не удовлетворяет. Дело в шумах (случайных искажениях), возникающих при печати страницы и ее последующем сканировании. На рис. 1, а, представлены два случайно выбранные изображения буквы «п» из различных 257, входящих в изображение страницы текста формата А4, при разрешении сканирования 300 dpi. Легко верится, и это действительно так, что на странице не найдется ни одной пары символов «п», полностью совпадающих друг с другом. То же относится и к другим символам, даже точкам, рис. 1, б.

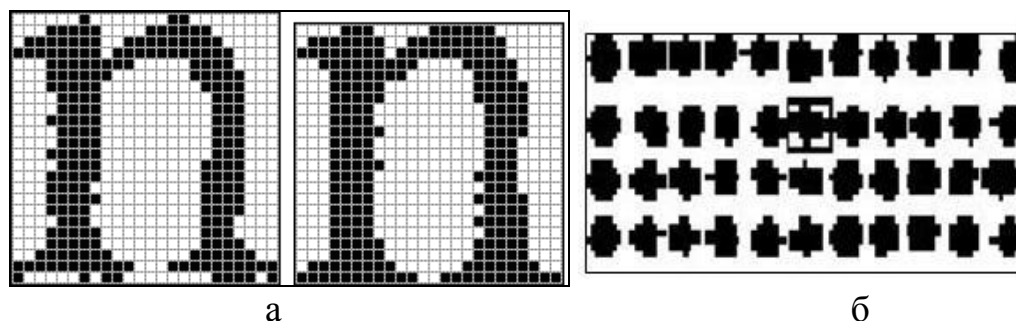

Рис. 1. Влияние шумов на изображения символов:

а – искажения символа «п»; б – искажения символа «точка»

И хотя человек без труда может правильно разбить изображения символов на классы, формализовать его действия пока не удалось. Имеющиеся алгоритмы классификации отводят несколько классов для изображений одного и того же символа, что уменьшает степень сжатия изображения. Кроме того, в один класс иногда попадают изображения разных символов. Так, алгоритм JB2 иногда «путает» буквы «b» и «h».

Указанные недостатки алгоритмов, классифицирующих изображения символов, наталкивают на мысль о том, что, хотя выбор изображений символов в качестве элементов изображения страницы является естественным, этот выбор все равно не оптимальный.

В работе [2], в качестве классификации элементов изображения страницы рассматриваются вертикальные элементы ее строк. Результаты этой работы отображают новый подход к сжатию графических текстовых данных на основе статистических методов анализа и классификации совокупности вертикальных элементов строки изображения.

Основной принцип сжатия информации методом классификации состоит в следующем. Пусть информацию можно разбить каким-то образом на элементы. В случае изображения текста естественными элементами являются изображения символов – букв, цифр, знаков препинания. Если эти элементы информации объединить в классы так, чтобы в каждом классе находились тождественные (или почти тождественные) элементы, то нет нужды хранить все элементы информации – достаточно хранить только по одному представителю каждого класса. Совокупность этих представителей называется *словарем*. Кроме того, для восстановления информации нужно еще составить таблицу, называемую *картой размещения классов*, которая для каждого класса указывает, где в исходной информации находятся его элементы.

Новый подход к сжатию графических текстовых данных заключается в следующем. Если представить себе прямоугольник, охватывающий какую-либо строку, то *вертикальным элементом* этой строки будем называть пересечение прямоугольника с любой вертикальной линией шириной в один пиксель. На рис. 2 показано разбиение изображения буквы «е» на вертикальные элементы строки.

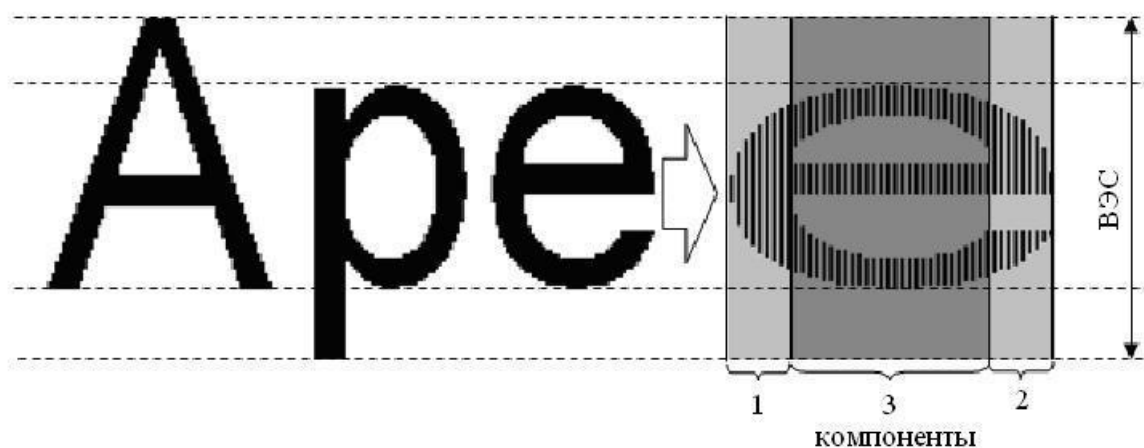

Рис. 2. Изображение буквы «е» и составляющие его вертикальные элементы строки с различным числом компонент

Таким образом, страницу текста можно рассматривать как упорядоченную совокупность вертикальных элементов. Такое разбиение удобно тем, что все вертикальные элементы имеют один и тот же размер и их можно представлять и как двоичные числа, и как векторы с координатами 0 (черный пиксель) и 1 (белый пиксель).

Шумы печати и сканирования случайным образом искажают вертикальные элементы. Таким образом, среди этих элементов могут быть искаженные и неискаженные. Однако бессмысленно разбивать совокупность вертикальных элементов, составляющих изображение страницы, на классы тождественных или почти тождественных элементов, поскольку многие из них могут быть искажениями сразу нескольких неискаженных элементов. Более того, встречаются пары неискаженных элементов, которые совпадают с искажениями друг друга.

Имеет смысл говорить только о нечеткой классификации вертикальных элементов, то есть о вероятности того, что данный элемент есть искажение того или иного неискаженного элемента. При этом вопрос о том, является ли какой-то элемент неискаженным, тоже имеет лишь вероятностный ответ.

Таким образом, основная задача статистического анализа совокупности вертикальных элементов, представляющих текстовую страницу, ставится так: *по имеющейся на странице совокупности \tilde{X} вертикальных элементов указать минимальную наиболее правдоподобную совокупность $S \subset \tilde{X}$*

неискаженных элементов, а также для каждой пары $x \in \tilde{X}$ и $c \in C$ найти вероятность того, что данный элемент x является искажением элемента c .

После нахождения этих вероятностей легко получить правильную классификацию изображений символов, представив последние как упорядоченный набор вертикальных элементов. Грубо говоря, изображения двух символов можно отнести к одному классу, если у каждой пары вертикальных элементов, составляющих эти изображения и имеющих один и тот же порядковый номер, достаточно велика вероятность того, что они являются искажениями одного и того же вертикального элемента.

Классификация изображений символов, основанная на нечеткой классификации вертикальных элементов строки

Окончательным этапом обработки изображения текста является классификация изображений символов в изображении текста. Под изображением символа понимается упорядоченная совокупность вертикальных элементов строки, не содержащая пробелов и ограниченная пробелами слева и справа.

Два изображения символов считаются изображениями одного и того же символа, если их можно совместить так, чтобы достаточно много пар совмещенных вертикальных элементов были близкими. Точнее, множество таких пар должно быть достаточно плотным, то есть число подряд идущих пар вертикальных элементов, не являющихся близкими, не должно превосходить некоторого параметра, пропорционального разрешению сканирования.

Описанный критерий позволяет разбить совокупность всех изображений символов на классы, каждый из которых в идеале должен соответствовать одному и только одному символу. Количество полученных классов при различном объеме текста приведено в табл. 1, где для сравнения дополнительно указано количество классов, полученных алгоритмом JB2, а также действительное количество классов в неискаженном тексте.

Количество классов при различном объеме текста

Объем текста в символах	160	240	320	480	960	1920	2880	3840
Предлагаемый алгоритм	31	39	40	44	47	54	66	67
Алгоритм JB2	29	42	46	51	84	121	174	235
Действительное кол-во классов	26	37	38	42	43	49	57	58

После разбиения всех изображений символов на классы в каждом из них находится усредненное изображение, которое в дальнейшем будет представлять этот класс. Процедура усреднения состоит в наложении друг на друга всех изображений класса, совмещая их «центры тяжести», и вычислении среднего значения яркости для каждой точки с последующим округлением. На рис. 4,а представлен полученный результат для класса, содержащего изображения символа «i». Для сравнения на рис. 4,б приводится неискаженное изображение этого символа.

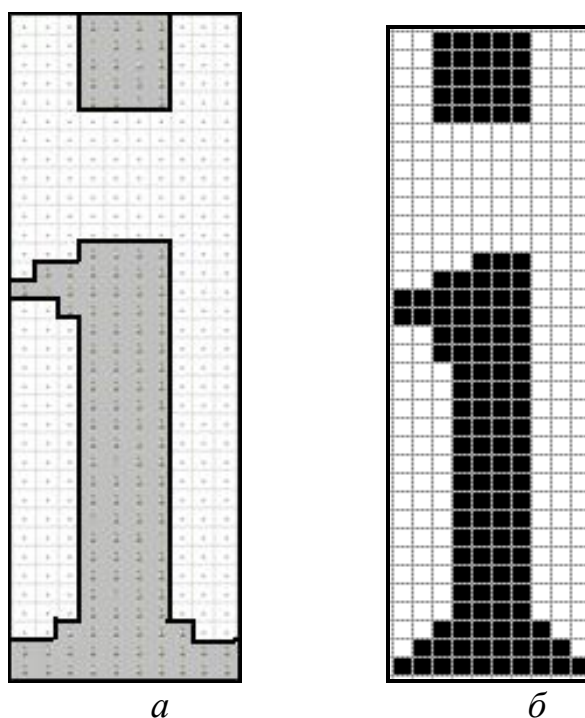

Рис. 4. Изображения символа «i»: *a* – усредненное в классе изображение символа «i»;
б – неискаженное изображение символа «i»

Усредненные изображения символов формируют словарь символов, который дополняется картой расположения символов в тексте. Эти два объекта и представляют собой закодированное изображение текста.

Практические результаты кодирования

Для сравнения работы рассматриваемого алгоритма и лучшего на сегодняшний день алгоритма сжатия изображений текста (алгоритма JB2) был выбран битональный текст в электронном виде с параметрами: шрифт – Times New Roman, кегль – 12, число символов – 3840 (страница формата А4). Этот текст был распечатан на черно-белом лазерном принтере, а затем отсканирован с параметрами: формат изображения – *.bmp, глубина цвета – 1 бит, разрешение 300 dpi.

Результаты классификации изображений символов приведены в табл. 1. Количество классов, полученных предлагаемым алгоритмом, близко к истинному и, начиная примерно с объема текста 10^3 символов, существенно меньше, чем при работе алгоритма JB2. С ростом объема текста этот эффект усиливается, что объясняется увеличением статистики вертикальных элементов строки.

Сравнительно большое количества классов, даваемых алгоритмом JB2, приводит к тому, что сформированные им словарь и карта расположения классов занимают значительно больший объем, чем у рассматриваемого алгоритма. Поэтому последний имеет лучший коэффициент сжатия, чем алгоритм JB2, что можно проследить на рис. 5.

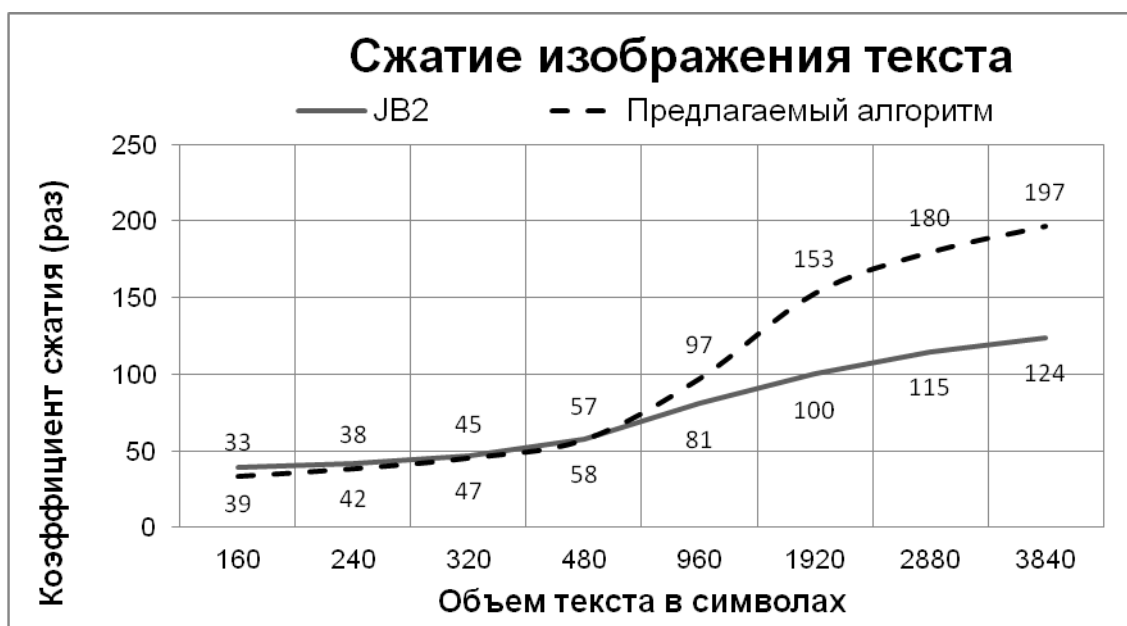
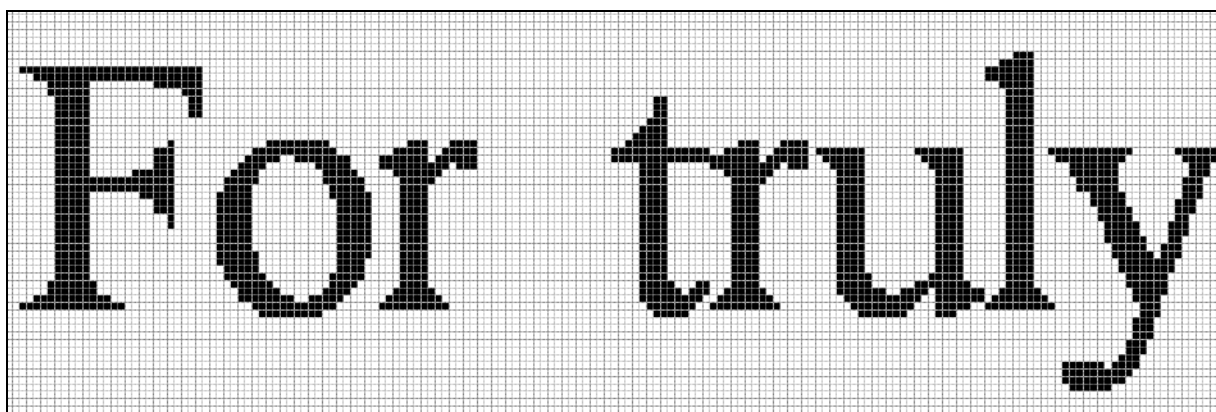
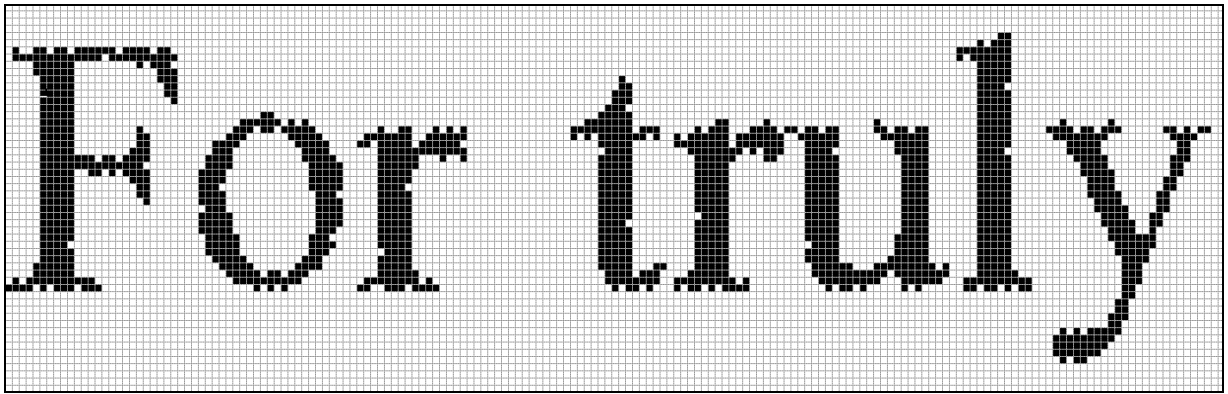

Рис. 5. Коэффициент сжатия изображения текста при разных объемах текста.

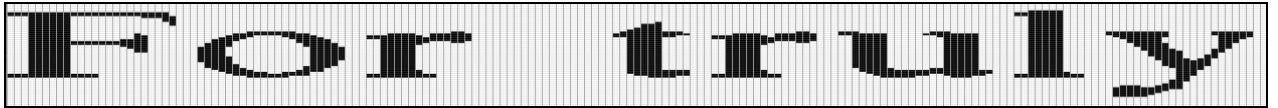
Заметное отличие между рассматриваемыми алгоритмами в степени сжатия как раз наблюдается начиная с объема текста в 10^3 символов, когда количество классов, даваемых этими алгоритмами, становится существенно разным.

На рис. 6 представлен небольшой фрагмент текста в электронном виде. Объем текста – 3840 символов, стандартная страница А4.

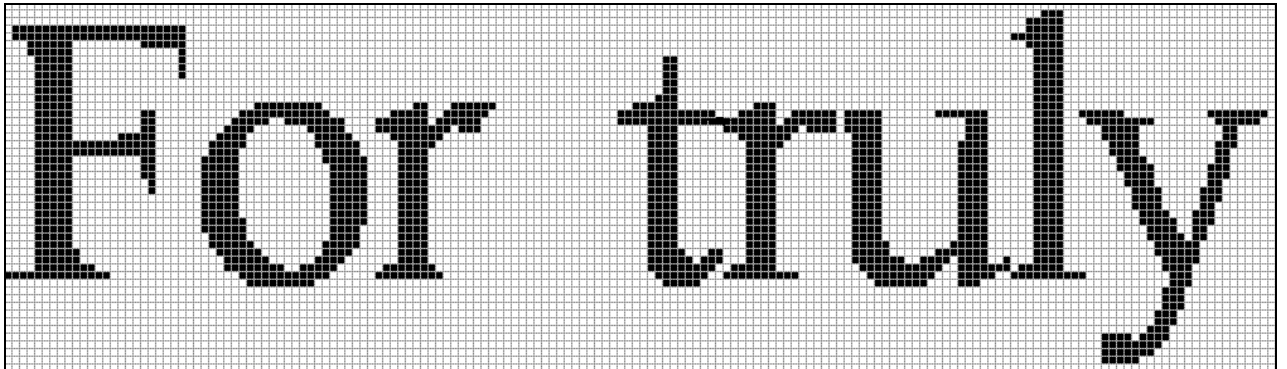

б

в

г

Рис. 6. Фрагмент текста: *а* – в электронном виде; *б* – изображение после печати и сканирования; *в* – восстановленное изображение рассматриваемым алгоритмом; *г* – алгоритмом JB2.

Отметим, что сканированное изображение текста заметно искажено контурными шумами. После сжатия этого изображения предлагаемым алгоритмом и последующего восстановления шумы исчезают, и хотя изображения символов несколько отличаются от их электронного варианта, читаемость восстановленного текста такая же, как и у текста в электронном виде.

Отсутствие шумов в восстановленном изображении текста объясняется тем, что каждый элемент словаря, формируемого предлагаемым алгоритмом, получается усреднением всех изображений одного класса, что подавляет случайные шумы. Эффективность усреднения как фильтра случайных шумов тем выше, чем больше элементов в каждом классе изображений. Благодаря тому, что обсуждаемый алгоритм имеет число классов, близкое к

минимально возможному, количество элементов в каждом классе близко к числу, с каким символ встречается в тексте. В рассматриваемом примере (табл. 1) каждый класс в среднем содержит примерно 56 изображений одного и того же символа, классы, образованные алгоритмом JB2, соответственно, – 16. Этим объясняется видимое наличие остаточных случайных шумов на изображении текста, восстановленного алгоритмом JB2 (два изображения буквы «r» неодинаковы, вертикальные линии в изображении символа «и» заметно отличаются друг от друга, засечки на изображении литеры «F» несимметричны и т. д.).

Заключение. Рассматриваемый в этой работе алгоритм сжатия сканированного изображения текста обладает, по сравнению с лучшим на сегодняшний день алгоритмом JB2, двумя преимуществами:

1. имеет ощутимо более высокий коэффициент сжатия: для текста объемом в $4 \cdot 10^3$ символов (стандартная страница А4) превышение на 37%;
2. восстановленное изображение текста по качеству заметно лучше сканированного изображения и приближается к изначально электронному.

Эти преимущества достигнуты благодаря классификации символов, основанной на статистическом анализе совокупности всех вертикальных элементов строк (нечеткой классификации). Такой подход позволяет получить количество классов, близкое к числу отличных друг от друга символов, встречающихся в тексте. Это обеспечивает и высокую степень сжатия, и хорошее качество восстановленного текста, заметно превышающее качество исходного сканированного текста.

Для наиболее часто используемого на практике разрешения изображения текста 300 dpi авторами были получены следующие сравнительные количественные показатели сжатия:

- в работе [3] преимущество над JB2 – 8 %;
- в работе [4] преимущество над JB2 – 25 %;
- в работе [2] преимущество над JB2 – 37 %.

Это является основной характеристикой представленного метода и раскрывает новые возможности повышения информативности представления текстовых графических данных в инженерных реализациях.

Список использованной литературы

1. Автоматический анализ сложных изображений : сб. переводов / под ред. Э. М. Бравермана. – Москва : Мир, 1989. – 310 с.
2. Иванов В. Г. Сжатие изображения текста на основе статистического анализа и классификации вертикальных элементов строки / В. Г. Иванов, Ю. В. Ломоносов, М. Г. Любарский // Восточно-Европейский журнал передовых технологий = Східно-Європейський журнал передових технологій = Eastern-European journal of enterprise technologies. – 2014. – № 4/2. – С. 4–15.
3. Иванов В. Г. Сжатие изображения текста на основе выделения символов и их классификации / В. Г. Иванов, М. Г. Любарский, Ю. В. Ломоносов // Проблемы управления и информатики. – 2010. – № 6. – С. 111–122.
4. Иванов В. Г. Сжатие изображения текста на основе формирования и классификации вертикальных элементов строки в графическом словаре символьных данных / В. Г. Иванов, М. Г. Любарский, Ю. В. Ломоносов // Проблемы управления и информатики. – 2011. – № 5. – С. 98–109.
5. Прикладная статистика: Классификация и снижение размерности / С. А. Айвазян, В. М. Бухштабер, И. С. Енюков [и др.]. – Москва : Финансы и статистика, 1989. – 607с.

***Аннотация.** Предложен новый метод сжатия битонального изображения текста, при котором в качестве основных элементов обработки рассматриваются не связанные части символов, входящих в изображения текста, а вертикальные элементы строк этого изображения. Предлагаемый алгоритм позволяет получить степень сжатия на 30 – 40% выше, чем алгоритм JB2 (формат DjVu) для наиболее часто используемых разрешений сканирования.*

***Ключевые слова:** сжатие изображения текста, вертикальные элементы строки, статистический анализ, нечеткая классификация.*

***Summary.** A new method of compression bitonal image text in which as basic processing elements are considered not connected parts of characters included in the text image, and the vertical lines of the elements of the image. The proposed algorithm provides a compression ratio of 30 – 40 % higher than the algorithm JB2 (format DjVu) for the most frequently used scanning resolution.*

***Keywords:** text image compression, vertical line items, statistical analysis, fuzzy classification.*

КОМП'ЮТЕРНИЙ АНАЛІЗ ЗМІСТУ ЕЛЕКТРОННИХ ДОКУМЕНТІВ

Мазниченко Наталя Іванівна

старший викладач,
кафедра криміналістики,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: maznichenko_nata@ukr.net
ORCID: 0000-0002-2295-2622

Технічний прогрес, закріплення в побутовому спілкуванні нових засобів зв'язку (стільникових телефонів, комп'ютерних мереж, інтернет-технологій і так далі) зумовили істотні зміни самого характеру комунікації, здійснюваної за допомогою технічних засобів, що дозволяють передавати і приймати повідомлення на найвіддаленіших відстанях, зберігати і обробляти текстову інформацію за допомогою комп'ютерних засобів [1]. Специфічною рисою сучасності можна назвати збільшення частки електронного документообігу в порівнянні з класичним паперовим. Однак необхідно зауважити, що зростання швидкості і ємкості каналів зв'язку, доступність і мобільність технічних засобів комунікації, розширення аудиторії в публічному спілкуванні за рахунок залучення електронних засобів масової інформації, відносна легкість фіксації на матеріальному носії відомостей, що стосуються особистого і приватного життя громадян, усних виступів, заяв, дискусій і інших текстів, що містять конфіденційну інформацію, комерційну або службову таємницю, простота електронного сканування і переведення в електронну форму будь-яких письмових текстів і документів на паперовому носіїві – все це становить об'єктивну загрозу для інформаційної і лінгвістичної безпеки електронного документообігу. У зв'язку з цим стає

актуальним проведення аналізу текстів документів в електронній формі.

Великі об'єми досліджуваних матеріалів майже унеможливають їх якісний «ручний» аналіз, істотно збільшують час, необхідний для проведення досліджень. Стало очевидним, що змістовний аналіз текстів документів в електронній формі неможливий без використання сучасної обчислювальної техніки. Виходом з ситуації, що склалася, є застосування автоматизованих систем аналізу текстів (потрібною мовою), які дозволять при проведенні досліджень текстів електронних документів значно підвищити якість отримуваних результатів, а також істотно скоротити строки проведення досліджень.

У нашій країні кожен має право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір. Однак здійснення цих прав може бути обмежене законом в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадського порядку із метою запобігання заворушенням чи злочинам, для захисту репутації або прав інших людей, запобігання розголошенню інформації, одержаної конфіденційно, або для підтримання авторитету тощо. Поширення електронних видань в мережі Інтернет є однією з причин різкого збільшення порушень прав власників (і йдеться про авторські права), що пов'язано з появою безлічі приватних видавництв, засобів масової інформації та ін. У цих умовах знання форм, засобів і способів виявлення плагіату або незаконного привласнення авторства, неправомірного запозичення усього твору або його частини стає дуже актуальним.

Із часу появи комп'ютера дослідники письмового тексту активно стали вивчати його можливості для автоматизованого підрахунку різних чинників (лінгвістичних категорій), які вже після цього могли бути піддані аналізу і змістовній інтерпретації. Сучасний рівень обчислювальної техніки дозволяє успішно вирішувати такі завдання. Нині розроблені комп'ютерні програми, які дозволяють автоматизувати процес змістовного аналізу текстів електронних документів [2].

Проте ніяка програмна обробка тексту не може замінити собою аналізу, який здатна проводити людина, особливо експерт в тій або іншій сфері. Однак відповідне програмне забезпечення дозволяє фахівцеві зробити висновок про тенденції, витративши на проведення дослідження меншу кількість часу. Крім того, ці програми дозволяють випробувати гіпотези на більшому об'ємі матеріалу і з великою часткою упевненості в об'єктивності отриманих даних.

Список використаної літератури

1. Дронов О. Г. Інформаційні потоки в глобальних комп'ютерних мережах / О. Г. Дронов, Д. В. Ланде, В. Г. Путятин. – Київ : Наук. думка, 2009. – 295 с.
2. Ландэ Д. Глубинный анализ текстов. Технология эффективного анализа текстовых данных / Дмитрий Ландэ // CHIP Ukraine. – 2003. – № 10. – Электрон. аналог: режим доступа: <http://www.visti.net/~dwl/art/dz/> (дата обращения: 15.05.2016).

УДК 002.2:316.74

КНИЖКОВА КОМУНІКАЦІЯ В СУЧАСНОМУ ІНФОПРОСТОРИ: АНТРОПОЛОГІЧНИЙ ВИМІР

Маркова Вікторія Анатоліївна

доктор наук із соціальних комунікацій,
завідувач кафедри бібліографознавства та
інформаційно-бібліографічної діяльності,
Харківська державна академія культури,
Україна, м. Харків
e-mail: vicmark1@yandex.ru

***Анотація.** Розглядаються зміни в сучасному інфопросторі та їх вплив на людину. Наголошується на важливості збереження книжкової комунікації для подальшого розвитку людства.*

***Ключові слова:** книжкова комунікація, електронна комунікація, книга.*

Вступ. У сучасних умовах складно заперечувати проти того, що книжкова комунікація поступово втрачає свою домінуючу роль під тиском електронної. Однак передусім варто з'ясувати, що втратить суспільство і кожна окрема людина зі зникненням цього унікального комунікативного засобу – книги, що визначав обличчя багатьох могутніх цивілізацій і зміг донести до нас їх слово.

Як зазначає відомий бібліофіл М. Рац, книга належить до явища природно-штучного, тобто такого, яке розвивається і еволюціонує залежно від наших рефлексивно-розумових здатностей і прийнятої нами стратегії, а тому майбутнє книги, як і майбутнє людства, залежать від того, яку онтологію книги ми приймемо та яку стратегію розвитку книжкової справи намітимо [3, с. 87]. Отже майбутнє книги і людства в цілому не вписується в чітким алгоритмом, що веде людство із заданою наполегливістю заздалегідь визначеним маршрутом до певної цілі. Історія людських надій і сподівань не раз переконувала нас у цьому. А тому слід відповісти собі на питання: радіти нам чи засмучуватися з приводу пророкованого присмерку книжкової комунікації? Це потрібно для того, щоб у подальшому розробляти відповідні стратегії розвитку і співіснування різних засобів комунікації в єдиному комунікативному просторі нашої держави.

Основна частина. Процеси, що відбуваються нині в сучасному інфопросторі, викликають певне занепокоєння. Так, Е. Тоффлер, один з авторів “інформаційної цивілізації”, назвав сучасний стан культури «кліп-культурою», маючи на увазі те, що «нині ми не отримуємо готову ментальну модель реальності, а змушені постійно формувати її і переформовувати» [4, с. 279]. Якщо раніше джерелами формування такої моделі реальності були спочатку книги, потім засоби масової інформації, які відігравали роль

глашатаїв певної державної ідеології, то віднині реальність формується під впливом величезної кількості засобів соціальної комунікації як за змістом, так і за формою, а отже, кінцевий результат передбачити надто складно. Такий стан, з одного боку, зумовлює більшу індивідуалізацію, демасифікацію як особистості, так і культури, але водночас є тягарем для індивідуальної свідомості. Людина залишається віч-на-віч з лавиною інформації і потребує «нитки Аріадни», щоб знайти правильний шлях у лабіринті реальності. Проте існує й інший погляд на «кліповість», «мозаїчність» сучасних інформаційних продуктів як таких, які породжують креативність, оскільки змушують «домальовувати» образи, заповнювати лакуни, що виникають між безліччю повідомлень. Їм варто заперечити, що постійне перебування в такому «креативному» стані викликає напруження, а тому людина потребує певних заходів щодо його врівноваження.

Більшою мірою цю функцію серед відомих засобів комунікації може виконати лише книга, якій, природно, притаманний принцип цілісності. Причому традиційна книга передбачає комунікативну діяльність читача-послідовника або читача-співрозмовника. Більшість критиків західної культури переконана, що головні цінності цієї культури можна співвіднести зі структурою книги, тобто їй властиві цілісність, лінійність, послідовність, кінцевість, наявність попереднього смислу (О. Шпенглер, М. Маклюен, Ж. Дерріда). В опозиції до них перебувають цінності, які поживавлено педалювали апологети постмодернізму і які набули свого уособлення в структурі електронної комунікації. Та поступово ейфорія щодо плуральності смислу, заперечення цілісності змінюється на тугу за втратою таких, здавалось б, обтяжливих цінностей модерної епохи як наука, релігія, мораль, культура, пам'ять та ін.

Можливості електронної комунікації, такі як інтерактивність, мультимедійність викликають цілком зрозуміле захоплення, адже дозволяють створити інтегративний засіб комунікативного впливу, що було неможливим ні в жодному з попередніх засобів. Проте паралельно

виникають і побоювання, що образ поступово витіснить слово. Небезпека того, що суспільство поступово перетворюється з читаючого на глядацьке, полягає у втраті здатності бачити умом, мислити, рефлексувати з приводу побаченого, критично оцінювати, уявляти. Воно використовує вже готові образи, зроблені кимось заздалегідь. Як зазначав один із фундаторів рецептивної естетики В. Ф. Ізер: «В інформаційний вік, що визначається ілюстративністю та візуальністю, людська сила уявлення перебуває під загрозою зів'ялості, тому що зображення здебільшого апелює до сприйняття і несвідомого. Однак уявлення є останнім справжнім ресурсом людини, збіднення якого ми не можемо собі дозволити, тому що інакше в нас не було б більше нічого, що дозволило б зберегти себе у світі» [1, с. 97]. Відомий культуролог, професор семіотики У. Еко вбачає небезпеку перемоги візуального, насамперед, у зниженні критичного потенціалу суспільства, адже образ має кращі властивості щодо переконання будь у чому. Проте комп'ютер він пов'язує зі словесною інформацією, не звертаючи уваги, що там вона значною мірою супроводжується візуальною [5]. А тому його висновок щодо розшарування суспільства на тих, хто дивиться телевизор і отримує готові образи та готові судження стосовно світу, й тих, хто, дивлячись на монітор, здатний обирати і критично осмислювати інформацію, уявляється дещо спрощеним. Під загрозою зниження критичного потенціалу перебувають і ті, й інші.

Ще однією загрозовою ознакою сучасного стану культури є те, що професор соціальної антропології Т. Х. Еріксен назвав «тиранією моменту» [6]. Замість лінійного сприйняття часу, характерного для модерної доби, ми стали сприймати його як «фрагментовану одночасність». Вчений звертає увагу на те, що зростаючий потік інформації створює образ думок, який більшою мірою нагадує фрагментоване, асоціативне мислення дописьмової цивілізації. Однак треба зосередитися на тому, що саме зростання обсягу знань зумовило виникнення письмової фіксації, яка могла логічно впорядковувати його. Сучасний же стан

характеризується тим, що велика швидкість, з якою зростає обсяг інформації, не надає вже можливості вибудувати оповідання, дотримуватися послідовності, і, як наслідок, фрагменти заповнюють простір: «...коли (лінійний) час дробиться на короткі інтервали, він зрештою перестає існувати. Це означає, що він перестає існувати як тривалість (під останнім мається на увазі, що події потребують певного часу), але продовжують існувати як момент, який поступово поглинається наступним моментом» [6, с. 150]. Вочевидь, боротися із цим явищем неможливо, але норвезький культуролог пропонує знайти необхідний баланс «і створити такий світ, у якому було б місце і неспішному, і швидкісному часу». Еріксен, навіть пропонує практичні заходи, яких необхідно вжити для того, щоб стримувати побічні дії епохи інформації. Він вважає, що неспішність потребує захисту.

На нашу думку, вдумливе самозаглиблене читання книг також можна вважати одним із заходів боротьби з тиранією моменту. Книга – *не своєчасна*. Вона вже не є символом сучасності, в якій все визначається швидкістю і будь-яка подія миттєво перетворюється на минуле, змінюючись новою подією, в якій час фрагментується в серію епізодів. Такій сучасності більшою мірою відповідають нові, швидкісніші засоби комунікації. Проте таке «репортерське» (Д. Гільденбранд) ставлення до дійсності, яке не в останню чергу моделюється новими засобами комунікації, викликає цілком зрозуміле занепокоєння. Пов'язане воно із тим, що панування чистого теперішнього здатне викликати історичну амнезію; влада новини заперечує владу історії; збереженню починає протистояти постійне оновлення. Книга ж за своєю онтологічною суттю є засобом, що уособлює стабільність змісту і форми. Навіть електронна книга, що зовнішнє так нагадує традиційну, цієї суті не має. Як уже зазначалося, її форма завжди однакова для будь-якого змісту, вона не має індивідуальних ознак, і в цьому вона постає, так би мовити, апогеєм масовизації. Стосовно змісту, він не є стабільним: прочитав – стер, замінив новим змістом, тобто електронна книга – це такий же пристрій, засіб, як комп'ютер та мобільний телефон. Ми використовуємо їх і без жалю

змінюємо їх тоді, коли вони виходять із ладу, їх модель починає нас не задовольняти з причин функціональної невідповідності або взагалі підкорюючись владі моди, завжди спрямованої на оновлення. Отже, панівною щодо електронної книги є користувачька модель, у всіх смислах, які ми вкладаємо в цей вираз. Мається на увазі і можливість використання всіх переваг довідково-пошукового апарату, і сама націленість на *користь*. І зовсім іншу модель ми будуємо, коли стикаємося з традиційними книгами. Прочитані і, здавалося б, такі, що вже втратили свою корисність (адже, якщо підходити до цього з позиції суто прагматичної, необхідну інформацію з них ми вже отримали), вони осідають на полицях і, таким чином, стають нашими добрими друзями і співрозмовниками, вітаючи нас своїми обкладинками, нагадуючи історії перших зустрічей з ними. Традиційна книга моделює зовсім інше ставлення – особистісне, і відмовлятися від нього повністю було б, на наш погляд, антропологічною помилкою.

Відмінність традиційної книги і нових засобів комунікації віддзеркалює ще одну позицію, надто актуальну в сучасному суспільстві, – «людина – техніка». Існує чимало спроб представити нові інформаційні технології як антропоцентричні. Проте не варто забувати про те, що основою комп'ютерних технологій є мова двійкового числення, утворена комбінацією нуля і одиниці. Якщо, на думку канадського філософа, еколога засобів комунікації Маклюєна, винайдення фонетичного письма привело до роздвоєння свідомості людини через її раціоналізацію і формалізації [2], то слушно поставити запитання, які наслідки може мати комп'ютерна формалізація? Звичайно, що пересічний користувач і в комп'ютері має справу з алфавітним письмом, до того ж значно полегшують роботу в електронному середовищі різні ідеограми – «іконки», «вікна», що наслідують ідеографічне письмо. Однак за цим зовнішнім пластом криється програмне та технічне забезпечення, яке для пересічного користувача є «чорною скринькою», тобто доступ до смислу віддалений для нас не тільки

непрозорістю слів, як у книжковій комунікації, а й додатковим технічним посередником.

Висновки. Таким чином, книга у своїй довготривалій еволюції все більшою мірою набувала ознак людинорозмірності: за формою і форматом, за обсягом і вагою, за довжиною рядка і читабельністю шрифту, і головне, за самою моделлю репрезентації дійсності. Книга є тим, що можна сприймати безпосередньо, такою вона була вчора і такою буде в подальшому. Це гарантовано стабільністю її форми і змісту. Адже її модель сприйняття і репрезентації дійсності здатна нівелювати ті недоліки, що притаманні інформаційному суспільству.

Список використаної літератури

1. [Изер В.] Интервью с Вольфгангом Изером / В. Изер ; интервью провела Е. А. Богатырева // Вопросы философии. – 2001. – № 11. – С. 92–97.
2. Маклюэн М. Галактика Гутенберга: становление человека печатающего / Маршалл Маклюэн. – М. : Академ. проект : Фонд «Мир», 2005. – 495 с.
3. Рац М. Книга в «информационном обществе»: о чем речь? Взгляд методолога / Марк Рац // Общество и книга: от Гутенберга до Интернета. – М. : Традиция, 2001. – С. 82–91.
4. Тоффлер Э. Третья волна / Элвин Тоффлер. – М. : АСТ, 2002. – 776 с.
5. Эко У. От Интернета к Гуттенбергу: текст и гипертекст / Умберто Эко // Новое литературное обозрение. – 1998. – № 4. – С. 5–14.
6. Эриксен Т. Х. Тирания момента: время в эпоху информации / Т. Х. Эриксен. – М. : Весь мир, 2003. – 204 с.

***Аннотация.** Рассматриваются изменения в современном информационном пространстве и их влияние на человека. Отмечается важность сохранения книжной коммуникации для дальнейшего развития человечества.*

***Ключевые слова:** книжная коммуникация, электронная коммуникация, книга.*

Summary. The changes in the modern information environment and their effects on humans are considered. The importance of keeping the book communication for the further development of mankind is noted.

Keywords: book communication, electronic communication, book.

УДК 343.1

ИНФОРМАЦИЯ КАК ИСТОЧНИК ДОКАЗАТЕЛЬСТВ

Орехова Екатерина Петровна

кандидат юридических наук, доцент,
кафедра криминалистики,
юридический факультет,
Белорусский государственный университет,
Беларусь, г. Минск
e-mail: orekhovaep@bsu.by
ORCID: 0000-0002-7772-6091

Анотація. Проаналізовано можливості використання інформації, що міститься в соціальних мережах, як джерел доказів (засобів доказування) в різних видах процесу в Республіці Білорусь. Надані пропозиції щодо вдосконалення законодавства в даній сфері.

Ключові слова: кримінальний процес, цивільний процес, інформація, джерело доказів, соціальні мережі.

В 2011 году Организацией Объединённых Наций право на доступ к Интернет объявлено одним из основных прав человека. В Республике Беларусь обеспечение населению доступа в Интернет является одним из ведущих направлений развития белорусского государства, что соответствует требованиям ООН. В социальных сетях, где они могут высказать свои мысли, мнения, в том числе оскорблять других граждан, призывать к совершению каких-либо противоправных действий, зарегистрированы миллионы граждан

Республики Беларусь. В связи с этим возникает проблема использования сведений, содержащихся в социальных сетях, в качестве источников доказательств (средств доказывания).

В гражданском и хозяйственном процессе каждое лицо, участвующее в деле, должно доказать те обстоятельства, на которые оно ссылается как на обоснование своих требований и возражений, если иное не предусмотрено законодательством (ч. 1 ст. 179 Гражданского процессуального кодекса Республики Беларусь (далее – ГПК), ч. 2 ст. 100 Хозяйственного процессуального кодекса Республики Беларусь (далее – ХПК)) [1; 8]. Иными словами, бремя доказывания лежит на сторонах, то есть стороны сами разрабатывают стратегию сбора доказательств.

Согласно ст. 178 ГПК, доказательствами являются любые сведения о фактах, входящих в предмет доказывания, полученные в результате использования в установленном ГПК и иными законами порядке средств доказывания. К последним относятся объяснения сторон и других юридически заинтересованных в исходе дела лиц, показания свидетелей, письменные и вещественные доказательства, заключения экспертов, а также другие носители информации, если с их помощью можно получить сведения о фактах, имеющих значение для правильного разрешения дела. Доказательства, полученные с нарушением закона, не имеют юридической силы.

Общедоступная информация, записанная буквами либо выполненная в форме цифровой, графической записи, размещенная в глобальной компьютерной сети Интернет, полученная в установленном законодательством порядке, является письменным доказательством. Документы, полученные с помощью электронной, вычислительной и другой техники, считаются доказательствами при условии их надлежащего оформления (ч. 1 ст. 192 ГПК). Возникает несколько вопросов: является ли информация, размещенная в социальных сетях, общедоступной и что же считается "надлежаще оформленной информацией".

Согласно ч. 1 ст. 16 Закона Республики Беларусь от 10.11.2008 г. № 455-З "Об информации, информатизации и защите информации", к общедоступной информации относится информация, доступ к которой, распространение и (или) предоставление которой не ограничены [4]. Для получения доступа к социальной сети необходима обязательная регистрация пользователей. В некоторых социальных сетях можно увидеть размещенную на "стене" аккаунта информацию без предварительной регистрации, некоторые социальные сети этого не позволяют. Следовательно, информация, которая может быть доступна всем пользователям Интернет и без регистрации в социальной сети, будет являться общедоступной. Стоит ли расценивать иную информацию в социальной сети общедоступной, в законодательстве не разъясняется. В связи с этим предполагается, что оценку общедоступности информации придется давать правоприменителям в зависимости от предмета спора и возможности доступа к этой информации значительного круга лиц.

Ещё на одном моменте следует остановиться. В законодательстве отсутствует прямое разъяснение, какая информация для целей ГПК является надлежаще оформленной. Полагаем, в данном случае целесообразно обратиться к Закону Республики Беларусь от 18.07.2004 г. № 305-З "О нотариате и нотариальной деятельности" (далее Закон № 305-З) [2]. Согласно абз. 21 ст. 54 Закона N 305-З, нотариусы обеспечивают письменные доказательства для рассмотрения дел в судах общей юрисдикции Республики Беларусь. В порядке обеспечения письменных доказательств нотариус производит осмотр представленных лицом обратившимся за совершением нотариального действия, письменных доказательств, в том числе общедоступной информации, записанной буквами либо выполненной в форме цифровой, графической записи, размещенной в глобальной компьютерной сети Интернет. Результаты осмотра фиксируются нотариусом путем составления протокола осмотра письменного доказательства (п. 2 ст. 111 Закона № 305-З). Обеспечивая доказательства, нотариус не должен

давать никаких оценок, а также делать каких-либо выводов, т.к. экспертом он не является. В таком случае протокол осмотра, составленный нотариусом, будет являться надлежащим оформлением информации. Однако полагаем, что в законодательстве целесообразно определить единый процессуальный порядок проведения осмотра информации, размещенной в сети Интернет, а также программное обеспечение, с помощью которого нотариус проводит осмотр информации.

Кроме доказывания факта наличия информации в социальной сети, в ряде случаев нужно установить субъекта, разместившего эту информацию.

Наличие протокола осмотра информации нотариусом не позволит утверждать, что данную информацию разместило лицо, на которого зарегистрирован аккаунт в социальных сетях, поскольку доступ к аккаунту можно взломать с помощью специального программного обеспечения или доступ к нему может быть осуществлен другим лицом и без взлома. Конечно, существует / имеется возможность через социальные сети найти данные пользователя. При регистрации в социальных сетях в настоящее время в определённых случаях необходимо указывать номер телефона пользователя, по которому с помощью запросов в соответствующие компании, предоставляющие услуги связи, можно узнать личные данные пользователя, необходимые для рассмотрения дела в суде. При выходе в Интернет в компьютерном клубе или в интернет-кафе личные данные и время пребывания конкретного пользователя за компьютером учитываются и хранятся в компьютерном клубе, интернет-кафе (п. 6 Положения о порядке работы компьютерных клубов и интернет-кафе, утвержденного постановлением Совета Министров Республики Беларусь от 10.02.2007 г. № 175) [5]. Кроме этого, можно установить IP-адрес пользователя, а по нему и личные данные.

Например, в случае распространения сведений, порочащих честь и достоинство личности в социальных сетях, можно требовать удаления, опровержения этих сведений, взыскания морального вреда. Если

требованием является удаление сведений, порочащих честь и достоинство личности, то можно с ним обратиться к администратору сайта. Если администратором сайта эти сведения не были удалены или если требованием является опровержение порочащих сведений, взыскание морального вреда, то нужно обращаться в суд. Взыскать моральный вред можно только с лица, распространившего порочащие честь и достоинство сведения. Для этого необходимо установить личность распространителя этих сведений, что должен сделать истец. Начинать поиск личных данных можно с администратора сайта. Однако последний сайт предоставляет такие сведения только по официальным запросам государственных органов, в том числе и суда. Поэтому истец имеет право обратиться с подобным ходатайством в суд, которым дело принято к рассмотрению.

В законодательстве отсутствует указание на то, что информация, изложенная от имени конкретного пользователя социальной сети, считается размещенной им, если он не доказал обратное. Стоит также отметить, что, исходя из анализа п. 20 ст. 1 Закона Республики Беларусь от 17.07.2008 г. "О средствах массовой информации", социальные сети не являются средством массовой информации, поэтому нельзя привлечь к ответственности владельца сайта за информацию, размещенную пользователями социальной сети [3].

В уголовном и административном процессе бремя доказывания лежит на стороне обвинения, что следует из принципа уголовного и административного процесса – презумпции невиновности (ч. 1, 2 ст. 16 Уголовно-процессуального кодекса Республики Беларусь (далее УПК), ч. 2 ст. 2.7 Процессуально-исполнительного кодекса Республики Беларусь об административных правонарушениях) [6; 7].

Согласно ч. 1, 2 ст. 88 УПК, доказательствами являются любые фактические данные, полученные в предусмотренном законом порядке, на основе которых орган, ведущий уголовный процесс, устанавливает наличие или отсутствие общественно опасного деяния, предусмотренного уголовным

законом, виновность лица, совершившего это деяние, либо его невиновность и иные обстоятельства, имеющие значение для правильного разрешения уголовного дела. Источниками доказательств являются показания подозреваемого, обвиняемого, потерпевшего, свидетеля; заключения эксперта; вещественные доказательства; протоколы следственных действий, судебного заседания и оперативно-розыскных мероприятий, иные документы и другие носители информации, полученные в порядке, предусмотренном УПК. Информация, содержащаяся в Интернете, будет относиться к другим носителям информации (ч. 2 ст. 100 УПК), которым, к слову, относятся материалы фото- и киносъемки, звуко- и видеозаписи и иные носители информации, полученные, истребованные или представленные в порядке, предусмотренном ст. 103 УПК.

Информация, содержащаяся в сети Интернет, может быть получена путем проведения осмотра с оформлением соответствующего протокола по правилам ст. 193 УПК.

В УПК отсутствует требование о том, что информация, размещенная в Интернете, должна быть общедоступной, поэтому информация, распространенная через социальные сети, полученная в порядке, предусмотренном УПК, может рассматриваться как источник доказательств.

Стоит отметить, что в уголовном процессе также необходимо будет доказывать факт того, кто конкретно распространил информацию в социальных сетях, поскольку принадлежность аккаунта в социальной сети пользователю, на которого он зарегистрирован, не указывает на то, что информацию распространил именно этот пользователь. В связи с этим необходимо будет собирать доказательства по определению субъекта, распространившего информацию в социальных сетях.

Таким образом, на основании изложенного можно сделать вывод о том, что в законодательстве следует определить единый процессуальный порядок проведения осмотра информации, размещенной в сети Интернет (в том числе, порядок составления протокола осмотра). Кроме этого, необходимо

установить, какое программное обеспечение может использоваться для проведения осмотра информации, размещенной в Интернете.

Список использованной литературы

1. Гражданский процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : от 11 янв. 1999 г. № 238-З // Кодексы Республики Беларусь. – Электрон. данные. – Минск, 2015–2016. – Режим доступа: <http://kodeksy.by/grazhdanskiy-processualnyy-kodeks> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

2. О нотариате и нотариальной деятельности [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь от 18.07.2004 г. № 305-З // Законодательство Республики Беларусь. – Электрон. данные. – Минск, 2007–2016. – Режим доступа: <http://pravo.newsby.org/belarus/zakon1/z005.htm> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

3. О средствах массовой информации [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь от 17.07.2008 г. // Законодательство Республики Беларусь. – Электрон. данные. – Минск, 2007–2016. – Режим доступа: <http://pravo.newsby.org/belarus/zakon0/z552.htm> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

4. Об информации, информатизации и защите информации [Электронный ресурс] : Закон Респ. Беларусь от 10.11.2008 г. № 455-З // Законодательство Республики Беларусь. – Электрон. данные. – Минск, 2007–2016. – Режим доступа: <http://pravo.newsby.org/belarus/zakon0/z517.htm> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

5. Положение о порядке работы компьютерных клубов и интернет-кафе [Электронный ресурс] : утв. постановлением Совета Министров Респ. Беларусь от 10.02.2007 г. № 175 // Законодательство Республики Беларусь. – Электрон. данные. – Минск, 2007–2016. – Режим доступа: <http://pravo.newsby.org/belarus/postanovsm5/sovsm922.htm> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

6. Процессуально-исполнительный кодекс Республики Беларусь об административных правонарушениях [Электронный ресурс] : от 20 дек. 2006 г. № 194-3 // Кодексы Республики Беларусь. – Электрон. данные. – Минск, 2015–2016. – Режим доступа: <http://kodeksy.by/pikoar> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

7. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : от 16 июля 1999 г. № 295-3 // Кодексы Республики Беларусь. – Электрон. данные. – Минск, 2015–2016. – Режим доступа: <http://kodeksy.by/ugolovno-processualnyu-kodeks> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

8. Хозяйственный процессуальный кодекс Республики Беларусь [Электронный ресурс] : от 15 дек. 1998 г. № 219-3 // Кодексы Республики Беларусь. – Электрон. данные. – Минск, 2015–2016. – Режим доступа: <http://kodeksy.by/hpk> (дата обращения: 12.05.2016). – Загл. с экрана.

***Аннотация.** Проанализированы возможности использования информации, содержащейся в социальных сетях, как источников доказательств (средств доказывания) в различных видах процесса в Республике Беларусь. Представлены предложения по совершенствованию законодательства в данной сфере.*

***Ключевые слова:** уголовный процесс, гражданский процесс, информация, источник доказательств, социальные сети.*

***Summary.** The possibilities of use of the information contained in social networks as sources of evidence (proof of funds) in various types proceedings in the Republic of Belarus. The suggestions to improve the legislation in this area.*

***Keywords:** criminal procedure, civil procedure, information, source of evidence, social networks.*

УДК 343.137.5 (477)

**ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОЇ ОСВІТИ ТА ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ
НЕПОВНОЛІТНІХ**

Розгон Ольга Володимирівна

кандидат юридичних наук, доцент,
кафедра цивільно-правових дисциплін,
юридичний факультет,
Харківський національний університет
імені В. Н. Каразіна,
Україна, м. Харків
e-mail: rozgon_o_v@mail.ru
ORCID: 0000-0001-6739-3927

***Анотація.** Проаналізована правова природа правової освіти та правового виховання неповнолітніх. Розглянуто чинники, які вказують на необхідність правового виховання дітей. Обґрунтована позиція, що ефективність правового виховання може бути втілена завдяки формуванню у дітей свідомого ставлення до своїх прав та обов'язків перед суспільством і державою, закріплених у Конституції України.*

***Ключові слова:** правова освіта, правове виховання, неповнолітні особи, держава, суспільство, правова свідомість.*

У сучасних соціокультурних умовах розбудови правової держави та громадянського суспільства в Україні значно підвищується роль правової освіти і правового виховання населення, що зумовлено ускладненням економічних і політичних процесів, соціальних відносин, розширенням комунікативних зв'язків між людьми, зростанням відповідальності особистості за власну долю. Без глибоких правових знань еволюційний розвиток суспільства неможливий.

Правова освіта і правове виховання передбачає створення системи навчання та виховання, спрямованої на формування нового, вищого рівня правової культури особистості. Стрижнем цієї культури є правосвідомість особистості, яка включає отримання системних наукових знань про право, правопорядок і його охорону та виховання емоційно-оціночного ставлення до права і правопорядку.

Правова освіта батьків є особливим елементом правової освіти неповнолітніх, важливою умовою їх правового самовиховання і виховання.

У цьому контексті додамо, що виховання можна визначити як процес систематичного, організованого і цілеспрямованого впливу на свідомість людини, її духовний та фізичний розвиток із метою формування повноцінної особистості як невід'ємної частини суспільства, зумовлений дією багатьох об'єктивних і суб'єктивних чинників.

Правове виховання дітей – обов'язкова умова формування життєвої компетентності особистості. На сучасному етапі розвитку суспільства право не тільки проникає в більшість сфер людської життєдіяльності, а й розширює межі своєї дії з огляду на ускладнення суспільних стосунків.

І задля підвищення рівня правової освіти населення, створення належних умов для набуття громадянами правових знань, а також забезпечення їх конституційного права знати свої права та обов'язки Указом Президента України від 18 жовтня 2001 р. затверджено Національну програму правової освіти населення, де ставиться завдання правового виховання населення в цілому та підростаючого покоління зокрема. Метою Програми є підвищення загального рівня правової культури і вдосконалення системи правової освіти населення.

Враховуючи наведене, зазначимо, що правове виховання – це цілеспрямована, організована, послідовна, систематична і системна діяльність з боку держави, її органів, установ та організацій, інших учасників правовиховної діяльності задля формування в особи належного рівня правової свідомості та правової культури, законослухняності, правомірної поведінки, а також прагнення до соціально-правової активності.

Правовиховний процес є складовою системи правового виховання. У теорії та методиці правового виховання було запропоноване «виділення трирівневої ієрархії мети діяльності, спрямованої на вироблення комплексу специфічних якостей особистості у правовій сфері життєдіяльності, а саме формування: системи правових знань (найближча мета); правового переконання (проміжна мета); мотивів і звичок, правомірної, соціально-активної поведінки (кінцева мета)». Такий підхід дає змогу врахувати основні

елементи правової свідомості – знання права, правові емоції, готовність до правомірної поведінки, а також визначає конкретні завдання у правовиховній роботі.

Необхідність правового виховання дітей зумовлюється низкою чинників. По-перше, формування правової свідомості шляхом співставлення своїх вчинків і поведінки інших осіб із моральними нормами та вимогами законів. По-друге, забезпечення незалежного орієнтування у дітей в основних засадах і принципах правової системи української держави, поширення знань про державу і право, права і свободи особистості, розуміння сутності правових вчень. По-третє, розуміння важливості і потрібності дотримання вимог законів, правових норм. По-четверте, усвідомлення подолання правового нігілізму та набуття неповнолітніми особами навичок і вмінь правомірної поведінки, подолання правової пасивності. По-п'яте, розвиток у неповнолітніх негативного ставлення до правопорушень і злочинності.

Таким чином, ефективність правового виховання може бути втілена завдяки прищепленню дітям свідомого ставлення до своїх прав та обов'язків перед суспільством і державою, закріплених Конституцією України. При цьому важливе значення мають глибока повага до законів і правил людського співіснування, готовність дотримуватися й виконувати закріплені в них вимоги, що виражають волю та інтереси народу, активна участь в управлінні державними справами, рішуча боротьба з порушниками законів.

Список використаної літератури

1. Бех І. Д. Законопростір сучасного виховного процесу / І. Д. Бех // Вища освіта України. – 2004. – № 1. – С. 10–13.

2. Дзундза А. І. Структура правового виховання як складної соціальної системи / А. І. Дзундза, О. І. Моїсеєнко, І. І. Моїсеєнко // Духовність особистості: методологія, теорія і практика. – Луганськ, 2013. – Вип. 1. – С. 70–75.

3. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / за ред.:
О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – 2-е вид. переробл. та допов. – Київ :
Юрінком Інтер, 2006. – 688 с.

***Анотация.** Проанализирована правовая природа правового образования и правового воспитания несовершеннолетних. Рассмотрены факторы, которые указывают на необходимость правового воспитания детей. Обоснована позиция, что эффективность правового воспитания может быть воплощена благодаря формированию у детей сознательного отношения к своим правам и обязанностям перед обществом и государством, закрепленным в Конституции Украины.*

***Ключевые слова:** правовое образование, правовое воспитание, несовершеннолетние лица, государство, общество, правовое сознание.*

***Summary.** Analyzed the legal nature of legal education and legal education of minors. A range of factors which point to the need for legal education of children. Determined position that the effectiveness of legal education can be implemented zadyaky formation in children conscious attitude to their rights and obligations to society and state, enshrined in the Constitution of Ukraine.*

***Keywords:** legal education, juristic education, minors, the state, society, legal consciousness.*

УДК 346.5

СПРОБИ ІНСТИТУЦІОНАЛІЗАЦІЇ СУСПІЛЬНИХ ВІДНОСИН САМОКОНТРОЛЮ У СФЕРІ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Солодченко Сергій Вікторович

аспірант кафедри господарського права,
Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
Україна, м. Северодонецьк
e-mail: hozpravo@i.ua

Формування новітніх типів господарюючих суб'єктів як суб'єктів, що самоорганізуються у процесі адаптації до інновацій, спонукає до

застереження щодо небезпеки зловживання власною самоорганізацією [3, с. 55]. Прихильники деінституціалізації самоконтролю у сфері господарювання схильні сприймати неефективність самоконтролю як проблему менталітету підприємців України. Однак без встановлення правової компоненти у забезпеченні ефективності самоконтролю поведінка його суб'єктів залишиться юридично нейтральною. Не можна допустити цього, бо «... при розвинутому самоконтролі є висока ймовірність встановлення демократії, а при нерозвинутому – диктатури».

Для інноваційного суспільства актуальною є потреба в організації і проведенні самоконтролю. Суспільству недостатньо покладатися лише на внутрішню мотивацію в досягненні високої культури підприємців. Тому проблема правової регламентації самоконтролю у сфері господарювання стає гострою, особливо це стосується досягнення ефективності та рентабельності господарських процесів, гарантування безпеки продукції та її виробництва, оскільки – відображає об'єктивність підходу щодо задоволення запитів споживачів та суспільства. Водночас об'єктивний підхід зобов'язує науковців вивчати, створювати та пропонувати такі способи інституціоналізації суспільних відносин самоконтролю, які відповідають критеріям ефективності.

Початковий етап інституціоналізації суспільних відносин, які складають лише частину відносин самоконтролю у сфері господарювання, настав в Україні із прийняттям ГК України та галузевих законодавчих актів: «Про цінні папери та фондовий ринок», «Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг», «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність» і деяких інших. Скоро розпочнеться новий етап, про що свідчить обговорення на офіційному рівні двох законопроектів про саморегулівні організації. Намір закріпити вагому частину вимог до самоконтролю у сфері господарювання, а саме вимог до здійснення контролю за діяльністю підприємців із боку саморегулівних організацій, є схвальним. У законопроекті про саморегулівні організації

відокремлено розділ «Контроль саморегулювальної організації за здійсненням членами саморегулювальної організації підприємницької або професійної діяльності» [2]. Натомість його аналіз вказує, що предмет самоконтролю не має чіткого формулювання діянь саморегулювальних організацій стосовно оцінки безпосереднього контролю з боку підприємств своєї діяльності, які не стали членами саморегулювальних організацій. Якість інституціоналізації залежить від того, наскільки швидко буде зростати кількість індивідів, що використовують даний інститут. Соціологічне дослідження показало, що не члени саморегулювальних організацій будуть мати намір (по численних позиціях) перейти від статусу підконтрольних суб'єктів державного контролю у статус підконтрольних суб'єктів саморегулювальних організацій. Тому як для уніфікованого нормативно-правового акта з питань організації та діяльності саморегулювальних організацій в Україні, як мінімум, три його статті 49, 50 та 51 мали б відображати у предметі свого контролю організацію та здійснення не членами саморегулювальної організації самоконтролю за своєю господарською (у тому числі підприємницькою) діяльністю. До того ж ст. 49 законопроекту має значно ширшу назву порівняно з її змістом. Назва статті «Предмет контролю саморегулювальної організації за здійсненням членами саморегулювальної організації підприємницької або професійної діяльності» [2], а виходячи зі змісту контроль за здійсненням підприємницької діяльності зведено лише до зобов'язання контролювати дотримання прав споживачів. Посилання до локального нормативно-правового акта – Статуту саморегулювальної організації не є виправданим, якщо в Законі не окреслено коло ключових питань, по яких саморегулювальна організація здійснює контроль за своїми членами і не членами.

У статті 50 законопроекту про саморегулювальні організації, яка має назву «Заходи контролю саморегулювальної організації...» [2], доцільно було б запровадити такий сучасний захід, як ведення реєстру паспортів суб'єктів господарювання (авторську пропозицію з цього питання обґрунтовано у статті «Паспортизация как средство самоконтроля хозяйствующих

суб'єктів»)). Такий захід інтегрує нормативно-правове опосередкування недержавного контролю у сфері господарювання, що складається з безпосереднього самоконтролю своєї діяльності з боку підприємства з опосередкуванням контролю саморегулювальних організацій. Інтеграція є сприятливим фактором для того, щоб чергова спроба інституціоналізації відбулася в інтересах вирішення правових проблем реалізації режиму самоконтролю та підвищення рівня культури підприємців.

Формування культури підприємців, поряд із створенням відповідної законодавчої і нормативно-правової бази та необхідних умов, що забезпечують ефективну правозастосовну діяльність, стають нагальною потребою як суб'єктів підприємництва, так і держави в цілому. Ця проблема набуває в Україні важливого значення, високої соціальної значущості [1, с. 110]. Особливо, коли йдеться про правові фактори створення безпекового інноваційного суспільства.

Список використаної літератури

1. Менюк О. А. Формування правової культури підприємця: теоретичні та прикладні аспекти / О. А. Менюк. – Київ : Оріони, 2001. – 172 с.
2. Про саморегулювальні організації [Електронний ресурс] : проект Закону України № 4841 від 16.07.2009 р. // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. данні. – Київ, 1994–2016. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=35867 (дата звернення: 12.05.2016). – Назва з екрана.
3. Шаповалова О. В. Основні напрями державної політики у сфері становлення інноваційного суспільства в Україні / О. В. Шаповалова // Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / за ред.: Г. П. Клімова, Ю.Є. Атаманова. – Харків. : Право, 2015. – С. 40–69.

ДЕЩО ПРО ІСТОРІЮ ВИНИКНЕННЯ ГЛОБАЛЬНОЇ МЕРЕЖІ ІНТЕРНЕТ

Спасибо Іларіон Андрійович

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник,
НДІ правового забезпечення
інноваційного розвитку,
Національна академія правових наук
України,
Україна, м. Харків
e-mail: illarionspasibo@gmail.com
ORCID: 0000-0003-4557-1053

***Анотація.** Стаття присвячена короткій історії виникнення і розвитку Інтернету, а також пов'язаними з ним технологіями, з розкриттям його суті, значення і ролі в сучасному житті суспільства. Охоплені питання раннього становлення Всесвітньої Мережі, досліджені причини її створення, вказані особи, що створили її і брали участь в її становленні. Використані матеріали Інтернету і деякі окремі роботи таких авторів як Джон Нотон (John Naughton), Ендрю Таненбаум, Д. Уэзеролл, А. Г. Серго, Сьюлетт Дрейфус, Джуліана Ассанджа, Е. А. Войниканис, М. В. Якушев.*

***Ключові слова:** Інтернет, історія, Всесвітня Павутина, комп'ютерні технології, інформаційне поле, браузері, програми.*

"Інтернет насправді не є мережею, це збиральна назва різних мереж, що використовують певні загальні протоколи і надають певні сервіси. Ця система незвичайна тим, що її ніхто спеціально не планував і не контролював."

Ендрю Таненбаум [5, с. 70]

Всесвітня павутина "W.W.W." – таку назву отримав Інтернет завдяки глобальному поширенню у всьому світі. На фоні активного розвитку і втілення ідей "електронної держави" [4, с. 14] переоцінити його значущість неможливо: не перебільшуючи можна стверджувати, що сучасний Інтернет є

окремою частиною об'єктивної реальності. В сучасному світі навряд чи можна зустріти людину, яка б не була його користувачем, а тим більше – не знала б про його існування.

Інтернет доступний будь-кому і представляє собою безкінечне інформаційне поле. В ньому представлена сама різноманітна інформація – легальна і нелегальна, моральна та аморальна, соціальна, політична, правова, медична, економічна, релігійна, комп'ютерна та будь-яка інша, яка завантажена людиною в це поле за допомогою комп'ютера [2, с. 15]. Ще 50 років тому Інтернет сміливо міг би стати предметом (темою) фантастичних романів, але зараз – це реальний, окремий, створений людиною світ, в якому можна опинитися завдяки відповідній комп'ютерній техніці. В цьому світі існують речі, здійснюються дії, відбуваються події, а за думкою деяких навіть живе Бог [3]. Природа його¹ є матеріальною, хоча як знати... Адже створений світ можливо був зовсім не створеним, а лише відкритим, виявленим людиною... А трапилося це так.

Без перебільшення можна стверджувати, що Інтернет є одним з головних досягнень "холодної війни" і, як виявилось згодом, найаполітичнішим [1, с. 45]. Четвертого жовтня 1957 р. Радянський Союз успішно запустив перший штучний супутник на орбіту Землі. «Супутник-1» шокував світ, особливо США, у яких в розробці була власна програма запуску супутників, але вона ще не стартувала. Ця подія безпосередньо призвела до того, що в 1969 році за ініціативою Пентагона було створено Агентство передових дослідницьких проектів Міністерства оборони США – DARPA (Department of Defence ARPA – Advanced Research Projects Agency). На організацію поклали завдання досліджень і розробки передових ідей і технологій, які виходять за рамки поточних потреб. Створення Інтернету стало найвідомішим проектом цього Агентства.

У 1960 р. психолог і вчений в галузі комп'ютерних технологій Джозеф Ліклайдер (Joseph Licklider) опублікував роботу «Симбіоз комп'ютера й

¹ Цього світу.

людини” (Man-Computer Symbiosis) [6], у якій просліджувалася чітко виражена ідея комп'ютерів, об'єднаних в мережу, що використовуються для зберігання та вилучення інформації.

Першим письмовим описом соціальних взаємодій, які вдалося налагодити з використанням мережевих технологій, була серія заміток, написаних Дж. К. Р. Ликлайдером з МІТ в серпні 1962 р., в яких була описана його концепція "Галактичної мережі". Він передбачав появу глобального взаємозв'язаної сукупності комп'ютерів, за допомогою яких кожен міг би швидко мати доступ до даних і програм з будь-якого вузла. За своєю суттю ця концепція нагадувала сучасний Інтернет. Ликлайдер першим очолив науково-дослідну комп'ютерну програму в агентстві DARPA, починаючи з жовтня 1962 р. Працюючи в DARPA, він переконав своїх послідовників Івана Сазерленда, Боба Тейлора і ученого з МІТ Лоренса Дж. Робертса у важливості цієї концепції мережі.

Вчений Леонард Клейнрок в МІТ опублікував першу статтю по теорії пакетної комутації в липні 1961 р. і першу книгу з цієї теми в 1964 р. Клейнрок переконав Робертса в теоретичній можливості зв'язку з використанням пакетів замість ланцюгів, що стало важливим кроком в області розвитку комп'ютерних мереж. Інший важливий крок полягав в тому, щоб змусити комп'ютери спілкуватися один з одним. Для вивчення цього питання в 1965 р., працюючи разом з Томасом Мерриллом, Робертс підключив комп'ютер TX-2, що знаходився у штаті Массачусетс, до комп'ютера Q-32 в Каліфорнії з використанням низькошвидкісної телефонної лінії. В результаті цього була створена перша, хоча й невелика, широкомасштабна комп'ютерна мережа. В результаті цього експерименту прийшло розуміння того, що загальні комп'ютери можуть працювати разом, виконувати програми і при необхідності вилучати дані на видаленому комп'ютері, проте система комутуваних телефонних ліній абсолютно не підходила для цього. Упевненість Клейнрока в необхідності в пакетній комутації була підтверджена.

У кінці 1966 р. Робертс відправився в DARPA для розробки концепції комп'ютерної мережі, швидко склав свій план для мережі "ARPANET"(Advanced Research Projects Agency Network – мережа Агентства Перспективних Досліджень) і потім опублікував його в 1967 р. На конференції, де він представляв доповідь, була також доповідь Дональда Девіса і Роджера Скантлбери з NPL (Великобританія) щодо концепції мережі на основі передачі пакетів. Скантлбери розповів Робертсону про роботу над NPL, а також про Пола Барана і інших працівників групи RAND. Група RAND написала статтю по мережах з комутацією пакетів для безпечної передачі голосу у військових цілях в 1964 р. Вийшло так, що робота в MIT (1961–1967), в групі RAND (1962–1965) і NPL (1964–1967) велася паралельно, при цьому учені-дослідники не знали про роботу інших. Слово "пакет" було прийняте з роботи в NPL, запропонована для використання швидкість лінії в проекті мережі ARPANET була оновлена з 2,4 Кбит/з до 50 Кбит/с.

У серпні 1968 р., після того, як Робертс і співтовариство, фінансоване DARPA, уточнили загальну структуру і характеристики для мережі ARPANET, DARPA опублікувала замовлення на розробку одного з головних компонентів, пакетних комутаторів, які називалися сполучаючими процесорами повідомлень (IMP). У грудні 1968 р. в конкурсі перемогла група, очолювана Франком Хартом з компанії Heart Bolt Veranek and Newman (BBN). Під час роботи команди BBN над процесорами IMP разом з Бобом Каном, який зіграв важливу роль в розробці загальної архітектури мережі ARPANET, були істотно змінені і оптимізовані топологія і економіка мережі Робертсом, який працював разом з Говардом Франком і його командою в Network Analysis Corporation, а також була підготовлена мережева вимірювальна система групою Клейнрока в UCLA.

Оскільки Клейнрок давно почав займатися розробкою теорії пакетної комутації, а також завдяки його концентрації на аналізі, структурі і вимірі, його центр Network Measurement Center в UCLA був обраний в якості

першого вузла в мережі ARPANET. Усе це відбувалося у вересні 1969 р., коли BBN встановила свій перший процесор IMP в UCLA, і був підключений перший хост-комп'ютер. Проект Дуга Енгельбарта по "Доповненню інтелекту людини" (який включав NLS, первинну систему гіпертексту) в науково-дослідному інституті Станфорда (SRI) надав другий вузол. SRI підтримував Мережевий інформаційний центр, який очолювала Елізабет(Джейк) Фейнлер і включав такі функції, як обслуговування таблиць імен хостів для відображення адрес, а також каталог RFC.

Через місяць, коли інститут SRI підключився до мережі ARPANET, було відправлено перше повідомлення між вузлами їх лабораторії Клейнрока в SRI. Були додані два додаткові вузли в Каліфорнійському університеті в Санта-Барбарі і Університеті Юта. Ці два останні вузли включали прикладні проекти візуалізації, коли Глен Куллер і Бартон Фрайд з Каліфорнійського університету в Санта-Барбарі досліджували методи відображення математичних функцій з використанням дисплеїв з блоком пам'яті для вирішення проблеми оновлення по мережі, і Роберт Тейлор і Іван Сазерленда в Юта досліджували методи подання у форматі 3D по мережі.

Таким чином, до кінця 1969 р. були сполучені разом чотири хост-комп'ютера в первинну мережу ARPANET, яка стала зародком Інтернету [5, с. 73].

Навіть на ранньому етапі слід зазначити, що дослідження в області мережевих технологій включали як роботу над самою мережею, так і над тим, яким чином використати цю мережу. Ця традиція зберігається і посьогодні.

У подальші роки комп'ютери швидко додавалися в мережі ARPANET, а також була продовжена робота із створення готового протоколу зв'язку між вузлами, а також іншого мережевого програмного забезпечення. У грудні 1970 р. Network Working Group (NWG), яка працювала під керівництвом С. Крокера, завершила роботу над створенням первинного протоколу зв'язку між вузлами мережі ARPANET. Він називався протоколом управління

мережею (NCP). У міру того, як на вузлах мережі ARPANET було завершено впровадження NCP в період 1971–1972, користувачі мережі нарешті змогли приступити до розробки доповнень.

У жовтні 1972 р. Кан організував велику і дуже успішну демонстрацію мережі ARPANET на Міжнародній конференції з комп'ютерного зв'язку (ICCC). Це була перша публічна демонстрація нової мережевої технології для широкої публіки. У тому ж 1972 р. було представлено первинне "гаряче" доповнення – електронну пошту. У березні Рэй Томлінсон з BBN написав просту програму для відправки і читання повідомлень електронної пошти. При цьому головною мотивацією для нього послужила необхідність в простому механізмі координації для розробників мережі ARPANET. У липні Робертс вніс удосконалення, написавши першу службову програму для роботи з електронною поштою, яка відображала, дозволяла вибірково читати, зберігати у файл, пересилати і відповідати на повідомлення. З цієї миті почалася епоха електронної пошти як найбільшого мережевого застосування впродовж декількох десятиліть. Це стало передвісником тієї "всесвітньої павутини", яку ми бачимо сьогодні, а саме стрімкого зростання усіх видів трафіку між людьми.

Список використаної літератури

1. Войниканис Е. А. Информация. Собственность. Интернет : традиция и новеллы в современном праве / Е. А. Войниканис, М. В. Якушев. – М. : Волтерс Клувер, 2004. – 176 с.

2. Дрейфус С. Компьютерный андеграунд : истории о хакинге, безумии и одержимости / Сьюлетт Дрейфус ; при участии Джулиана Ассанжа ; пер. с англ. А. Луцанова ; под ред. К. Жвакина. – Екатеринбург : У-Фактория, 2005. – 488 с. – (Киберtime/nonfiction).

3. Портал для связи с Богом Интернета [Электронный ресурс] : офиц. сайт. – Электрон. данные. – 2010–2016. – Режим доступа: <http://greati.net> (дата обращения: 25.05.2016). – Загл. с экрана.

4. Серго А. Г. Интернет и право / А. Г. Серго. – М. : Бестселлер, 2003. – 269 с. – (Бизнес-класс.Юридическая защита Интернет-бизнеса).
5. Таненбаум Э. Компьютерные сети / Э. Таненбаум, Д. Уэзеролл. – 5-е изд. – СПб. : Питер, 2012. – 960 с. – (Классика Computer Science).
6. Licklider J. C. R. Man-Computer Symbiosis [Electronic resource] / J. C. R. Licklider // IRE Transactions on Human Factors in Electronics. – Electronic text data. – 1960. – Vol. HFE-1. – P. 4–11. – Mode of access: <http://groups.csail.mit.edu/medg/people/psz/Licklider.html> (date of request: 25.05.2016). – Title from screen.

***Аннотация.** Статья посвящена краткой истории возникновения и развития Интернета, а также связанными с ним технологиями, с раскрытием его сущности, значения и роли в современной жизни общества. Охвачены вопросы раннего становления Всемирной Сети, исследованы причины ее создания, указаны личности, создавшие ее и участвовавшие в ее становлении. В статье использованы материалы Интернета и некоторые отдельные работы таких авторов как Джон Нотон, Э. Таненбаум, Д. Уэзеролл, А. Г. Серго, Сьюлетт Дрейфус, Джулиана Ассанджа, Е. А. Войниканис, М.В.Якушев. Предпринята попытка рассмотрения сети Интернет как созданной или выявленной части объективной реальности.*

***Ключевые слова:** Интернет, история, Мировая Паутина, компьютерные технологии, информационное поле, браузеры, программы.*

***Summary.** The article is sanctified to short history of origin and development of the Internet, and also by the technologies related to him, with opening of its essence, values and roles in modern life of society. The questions of the early becoming of World Network are overcame, reasons of her creation are investigational, personalities creating it and participating in her becoming are indicated.*

Investigating history of origin of network the Internet is specified on that his creation became one of not many positive consequences of so-called "Cold War" of two great states - USA and USSR. Exactly as a result of such сопернической race of the USA in the person of the scientists managed to create this greatest innovative product. The scientist of Joseph Licklider put the theoretical beginning this process, publishing the labour of "Man - Computer Symbiosis" in 1960th. It became beginning of creation of the constrained computer network that had the name ARPANET first. Thus as justly designated in literature the internet in actual fact is not a network, it is the collective name of different networks that use general protocols are certain and give certain services. This system is unusual that her nobody specially planned and did not control. Later

developed this idea and incarnated in life the British scientist Sir Timothy John "Tim" Berners - Lee, котрий and became a creator World Wide Web.

Today the Internet is known to all and each, however the few knows about the sources of his creation. Exactly to it and the real article is devoted.

Materials of the Internet and some separate works of such authors as John Naughton, A. Tanenbaum, D. Wetheroll, A.G. Sergio, Suelette Dreyfus, Julian Assange, E.A. Voynikanis, M.V. Yakushev are used in the article.

In this article the attempt of consideration of network is undertaken the Internet as to the created or educed part of objective reality.

Keywords: *Internet, history, World Wide Web, computer technologies, informative field, browsers, programs.*

УДК 349ю6:37(477)

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЕКОЛОГІЗАЦІЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ

Суєтнов Євгеній Павлович

кандидат юридичних наук, доцент,
кафедра екологічного права,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: evgeny-suetnov@yandex.ua
ORCID: 0000-0002-4094-444X

Анотація. *У статті розглянуто сучасні тенденції екологізації освіти в Україні. Підтверджена необхідність розроблення та реалізації Стратегії екологічної освіти з метою сталого розвитку українського суспільства, економіки України та підвищення екологічної культури.*

Ключові слова: *екологізація освіти, стратегія, екологічна культура, екологічна просвіта.*

Подолання сучасної екологічної кризи можливе тільки на засадах формування нового типу взаємодії суспільства і природи, що виключають можливість руйнування та деградації довкілля. Тому стратегічною метою національної екологічної політики будь-якої держави має визнаватися сприяння докорінним змінам у свідомості громадян, виховання людини з

немеркантильним, екоцентричним світоглядом шляхом екологізації освіти та підвищення екологічної культури.

У Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [4] формування у населення екологічного світогляду передбачене як основний принцип охорони довкілля (п. «ж» ст. 3), а в Законі України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 р. [3] підвищення рівня суспільної екологічної свідомості визначається як першочергова стратегічна мета національної екологічної політики (розд. 3). Для досягнення цієї мети пропонується здійснення низки заходів у різних сферах суспільно життя, а саме:

1) створення національної інформаційної системи охорони довкілля; збільшення частки екологічної інформації та соціальної екологічної реклами; сприяння розвитку інформаційних центрів; систематичне інформування про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони довкілля через офіційні веб-сайти та ЗМІ; створення і впровадження механізму забезпечення доступу громадськості до екологічної інформації;

2) розроблення та впровадження програми підтримки проектів громадських екологічних організацій; сприяння виданню і поширенню Доповіді громадських екологічних організацій щодо проведення громадської оцінки національної екологічної політики;

3) сприяння місцевим громадам щодо впровадження невиснажливого господарювання та екологічно дружніх технологій; надання державної підтримки створенню і розвитку населених пунктів, що використовують енерго- та ресурсозберігаючі технології житлового будівництва;

4) розроблення та реалізація Стратегії екологічної освіти з метою сталого розвитку українського суспільства та економіки України; створення системи екологічного навчання та підвищення кваліфікації державних службовців, до компетенції яких належать питання охорони довкілля; створення мережі регіональних екологічно-просвітницьких центрів на базі

закладів освіти, неурядових природоохоронних організацій; розроблення організаційного механізму місцевого, регіонального та національного рівня для активного залучення громадськості до процесу екологічної освіти з метою сталого розвитку, екологічної просвіти та виховання; включення питань формування екологічної культури, екологічної освіти та просвіти в державні цільові, регіональні та місцеві програми розвитку.

Перераховані заходи передбачалося вжити переважно до 2015, але, на жаль, вони й досі залишаються здебільшого декларативними. Результатом цього є недостатня екологічна обізнаність та освіченість населення нашої країни.

Разом із тим зауважимо, що суттєві зміни у сфері екологізації освіти відбулися передусім на міжнародному рівні. Питання екологізації освіти обговорювалися на Саміті ООН зі сталого розвитку (25 вересня 2015 р.), де за участю представників 193 держав світу, у т. ч. і української делегації на чолі з Президентом України, одностайно підтриманої прийнято «Порядок денний для сталого розвитку до 2030 р.». А вже 5 листопада 2015 р. у ході 38-ої сесії Генеральної конференції ЮНЕСКО освітня спільнота прийняла «Платформу для дій «Освіта-2030», у якій вказується, що «освіта є серцевиною «Порядку денного для сталого розвитку до 2030 р.» і суттєвою для успіху всіх цілей сталого розвитку» [5].

На підставі вказаних документів 27 листопада 2015 р. Колегією МОН України було прийнято Рішення «Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку» [2], згідно з яким екологізація вищої освіти України вважається одним із пріоритетних напрямів діяльності МОН України та всіх навчальних закладів незалежно від їх підпорядкування та форми власності. У цьому документі пропонується низка заходів з метою підготовки екологічно компетентних фахівців із новим способом мислення. Зокрема, для досягнення належної якості екологічної освіти у процесі підготовки стандартів вищої освіти рекомендується:

1) включати екологічну компетентність фахівця до переліку загальних компетентностей під час розроблення методології і методичних рекомендацій із підготовки стандартів вищої освіти (п. 3);

2) надавати організаційну підтримку щодо підготовки та видання навчально-методичної літератури з проблем екологізації вищої освіти (п. 4);

3) сприяти підготовці та внесенню до національного Класифікатора професій ДК 003:2010 нової професії – «економіст-еколог» (п. 5);

4) організовувати постійно діючі курси підвищення кваліфікації для фахівців виробничої сфери, державного управління, науково-педагогічних працівників ВНЗ та інших категорій працюючих, відповідальних за імплементацію в Україні цілей сталого розвитку (п. 6);

5) підприємствам, установам та організаціям усіх форм власності здійснювати підвищення кваліфікації своїх фахівців з екологізації економічної діяльності та управління (п. 7);

6) ректорам (директорам) ВНЗ, керівникам установ, організацій та підприємств, що перебувають у сфері управління МОН України, включати екологічну складову до змісту навчальних дисциплін усіх галузей знань, проводити семінари, тренінги, обмін досвідом, здійснювати аналіз та використовувати вітчизняну та зарубіжну літератури з питань екологізації освіти, а також у співпраці з органами місцевої влади організувати функціонування «зелених» студентських містечок за прикладом провідних університетів світу (включаючи збереження електроенергії, тепла і води, використання сонячної енергії, роздільного збору сміття та побутових відходів, термоізоляцію будівель тощо) (п. 10);

7) керівникам департаментів (управлінь) освіти і науки, дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних, позашкільних навчальних закладів вжити заходів з екологізації освіти дітей та учнівської молоді з метою їх підготовки до сприйняття процесів екологізації навчальних дисциплін у вищій школі та до формування нової людини, спроможної розуміти і

використовувати у практичній діяльності вимоги сталого розвитку, гармонійного співіснування суспільства і природи (п. 11);

8) забезпечувати широке висвітлення проблем екологізації освіти і науки (п. 12).

Таким чином, можна зробити висновок, що настав час екологічну освіту в Україні позбавити формальних рис і привести у відповідність до вимог сучасності. Прагнення до сталого розвитку потребує кваліфікованих фахівців-екологів та високого рівня обізнаності громадян. Тому питання екологічної освіти потребує уваги з боку суспільства та керівних органів країни. Виконання Рішення Колегії МОН України «Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку» від 27 листопада 2015 р. підвищить якість екологічної освіти усіх верств населення, що в майбутньому дозволить сформувати суспільство з екологічно безпечною економікою і громадянами з превалюючою екоцентричною свідомістю [1].

Список використаної літератури

1. Матухно О. Аналіз сучасної ситуації щодо екологічної освіти в Україні / Матухно Олена, Іванов Іван // Екологія і природокористування в системі оптимізації відносин природи і суспільства : матеріали III міжнар. наукою-прак. конф., 24–25 березн. 2016р. – Тернопіль : Крок, 2016. – Ч. 1. – С. 118–120. – Електрон. аналог: режим доступу: http://econf.at.ua/publ/konferencija_2016_03_24_25/sekcija_1_ekologija_i_prirodokoristuvannja/analiz_suchasnoji_situaciji_shhodo_ekologichnoji_osviti_v_ukrajini/39-1-0-757 (дата звернення: 20.05.2016).

2. Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку : рішення Колегії М-ва освіти і науки України від 27.11.2015 р. протокол № 10/5-4 // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів, 2015. – Вип. 25.10. – С. 5.

3. Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – № 26. – Ст. 218.

4. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25.06.1991 р. № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.

5. Туниця Ю Ю Про екологізацію вищої освіти України з метою підготовки фахівців для сталого розвитку : доповідна зап. Колегії М-ва освіти і науки України, 10.11.2015 р. // Науковий вісник НЛТУ України. – Львів, 2015. – Вип. 25.10. – С. 9–14.

Аннотація. В статті розглянуті сучасні тенденції екологізації освіти в Україні. Підтверджено необхідність розробки та реалізації Стратегії екологічного освіти в цілях сталого розвитку українського суспільства, економіки України та підвищення екологічної культури.

Ключові слова: екологізація освіти, стратегія, екологічна культура, екологічне просвіщення.

Summary. The article deals with modern trends of greening education in Ukraine. The development and implementation of the Strategy of the Environmental Education is needed for the sustainable development of Ukrainian society, the Ukrainian economy and for the increasing environmental culture.

Keywords: greening education, strategy, ecological culture, environmental education.

УДК 346.5

ПРАВОВЕ СТИМУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ІЗ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ НА МЕТАЛУРГІЙНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Терещенко Сергій Володимирович

кандидат юридичних наук, доцент,
кафедра господарського права,

Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
Україна, м. Северодонецьк
e-mail: hozpravo@i.ua

Правове стимулювання інновацій у сфері енергозбереження на металургійних підприємствах є важливою складовою загальнодержавної економічної і безпекової політики. Водночас локальні організаційно-правові заходи не слід виключати з поля зору, бо проблема збереження є комплексною. Її пов'язують із вирішенням правових, фінансових, технічних, соціальних, економічних, організаційних, технологічних, екологічних, наукових та інших питань. Інтегрованість концептуальних підходів дозволила надати наступне визначення енергозбереження: «це реалізація на макро- та мікрорівнях правових, організаційних, наукових, виробничих, технічних і економічних заходів, що спрямовуються на ефективне використання енергетичних ресурсів, залучених у господарський обіг».

У свою чергу, ефективне споживання енергоресурсів – досягнення економічно виправданої ефективності використання ресурсів при існуючому рівні розвитку техніки і технологій і дотриманні вимог до охорони навколишнього середовища. Отже, проблеми концептуального характеру у сфері енергоспоживання можливо, на наш погляд, вирішувати двома шляхами:

1) реалізації Програм енергозбереження на об'єктах електроенергетики завдяки управлінню зниженням витрат на виробництво, транспортування і розподіл потоків електричної і теплової енергії;

2) паралельного планування заходів із енергозбереження споживачів, де можливості щодо заощадження енергоносіїв вищі, а витрати на заходи енергозбереження, навпаки, значно нижчі, ніж в електроенергетиці [1].

В аналітичній доповіді Національного інституту стратегічних досліджень НАН України підвищення енергоефективності визначено стратегічним пріоритетом державної політики економічної безпеки [2].

Фахівцями визнано, що в Україні енергоресурси використовуються українською не ефективно, а їх вартість постійно зростає, що стає негативним фактором конкурентоздатності продукції металургійних підприємств.

У металургійному виробництві в сучасних умовах підприємство не в змозі самотійно вирішити проблеми енергоспоживання і захисту навколишнього середовища без цілеспрямованого стимулювання. За останні роки було прийнято низку законів, нормативних актів уряду України, а також підзаконних нормативно-правових актів про правила обліку енергетичних ресурсів, правила проведення енергетичних обстежень підприємств, енергетичні паспорти та ін.

Натомість фактично правові, організаційні, економічні механізми, запроваджені прийнятими законодавчими актами, на практиці не функціонують. Наприклад, на законодавчому рівні передбачена фінансова підтримка проектів і програм енергозбереження для підприємств, які активно використовують вторинні енергоресурси. Однак фактичний стан справ не відповідає приписам нормативних документів, зокрема, надання податкових пільг не відбувається за наявності підстав для надання. Регіональні програми підвищення ефективності використання енергії розроблені, але фінансування їх із бюджетних коштів здійснюється тільки в «обраних» окремих регіонах. Податкові пільги, спрямовані на надання допомоги в реалізації програм в Україні, також не надаються підприємствам.

У цьому контексті заслуговує на увагу пропозиція М. А. Губи та В. П. Волкова. До того ж автори керувалися наміром сприяти реалізації Закону України «Про енергозбереження»: «...необхідно в тарифах на енергоресурси передбачати «захищені» статті витрат, формування собівартості не тільки на виробництво, а й на послуги з передачі енергії, які забезпечували б підприємству повернення тієї частини прибутку, яка утворюється від впровадження енергозберігаючих технологій. Можливий в реалізації для виробників і покупців енергоресурсів варіант введення тимчасових акцизів або додаткових тимчасових надбавок до тарифів для

цільового використання засобів, що формуються з «дельти» підвищення тарифу. Після закінчення строку дії акцизу тариф знижується від початкового на величину прибутку, одержаного від реалізації енергоефективних заходів».

За таких умов підсилюються вимоги до управління інноваційними процесами на підприємствах. «Уроки світового інноваційного менеджменту вкрай важливі для українських підприємств. Низький рівень інноваційної активності останніх є наслідком не тільки недостатнього інвестування в інноваційну діяльність або провалів інститутів інноваційної сфери, а й низької ефективності менеджменту на підприємствах (йдеться про менеджмент підприємства, адаптований до постійно оновлюваних умов його діяльності, ризикованості дій та конкуренції в галузі)» [3, с. 123].

Отже, ефективний менеджмент енергоспоживання для досягнення світового рівня кращими металургійними підприємствами має супроводжуватися розробленням і прийняттям локальних нормативно-правових актів, досвід напрацювання яких вивчається юридичними службами підприємств.

Список використаної літератури

1. Губа М. А. Шляхи оптимізації енергоспоживання у металургійній галузі [Електронний ресурс] / М. А. Губа, В. П. Волков // Качество экономического развития: глобальные и локальные аспекты : I междунар. науч.-практ. конф (24–25 мая 2007 г.). – Електрон. текст. дані. – Режим доступу: http://www.confcontact.com/2007may/3_guba.php (дата звернення: 15.05.2016). – Назва з екрана.

2. Підвищення енергоефективності як стратегічний пріоритет державної політики економічної безпеки : аналіт. доп. / Нац. ін-т стратег. дослідж НАН України. – Київ, 2012. – 22 с.

3. Шевченко Л. С. Стратегічне управління інноваційними процесами на підприємстві / Л. С. Шевченко // Концептуальні засади становлення

інноваційного суспільства в Україні : монографія / за ред.: Г. П. Клімова, Ю. Є. Атаманова. – Харків : Право, 2015. – С. 122–142.

УДК 316.324.8

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ФЕНОМЕНУ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА

Требін Михайло Петрович

доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри соціології та політології
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: mikhail.trebin@yandex.ru
ORCID: 0000-0002-1328-9865

***Анотація.** Проаналізовано основні підходи до розуміння поняття «інформаційне суспільство» і запропоновано авторське трактування даної дефініції. Визначено характерні риси інформаційного суспільства. Показано процес розвитку суспільства від аграрного до індустріального та інформаційного, розглянуто їх основні параметри. Розкрито переваги та негативні наслідки інформатизації сучасного світу.*

***Ключові слова:** інформація, комп'ютеризація, аграрне суспільство, індустріальне суспільство, інформаційне суспільство.*

Розвиток людства постійно потребує як теоретичного аналізу минулого, так і створення прогностичної моделі розвитку суспільства. Протягом останніх 50–60 років відбувається активний дискурс, пов'язаний зі зміною визначальних характеристик сучасного суспільного устрою та його переорієнтацією із матеріальних носіїв на інформаційні пріоритети та домінанту знань у побудові соціальної інфраструктури. Як наслідок, із метою осмислення цього процесу низка західних науковців почали пропонувати різні теоретичні концепції шляхів розвитку людства у найближчому

майбутньому. Найвідомішими теоріями прогресивного розвитку суспільства в сучасній науці є концепції інформаційного суспільства. Тісно пов'язаними з ними є концепції постмодерністського суспільства, постіндустріального суспільства, постфордизму, суперіндустріального суспільства, суспільства знань, телематичного суспільства, інформаційної революції, революції білих комірців, електронного суспільства, мережевого суспільства та ін. Проте всі вони вирішують одне завдання – осмислення майбутнього людства, місця і ролі в ньому інформації, комунікацій тощо.

Визначенню базисних понять, які характеризують інформаційне суспільство в цілому, присвячено низку праць зарубіжних авторів, серед яких слід відзначити роботи Д. Белла, К. Вербаха, Р. Кана, М. Кастельса, Р. Катца, Е. Кінга, Й. Масуди, Т. Меррілла, М. Пората, Л. Робертса, К. Робінсона, Р. Реддіка, Е. Тоффлера та ін. [1; 2; 8; 9; 11; 12; 17–19; 21–25]. Українські дослідники (В. Білоусов, С. Гнатюк, Є. Головаха, О. Дзьобань, Д. Дубов, О. Картунов, В. Кондрусева, Я. Любивий, В. Лях, О. Маруховський, М. Михальченко, О. Ожеван, В. Пазенок, В. Пилипчук, К. Райда, О. Рубанець, В. Федорченко та ін.) теж приділяли велику увагу дослідженню феномена інформаційного суспільства та особливостям його розбудови в Україні [3–7; 10; 14; 16]. Однак проблема концептуалізації феномену інформаційного суспільства до сих пір залишається не вирішеною і потребує свого дослідження, що і є метою цієї статті.

У наш час загальноприйнятою вважається така порівняльна характеристика поступального розвитку світової цивілізації, який стимулювався прогресом технічного оснащення виробництва: 1-й тип цивілізації (VIII–VII тис. р. до н. е. – XVII ст.) – аграрна, домінувало сільське господарство як вид виробництва з ручним характером праці, провідним типом власності була земельна; 2-й (XVIII–XX ст.) – індустріальна, превалювало промислове господарство як вид виробництва з машинним характером праці, основний тип власності – промислова; 3-й (з кінця XX ст. і по теперішній час) – постіндустріальна (як синонім використовується термін

«ноосфернокосмічна»), домінує інформаційний вид виробництва з інтелектуальним характером праці, провідним типом власності стає інтелектуальна. Постіндустріальне суспільство, на думку вчених-футурологів, породжує інформаційне суспільство, коли суспільство кожної країни світу прагне поступового переходу від енергетичних до інформаційних джерел життєдіяльності людини. Інформаційно-технологічний спосіб виробництва супроводжується широкою інформатизацією, переважанням високих технологій і науково-технічних розробок у системі виробничих чинників. Відбувається електронізація виробництва та побуту, широка комп'ютеризація, роботизація, які, з одного боку, вивільняють людину від самого виробничого процесу, ставлять її поряд із ним, а з другого – на цій основі підвищуються вимоги до освітньо-кваліфікаційного рівня зайнятих, зростає інтелектомісткість виробництва, праці й продукту.

Слід окремо зупинитися на тому, що в межах постіндустріального суспільства існує взаємопов'язаність технологічного і інформаційного розвитку, як наслідок, по-перше, з удосконаленням технологій (комп'ютер, Інтернет, мобільний телефон і т. д.) прискорюється швидкість обігу інформації як на національному, так і на міжнародному рівнях одночасно, по-друге, без народження нової інформації (тобто, нових наукових винаходів, які спочатку виникають у вигляді інформації від учених) технології не вдосконалюються. В аграрному та індустріальному суспільствах також були технологічні та інформаційні компоненти, коли відкривалися нові обрії (злітали літаки, винаходилися машини, відкривалися нові материки тощо), однак саме наприкінці ХХ ст. цей процес прискорюється з кожним роком, що і зумовило виникнення поняття «інформаційне суспільство».

На кінець 2005 р. європейські дослідники статистики «інформаційного суспільства» зробили висновок про те, що концептуальне визначення інформаційного суспільства залишається незрозумілим. Це видно із практичних робіт: не гармонізовані формати даних, різні кількості і діапазони

показників, відмінні методологічні підходи у збиранні даних. Те саме було підтверджено і у 2010 р. угорським дослідником Ласло Карваліксом. Тому поняття «інформаційне суспільство» і розуміння його сутності вимагають уточнення і наразі придатні для опису лише теоретично можливих майбутніх змін у суспільстві.

Аналіз концепцій інформаційного суспільства дозволяє нам запропонувати такі похідні розуміння терміна «інформаційне суспільство»:

1) означає становлення у країні, де наявне інформаційне суспільство, нового соціального устрою, що базується на телекомунікаціях, а також революцію там в організації і обробці інформації та знань, у якій головну роль відіграє комп'ютер. Відбувається перехід від індустріального до сервісного суспільства, в основу класового поділу покладено принцип знань і кваліфікації, наявні чотири основні класи: фахівці (вчені, інженери, економісти), техніки і напівфахівці, службовці, робітники, зайняті фізичною працею (прихильник такого трактування Д. Белл [1]);

2) характеризує суспільства країн, які через володіння владними ресурсами претендують на світову гегемонію, прагнуть до впливу інформаційного, політичного, економічного, культурного і т. д. (такого трактування дотримується З. Бжезинський [2]);

3) використовується для позначення суспільства, яке виробляє та поширює інформацію, перетворює її на головний вид послуг, товар та навіть на владу (так вважає Й. Масуда [24]);

4) застосовується для характеристики суспільства, яке має розвинену сферу послуг, що веде до інформаційної економіки (ця думка належить А. Кларку та Ф. Махлупові [11]);

5) позначає ті країни, в яких головним засобом виробництва стають наукові знання, інформація, де зайнято 55–75% працездатного населення, в інформаційному суспільстві відбувається не класовий поділ (тобто поділ на тих, хто володіє засобами виробництва, та на тих, хто їх не має), а поділ на професії (клас лікарів, клас учителів, клас водіїв і т. д.), основним

конфліктом в інформаційному суспільстві стає конфлікт між знанням та некомпетентністю (так витлумачує інформаційне суспільство Е. Тоффлер [17–19]).

Цей список, звісно, не є вичерпним, адже феномен трактування поняття «інформаційне суспільство» та його активне застосування у науковій термінології досліджувалося десятком учених. Їх погляди збігаються в тому, що надалі розуміння терміна «інформаційне суспільство» починає поєднуватись із міфом про існування у світі країн, які досягли такого рівня розвитку, що можуть заробляти лише на володінні інформаційними технологіями через наявність у них розвиненої сфери послуг, а населення завдяки цьому живе в достатку (наприклад, США, Канада, Швейцарія, Бельгія, Люксембург та ін.). Нині термін «інформаційне суспільство» популярний не тільки у спеціальній літературі, він набув масового вжитку як характеристика «суспільства мрії». Однак закони економіки говорять про те, що не може країна бути абстрагованою від міжнародного ринку та існувати лише за рахунок споживання у сфері послуг на своєму національному ринку. До того ж специфіка володіння інформаційними технологіями передбачає можливість знайти споживачів таких технологій, які мають зробити країну багатою. Інформаційні технології інформаційного суспільства – інструмент потужного впливу, який використовується не стільки усередині країни розташування цього суспільства, скільки за її межами.

У найбільш загальному вигляді можна запропонувати таке визначення дефініції «інформаційне суспільство»: це термін, що застосовується для позначення стану високорозвинених країн, пов'язаного з новою роллю інформації в усіх сферах їх життєдіяльності, якісно новим рівнем (розмахом) створення, перероблення та поширення інформації.

Якщо Т. Парсонс розглядав індустриальне суспільство як мережу взаємообмінів чотирьох основних підсистем – економічної, політичної, правової, морально-ідеологічної (підсистема підтримки зразка), то в інформаційному суспільстві до них додаються дві важливі і самостійні

підсистеми – телекомунікаційна та освітня. Телекомунікаційну підсистему не можна розглядати лише як технічну складову економіки, вона виходить далеко за межі ролі і значення в техніці. Телекомунікаційна технологія зміцнює прорив у демократичний соціальний устрій, оскільки дозволяє людині мати статус «безпосереднього члена» суспільства без будь-яких посередників в особі будь-яких груп, ідеологій чи символічних культурних систем. Також і освіта стає важливою, більш того, домінантною підсистемою суспільства. Це стратегічний ресурс у сучасних умовах функціонування державних і політичних структур.

Характерними рисами інформаційного суспільства є:

- підвищення ролі інформації і знань у житті суспільства;
- зростання кількості людей, зайнятих інформаційними технологіями, комунікаціями і виробництвом інформаційних продуктів та послуг, зростання частки останніх у валовому внутрішньому продукті;
- посилення інформатизації та ролі інформаційних технологій у суспільних та господарських відносинах;
- створення глобального інформаційного простору, який забезпечує ефективну інформаційну взаємодію людей, їх доступ до світових інформаційних ресурсів і задоволення їх потреб щодо інформаційних продуктів та послуг. За даними моніторингової організації «Світова статистика Інтернет» у 2010 р. приблизно 29 % чи 1 млрд 966 млн населення Землі регулярно користувалися різними мережевими сервісами. Загальна кількість користувачів стільниковим зв'язком становить 90 % чи 5,3 млрд населення нашої планети [13, с. 71–72]. Нині ці показники значно вище: Інтернет використовує понад 3 млрд людей, практично кожна друга людина;
- розвиток електронної демократії, інформаційної економіки, електронної держави, електронного уряду, цифрових ринків, електронних соціальних і господарюючих мереж.

Процес розвитку суспільства з погляду формування інформаційного суспільства наочно показано в таблиці.

Процес розвитку суспільства

<i>Аналізований параметр</i>	<i>Аграрне суспільство</i>	<i>Індустріальне суспільство</i>	<i>Інформаційне суспільство</i>
Принцип, що управляє розвитком	Традиціоналізм	Економічне зростання	Центральне місце знань, інформації
Головний сектор виробництва	Заготівля сировини	Обробка	Інформаційні послуги
Головний контингент робочої сили	Селянин, зайнятий освоєнням природного середовища	Робочий, зайнятий переробкою матеріалів	Службовець, який працює з інформацією, знаннями, символами
Управлінська група, що сполучає ресурси	Господар, власник	Підприємець, професійний керівник	Дослідник, фахівець, провідний адміністратор
Основна виробнича одиниця	Родина	Підприємство, завод, фабрика	Дослідний інститут, сервісний офіс
Вищий рівень потреб	Основні побутові потреби	Соціальні потреби	Самореалізація, потреба в знаннях, інформації
Перспектива часу	Спрямованість у минуле	Адаптація до теперішнього часу	Спрямованість у майбутнє, прогнози, сценарії
Члени соціальної комунікації	Людина – природа	Людина – машина	Людина – людина
Рушійна сила	Природні ресурси, фізична сила	Створена енергія	Інформація, обробка знань
Стратегічний ресурс	Продукти харчування, сировина	Реальний капітал, «зведення правил», «ноу-хау»	Освіта, розумовий капітал
Технологія	Ручна праця	Механізована технологія	Розумова технологія
Метод, що управляє рішеннями	Здоровий глузд, «метод проб і помилок», досвід	Емпіризм, випробувальне дослідження	Модель, теоретична база ухвалення рішень, аналіз систем і т.п.

Становлення інформаційного суспільства має комплексний характер: з одного боку, він передбачає розвиток комунікаційних мереж та систем, які ґрунтуються на новітніх технологіях передачі, обробки та зберігання інформації; а з другого – соціальні та культурні наслідки інформаційних технологій, збільшення обсягів виробництва в інформаційній сфері, посилення політичного впливу глобальної комунікації, зміна соціального балансу в доступі до інформації.

В основу сучасної інформатизації суспільства можна покласти дві важливі засади: практичну (інформатизація можлива лише за умови, що відправною точкою для практиків стане вихід на загальнонауковий, загальнофілософський, загальнометодологічний рівень розгляду), внаслідок чого подібний підхід починає реалізовуватися у загальнолюдському масштабі і вписується у парадигму нового мислення; теоретичну – за відправну точку треба взяти змістовний ланцюжок понять «комп'ютеризація – інформатизація – інтелектуалізація». У такій інтерпретації інформатизація виступає як сполучна ланка – формально між суспільствознавством і технознавством, між наукою і виробництвом та змістовно – між власне природою і розумом людини.

Інформаційне суспільство базується на так званій безпаперовій технології виробництва, спілкування та споживання духовної продукції. Людина завдяки інформації має доступ до культурних надбань, політичних та соціальних структур, які безпосередньо її не стосуються та є далекими і неосяжними. Проте людина не припиняє бути вагомою часткою природи, вона має межі власних психологічних можливостей. Залишаючись із комп'ютером сам на сам, вона потрапляє в нову сферу відчуження, де може з'явитися будь-яка ілюзія.

В умовах інформаційного суспільства руйнується основа індустріального суспільства – традиційний середній клас, що складається з кваліфікованих робітників та службовців, здебільшого спрямований на досягнення економічних цілей. За таких умов виникає нове соціальне

протистояння, більш жорстке, ніж колишнє, оскільки його сторони виявляються схильними до різних цінностей і керуються різними мотивами. «Клас інтелектуалів», що контролює основні ресурси сучасного суспільства, протистоїть значній частині населення як у межах окремих постіндустріальних націй, так і у світовому масштабі, а це свідчить про потребу у висококваліфікованих фахівцях, що пов'язано зі зростаючою роллю освіти в суспільстві. Звідси, за Дж. Гелбрейтом, значення індустріальної системи як найвищої цінності має падати, а освіта стане самоціллю, а не засобом підготовки до більш успішного обслуговування індустріальної системи.

Висока ефективність сучасних електронно-обчислювальних машин (ЕОМ) викликала широку хвилю комп'ютеризації, швидкість поширення і масштаби якої сьогодні дають змогу стверджувати, що ми стали свідками інформаційно-технологічної революції. Загалом сучасному суспільству притаманні революційні за своїм розмахом, швидкістю та значенням перетворення у виробництві (упровадження ЕОМ і кібернетизація), енергетиці (ядерна і термоядерна енергетика), громадянському суспільстві (зростання правосвідомості) та ін. Насамперед вражають масштаби впровадження у сфері виробництва сучасних ЕОМ. Немає такої галузі промисловості чи сфери послуг, де нова техніка не знайшла б свого застосування. З другого боку, величезний потенціал комп'ютеризації значно вплинув на всі сфери суспільно-економічного, політичного та духовного життя суспільства, адже на сьогодні основну частину працездатного населення розвинених країн складають особи, які або народилися, або сформувалися як фахівці вже в добу інформаційного суспільства. Персональні комп'ютери стали для них звичайним явищем, з яким вони постійно мають справу в школі, на роботі, вдома. Для цього покоління людей персональний комп'ютер є просто ще одним приладом, який потрібно освоїти для використання у повсякденному житті.

Отже, картина світу з упровадженням сучасних комп'ютерних засобів і технологій радикально змінилася майже в усіх сферах життя сучасного суспільства – від практики державного управління до освіти і культури. Нині широко обговорюються проблеми, породжені цими змінами: перетворення інформації на певний глобальний «ресурс» людства, еволюціонування соціального і культурного середовища, зростання відчуження людини в інформаційному суспільстві. Інформаційні технології, як і будь-які інші технології, мають не тільки позитивні, а й негативні наслідки.

Це, перш за все, перевиробництво інформації, яка циркулює в суспільстві. За висновками вчених, інформаційний потік нових науково-технічних знань у декілька десятків разів перевищує здатність людського мозку їх сприймати. Виникає так звана «інформаційна криза» – дисбаланс між теоретичними та емпіричними розробками у будь-якій галузі знань. Крім того, численне тиражування однієї й тієї самої інформації призводить до зменшення цінності отриманих знань, а швидке зростання технічних можливостей виробництва та передавання інформації зовсім загострює ситуацію, що виникла.

Нині існує нагальна потреба у вжитті відповідних заходів щодо запобігання наслідкам «інформаційної кризи». Таким чинником може стати збільшення місткості знання. Оскільки людина не спроможна збільшити власні біологічні можливості споживання та обробки інформації, то резонним буде збільшення саме місткості самої інформації і створення відповідних механізмів, які зможуть ліквідувати суперечності між постійно зростаючою кількістю інформації та обмеженістю людської пам'яті для її засвоєння.

Ще одним негативним чинником інформатизації суспільства можна вважати так звану негативну інформацію. Протягом усього життя людина отримує певну кількість інформації і постійно прагне до пошуку нової. Однак не вся інформація, яку отримує людина протягом життя, є необхідною та корисною. У людській психіці закладено механізм фільтрування

інформації, яку отримує людина за певний час, що дозволяє зменшити інформаційне навантаження на людський мозок. Якщо у людини не було б такої вродженої здатності до її відбору, то отримання великої кількості негативної інформації призвело б до локального інформаційного розвантаження свідомості.

Негативним чинником інформатизації є також те, що інформація постає як певний механізм маніпулювання суспільством. Можливість вільного доступу до інформації залежить не тільки від технічних можливостей певного суспільства, а й від політичних уподобань керівництва держави. Відомий вислів стосовно того, що хто володіє інформацією, той володіє світом, як раніше, так і зараз, є одним із основних принципів міжнародної політики. Тому зміни, що відбуваються в суспільстві під впливом інформаційного середовища, викликають зміни як у характері праці, так і у сфері комунікацій, структурі виробничих відносин. Вони стають підґрунтям для переосмислення попереднього досвіду соціального розвитку людства, дають змогу говорити про кардинальні зміни у соціально-виробничій діяльності людини.

Останнім часом поширюється інформаційний тероризм, спрямований на злам банківських кодів, і не тільки на це [15, с. 695–696]. Здійснюється передбачення Наполеона, який говорив: «Чотири газети зможуть скоїти більше зла, ніж стотисячна армія». Прикладом інформаційного тероризму може бути скерована керівництвом Росії діяльність засобів масової інформації (ЗМІ) під час «гібридної» війни проти нашої держави [20]. Сучасні терористи зрозуміли особливості теперішніх часів, коли ЗМІ дійсно перетворилися на «четверту владу», владу над громадською думкою. Отже, мас-медіа перетворилися на посередника, своєрідний передавальний механізм між терористами й адресатами їхніх погроз дією.

Виходячи з наведеного, можна визначити, що основою формування інформаційного суспільства повинні бути: інформатизація всієї системи загальної і фахової освіти – від дитячого садка до вищої школи і наступних

форм підготовки і перепідготовки фахівців; підвищення ролі кваліфікації, професіоналізму і здібностей до творчості як найважливіших характеристик людського потенціалу, а також формування і розвиток індустрії інформаційних та комунікаційних послуг, у тому числі домашньої комп'ютеризації, орієнтованої на масового споживача; забезпечення сфери інформаційних послуг духовним змістом, що відповідає культурно-історичним традиціям.

У теоретичних дослідженнях і концепціях розвитку інформаційного суспільства найбільш розробленим залишається технологічний аспект, пов'язаний із розвитком інформаційних технологій. Суспільні ж аспекти, що характеризують уже не технології та механізми їх упровадження в різні сфери, а власне інформаційне суспільство як нову форму суспільного життя, виявляються не прописаними. Електронний уряд ще не є електронним управлінням – урядуванням, електронні мережі ще не є новою формою соціальних зв'язків, а науково-освітні мережі – новою якістю освіти. Серед фахівців висловлюється думка, за якою параметри технічного прогресу ще не є показниками відповідного суспільного розвитку: самі по собі дані мобільного зв'язку ще не свідчать про розвиток інформаційного суспільства, а зростання кількості підключень до Інтернету ще не є показником нової суспільної якості.

Отже, питання сутності переходу до інформаційного суспільства – самого процесу становлення та формування інформаційного суспільства як мети руху нації до нової якості життя – є надзвичайно актуальними: відсутність такого образу на рівні і ідеології, і суспільної свідомості є головним фактором, що переводить процес у стихійні форми, у яких зацікавленість суб'єктів є надзвичайно низькою, а мотивація практично відсутня.

Інформація нині постає як найнадійніший продукт, що завойовує світові ринки, оскільки вона наділена власне «глобальним життєвим циклом». А це означає, що несе в собі властивості опанування простором і

часом, забезпечує вертикальну і горизонтальну інтеграцію світу. Суспільство, яке виникає у результаті інформатизації, істотно характеризується тим, що знання як найвища форма інформації посідає в ньому провідне місце. Інформатизація суспільства технологізувала інтелектуальну діяльність людей за допомогою комп'ютерів, новітніх засобів зв'язку, інноваційних технологій. У сучасних умовах ця інформаційна технологізація вже значно впливає на ділову активність, освіту, виховання, політику, медицину і взагалі світосприйняття. Завдяки цьому стає можливим вирішення різних проблем. На сьогодні не існує універсального підходу або ж єдиної моделі формування інформаційного суспільства. У кожному регіоні та країні існують свої внутрішні особливості, які згодом і визначають специфіку цього процесу. Парадокс сучасності полягає у тому, що людина, з одного боку, залежить від технологічного розвитку власного суспільства, а з другого боку – сама відповідає за своє майбутнє, яке творить своїм інтелектом і здатністю до самовдосконалення. Через це людина стає головним суб'єктом і головним об'єктом глобального інформаційного суспільства, його засобом і метою одночасно.

Список використаної літератури

1. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования : пер. с англ. / Д. Белл. – М. : Academia, 1999. – 956 с.
2. Бжезинский З. Между двумя веками: роль Америки в эру технетроники = Between Two Ages: America's Role in the Technetronic Era : пер. с англ. / З. Бжезинский. – М. : Прогресс, 1972. – 308 с.
3. Білоусов О. С. Інформаційне суспільство в сучасній Україні: тенденції розвитку : монографія / О. С. Білоусов ; Одес. нац. політехн. ун-т. – Одеса : Гельветика, 2015. – 359 с.
4. Даніл'ян В. О. Інформаційне суспільство та перспективи його розвитку в Україні (соціально-філософський аналіз) : монографія / В.О. Даніл'ян. – Харків : Право, 2008. – 184 с.

5. Дубов Д. В. Інформаційне суспільство в Україні: глобальні виклики та національні можливості : аналіт. доп. / [Д. В. Дубов, О. А. Ожеван, С. Л. Гнатюк] ; Нац. ін-т стратег. дослідж. – Київ : НІСД, 2010. – 63 с.

6. Інформаційне суспільство у соціально-філософській ретроспективі та перспективі : монографія / Ін-т філос. ім. Г. С. Сковороди НАН України, Київ. ун-т туризму, економіки і права ; відп. ред. В. В. Лях. – Київ : XXI століття: діалог культур, 2009. – 404 с.

7. Картунов О. В. Інформаційне суспільство: аналіз політичних аспектів зарубіжних концепцій : монографія / О. В. Картунов, О. О. Маруховський ; Ун-т економіки та права «КРОК». – Київ : КРОК, 2012. – 343 с.

8. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура : пер. с англ. / М. Кастельс. – М. : ГУ ВШЭ, 2000. – 608 с.

9. Кастельс М. Інформаційне суспільство та держава добробуту. Фінська модель : пер. з англ. / М. Кастельс, П. Хіманен. – Київ : Ваклер, 2006. – 230 с.

10. Кондрусева В. М. Інформаційне суспільство у контексті сучасної цивілізаційної ситуації (соціально-антропологічний аспект) : монографія / В. М. Кондрусева ; Держ. закл. «Південноукр. нац. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського». – Одеса : Бондаренко М. О., 2014. – 163 с.

11. Махлуп Ф. Производство и распространение знаний в США : пер. з англ. / Ф. Махлуп. – М. : Прогресс, 1966. – 462 с.

12. Мей К. Інформаційне суспільство: скептичний погляд / К. Мей ; пер. М. Войцицька. – Київ : К.І.С., 2004. – 220 с.

13. Міжнародна інформація : навч. посіб. / за ред. М. П. Требіна. – Харків : Право, 2014. – 336 с.

14. Пилипчук В. Г. Інформаційне суспільство: філософсько-правовий вимір : монографія / В. Г. Пилипчук, О. П. Дзьобань ; НДІ інформатики і права Нац. акад. прав. наук України. – Ужгород : ІВА, 2014. – 282 с.

15. Політологічний енциклопедичний словник / за ред. М. П. Требіна – Харків : Право, 2015. – 816 с.
16. Рубанець О. М. Інформаційне суспільство: когнітивний креатив постнекласичних досліджень : монографія / О. М. Рубанець. – Київ : ПАРАПАН, 2006. – 419 с.
17. Тоффлер Э. Шок будущего : пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2002. – 557 с.
18. Тоффлер Э. Третья волна : пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2002. – 776 с.
19. Тоффлер Э. Метаморфозы власти : пер. с англ. / Э. Тоффлер. – М. : АСТ, 2002. – 669 с.
20. Требін М. П. «Гібридна» війна як нова українська реальність / М. П. Требін // Український соціум. – 2014. – № 3. – С. 113–127.
21. Уэбстер Ф. Теории информационного общества / Ф. Уэбстер ; пер. с англ.: М. В. Арапов, Н. В. Малыгина. – М. : Аспект Пресс, 2004. – 400 с.
22. Electronic mail and message systems: technical and policy perspectives: proceedings of the AFIPS Workshop on Technical and Policy Issues in Electronic Mail and Message Systems / ed. by Robert E. Kahn, Albert Vezza, Alexander D. Roth. – Arlington, Va. : American Federation of Information Processing Societies, 1981. – XVI, 207 p.
23. Katz R. L. The information society: an international perspective / Raul Luciano Katz. – New York : Praeger, 1988. – XVII, 168 p.
24. Masuda Y. The Information Society as Post-Industrial Society / Yoneji Masuda. – Tokyo, Japan : Institute for the Information Society, 1980. – XIV, 171 p.
25. Stonier T. The wealth of information: a profile of the post-industrial economy / Tom Stonier. – London : Thames Methuen, 1983. – 224 p.

Аннотация. Проанализированы основные подходы к пониманию понятия «информационное общество» и предложена авторская трактовка данной дефиниции. Определены характерные черты информационного

общества. Показан процесс развития общества от аграрного к индустриальному и информационному, проанализированы их основные параметры. Раскрыты преимущества и негативные последствия информатизации современного мира.

Ключевые слова: информация, компьютеризация, аграрное общество, индустриальное общество, информационное общество.

Summary. The main approaches to understanding the concept of «information society» and proposed copyright interpretation of definitions. The characteristic features of the information society. Shows the process of the development of society from an agrarian to an industrial and information, their main parameters analyzed. Reveals the benefits and negative effects of the modern world of information.

Keywords: information, computerization, agrarian society, industrial society, information society.

УДК 17:001.102-049.5

ЕТИКО-ПРАВОВА ОСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ ОСОБИСТОСТІ І СУСПІЛЬСТВА

Турута Олена Василівна

кандидат юридичних наук, доцент,
кафедра філософії,
Харківський національний університет
радіоелектроніки,
Україна, м. Харків
e-mail: olena.turuta@nure.ua
ORCID: 0000-0001-8692-7947

Жидкова Оксана Олегівна

старший викладач,
кафедра філософії,
Харківський національний університет
радіоелектроніки,
Україна, м. Харків
e-mail: oksana.zhydkova@nure.ua
ORCID: 0000-0001-7109-4559

***Анотація.** У статті розглядаються етичні та правові аспекти впливу цифрових інформаційно-комунікаційних технологій на особистість і суспільство. Наголошено, що вивчення етико-правових аспектів може і має сприяти подоланню проблем і знаходженню стійких рішень у цифрову епоху. Визначена роль системи вищої освіти як соціального інституту, покликаного на розв'язання завдання щодо закріплення у свідомості сучасних і майбутніх учасників інформаційної взаємодії необхідності дотримання етико-правових норм і прищеплення навичок їх застосування на практиці в суспільстві.*

***Ключові слова:** інформаційно-комунікаційні технології, інформаційна етика, інформаційний кодекс, етико-правові аспекти інформаційного суспільства.*

Специфіка постіндустріального суспільства полягає в ускладненні соціальних зв'язків і відносин, появі нових форм комунікації, які раніше були неможливі. Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є одним з найбільш важливих факторів, що впливають на формування суспільства ХХІ століття. Передусім це стосується способу життя людей, їх освіти і роботи, а також взаємодії уряду та громадянського суспільства [3].

Разом із тим широке застосування ІКТ в інформаційному суспільстві породжує проблеми, пов'язані з інформаційною безпекою особистості, суспільства і держави, що зумовлюють дедалі більшу «прозорість» і вразливість різних боків життя та діяльності людей. Тому, як закріплено в Окинавській хартії глобального інформаційного суспільства, зусилля міжнародного співтовариства, спрямовані на розвиток глобального інформаційного суспільства, повинні супроводжуватися погодженими діями по створенню безпечного і вільного від злочинності кіберпростору [3].

Особливого значення в інформаційному суспільстві набувають етичні норми, оскільки саморегуляція на основі моральних норм є одним з природних і ефективних способів захисту від антисоціальної поведінки учасників інформаційної взаємодії. Це пов'язано з тим, що такий вид соціальних норм, як норми моралі, є універсальним регулятором суспільства, бо здатний регулювати майже всі існуючі в суспільстві відносини (на відміну

від правових норм). У майбутньому вироблені суспільством норми моралі можуть стати базою для формування нових і вдосконалення існуючих правових норм, які забезпечуються силою державного впливу. Таким чином, збагатившись новим змістом, етичні норми можуть стати гарантією забезпечення інформаційної безпеки особистості і суспільства. Саме вони визначають межі належної і можливої поведінки.

Найбільш чітко своє втілення моральні норми в ІТ-сфері розкрито у створених моральних кодексах. Перший кодекс комп'ютерної етики був розроблений і прийнятий в Інституті інженерів електроніки та електротехніки (ІЕЕЕ) в 1979 р., пізніше з'явилися кодекси етики, над якими працювали Асоціація розробників комп'ютерних технологій (АСМ), Асоціація користувачів інформаційних технологій в США (ІТАА), Асоціація сертифікованих комп'ютерних професіоналів (ІССР). У 1987 р. було розроблено і прийнято кодекс комп'ютерної етики для викладачів вищої та середньої шкіл. Ці кодекси слугували основою для створення спеціальних курсів, які нині викладаються у всіх школах і більшості університетів США. У побут широко увійшли поняття «комп'ютерна етика», «етика рекламодавців», «нетикет (мережевий етикет)» або «етика поведінки в мережі Інтернет». Ухвалення кодексу продиктовано розумінням того, що інженери, вчені і технологи результатами своєї діяльності визначають якість і умови «життя» всіх людей в інформаційному суспільстві. Спираючись на етичні стандарти, які використовуються в перерахованих кодексах, Міжнародна федерація з інформаційних технологій (ІЕІР) рекомендувала прийняти кодекси комп'ютерної етики національним організаціям інших країн, основою яких служать десять моральних постулатів з урахуванням місцевих культурних і моральних традицій [5]. На жаль, великого інтересу і широкого обговорення проблем комп'ютерної етики серед українських фахівців і користувачів поки що не викликав. Тож, не дивно, що у нас подібні кодекси часто існують окремо від виробників комп'ютерної техніки. За різними оцінками рівень використання піратського програмного

забезпечення в Україні сягає 83%, а 90% відео- та аудіоконтенту є піратським. Українські автори щорічно втрачають 1,5 – 2 млрд грн через відсутність чітко прописаної законодавчої бази. Нерідко здійснюються спроби несанкціонованого доступу в захищені інформаційні системи, в комп'ютерних магазинах можна вільно придбати шкідливі програми [2].

Аналіз нормативно-правового поля України свідчить, що в нашій державі є безліч законодавчих актів, спрямованих на регулювання, захист і розвиток вітчизняного інформаційного простору. Разом із тим в Україні ще існує одна проблема це стосується несистемності вітчизняної правової політики в інформаційній сфері. Пов'язано це з тим, що законодавчі акти частково приймаються з метою вирішення тактичних завдань, без урахування стратегічних орієнтирів і об'єктивних українських умов [1]. Частина інформаційних відносин регулюється підзаконними, а іноді і відомчими нормативними актами. Як наслідок, значна кількість питань функціонування інформаційної сфери в Україні залишається досі недостатньо врегульованою на законодавчому рівні, йдеться про інфраструктуру, діяльність ЗМІ, інформаційно-аналітичних установ.

Крім того, не вирішеним є й питання узгодженості термінології в інформаційному законодавстві. У даний час використовуються терміни, які недостатньо коректні або не мають чіткої орієнтації, що дозволяє застосовувати їх довільно, або терміни, які значно звужують деякі поняття в інформаційній сфері, як наслідок, вони не повною мірою відповідають сучасному розвитку відносин в інформаційній сфері. Таким чином, сьогодні, як ніколи, актуальним українське інформаційне законодавство у сфері створення, поширення і використання інформації потребує удосконалення і проведення у відповідність до сучасних вимог суспільства. На думку більшості вітчизняних правознавців, це повинне відбуватися шляхом затвердження змін до існуючих законів, прийняття нових законів в інформаційній сфері, а також шляхом кодифікації – розроблення та прийняття Інформаційного кодексу України (Кодексу України про

інформацію). Цей Кодекс чітко визначить суб'єктів, максимально врахує їх права і законні інтереси, забезпечить єдині підходи і етико-правові принципи до регламентації відносин в інформаційному просторі, а також закріпить ряд термінів в інформаційній сфері.

Гострота етичних і правових питань, які виникають у сфері інформаційних технологій, поширення кіберзлочинності є безперечними аргументами на користь введення елементів комп'ютерної етики в моделі професійної підготовки фахівців інформаційної галузі. Тому значний внесок у вирішення завдання закріплення у свідомості учасників інформаційної взаємодії необхідності дотримання етико-правових норм може і повинна зробити система вищої освіти як соціальний інститут «виробництва соціальної людини» [4]. Наприклад, в Харківському національному університеті радіоелектроніки (ХНУРЕ) в навчальну програму впроваджено курс «Інформаційне суспільство». У цьому курсі, зокрема, розглядаються питання, пов'язані з етичними аспектами реалізації в умовах сучасного інформаційного суспільства права людини на недоторканність приватного життя (приватність), етика поведінки в Інтернеті, проблеми інтелектуальної власності, соціальної справедливості щодо доступності ІКТ (інформаційне нерівність і «цифровий» розрив) і т. п.

Усвідомлення студентами етичних норм регулювання суспільних відносин у сфері інформаційних технологій, недостатність дотримання їх тільки на рівні риторики має сприяти розвитку професійної відповідальності. Студенти повинні розуміти основні правові, соціальні та етичні аспекти забезпечення інформаційної безпеки суспільства. Крім того, вони мусять виховувати в собі нетерпимість до порушень моральних і правових норм в інформаційному середовищі. Соціально-особистісний розвиток учнів з різних спеціальностей, як технічних, так і суто гуманітарних, є надзвичайно важливим для забезпечення інформаційної безпеки особистості і суспільства.

Список використаної літератури

1. Додонов О. Г. Інформаційна політика органів державної влади: напрями удосконалення / О. Г. Додонов, О. В. Литвиненко, С. О. Янішевський // Стратегії розвитку України: теорія і практика. – Київ: НІСД, 2002. – С. 637.

2. Мініч О. Право власності на «мозок». Що необхідно змінити Україні [Електронний ресурс] / Олена Мініч // Європейська правда : міжнар. безпека та євроінтеграція України. – Електрон. дані. – Київ, 2015. – 12 жовт. – Режим доступк: <http://www.eurointegration.com.ua/experts/2015/10/12/7039273> (дата звернення: 15.05.2016). – Назва з екрана.

3. Окинавская хартия глобального информационного общества [Електронний ресурс] : (Окинава, 22 июля 2000 г.) // Законодавство України : нормат.-прав. база даних / Верхов. Рада України. – Електрон. данні. – Київ, 1994–2016. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/998_163 (дата звернення: 15.05.2016). – Назва з екрана.

4. Субетто А. И. Сочинения : в 13 т. / А. И. Субетто. – Кострома : КГУ им. Н. А. Некрасова, 2007. – Т. 7 : Системология образования и образованиеведение. – 520 с.

5. Rinaldi A. The net: User Guidelines and Netiquette [Electronic resource] / Arlene H. Rinaldi ; Florida Atlantic University. – Electronic text data. – 01 may 1996. – Mode of access: <http://courses.cs.vt.edu/~cs3604/lib/Netiquette/Rinaldi> (date of request: 15.05.2016). – Title from screen.

Аннотация. В статье рассматриваются этические и правовые аспекты воздействия цифровых информационно-коммуникационных технологий на личность и общество. Акцентируется на том, что изучение этико-правовых аспектов может и должно способствовать преодолению проблем и нахождению устойчивых решений в цифровую эпоху. Определена роль системы высшего образования как социального института, предназначение которого состоит в решении задачи ускорения в сознании современных и будущих участников информационного взаимодействия необходимости соблюдения этико-правовых норм и привития навыков их применения на практике.

Ключевые слова: *информационно-коммуникационные технологии, информационная этика, информационный кодекс, этико-правовые аспекты информационного общества.*

Summary. *Ethical and legal aspects of influence of digital and information – communicative technologies on personality and society are considered in this article. Basic thesis is in studying of ethical and legal aspects can assist overcoming of problems and finding solutions in digital epoch. Role of educational system as social institute, aimed on decision of necessity of observance of task of introduction in minds of modern and future participants of information interconnection of necessity of observance of ethical and legal norms and cultivation of them in society.*

Keywords: *information – communicative technologies, information ethic, information code, ethical and legal aspects of modern society.*

УДК 37.091.113:159.9

ФОРМУВАННЯ У ПЕДАГОГІЧНИХ ПРАЦІВНИКІВ МОРАЛЬНО-ЦІННІСНИХ ЯКОСТЕЙ

Чуркіна Вікторія Григорівна

кандидат мистецтвознавства,
магістр управління навчальним закладом,
доцент кафедри виховання й розвитку
особистості,
КВНЗ «Харківська академія неперервної
освіти»,
Україна, м. Харків
e-mail: vikalira@ukr.net

Косенко Катерина Олегівна

магістр управління навчальним закладом,
методист першої категорії Центру
громадянського виховання,
КВНЗ «Харківська академія неперервної
освіти»,
Україна, м. Харків
e-mail: cattie@mail.ru

***Анотація.** Розглянуто сутність формування морально-ціннісних якостей у педагогічних працівників. Обґрунтовано значущість моральних норм і взаємовідносин у курсі професійної етики вчителя в умовах неперервної освіти. Висвітлено актуальність проблеми, основні концептуальні положення, теоретичні основи формування морально-ціннісних якостей.*

***Ключові слова:** морально-ціннісні якості, педагогічні працівники, мораль, моральність, моральна культура, професійна етика вчителя.*

Вступ. Сучасні фахівці різних сфер (етика, право тощо) описують моральні вимоги до особистості в умовах глобалізації та трансформації цінностей. У педагогічній науці та практиці протягом історичного часу неодноразово робилися спроби уніфікувати ці вимоги та створити кодекси моральної поведінки учня, студента, вчителя, викладача, фахівця, які спиралися б на загальнолюдські цінності.

Метою даної статті є аналіз засобів щодо формування морально-ціннісних якостей у педагогічних працівників, а також спробувати довести необхідність її використання в системі післядипломної педагогічної освіти.

Основна частина. Вищенаведене зумовило актуальність обраної проблеми та необхідність її обґрунтування і наукового аналізу засобами ціннісного підходу, «людського виміру» політики, освіти, суспільного життя. Поняття «цінність» вказує на те, якого значення надає людина тим життєвим реаліям, з якими вона має справу, який сенс для її існування мають суспільна справедливість, рівність, влада тощо. Ціннісні орієнтири – надання переваги певним смислам чи їх відторгнення, вони є внутрішньою, духовною мотивацією людської поведінки, зумовлюють вчинки та пояснюють якості особистості.

Освіта трактується як сфера людиноцентризму, яка в цілісному вигляді формує професійні знання, культуру та світогляд особистості. Людинотворення пов'язано з долученням до «життєвої мудрості» – моралі, суспільними настановами щодо обов'язків людини [3, с. 217].

Латинським аналогом слова *ethos* є слово *mos, mores*, що означає вдачу, звичай, характер. Пізніше було утворено термін *moralitas* – мораль – регулятив людських вчинків, найбільш повне виявлення людського в людині [2]. Мораль – це сукупність вимог, норм і принципів щодо поведінки людини у ставленні її до суспільства та інших людей і до самої себе з позицій добра чи зла. Вчинки людини проявляються в тому, що вона знає, бажає та вміє досягати бажаного, не завдаючи шкоди своєму оточенню. Моральний досвід і вчинки особистості закріплюють переконання, набуваються навички моральності.

В етиці середньовічної Європи домінували категорії християнського вчення про добро – зло, гріх – спокуту, Божу благодать, страждання (як засіб очищення, піднесення духу над плоттю). Основними чеснотами вважалася триада «Віра – Надія – Любов».

Ренесансні гуманісти ставили значущість людини в залежність від її особистих якостей, особистої добродійності, таланту. В епоху Ренесансу утверджується етика й ідеологія гуманізму. Гуманісти не відмовилися й від християнських чеснот, але висунули на перший план низку нових: талант (а не порода, походження), шляхетність, доблесть, активність (працьовитість), спільне благо (добробут), мудрість, добродійність (чесність), справедливість, толерантність, щастя (блаженство), добродійність, мету життя людини [4, с 98]. Центральним принципом етики гуманізму епохи Відродження був, принцип спільного блага, за яким патріотизм, служіння державі, суспільна активність ґрунтувалися на підпорядкуванні приватних інтересів спільному благу.

Так, Ф. Ніцше, який наприкінці XIX ст. передбачив насування кризи європейської культури, визначив її сутність: втрачають свою силу основні моральні цінності, що культивувалися християнством («Бог помер»). На зміну йде пафос долі, любові до року, проповідь злиття з іраціоналістичною стихією життя.

Сьогодні у ХХІ ст. криза культури та освіти актуалізує розгляд питання формування морально-ціннісних якостей у педагогічних працівників різних навчальних закладів. Враховуючи реальність, можна зробити висновок про те, що в процесі засвоєння та передачі знання виникає необхідність підвищення ролі етики і моралі, формування морально-ціннісних якостей керівників різних рангів і педагогічних працівників з метою забезпечення морально-етичного характеру їх дій, вчинків і професійної поведінки.

Курс «Професійна етика вчителя» в системі підвищення кваліфікації представників цієї професії вивчається з метою формування у педагогічних працівників відповідних вимогам часу психологічних і моральних якостей як необхідних умов досягнення успіху в процесі повсякденної фахової діяльності. Завдання курсу полягає в підвищенні рівня культури, формуванні уявлень про історію та розвиток етичного знання, а головне, допомогти зрозуміти сутності культури, моралі та моральності, їх функцій [6, с. 3].

Мораль покликана сприяти соціальній злагоді та гармонізації суспільства, бо сьогодні в умовах мультикультурного, інформаційного, ринкового суспільства відбувається трансформація цінностей і норм, вибір стратегії позбавляється етичних оцінок та дій. Змінюється моральна свідомість. Сьогодні розмиваються етичні та логічні норми суспільних і родинних стереотипів, втрачається ідентичність та руйнується ментальність.

Етичними, тобто морально виправданими, є вчинки індивіда, цілі і результати співвідносяться з цінностями, правами та інтересами всіх зацікавлених осіб, тобто всіх тих, кого це стосується.

Сутність моралі простежується в етичній ієрархії, яка визначає правила поведінки: не нашкодуй, запобігай злу, твори добро.

Рисунок 1. *Суть моралі*

Норма «не нашкодъ» становить нижчий щабель ієрархії, оскільки вимагає значно менше зусиль у порівнянні з її більш високими ступенями – «запобігти злу» і «твори добро».

Багато людей визнають необхідність дотримуватися в будь-яких умовах, зокрема, і в відносинах між колегами, наступних правил поведінки:

- бути чесним (правдивим, щирим, відвертим, відкритим, неупередженим, не шахраювати, не красти, не брехати, не змінювати, не хитрувати);
- бути порядним, тобто бути принциповим, шляхетним, відкритим, сміливим і діяти на переконання; не бути недобросовісним;
- дотримуватися обіцянок: цінувати правду, виконувати обіцяне, додержуватися домовленостей (як усних, так і закріплених на папері), не інтерпретувати домовленості надмірно за допомогою технічних або юридичних норм;
- бути вірним, а це означає бути вірним і відданим друзям, колегам, споживачам і країні, не використовувати і не розголошувати довірчу інформацію; у професійній діяльності підтримувати здатність до незалежних професійних суджень, намагаючись уникати тиску і конфліктів інтересів;
- бути справедливим (мають бути притаманні такі риси, як неупередженість, відчуття справедливості, однакове ставлення до всіх,

терпимість і прийнятність розмаїття різних точок зору, не підбурювати інших до помилок і не прагнути отримувати з цього зиск);

- дбати про інших (бути турботливим, добрим, із співчуттям ставитися до інших, ділитися і віддавати, служити іншим, допомагати тим, хто цього потребує, і намагатися не ображати інших);

- поважати інших: виявляти повагу до людської гідності поважати право на приватне життя і на автономію кожної людини; бути ввічливим, пунктуальним і стриманим; давати іншим інформацію, необхідну їм для прийняття рішень; не ставитися до інших зверхньо, не принижувати);

- бути законослухняним громадянином (виконувати справедливі закони; якщо закон несправедливий, відкрито заявляти про це; відповідально ставитися до всіх демократичних прав і привілеїв; на посаді керівника чи лідера важливо обрати демократичний шлях прийняття рішень, уникати зайвої секретності або приховувати інформацію і сприяти тому, щоб всі мали інформацію для обдуманого вибору з метою реалізації своїх прав);

- прагнути до досконалості у виконанні особистих і професійних обов'язків; бути старанним, надійним, працелюбним і обов'язковим; виконувати всі доручення якнайкраще, розвивати і підтримувати високий рівень компетентності, бути добре поінформованим і підготовленим, не задовольнятися посередністю, не прагнути перемогти за будь-яку ціну;

- брати відповідальність за свої рішення, за можливі наслідки своєї діяльності чи бездіяльності і за ті приклади, які ви даєте іншим. Батьки, вчителі, роботодавець, багато професіоналів і державні службовці мають бути відповідальними в своїй поведінці та вчинках, у зберіганні та зміцненні репутації своїх сімей, компаній та уряду; морально відповідальні люди уникають навіть видимості порушення етичних норм і вживають заходів для виправлення або попередження неправильної поведінки інших [6, с. 60–61].

У системі виховання та освіти варто окремо зупинитися на оцінці, що активізує моральну самосвідомість особистості, безпосередньо співвідноситься з нормами, ідеалами та проявляється у вигляді поглядів,

думок, суджень [5, с. 42]. Самосвідомість людини сприяє моральній рефлексії, тому моральність людини тісно пов'язана з її здатністю до вільного вибору. Людина має вміти в процесі цього вибору дистанціюватися від егоїстичних матеріальних і фізіологічних потреб, щоб підпорядкувати вчинки моральним правилам і принципам. Вільний вибір – це звільнення від невідворотного впливу зовнішніх і внутрішніх обставин, акт особистого рішення, вираз індивідуальності суб'єкта.

Буття людини нерозривно пов'язане з оцінюванням, з поділом на гарне й погане. У складних ситуаціях, коли стикаються рівнозначні цінності, такі, як, наприклад, обов'язок і любов, дружба і правдивість, людина змушена міркувати, зважувати «за» і «проти», формуючи свою позицію для конкретних умов і подій. Саме це дозволяє реалізувати здатність вільно виявляти свою моральну волю [2].

Моральна свідомість спирається на знання предмета, обстановки, ситуації тощо. До засобів морального виховання належить застосування сили позитивного прикладу, формування громадянської свідомості. Сьогодні у цій справі особлива відповідальність лежить як на педагогічних працівниках, так і на керівниках усіх рангів, що мають бути взірцями бездоганної чистоти, об'єктивності, порядності.

Разом із тим доведено, що ця проблема є складною, але слухачі курсів підвищення кваліфікації мають змогу ознайомитися зі структурою та основними категоріями етики й етикету; їм прищеплюються навички наукового аналізу соціально значущих проблем і процесів, умінь використовувати методології суспільних наук у різних видах професійної діяльності та повсякденному житті.

«Професійна етика вчителя» являє собою дисципліну, яка є одним з найважливіших розділів філософського знання, об'єктом дослідження якого виступає феномен моралі та людина як моральна істота.

Однією зі специфічних особливостей викладання етичного знання та формування моральнісного світогляду вчителя є єдність інформаційного й

ціннісно-орієнтовного (виховного) аспектів, що передбачають вивчення і глибоке ознайомлення з матеріалом, що створює сприятливі умови для творчого сприйняття його як слухачами курсів (учителями), та формування в них потреби підвищення рівня знання про етику та набуття практичного досвіду в цій галузі.

У зв'язку з цим необхідно виокремити декілька аспектів етичного знання, що дозволяють сформувати у слухачів курсів підвищення кваліфікації цілісне уявлення про мораль, вчинок, совість з метою їх особистісного та професійного росту, підвищення компетентності.

Соціальний і ціннісний прогрес зумовлюють ступінь свободи ціннісного вибору діянь і вчинків, які відповідають історичному розвитку і водночас впливають не тільки на об'єктивну можливість вибору варіантів, а й на суб'єктивну здатність особистості до морального самовизначення.

Ціннісна орієнтація, виражена у моральних потребах, по суті, проявляється у психіці людини через мислення, почуття, підсвідомі спонуки, надає людині можливість обирати навіть на інтуїтивному рівні ту лінію поведінки, яка впливає із прийнятих нею цінностей. Важливе значення для духовно-морального самовизначення особистості мають ідеї, ідеали, переконання, оскільки відіграють вирішальну роль у ставленні особистості до власної позиції у моральному виборі й є підґрунтям ціннісних орієнтирів. Погоджуємося з висновками Н. Гузій, що головна увага має зосереджуватися на висвітленні теорій і проблем сучасної етики, поняттях моральної свідомості та морального виміру, що дають уявлення про міру людяності суспільства та особистості [1, с. 102].

У добу глобалізації в ХХІ ст. актуальними є проблеми добра та зла, справедливості та гуманності, сенсу життя та щастя людини, узагальнення досвіду духовних пошуків людства. Також приділяється увага таким цілям: оволодіння системою знань, які відображають процес формування і розвитку етичних цінностей; вироблення цілісного гуманістичного світосприйняття як фундаментальної основи світоглядної підготовки особистості.

Висновки. Ґрунтовне опанування етичною теорією й усвідомлення її як засадничої основи морально-ціннісних взаємин у педагогічному процесі є необхідним складником компетентності сучасного педагогічного працівника та інших учасників навчально-виховного процесу. Висока культура впливає на повсякденність особистості таким чином, що вона забезпечує, крім її фізіологічних потреб, ще й інформаційні, емоційні, інтелектуальні, моральні, естетичні тощо. Культура працює як система трансформації потреб, відокремлюючи головну потребу (за допомогою моральності) бути та залишатися людиною. Актуалізується розгляд найбільш важливих проблем етики та моральності як наукових напрямів та як реальних сфер людської життєдіяльності. «Професійна етика вчителя» сприяє оволодінню основними знаннями про мораль і моральність в усіх її історичних проявах і формах, шляхи формування моральної культури особистості; чуттєве як момент цілісного утвердження людини в світі, загальні закони розвитку мистецтва та розмаїття форм естетичного відношення людини до світу.

Сьогодні етика стає актуальним курсом для магістрів, аспірантів, учителів, викладачів вищих навчальних закладів, наукових працівників. У тісному зв'язку з інноваціями він виконує функцію формування особистості й складає основу життєдіяльності фахівців у ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Гузій Н. В. Педагогічний професіоналізм: історико-методологічні та теоретичні аспекти : монографія / Н. В. Гузій. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2004. – 243 с.
2. Етика : навч. посіб. / за ред. В. О. Лозового. – Київ : Юрінком Інтер, 2002. – 224 с.
3. Лавриченко Н. М. Педагогіка соціалізації: європейські абрисы / Н. М. Лавриченко. – Київ : Віра Інсайт, 2000. – 444 с.

4. Литвинов В. Ренесансний гуманізм в Україні : ідеї гуманізму епохи Відродження в укр. філософії XV – поч. XVII ст. / Володимир Литвинов. – Київ : Основи, 2000. – 472 с.

5. Педагогічна майстерність : хрестоматія : навч. посіб. / упоряд.: І. А. Зазюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко. – Київ : СПД Богданова А. М., 2008. – 462 с.

6. Серих Л. В. Професійна етика вчителя : навч.-метод. посіб. / Л. В. Серих, В. Г. Чуркіна. – Харків : Ранок, 2015. – 176 с. – (Наша школа).

***Аннотація.** Рассмотрена сущность формирования морально-ценностных качеств у педагогических работников. Обосновывается значимость моральных норм и взаимоотношений в курсе профессиональной этики учителя в условиях непрерывного образования. Освещены актуальность проблемы, основные концептуальные положения, теоретические основы формирования нравственно-ценностных качеств.*

***Ключевые слова:** морально-ценностные качества, педагогические работники, мораль, нравственность, моральная культура, профессиональная этика учителя.*

***Summary.** The essence of formation of moral values qualities of teachers. Actualized significance of moral norms and relationships in the course of professional ethics of teachers in the conditions of continuous formation. When covering the relevance of the problem, the main conceptual positions, the theoretical basis for the formation of moral and value qualities.*

***Keywords:** moral values quality, teaching staff, morality, morals, moral culture, professional ethics of teachers.*

УДК 316.422

«АДАПТАЦІЯ НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА ДО ВИМОГ СТАЛОГО РОЗВИТКУ» ЯК НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА

Шаповалова Ольга Вікторівна

доктор юридичних наук, професор,
завідуючий кафедрою господарського
права,

Східноукраїнський національний
університет імені Володимира Даля,
Україна, м. Сєвєродонецьк,
провідний науковий співробітник
НДІ правового забезпечення інноваційного
розвитку,
Національна академія правових наук
України
Україна, м. Харків
e-mail: hozpravo@i.ua

Обґрунтування сучасних уявлень про наукові основи реалізації політики сталого розвитку стає проблемою, від вирішення якої залежить характер і напрям розвитку юридичної науки і, як наслідок, адаптація суспільства до нових цінностей права.

Нині в освітньому процесі проблема інноваційних методів навчання залишається однією із актуальних у світовій педагогічній і науково-дослідній діяльності. Однак в умовах трансформаційних змін у вищій школі потребують постійного ретельного вивчення та науково-практичного аналізу питання кращого досвіду інноваційної освітньої діяльності [1, с. 427].

Інноваційним підходом можна вважати вибіркового курсу для аспірантів, претендентів на отримання ступеня "доктор філософії" за спеціальністю "Право", як і однойменну дисципліну, «Адаптація національного законодавства до вимог сталого розвитку». Її розроблено у Східноукраїнському національному університеті імені Володимира Даля (м. Сєвєродонецьк).

Аргументами на користь такої характеристики зазначеного курсу виступають наступні твердження. По-перше, суб'єктам третього освітньо-наукового рівня навчання важливо, щоб їх погляди, бачення, освіта були в авангарді офіційно визначених правових та організаційних засадах реалізації пріоритетних напрямів розвитку науки і техніки в Україні. Законом України від 11 липня 2001 р. «Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки» на період до 2020 р. було заявлено: фундаментальні наукові дослідження з

найбільш важливих проблем розвитку науково-технічного, соціально-економічного, суспільно-політичного, людського потенціалу для забезпечення конкурентоспроможності України у світлі сталого розвитку суспільства і держави. Отже, зупинивши свій вибір на вивченні саме цієї дисципліни, аспірант усвідомлено йде шляхом новацій.

По-друге, наявність патріотичної складової у правовому вихованні аспіранта змушує його приділяти більше уваги заходам протистояння загрозам економічному суверенітету нашої країни. Тому автор запропонованого вибіркового курсу розглядає можливість здійснення адаптаційного процесу стосовно національного законодавства до вимог сталого розвитку за певних умов. Вони наступні: збереження економічної незалежності, що означає насамперед самостійне формування економічної політики, здійснення державного контролю над національними ресурсами й державне регулювання економіки; забезпечення усталеності і стабільності національної економіки; здатність до саморозвитку і прогресу.

Перераховані умови є інтерпретацією розуміння факторів, які виділяють автори монографії «Глобалізація и безопасность развития» при аналізі економічної безпеки. За їх твердженням, економічна безпека характеризується таким станом національної економіки, що дозволяє зберігати стабільність до внутрішніх і зовнішніх загроз, здатність до розширення відтворення й має можливість задовольняти потреби індивідуума, родини, суспільства, держави [2, с. 448].

Отже, позитивний потенціал науки пов'язують із тим, що науковці спрямовують свої дослідження на економічне посилення держави та протистояння багатьом загрозам економічної безпеки. Тотожній цілі підкорено значну частину тематики лекцій навчального курсу, що характеризується.

По-третє, про інноваційний підхід до розробки програми, плану та методів вивчення адаптивних можливостей свідчить назва та зміст дисципліни.

«Упровадження інновацій є одним із основних стратегічних напрямів державної політики соціально-економічного розвитку. Головне питання державної науково-технічної та інноваційної політики – це реалізація власних конкурентних переваг» [2, с. 146].

Більшість сучасних держав пов'язує майбутній економічний розвиток із здобутками науки й активними інноваційними процесами, тому теми лекцій за курсом «Адаптація українського законодавства до вимог сталого розвитку» розроблено, спираючись на авторитетне концептуальне визначення і стратегічне бачення перспектив інноваційного розвитку економіки та формування національної інноваційної системи. Робочою програмою пропонується наступний перелік тем теоретичних (лекційних) занять :

1. Адаптація національного правового середовища до сучасних вимог здійснення суспільних відносин в умовах глобалізації;
2. Характеристика концептуальних підходів до забезпечення сталого розвитку;
3. Трансформація концептуальних положень про сталий розвиток у вимоги законодавства;
4. Методологічні засади адаптації українського законодавства до вимог сталого розвитку;
5. Організаційно-правові проблеми адаптації цивільного права;
6. Організаційно-правові проблеми адаптації корпоративного права;
7. Організаційно-правові проблеми адаптації адміністративного права;
8. Організаційно-правові проблеми адаптації господарського права;
9. Організаційно-правові проблеми адаптації трудового права;
10. Організаційно-правові проблеми адаптації екологічного права;
11. Правові засади формування інноваційного суспільства;
12. Аналітична доповідь ЮНЕСКО «Сталий розвиток після 2015 р.» про освіту як основоположний елемент прогресу;
13. Державно-приватне партнерство у світі та в Україні;

14. Кращий зарубіжний досвід реалізації вимог сталого розвитку.

Список використаної літератури

1. Бистрова Ю. В. Інноваційні методи навчання у вищій школі України / Ю. В. Бистрова // Концептуальні засади становлення інноваційного суспільства в Україні : монографія / за ред.: Г. П. Клімова, Ю. Є. Атаманова. – Харків : Право, 2015. – С. 426–438.

2. Глобализация и безопасность развития / НАН Украины ; под ред. О. Г. Белоруса. – Киев, 2002. – 789 с.

3. Економічний суверенітет держави та напрями його правового забезпечення: монографія / НАН України, Ін-т екон.-прав. дослідж. ; за ред. О. О. Ашуркова. – Донецьк : Юго-Восток, 2012. – 406 с.

Бібліотечна секція

УДК 027.7:[34:37.011.3-052]

ПРАВОВЕ ВИХОВАННЯ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ СТУДЕНТІВ (досвід роботи наукової бібліотеки ХНУРЕ)

Аврамова Ірина Петрівна

завідуючий відділом наукової бібліотеки,
Харківський національний університет
радіоелектроніки,
Україна, м. Харків
e-mail: iryna.avramova@nure.ua
ORCID: 0000-0002-8671-9942

Етенко Наталія Юріївна

учений секретар наукової бібліотеки,
Харківський національний університет

радіоелектроніки,
Україна, м. Харків
e-mail: nataliia.etenko@nure.ua
ORCID: 0000-0002-1471-4907

***Анотація.** У статті розкрито окремі аспекти діяльності бібліотеки вищого навчального закладу у сфері правового виховання студентської молоді, представлено державні ресурси і власну генерацію формування інформаційних запитів та правової культури студентів.*

***Ключові слова:** правова культура, правове виховання, інформаційна культура, студенти вищого навчального закладу, бібліотека вищого навчального закладу, довідково-пошукові системи, довідкова віртуальна служба, база даних «Ліга: Закон», онлайнві інформаційні ресурси.*

На сучасному етапі роль бібліотек вищих навчальних закладів як центрів правового виховання студентів суттєво зросла. Перш за все завданням бібліотек є створення інформаційно-правових ресурсів для вільного і повного задоволення правових запитів студентів. Мова йде про формування фонду офіційних правових документів з використанням сучасних інформаційно-комунікативних технологій (ІКТ).

Одна з найважливіших функцій, що властива бібліотеці університету, – сприяння розвитку правової свідомості особистості, а також допомога студентській молоді у вирішенні життєвих проблем.

З огляду на сказане додамо, що не випадково основними напрямками роботи наукової бібліотеки Харківського національного університету радіоелектроніки (НБ ХНУРЕ) із підвищення правової культури студентів є:

- моніторинг інформаційних потреб студентів в інформації правового і соціального характеру;
- комплектування та актуалізація бібліотечного фонду правовою літературою;
- організація робочих місць (точок доступу) до правових ресурсів, тобто до мережі Інтернет;
- інформаційна, довідково-бібліографічна і бібліотечна діяльність;

- популяризація правових знань та інформаційних ресурсів правової тематики на заняттях зі студентами в межах розділу «*Основи інформаційної культури*».

Сьогодні всім студентам університету надано вільний доступ до правової інформації в електронному читальному залі бібліотеки. Зокрема, молодь може вільно користуватися великим об'ємним інформаційним ресурсом, яким володіє бібліотека: починаючи з друкованих джерел правової інформації (книги, періодичні видання) і закінчуючи сучасними електронними правовими базами даних (БД) і ресурсів Інтернет.

Із 2006 р. ХНУРЕ щорічно сплачує за користування українською правовою БД «*ЛІГА: ЗАКОН*» (762560 документів на 06.05.2016 р.), яка включає офіційні документи Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України, Президента України, а також документи міністерств, відомств, комітетів, комісій, організацій і підприємств. У 2015-2016 навч. році за допомогою цієї БД співробітниками бібліотеки виконана 1441 довідка. Що стосується правових ресурсів Інтернет, то найбільш активно використовується БД «*Законодавство України*» на офіційному порталі Верховної Ради України (213835 документів станом на 05.05. 2016 р.)

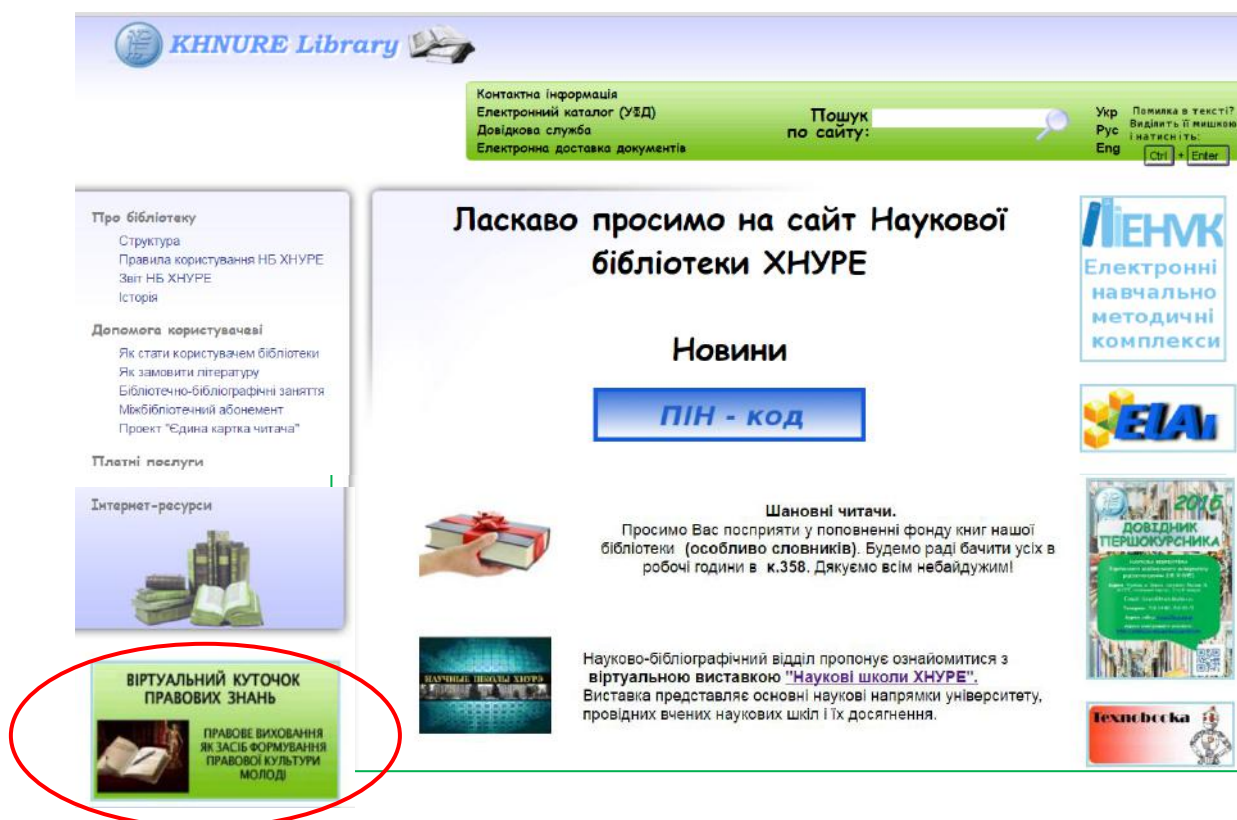
Повнотекстові довідково-правові системи забезпечують повноту інформації, оперативність надходження нової інформації, дозволяють виконувати численні складні запити на правову тематику. Актуалізація БД проводиться постійно, як правило, щотижня або один раз на два тижні з можливостями швидкого і точного пошуку та комплексного аналізу правової ситуації. Завдяки довідково-правовим системам можна оперативно відстежувати зміни в законодавстві за необхідний період часу, швидко скласти добірку документів за запитуваною темою.

Із 2007 року на сайті наукової бібліотеки ХНУРЕ працює віртуальна довідкова служба. У режимі віддаленого доступу користувачі бібліотеки мають змогу зробити запит і отримати відповідь від компетентного

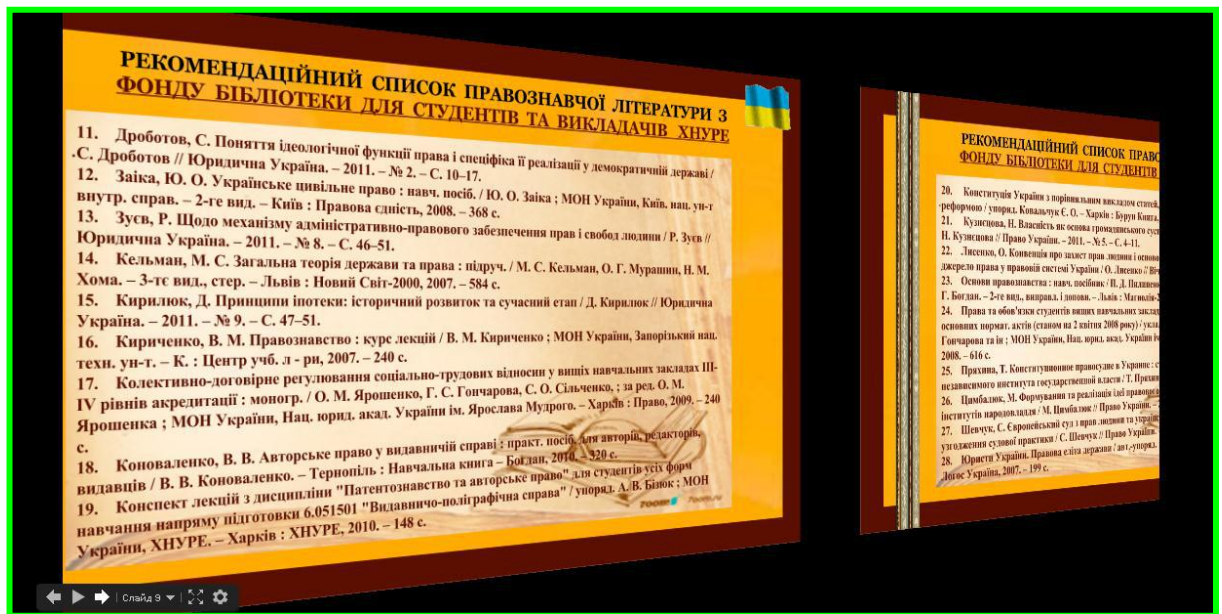
співробітника науково-бібліографічного відділу. На сьогоднішній момент виконано 1260 запитів, з них 356 – запити, що стосуються правової тематики.

У 2012 році відповідно до рекомендацій Головного управління юстиції в м. Харкові та Харківській області для підвищення рівня правової культури студентів університету співробітники науково-бібліографічного відділу підготували «Куточок правових знань» (див. зображення 1).

Куточок правових знань «Правове виховання як засіб формування правової культури молоді» (<https://docs.google.com/presentation/d/1zmVtxs-9v3Rqj38X1nUhX5zwGthGUWS4kyu3UOnwzLs/present#slide=id.p>) включає наступні розділи: державні ресурси, Конституція України (повний текст), всі галузі права, правові пошукові системи («ЛІГА: ЗАКОН», БД «Законодавство України» на офіційному порталі Верховної Ради України), рекомендований список правничої літератури з фонду бібліотеки ХНУРЕ і посилання на правові інтернет-ресурси.

Зображення 1. Розташування «Віртуального куточка правових знань» на сайті НБ ХНУРЕ

Зображення 2. Один з розділів віртуального куточка – «Рекомендаційний список правознавчої літератури»

Згідно з розпорядженням Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції розвитку електронного урядування в Україні» від 13 грудня 2010 р. № 2250-р в Україні сформована модель електронного урядування, головною метою якого є використання інформаційних технологій в діяльності органів державної влади. У даний час будь-який житель України і конкретного міста мають можливість безпосередньо звернутися в будь-який орган виконавчої влади, як на державному, так і на регіональному рівні. У зв'язку з цим співробітники науково-бібліографічного відділу НБ ХНУРЕ підготували і представили на сайті бібліотеки постійно діючу віртуальну виставку «За електронними послугами е-урядування до бібліотеки» (<http://library.nure.ua/e-control.html>).

На виставці презентовані е-сервіси для самостійного використання і отримання правової інформації та консультаційної допомоги від офіційних органів центрального і місцевого самоврядування. Співробітники бібліотеки радять студентам і співробітникам університету активно використовувати офіційні центральні, регіональні та місцеві інформаційні ресурси, представлені на виставці, наприклад:

- <http://poslугy.gov.ua/> – Єдиний державний портал адміністративних послуг;
- <http://www.z.gov.ua/> – Єдиний інформаційний веб-ресурс звернень громадян до органів державної влади та органів місцевого самоврядування;
- <http://www.dozvil.kh.ua/index.htm> – Центр надання адміністративних послуг м. Харків;
- http://nzo.org.ua/?page_id=184 – Інформаційно-комунікаційний портал системи освіти Харківської області

Слід зазначити, що поряд із новими віртуальними формами інформаційного обслуговування студентів співробітники бібліотеки використовують традиційні бібліотечні форми обслуговування: тематичні виставки, огляди законодавчої і нормативно-правової літератури, газетно-журнальних статей із права, виставки нових надходжень правової літератури, стенди, куточки та ін. Книжкові виставки як важлива частина інформаційного та бібліотечно-бібліографічного обслуговування користувачів сприяють знайомству з основоположними документами і

законодавчими актами, які гарантують дотримання прав людини. Щорічно бібліотека включає в план культурно-просвітницької роботи цикли виставок, що розкривають фонди правової тематики: до Дня Конституції України, Дня гідності і свободи, Дня захисту прав людини, Дня незалежності України і т.п. Мета таких заходів – стимулювання інтересу студентів до суспільно-політичного життя країни, формування активної громадянської позиції.

Із точки зору традиційного інформаційного обслуговування студентів треба відзначити постійно діючий наочний *«Куточок правових знань»*, який включає: виставку нової правової літератури *«Держава. Право. Закон»* (постійно оновлюється); офіційні друковані видання України (*«Офіційний вісник України»*, *«Голос України»*, *«Урядовий кур'єр»*, кодекси України, багатотомне видання *«Закони України»* та ін.).

Велике значення має популяризація правових знань та інформаційних ресурсів правової тематики на щорічних заняттях з *«Основ інформаційної культури»* зі студентами всіх груп і всіх курсів.

Підсумовуючи, додамо, що бібліотека володіє різними інформаційно-правовими ресурсами, має доступ до правових ресурсів Інтернет, укомплектована фондами правової тематики та має у своєму штаті висококваліфікованих співробітників, отже вона здатна багато зробити у напрямі правової освіти і правового виховання студентів.

***Аннотація.** В статье раскрыты некоторые аспекты деятельности вузовской библиотеки в области правового воспитания студенческой молодежи, представлены государственные ресурсы и собственная генерация формирования информационных запросов и правовой культуры студентов.*

***Ключевые слова:** правовая культура, правовое воспитание, информационная культура, студенты высшего учебного заведения, библиотека высшего учебного заведения, справочно-поисковые системы, справочная виртуальная служба, база данных «Лига: Закон», виртуальные /онлайн-ресурсы.*

***Summary.** The article deals with aspects of the university library in the field of legal education of students, presented the state resources and own generation for generating requests for information and legal culture of the students.*

***Keywords:** legal culture, legal education, information culture, university students, university libraries, reference and search engines, virtual reference service, database "Liga: the Law", virtual / online information resources.*

УДК 001.92:021.61:027.7:347.78

СТВОРЕННЯ БАР'ЄРІВ ЧИ ПРАВО НА ВИЗНАННЯ?

Бакуменко Лариса Григорівна

кандидат наук із соціальних комунікацій,
директор наукової бібліотеки,
Харківський державний університет
харчування та торгівлі,
Україна, м. Харків
e-mail: bakumenkol@ukr.net

***Анотація.** Розглянуто проблеми розвитку наукової комунікації через створення та використання ресурсів інституційних репозитаріїв бібліотек вищих навчальних закладів.*

***Ключові слова:** наукова комунікація, бібліометрія, наукометрія, інституційний репозитарій, бібліотеки вищих навчальних закладів, авторське право.*

Сьогодні значна увага приділяється моніторингу наукового потенціалу та оцінюванню ефективності наукової діяльності кожного вченого. Загально-відомо, що основою будь-якої наукової роботи вважається попереднє опрацювання інформаційних джерел, а інформація є результатом науково-дослідної роботи. Вчений та інформація – два важливих компоненти науки, що пов'язані не тільки прямим, а й зворотним зв'язком, оскільки вчені не тільки творці, а й споживачі інформації, тобто виникає наукова комунікація: встановлення пізнавальних, а також соціальних відносин в науковому суспільстві чи інших зацікавлених суб'єктів із ним у цілях виробництва,

розвитку і застосування наукового знання, обміну інформацією, її нарощування, організації та оцінки наукової праці [2].

У зв'язку із вищезазначеним актуальним стає вирішення протиріч між: а) нагальною потребою вітчизняних учених у науковій інформації та певним відставанням інформаційно-комунікаційного забезпечення наукової діяльності в електронну добу; б) особливістю науково-освітніх здобутків вищого навчального закладу та недостатністю їх долучення до регіонального, національного і світового науково-освітнього простору.

Відкритість та доступність результатів наукової роботи гарантує їх якість та забезпечує наявність здорової конкуренції і зовнішньої оцінки рівня наукової праці. Проте сьогодні перешкодою в цьому є низка бар'єрів: фінансових (платні електронні ресурси обмежують можливості вчених стосовно подання творів для їх відображення в цих ресурсах), технічних (на застарілій техніці неможливо створювати новітні форми електронних ресурсів з відкритим кодом), психологічних (побоювання автора щодо правомірності представлення творів у відкритому доступі), компетентнісних (недостатня обізнаність учених стосовно представлення інформації у відкритому доступі). Інтенсифікація глобалізаційних процесів та істотне зростання ролі інформаційно-комунікаційних технологій зумовили необхідність нових підходів, які змогли б задовольнити потреби одержання та поширення інформації за умови дотримання компромісу інтересів усіх учасників системи документних комунікацій – виробників, посередників і користувачів інформації та знань. Таким новим підходом стала концепція Ініціативи відкритих архівів. Зібрання повнотекстових електронних ресурсів, створені в межах ініціативи відкритих архівів, дістали назву інституційних, або тематичних репозитаріїв [1].

Репозитарії відкритого доступу – це публічно доступні електронні архіви наукових, дослідницьких, освітніх організацій, в яких члени спільноти розміщують свої опубліковані й підготовлені до друку статті та інші матеріали науково-дослідницького і науково-організаційного характеру [3].

Репозитарії створюються з метою зберігання, накопичення, забезпечення тривалого, надійного відкритого доступу (ВД) до електронних документів наукового та навчального характеру, що належать певній установі чи організації. Нині вони виконують важливі функції: архівування електронних ресурсів інституції та забезпечення необмеженого відкритого доступу до них з будь-якого місця у будь-який час. Інституційний репозитарій є альтернативою публікування творів у дорогих журналах, оскільки багато, що відіграють важливу роль в науковій діяльності та навчанні, залишаються неопублікованими, а отже є, невідомими та недоступними для їх опрацювання. Репозитарії покликані надавати необмежений доступ до актуальних науково-освітніх електронних ресурсів, які постійно користуються попитом серед представників наукової спільноти, тобто створені з метою задоволення їх багаторазових тематичних запитів.

Сьогодні в науковій бібліотеці Харківського державного університету харчування та торгівлі активно ведеться робота з організації та формування знаннєвого інформаційного ресурсу – інституційного репозитарію університету, призначення якого – сприяти розвитку науки і освіти в Україні та світі шляхом створення, накопичення, систематизації, зберігання в електронному вигляді, а також надання через Інтернет відкритого доступу до інтелектуальних продуктів Харківського державного університету харчування та торгівлі (ХДУХТ) українському та світовому науково-освітньому товариству.

Мета та завдання репозитарію полягають у:

- створенні організаційної, технічної та інформаційної інфраструктури для централізованого і тривалого зберігання в електронному вигляді наукових, освітніх та навчально-методичних документів ХДУХТ, а також їх поширенні в мережі Інтернет для відкритого доступу;
- сприянні підвищенню рейтингу та зростанню популярності університету шляхом представлення його наукової та навчальної продукції у глобальній мережі;

- сприянні збільшенню наукометричних показників працівників університету шляхом забезпечення вільного доступу до їх наукових публікацій за допомогою Інтернет;
- створенні надійної і доступної системи обліку навчальних і наукових творів кафедр і окремих працівників університету.

Одним із основних етапів у роботі з репозитарієм є питання його наповнення творами через взаємодію бібліотеки з авторами стосовно надання до бібліотечного фонду повнотекстових електронних версій наукових робіт та правомірності їх представлення у відкритому доступі. На сьогодні всі електронні версії службових творів, написаних авторами у порядку виконання службових обов'язків та профінансованих університетом, надаються до бібліотеки в обов'язковому порядку, оскільки виш є правовласником. Складніше проблема вирішується, коли правовласником є особисто автор. Більшість науковців або неохоче надає власні праці у репозитарій, або не поспішає це робити, аргументуючи тим, що можуть бути порушені авторські права. Однак відкритий доступ не скасовує авторського права. Особисті немайнові права автора не відчужувані і зберігаються за ним незалежно від способу публікації. Виняткове право на твір автор реалізує добровільно, ухвалюючи рішення про представлення своєї публікації в Інтернет і підтверджуючи це через підписання «Авторського договору-приєднання про передачу не виключних прав на використання твору», що захищає права автора та є його згодою на представлення повних текстів творів у відкритому доступі. Автор має право встановити обмеження на роздрукування та копіювання твору, представити його у відкритому доступі лише для читання. Якщо права на твір належать видавництву чи електронному журналу, то не вважатиметься порушенням права власності, якщо у репозитарії надати інформацію про твір (метадані з розгорнутою анотацією чи рефератом) з посиланням на електронну адресу видавництва чи електронного журналу, в якому розміщена повна електронна версія твору. У

цьому випадку компроміс між виробниками, посередниками та користувачами інформацією буде досягнутий.

При наповненні репозитарію творами вироблено досить чітку та зрозумілу політику, але попри все вказане перешкодою на цьому шляху є саме психологічні бар'єри, які не тільки гальмують розвиток репозитарію, а й завдають шкоди самим авторам. Якщо фінансові, технологічні та навіть компетентнісні бар'єри можна подолати, оскільки, врешті решт, знаходяться і кошти, закупається необхідна техніка, з ученими проводяться заняття щодо методики якнайповнішого представлення власних наукових здобутків у відкритому доступі, то створення власного профілю, його рейтинг у всесвітній мережі залежить лише від науковця, його психологічної готовності до публічного визнання.

Із розвитком таких наукових напрямів, як бібліометрія (демонструє висоту публікаційної активності ученого) та наукометрія (демонструє якість публікаційної активності ученого), в основі яких закладено кількісні методи дослідження публікаційної активності вчених через їх наукові публікації, створення власного профілю нагальна потреба кожного вченого. Розвиток наукових досліджень, зростання кількості вчених породжує між ними конкурентність. Об'єктивно оцінити успішність ученого та актуальність наукового напрямку, над яким він працює, можливо лише тоді, коли ця інформація є доступною. Основним інформаційним джерелом у цьому випадку виступає наукова публікація вченого і лише від нього залежить підвищення власного рейтингу, зростання наукометричних показників (Індексу Гірша). Цього досягти можна лише за однієї умови, коли публікація стає доступною і з нею можуть ознайомитися всі зацікавлені науковці. Надання автором твору до інституційного репозитарію є найлегшим (не потребує ніяких фінансових та трудових затрат, оскільки така процедура є досить швидкою та зручною), надійним та ефективним шляхом просування наукових ідей у світовий науковий простір. Ученим залишається тільки подолати психологічні бар'єри, які вони самі собі створюють, адже

просування в інформаційному просторі власних здобутків – це шлях до успіху та визнання.

Завершити хотілося б цитатою з фільму «Матриця»: «Я могу лишь показать тебе дверь, но ты должен сам войти в нее».

Список використаної літератури

1. Наукова періодика України та бібліометричні дослідження : монографія / Л. Й. Костенко, О. І. Жабін, Є. О. Копанєва, Т. В. Симоненко ; НАН України, Нац. б-ка України ім. В. І. Вернадського. – Київ : НБУВ, 2014. – 212 с.

2. Социальные коммуникации (теория, методология, деятельность) : словарь-справочник / авт.-сост. В. А. Ильганаева. – Харьков : Город. тип., 2009. – 392 с.

3. Филозова И. А. Открытые архивы научной информации [Электронный ресурс] / И. А. Филозова // Системный анализ в науке и образовании. – Электрон. текст. данные. – 2010. – № 1. – С. 70–75. – Режим доступа: <http://sanse.ru/archive/15> (дата обращения: 25.05.2016). – Загл. с экрана.

***Аннотация.** Рассмотрены проблемы развития научной коммуникации через создание и использование ресурсов институциональных репозиториев библиотек высших учебных заведений.*

***Ключевые слова:** научная коммуникация, библиометрия, наукометрия, институциональный репозитарий, библиотеки высших учебных заведений, авторское право.*

***Annotation.** The problems of scientific communication through the creation and use of resources institutional repositories libraries of higher education.*

***Keywords:** scientific communication, bibliometric, Scientometrics, institutional repository, libraries, higher education institutions, copyright.*

УДК 027.7:37:340-051

БІБЛІОТЕКА В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

**(із досвіду роботи наукової бібліотеки Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого)**

Бова Ірина Валеріївна

завідуючий відділом наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: ira_malysheva73@mail.ru

Марцун Тетяна Валентинівна

завідуючий відділом наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: marcyn69@mail.ru

***Анотація.** Розглядаються сучасні форми роботи бібліотек вузів із правового виховання на прикладі діяльності наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

***Ключові слова:** правове виховання, сучасні форми роботи бібліотек, фахівці права, правова інформація, вузівські бібліотеки, наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.*

В умовах національно-культурного відродження України, становлення правової держави і демократичного суспільства, інтеграції в європейське та світове співтовариство набуває великого значення проблема правового виховання. Першочерговим завданням цього процесу є формування у громадян країни необхідних правових знань, зокрема, когнітивної сфери правової свідомості [5].

Передусім наголосимо, що майбутні фахівці права найбільш повно отримують інформації саме у процесі навчання у ВНЗ, де здійснюється їх професійна підготовка, що, урешті-решт, сприяє формуванню правової культури.

З огляду на сказане, додамо, що під правовим вихованням слід розуміти систему державних і недержавних заходів, спрямованих на формування у громадян належного рівня правосвідомості й правової культури, мова йде про правову освіту населення, різні форми пропаганди права, прищеплення поваги до законів і свідомого їх виконання [6].

Сучасна бібліотека як посередник в інформаційній взаємодії вузу та студентства виконує особливу соціальну місію, у тому числі й з правового виховання. Отже, важливим напрямом її діяльності є створення умов для більш повного задоволення інформаційно-правових запитів студентів на основі використання бібліотечного фонду, профільних ресурсів, сучасних інформаційних технологій. Мета – подолання правового нігілізму, виховання громадянина, який знає свої права і обов'язки, поважає Закон, правильно оцінює свої вчинки і поведінку інших людей, вміє аналізувати економічну, політичну, соціальну ситуацію у країні.

Наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого в цьому напрямку позиціонує себе як основний науково-освітній, інформаційний, культурно-виховний підрозділ вузу. Із цього приводу Н. П. Пасмор наголошує: сучасні вузівські бібліотеки по праву називають найважливішими джерелами знань, додаючи при цьому, що вони мають відповідати вимогам користувачів, бути доступними, оперативними, інноваційними, інформаційно підтримувати і задовольняти їх освітні й наукові потреби і запити [4]. Лише за таких умов бібліотека зможе виконувати одну з головних функцій – культурно-освітню, правовиховну. Таким чином, бібліотека, консолідуючи свої зусилля з іншими структурами університету, намагається вибудовувати сучасні відносини між бібліотекарем і користувачем, відпрацьовувати та впроваджувати нові форми роботи з

книгою, людиною задля розвитку і підвищення рівня правової освіти, правового виховання та культури в цілому [3].

Мета статті – розгляд сучасних форм роботи з правового виховання студентів вузу на прикладі діяльності наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Послідовність і високий рівень професіоналізму в організації спільної роботи бібліотеки з іншими структурними підрозділами університету (деканатами, кафедрами, студентським самоврядуванням, асоціацією випускників, редакцією газети «Vivat Lex!», літературно-мистецькою студією «Пластилін», прес-службою тощо) є запорукою успішного правового виховання майбутніх фахівців права, ефективного інформаційного впливу на студентство, творчого підходу у вирішенні навчальних питань тощо.

Бібліотека університету, виходячи з потреб користувачів і власних можливостей, обрала для себе певні орієнтири в правовому вихованні студентів. По-перше, це і цілеспрямоване комплектування фонду новими різними за видами вітчизняними та іноземними виданнями юридичного профілю (науковими, навчальними, періодичними, довідково-енциклопедичними, художніми, офіційними, неопублікованими матеріалами, документами на традиційних та електронних носіях) за рахунок придбання їх у видавництвах та книготоргових компаніях; книгообміну; дарування; меценатства; отримання навчально-методичної продукції через внутрішньовузівську типографію та обов'язкового примірника збірників наукових праць із видавництва «Право», що значно розширює ресурсні можливості.

По-друге, співробітники постійно проводять наукову обробку, бібліографічний опис, систематизацію, предметизацію, індексацію документів, що надійшли до бібліотеки, забезпечуючи тим самим багатоаспектне відображення складу та змісту бібліотечного фонду.

По-третє, ведеться електронний каталог, за допомогою якого можливий вільний доступ користувачів до інформаційних ресурсів бібліотеки з правової тематики, цілодобовий багатоаспектний інформаційний пошук.

Ще одним, до речі, не менш важливим напрямком є популяризація правових знань із використанням не тільки звичних форм і методів, а й нових. Проведення як віртуальних, так і традиційних виставок, експозицій, оглядів: виставки-інформації, виставки-вікторини, виставки-діалоги, виставки-дискусії, виставки-портрети, книжкові інсталяції тощо користуються популярністю у читачів [1]. Наприклад, на сайті бібліотеки розміщено цикл віртуальних виставок-портретів, присвячених ювілярам вченим-правознавцям харківської правової школи. А на виставці-форумі «Правники – суспільству» представлені нові книги з питань прав людини. Багато з них презентуються на міжнародних науково-практичних конференціях, симпозіумах, інформаційних панелях університету та читального залу, сайті бібліотеки.

Сьогодні з упевненістю можна сказати, що багато в чому завдяки зусиллям вузівських бібліотек значно підвищився інтерес читачів до літератури правової тематики, стали більш різноманітними форми пропаганди правових знань, створені інформаційні орієнтири у світі права і закону. Так, у відділі рідкісних видань та дисертацій бібліотеки функціонують постійно діючі експозиції, присвячені розвитку юридичної освіти і правової науки на Харківщині. Наприклад, «Зародження юридичної освіти на Харківщині», «Харківська правова школа та корифеї «Колекція автографів видатних правознавців XIX–XX століть»; експозиції перлин раритетного зберігання із колекцій: «Правові раритети і стародруки XVIII – початку XIX ст.», «Рукописи і літографії», «З колекції мініатюрних видань».

Постійно проводяться екскурс-огляди для студентів, такі як «Ярослав Мудрий – величний державо і правотворець Київської Русі», «Руська Правда як правова національна гордість» тощо. Як показує досвід, робота в цьому напрямку актуальна і своєчасна.

Важливим фондовим компонентом правового інформування молоді є постійно діючі виставки нових надходжень. Так, у залі періодики серед студентів користуються попитом такі періодичні видання: «Урядовий кур'єр», «Голос України», «Офіційний вісник України», «Відомості Верховної Ради України», «Право України», «Юридичний вісник України», «Юридичний журнал», «Бюлетень законодавства і юридичної практики», «Бюлетень Міністерства юстиції України», «Право і суспільство» та ін. І це зрозуміло, саме з них можна отримати необхідну інформацію про зміст та межі правового поля в Україні. Бібліотека вузу є постійним передпладчиком цих видань.

Заслуговує на увагу й те, що майбутні фахівці права мають змогу ознайомитися з анотованою добіркою статей та видань про історію та сьогодення університету, його досягнення, наукову діяльність тощо у віртуальному прес-кліпінгу бібліотеки «Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого в публікаціях 2015 року». На сайті університетської бібліотеки також розміщено бюлетень нових надходжень, що дає систематизовану інформацію про отримані правові видання.

Великою популярністю серед читачів бібліотеки заслужено користуються заходи з правової тематики, підготовлені із застосуванням електронних засобів інформації. До них можна віднести віртуальні виставки та огляди, мультимедіа-презентації, on-line експозиції, знайомство з електронними довідниками, що дають відповіді на найскладніші питання у сфері права. Такі форми роботи найбільш ефективні та відкривають вільний доступ до інформації нормативно-правового характеру, дозволяють представляти нормативні документи не тільки на традиційних носіях, а й в електронному вигляді, сприяють підвищенню юридичної грамотності майбутніх фахівців права. Так, під час Всеукраїнського тижня права науковою бібліотекою університету до уваги студентів була представлена тематична книжкова та віртуальна виставки «Права людини понад усе» (з нагоди проголошення Загальної декларації прав людини), а віртуальний

бібліогід «Тисяча мудрих сторінок» ознайомив присутніх із новинками довідково-енциклопедичних видань юридичного профілю.

Пам'ятаючи, що становленню громадянської позиції сприяє знання Конституції та державної символіки країни, до дня Конституції України бібліотекою підготовлено on-line експозицію «Конституція незалежної демократичної держави», віртуальні виставки «Конституція України – основа правової держави» та «Конституція – основний закон України», а до Дня Державного Прапора України та 25-ої річниці Незалежності України віртуальний інфоогляд «Історія державотворення і боротьба за незалежність України мовою фактів». Таким чином, бібліотекарі роблять свій внесок у формування майбутнього країни, виховання вільних, відповідальних людей, гідних громадян своєї держави.

Сучасні інноваційні форми роботи бібліотеки університету сприяють більш ефективному поширенню правових знань у студентському середовищі. З урахуванням специфіки молодіжної аудиторії акцент робиться на яскраві, видовищні заходи, які передбачають активне залучення всіх учасників. Наприклад, у рамках Всеукраїнського тижня права кафедра міжнародного права та наукова бібліотека університету провели III правові читання «Всеукраїнський урок “Права людини”». У читаннях взяли участь викладачі кафедри міжнародного права та студенти університету. Учасники читань ознайомилися з книжковою інсталяцією «Нові книги з прав людини» та документальним фільмом «Что такое права человека?». Під час заходу відбувся огляд віртуальної тематичної виставки, слайдів, фотографій, ілюстрацій. Тези доповідей студентів-учасників доступні в університетському електронному архіві-репозитарії. Звичайно, все це потребує докладання великих зусиль, ретельної підготовки, оскільки необхідно зібрати текстову інформацію, фотографії, ілюстрації, зробити звуковий коментар відеосюжетів, анімацій, але результат виправдовує всі зусилля як бібліотекарів, так і користувачів [2].

Саме завдяки сучасним технологіям, розширюються можливості бібліотеки. Отже, із метою підвищення іміджу бібліотека університету постійно шукає ефективні форми роботи з користувачем, активно впроваджує інноваційні технології, прагнучи відповідати вимогам часу. Так, співробітники бібліотеки, постійно проводять е-презентації, присвячені фундаторам харківської правової школи у галузі кримінального, цивільного, міжнародного, адміністративного права.

Чільне місце у правовиховній діяльності бібліотеки відведено випуску дайджестів, бібліографічних списків літератури, оглядових матеріалів, буклетів, пам'яток та закладок із правової тематики, які покликані орієнтувати користувачів в інформаційних потоках. Так, до Дня знань науковою бібліотекою підготовлено інформаційний дайджест «Монографії вчених Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого видані у 2014 році». До освітніх професійних програм «Медіа право», «Митне право», «Податковий юрист», «Юридичний бізнес» майбутні фахівці права отримали віртуальні рекомендовані списки літератури.

Отже, завдяки правовому вихованню молодь адаптується до тих норм, цінностей, законів, які існують в соціумі, набуває таких соціальних якостей, що необхідні людині для входження в суспільство як певну правову систему. Правове виховання сприяє формуванню такої національної правової культури, яку можна визначити як ціннісно-нормативну систему, орієнтовану на ідеали права, гуманізму і демократії, яка схвалюється більшістю населення в суспільстві, відповідає прагненню українського народу досягти всебічного розвитку кожної особистості, кожної нації, що мешкають в Україні [5]. У цій справі одну із провідних ролей відіграє бібліотека.

Список використаної літератури

1. Бібліотека і права освіта: час нових підходів [Електронний ресурс] : метод.-бібліогр. матеріали / Рівн. обл. б-ка для юнацтва. – Електрон. текст. данні. – Рівне, 2011. – 34 с. – Режим доступу:

<http://ru.calameo.com/read/003955003f7dae2c690d3> (дата звернення: 13.04.2016). – Назва з екрана.

2. Бова І. В. Бібліотека і користувач: сучасні форми культурно-виховної роботи / І. В. Бова, Т. В. Марцун // Бібліотеки і суспільство: рух у часі та просторі: матеріали наук.-практ. інтернет-конф., присвяченої 210-річчю Харк. нац. мед. ун-ту та 95-річчю Наук. бібліотеки ХНМУ, м. Харків, 5–12 жовт. 2015 р. – Харків : ХНМУ, 2015. – 196 с. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/9495> (дата звернення: 13.04.2016).

3. Пасмор Н. П. Бібліотека і користувач: соціально-виховний аспект (досвід НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого) / Н. П. Пасмор, І. П. Зарвирог // Шлях бібліотеки в онлайнове інформаційне суспільство : наук.-практ. семінар, 24 квіт. 2014 р. – Харків : ХДУХТ, 2014. – С. 32–37. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5697> (дата звернення: 24.07.2015).

4. Пасмор Н. П. Сучасна вузівська бібліотека: яка вона? / Н. П. Пасмор // *Vivat Iex!*. – 2013. – 8 берез. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/jspui/handle/123456789/1990> (дата звернення: 24.07.2015).

5. Правове виховання в сучасній Україні : монографія / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого" ; за заг. ред.: В. Я. Тацій, А. П. Гетьман, О. Г. Данильян. – 2-ге вид., переробл. і допов. – Харків : Право, 2013. – 440 с.

6. Юридична енциклопедія : в 6 т. / гол. редкол. Ю. С. Шемшученко. – Київ : Укр. енцикл., 2003. – Т. 5 : П–С. – 736 с.

Аннотація. Рассматриваются современные формы работы библиотек вузов по правовому воспитанию на опыте работы научной библиотеки Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.

Ключевые слова: правовое воспитание, современные формы работы библиотеки, специалисты права, правовая информация, вузовские

библиотеки, научная библиотека Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.

Summary. Modern forms of work Raskryvayutsya libraries in high schools of education on legal work nauchnoy Experience the Library of National University of legal behalf of Yaroslav the Wise.

Keywords: legal education, modern forms of library work, legal specialists, law information, university libraries, Scientific Library of the National Law University Yaroslav the Wise.

УДК021:004.738.5

ІНТЕРНЕТ І ПРАВООСВІТНЯ ДІЯЛЬНІСТЬ БІБЛІОТЕКИ ВУЗУ

Будецька Ольга Олексіївна

завідуючий відділом наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: brknuau@online.kharkiv.com

Анотація. У статті проведено аналіз наукових підходів і законодавчих регламентацій використання Інтернету в правоосвітній діяльності бібліотек ВНЗ. Акцентується увага на виховній ролі бібліотек вищих навчальних закладів щодо правових засад користування інформаційним потенціалом віртуального простору

Ключові слова: Інтернет, безпека інформації, віртуальний простір, правове виховання, правила поведінки в Інтернет, правоосвітня діяльність, бібліотека ВНЗ.

Глобальна мережа Інтернет стала сьогодні невід'ємною частиною життя нинішнього соціуму. Організація вільних потоків інформації повністю відповідає інтересам сучасної цивілізації, оскільки інформація нині має велике значення не тільки для економіки, а й для освіти, культури, виховання нових поколінь. Свобода в питаннях отримання інформації дозволяє суттєво розширити права і свободи людей всього світу. Однак, слід при цьому брати

до уваги і той факт, що Інтернет має негативні риси: він може сприяти поширенню небажаних матеріалів, різної шкідливої інформації, негативно впливати на користувачів. Саме тому виховання студентської молоді з позицій Інтернет-права видається надзвичайно актуальним напрямом роботи, а сучасна бібліотека може сприяти цьому.

Згідно з українським законодавством Інтернет – це «всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет - протоколі, визначеному міжнародними стандартами» [5], а інформаційна безпека телекомунікаційних мереж – це «здатність забезпечувати їх захист від знищення, перекручення, блокування інформації, її несанкціонованого витоку або від порушення встановленого порядку її маршрутизації» [3]

Аналіз поглядів вітчизняних науковців підтверджує і доповнює представлену думку. За період незалежності в Україні захищено 163 дисертаційних дослідження, присвячених різним аспектам Інтернету, а саме: технологіям, безпековим характеристикам віртуального простору, його виховним можливостям, напрямам і сферам бібліотечного використання. Цивілізаційне значення глобальної мережі Інтернет розкрито в дисертаціях таких учених, як: Д. В. Дюжев «Інформаційне суспільство: соціально-правова парадигма суспільного розвитку», К. Г. Сірінюк-Долгарьов «Глобалізація світового новинного дискурсу (на прикладі англomовних інтернет-медіа США, Великобританії, Індії та Австралії)», Л. Ф. Компанцева «Інтернет-комунікація: когнітивно-прагматичний та лінгвокультурологічний аспекти» та ін.

Серед найбільш цікавих наукових розвідок, корисних для використання в бібліотечній практиці, слід назвати праці Д. В. Солов'яненко стосовно інтернет-технологій бібліотечного сервісу в Україні, Л. Ф. Трачук, в якій проведено аналіз комп'ютеризації бібліографічної діяльності бібліотек в Україні та основних напрямів розвитку бібліографування та бібліографічного обслуговування. У контексті тематики конференції науковий інтерес

викликають дослідження М. В. Гури «Цивільно-правова охорона Інтернет-сайта в Україні», О. М. Пастухова «Авторське право у сфері функціонування всесвітньої інформаційної мережі Інтернет».

Окремо слід зупинитися й на вітчизняних дослідженнях щодо виховного впливу глобальної мережі Інтернет на студентську та наукову молодь. Серед найбільш актуальних назовемо дисертації Л. В. Калашникової «Інтернет-сайти вищих навчальних закладів як інноваційні канали комунікації в умовах формування інформаційного суспільства в Україні», І. В. Піголенко «Інтернет-технології як засіб формування ціннісних орієнтацій студентства на шляху до інформаційного суспільства (на прикладі НТУУ "КПІ")», В. М. Фатурової «Інтернет-середовище як фактор психологічного розвитку комунікативного потенціалу особистості», І. В. Литовченко «Дисфункціональність інститутів соціалізації молоді у сучасному українському суспільстві», П. І. Федорук «Адаптивна система дистанційного навчання та контролю знань на базі інтелектуальних Інтернет-технологій».

Підсумовуючи, можна стверджувати з позицій науковців, що Інтернет – це, перш за все, новий простір спілкування світової цивілізації, який не має кордонів; він не в змозі впливати на свободу самовираження особистості, бо кожен у ньому може вільно діяти, висловлюватися і працювати.

Однак Інтернет як нове інформаційне явище і простір має існувати у правовому полі. Саме тому спостерігається активізація спроб законодавчої регламентації його функціонування як на рівні національних законів, так і на рівні міжнародного права. Більшість сучасних учених вважає, що ця діяльність сьогодні розвивається надто повільно, невпевнено, без реального прогнозування шляхів розвитку глобальної мережі інформації, а також тих загроз, які вона вже несе, до того ж вона здатна сприяти появі нових. Саме тому теоретики-правознавці визначають сьогодні Інтернет-право як «нерозвинене право» [1, с. 71]

Серед міжнародних документів стосовно регламентації Інтернет (а ми вважаємо, що завдання бібліотек донести інформацію про ці регламенти до кожного з користувачів) на особливу увагу заслуговує Декларація Комітету міністрів Ради Європи «Про свободу вираження поглядів та інформації», ухвалена Комітетом міністрів на 701 сесії 29.04.1982 р. Основною метою підписаного документа є досягнення необхідного балансу між свободою слова та інформації у мережі Інтернет та іншими правами, гарантованими деклараціями і конвенціями в галузі прав людини та національними конституціями. Це, зокрема: 1) захист права кожного, незалежно від кордонів на самовираження, пошук і одержання інформації та ідеї з будь-якого джерела, а також на поширення їх відповідно до умов, викладених у статті 10 Європейської конвенції з прав людини; 2) скасування цензури або будь-якого довільного контролю чи обмежень щодо учасників інформаційного процесу, передавання чи поширення інформації; 3) проведення відкритої інформаційної політики в публічному секторі, що включає також доступ до інформації, задля сприяння розумінню кожною людиною політичних, соціальних, економічних і культурних проблем і заохочення вільного обговорення цих проблем; 4) існування широкого кола незалежних і автономних ЗМІ, що дасть можливість відображати різноманітність ідей і думок; 5) створення відповідних можливостей для передавання і поширення інформації та ідей, розумного доступу до них на національному й міжнародному рівнях; 6) сприяння міжнародному співробітництву та надання допомоги через державні й приватні канали з метою заохочення вільного обігу інформації та поліпшення інфраструктури і можливостей зв'язку [4].

Комітет міністрів Ради Європи 13.05.2005 р. ухвалив ще один основоположний документ – Декларацію про права людини і верховенство права в інформаційному суспільстві, яка підтверджує, що всі права, закріплені Конвенцією про захист прав людини і основних свобод, повністю зберігають свою дію і актуальність в інформаційному столітті і їх слід

дотримуватися, незважаючи на новітні технічні засоби і досягнення. Декларація вводить важливий принцип інформаційного права, який може бути сформульований так: все, що заборонено оф-лайн, має бути заборонено он-лайн, і навпаки, все, що дозволено оф-лайн, має бути дозволено он-лайн. Свобода слова, інформації та спілкування повинні однаково поважатися у віртуальному і невіртуальному просторі і не мають піддаватися іншим обмеженням, за винятком передбачених у ст. 10 Конвенції, тільки тому, що спілкування здійснюється в цифровій формі.

Зарубіжний досвід підтверджує, що за кордоном у даний час активно обговорюються зазначені проблеми. Такі обговорення значною мірою переважно ініціюються північноамериканськими країнами (США і Канада), завдяки цьому визначаються правила поведінки в цифрових мережах, задля захисту ідеї загально визнаних прав і свобод людини і громадянина – користувачів Інтернет. Основним змістом роботи в цій сфері є прагнення зробити так, щоб новий віртуальний світ комунікацій став джерелом духовного зростання, розширення обміну інформацією між народами, вирізнявся динамізмом. Однак при цьому усі мають дотримуватися правових, моральних й інших положень, включаючи захист прав і свобод людини і громадянина. З економічною глобалізацією повинні співвідноситися правові, політичні та етичні вибори, що ілюструють тип сучасного суспільства, відносини між різними суб'єктами інформаційного обміну, а у решті решт і вся ієрархія цінностей, яку ми бажаємо бачити у віртуальному просторі. Йдеться про те, щоб довести здатність нашого суспільства уявити себе в майбутньому, враховуючи світову культурно-правову різноманітність і власну відданість ідеї захисту прав і свобод людини.

Постає питання, що може зробити в цьому аспекті бібліотека. Подивимося на проблему з різних сторін.

Розглядаючи бібліотеку як *центр інформаційного забезпечення* правової науки, першочерговим завданням вважаємо сприяння у розробці

концепції Інтернет-права або, як пропонують окремі зарубіжні науковці, «права віртуального простору», «права кіберпростору» [2; 6].

З позицій суб'єкта Інтернет-відносин бібліотеки слід розглядати активним учасником сучасного віртуального світу.

Бібліотека, як центральний суб'єкт інтернет-виховання повинна охоплювати боротьбу з наповненням ресурсу незаконною інформацією, а також із протиправною поведінкою в Мережі. Співробітники мають обстоювати проактивну позицію стосовно просвіти і виховання користувачів.

Такі підходи до права віртуального простору або Інтернет-права дозволять стати йому цивілізованим, правовим, відкритим і дружнім.

Список використаної літератури

1. Алексеев С. С. Теория права. / С. С. Алексеев. – 2-е перераб. изд. – М. : БЕК, 1995. – 320с.

2. Копылов В. А. Информационное право : учеб. / В. А. Копылов. – М. : Юристъ, 2002. – 512с.

3. Про затвердження Правил надання та отримання телекомунікаційних послуг : постанова Каб. Міністрів України від 11.04.2012 р. № 295 // Офіційний вісник України. – № 29. – Ст. 1074.

4. Про свободу вираження поглядів та інформації : Декларація Ком. міністрів Ради Європи, ухвалена на 70-й сесії 29.04.1982 р. // Законодавство України : нормат.-прав. база даних / Верхов. Рада України. – Електрон. данні. – Київ, 1994–2016. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/994_885 (дата зверення 12.05.2016). – Назва з екрана.

5. Про телекомунікації : Закон України від 18.11.2003 р. № 1280-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 51, т. 1. – Ст. 2644.

6. Post D. G. Anarchy, State, and the Internet: An Essay on Law-Making in Cyberspace / David G. Post // Crypto Anarchy, Cyberstates, and Pirate Utopias / ed. by Peter Ludlow. – Cambridge ; London : The MIT Press, 2001. – P. 14–211. –

***Ключові слова:** нормативно-правове забезпечення книговидання, книговидання в Україні, книговидання дитячої літератури.*

Дитяча література є одним із особливих засобів передачі інформації, а тому вона має бути виготовлена належним чином, а це значить, що інформація, яку містить друковане видання, повинна відповідати дійсності і містити педагогічно-виховний зміст. Саме при виготовленні подібної літератури виникають складнощі з оформлення та відтворення видання, а отже видавництва мусять враховувати особливість читацької аудиторії, максимально дотримуватися стандартів для того, щоб створити якісний поліграфічний продукт для дітей, який буде зрозумілим і допомагатиме пізнавати реальну дійсність.

При поліграфічному оформленні дитячої книги застосовують нормативні та законодавчі документи, які є загальними для всіх видань, а також ті, що стосуються окремих видів та типів дитячого видання. У першу чергу, це низка законів України, які сприяють розвитку, вихованню та соціалізації дитини, а також безпосередньо стосуються громадян України і надання їм високоякісного інформаційного контенту, до якого також входять і книжкові видання, що сприяє та збагачує їх культурно-інформаційну свідомість. Мова йде про такі закони України: «Про охорону дитинства», «Про культуру», «Про підтримку книговидавничої справи в Україні», «Про видавничу справу», «Про бібліотеки та бібліотечну справу», «Про авторське право та суміжні права» тощо. Наступним напрямом підтримки книговидавничої діяльності та забезпечення виготовлення якісного поліграфічного продукції не тільки для дітей та підлітків, а й взагалі для всіх вікових категорій громадян України є належне використання в процесі виготовлення книги таких нормативних документів, як: ДСТУ 29.5-2001 «Видання книжкові. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги», ДСТУ 29.4-2001 «Обкладинки та палітурки. Типи», ДСТУ 3017-95 «Видання. Основні види. Терміни та визначення» та ДСТУ 3772-98 «Оригінали для поліграфічного відтворення. Загальні технічні вимоги». Вони стосуються як

поліграфічного етапу виготовлення цілого видання, так і його окремих частин, детально розписуючи усі потрібні процеси та умови. Важливим для забезпечення книговидання дитячої літератури є те, що в Україні діє декілька нормативних документів, які безпосередньо стосуються вимог до видання дитячих книг у цілому і регламентують створення дитячого видання, основні терміни та вимоги до кожної з вікових груп читачів. Основними є: СОУ 18.1-02477019-11:2014 «Поліграфія. Видання для дітей. Загальні технічні вимоги», СОУ 18.1-02477019-07:2015 «Підручники і навчальні посібники для загальноосвітніх шкіл та інших типів середніх навчальних закладів. Поліграфічне виконання. Загальні технічні вимоги» та ДсанПін 5.5.6-138-2007 «Гігієнічні вимоги до друкованої продукції для дітей». Ці нормативні документи створені спеціально для виготовлення дитячих видань та розкривають особливості та вимоги до кожної з визначених вікових груп користувачів, спираючись на психологічні особливості дитини відповідного віку. Отже, на території України діють лише 3 нормативно-правових документа, які чітко вказують на правила виготовлення дитячої літератури, що є недостатнім для охоплення усього процесу книговидання такого специфічного виду літератури.

Таким чином, законодавча база України у сфері книговидання містить ряд нормативно-правих документів, які становлять основу і слугують орієнтиром при виготовленні саме дитячої літератури. Однак їх невелика кількість та вузька направленість не дають змогу стверджувати, що вони регламентують усю сферу книговидавничої діяльності у питаннях, які пов'язані з підготовкою та виготовлення книги для дітей та підлітків, так як із кожним роком, нажаль, ми спостерігаємо збільшення прикладів неправильного оформлення деяких книжкових елементів, а подекуди й майже всього видання. Тому актуальним залишається розробка комплексного законодавчого документа, який регламентував би створення якісного видання для дитини та підлітка, звертаючи увагу на змістове наповнення, а не тільки на поліграфічне оформлення книги.

Список використаної літератури

1. Індутна К. І. Розвиток книговидавничої справи в Україні / К. І. Індутна // Економіка і прогнозування. – 2010. – № 2. – С. 145–154.
2. Огар Е. І. Сучасне дитяче книговидання: «хвороби» росту / Е. І. Огар // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Филология. Социальные коммуникации. – Симферополь, 2008. – Т. 21, № 1. – С. 404–408.

Аннотация. Освещены направления законодательной базы по вопросам изготовления детской литературы в Украине. Проанализированы специализированные нормативно-правовые документы, регламентирующие книгоиздания полиграфической продукции для детей и подростков.

Ключевые слова: нормативно-правовое обеспечение книгоиздания, книгоиздания в Украине, книгоиздания детской литературы.

Summary. Directions for the legislative framework regarding the manufacture of children's literature in Ukraine. Analyzed specialized legal documents regulating the publishing and printing products for children and teenagers.

Keywords: regulatory support book publishing, book publishing in Ukraine, publishing children's literature.

УДК 021.1-028.27:316.776

БЕЗОПАСНОСТЬ ИНФОРМАЦИОННОЙ СРЕДЫ КАК ФАКТОР КАЧЕСТВЕННОЙ РАБОТЫ БИБЛИОТЕКИ

Грабарь Наталья Григорьевна

кандидат наук з соціальних комунікацій,
доцент кафедри культурних універсалій,
головний бібліограф научної бібліотеки,
Харьковский национальный технический
университет сельского хозяйства
имени Петра Василенко,

Україна, м. Харків
e-mail: grabar-ng@ukr.net

Соколовская Татьяна Борисовна

ведущий библиотекарь научной
библиотеки,
Харьковский национальный технический
университет сельского хозяйства
имени Петра Василенко,
Україна, м. Харків
e-mail: skltb@ukr.net

***Анотація.** На прикладі наукової бібліотеки ХНТУСГ ім. П. Василенка розглянуто формування безпечного інформаційного середовища. Наведені приклади організації заходів щодо навчання користувачів протидії агресії телебачення і засобів масової інформації.*

***Ключові слова:** бібліотека ВНЗ, інформаційне середовище, інформаційна війна, інформаційні потреби.*

Исходя из фактов можем констатировать, что в XX веке наука служила культу силы и порабощения человека, уничтожению природной среды. Трансформационные процессы в информационном пространстве на рубеже двух веков (XX и XXI) обусловлены переходом от торжества разума и культа силы к торжеству Духа, а это означает, что человек становится целью развития как подобия Божьего, идет гармонизация отношений общества и природы, развивается духовное отношение к природе, одухотворение науки.

Следует отметить, что в информационном пространстве современного общества наблюдаются два основных типа глобализационных процессов:

– процессы, служащие объединению людей, расширению коммуникационных возможностей в обществе, расширяющих круг общения каждого человека;

– процессы, служащие разъединению, противопоставлению одних групп населения другим, способствующие использованию средств коммуникации для ведения информационной войны [6].

Кроме того, как пишет А. П. Алексеенко, анализ ситуации, которая сложилась в современном образовании, свидетельствует о том, что в нем

наметились опасные тенденции, проявляющиеся в подмене пытливого ума, творческого вдохновения, творческой работы разума пассивным усвоением информации – различного рода прогулки по интернет-памяти, где все уже есть и ничего не нужно придумывать. К сожалению, чаще всего информационное авторство и юридическая ответственность не имеют личного адресата. Такая ситуация опасна для выработки достоверного знания, поскольку утрачиваются критерии разделения источников на достоверные и недостоверные. Это те реалии, с которыми сегодня нельзя не считаться [1].

В современном обществе развитие технических средств создания и распространения информации опережает развитие правил распространения и использования информации. В статье 19 Всеобщей декларации прав человека говорится, что каждый человек имеет право распространять информацию и идеи любыми способами [5]. Отсутствие ограничений в средствах распространения информации аналогично езде на автомобилях без правил дорожного движения. Действия в информационном пространстве без учета основных законов и закономерностей протекания информационных процессов и принципов безопасности жизнедеятельности приводят к тому, что это пространство становится ненадежным для жизни и деятельности людей [2].

Современные средства массовой информации (СМИ) используют информационно-коммуникационные технологии (ИКТ) в качестве орудий информационной войны. В настоящее время информация из средства коммуникации между людьми превратилась в оружие информационной войны, определяющей стратегию «горячей войны».

В большинстве случаев понятие «информационное общество» ассоциируется только лишь с развитием информационных технологий. На самом деле формирование информационного общества характеризуется повышением роли информации в жизни общества, развитием в человеке новых качеств, связанных с расширением его возможностей в частности и общества в целом как информационных систем. Поэтому от того, как люди научатся формировать свою

информационную среду и управлять ею, зависит возможность выживания человечества.

В XXI веке информация стала глобальным фактором в жизнедеятельности людей, а овладение информационной культурой, достаточной для безопасного функционирования информационного общества, стало уже одной из глобальных проблем. Информационная культура – прежде всего овладение знаниями и навыками для формирования своей информационной среды. База для этого – знания о том, как информация может влиять на человека, что такое информация как естественное явление, как протекают информационные процессы в природе и в человеческом обществе. Вследствие этого уровень информационной культуры каждого человека и общества в целом напрямую связан с уровнем духовности, который определяет систему ценностей и приоритетов при формировании информационной среды отдельного человека и общества в целом [3].

В связи с этим для вузовских библиотек следует обозначить следующие задачи:

- культивировать систему ценностей по отношению к таким явлениям, как информационная среда, информационное пространство;
- способствовать формированию у читателей системы приоритетов, соответствующей принципам безопасности жизнедеятельности [2];
- помогать созданию внутреннего информационного щита, предохраняющего от негативных воздействий вредной информации.

Следующей задачей, которая раскрывает суть гуманистической направленности деятельности библиотеки, её главную коммуникационную функцию, является создание условий для взаимопонимания, общего видения проблем жизни, деятельности и т. п. людей в условиях мира, который стал глобальным, а значит общим пространством жизнедеятельности человечества.

Считаем, что в условиях информационной войны, важной задачей библиотек становится приобщение пользователей к информационной культуре и противопоставление агрессии телевидения и СМИ в

информационном пространстве гармоничной, направленной на гуманистические цели информационной среды, которая дает человеку поле свободного выбора информационных ресурсов и способствует формированию гармоничных информационных потребностей [7].

В настоящее время библиотекарь является непосредственным участником образовательного процесса. Формы взаимодействия могут быть разными: индивидуальными, групповыми, аудиторными занятиями, внеаудиторными.

В научной библиотеке Харьковского национального технического университета сельского хозяйства имен Петра Василенко с сентября 2014 г. внедрена новая форма культурно-просветительской работы. Сотрудники библиотеки проводят со студентами специальные занятия – культурно-образовательные часы. Это творческая реализация на практике новых концепций, идей, технологий библиотечных работников (культурно-образовательные часы учтены в расписании студентов университета 1–2 курсов, проходят совместно с кураторами групп) [4].

Также занятия показали, что современные ИКТ предоставляют возможность построения процесса обучения как «диалога культур», формируют деятельностную основу обучения, они задают социокультурный контекст и контекст будущего взаимодействия в личной жизни и профессиональной деятельности. ИКТ образуют межкультурное пространство, в котором развиваются эмоции, чувства, личностные качества. Использование ИКТ приводит к возрастанию объема новых знаний и к развитию способности критически анализировать информацию, развивается способность эффективно взаимодействовать в виртуальной и реальной межкультурной коммуникации.

Следует отметить актуальность лекций по основам информационного мировоззрения. Цель – развитие у будущих специалистов умения формировать свою информационную среду для эффективного и безопасного использования информации в целях адаптации к современным условиям,

принятия решений и получения знаний для успешной учебы. Библиотека стремится помочь пользователям противостоять восприятию лживой информации, научить пользователей методам грамотной оценки информационного потока. Соответственно, часть занятий посвящается влиянию информации на сознание, поведение и здоровье человека, кстати они слушаются участниками с большим вниманием.

Таким образом, для формирования безопасной информационной среды библиотекам необходимо не только создавать информационные ресурсы и средства доступа к ним, но и использовать ИКТ для формирования культурной информационной среды, создавать средства, обеспечивающие безопасную организацию информационной среды, воспитание грамотных пользователей, понимающих роль информации и информационной среды в жизни человеческого общества.

В современных условиях духовного кризиса и переоценки ценностей все более важной становится упреждающая деятельность по формированию социальных и культурных потребностей в духе гуманистических приоритетов и устойчивого развития общества. Поэтому работа библиотек направляется на противостояние информационной войне. Деятельность специалистов-профессионалов библиотек заключается в обучении пользователей противостоянию агрессии телевидения и средств массовой информации. В деле нейтрализации, деструктивной информации в информационном пространстве библиотека может помочь, прежде всего тем, что объяснит пользователям как сформировать гармоничную информационную среду, которая предоставит им свободу в выборе информационных ресурсов для формирования гармоничных информационных потребностей и защиты от информационного оружия [7].

Список использованной литературы

1. Алексеенко А. П. «Болезнь духа» современного технологизированного человека / А. П. Алексеенко // Соціально-гуманітарні

вектори педагогіки вищої школи : зьомма Міжнар. наук.-практ. конф., 28 квіт. 2016 р. – Харків, 2016. – С. 26–35.

2. Безпека життєдіяльності : навч. посіб. / Ю. С. Скобло, Т. Б. Соколовська, Д. І. Мазоренко [та ін]. – Київ : Кондор, 2003. – 421 с.

3. Грабар Н. Г. Від духовності до інформаційної культури / Н. Г. Грабар // Вісник Книжкової палати. – 2002. – № 1. – С. 26.

4. Грабарь Н. Г. Культурно-образовательная деятельность библиотеки в современных условиях / Н. Г. Грабарь, Т. Б. Соколовская // Библиотека і користувач у сучасному інформаційному середовищі : матеріали наук.-практ. конф., 17 квіт. 2015 р. – Харків : ХДУХТ, 2015. – С. 28–33.

5. Загальна декларація прав людини : прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Ген. Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. : неофіц. пер. // Офіційний вісник України. – 2008. – № 93. – Ст. 3103.

6. Grabar N. Libraries in the modern information space [Electronic resource] / Natalia Grabar, Tatiana Sokolovskaya. – Electronic text data. – Saarbrücken : LAP LAMBERT Academic Publishing, 2015. – 84 p. – Mode of access: <https://www.lap-publishing.com/catalog/details/store/de/book/978-3-659-74446-4/libraries-in-the-modern-information-space?search=Grabar> (date of request: 20.05.2016). – Title from Screen.

7. Sokolovskaya T. Countering the Information War / Tatiana Sokolovskaya // International Journal of Modern Education Research. – 2015. – Vol. 2, No. 5. – P. 54–56. – Electronic analogue: mode of access: <http://www.aascit.org/journal/archive?journalId=910&issueId=9100205> (date of request: 20.05.2016).

***Аннотація.** На прикладі Научной библиотеки ХНТУСХ ім. П. Василенко розглянуто формування безпечної інформаційної середовища. Приведено приклади організації проведення заходів по навчанню користувачів протидії агресивності телебачення і засобів масової інформації.*

***Ключові слова:** бібліотека вуза, інформаційна середовища, інформаційна війна, інформаційні потреби.*

Summary. The formation of a secure information environment is considered by the example of the Scientific Library of KHNTUA named after P. Vasilenko. There are examples of the event organization of user training to counter aggression television and media.

Keywords: university library, information environment, information warfare, information needs.

УДК 027.7:37:008:340–051

**ЗНАЧЕННЯ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО У СПРАВІ ФОРМУВАННЯ
ПРАВОВОЇ ТА ЗАГАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ**

Золочевський Ігор Владиславович

бібліотекар наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: library@nulau.edu.ua

Одним із найважливіших завдань сучасного юриста є підвищення правової культури українського суспільства, підняття її на новий цивілізаційний щабель. Правова культура суспільства – це різновид загальної культури, що віддзеркалює систему цінностей, які належать до правової дійсності цього суспільства [1, с. 154]. Без належного рівня загальної культури кожної особистості та суспільства в цілому не може йтися про високий рівень правової культури. Зрозуміло, у формуванні правової культури провідну роль відіграють юристи, які повинні мати найвищий в суспільстві рівень особистої правової культури.

Вчені зазначають, що серед елементів, з яких складається правова культура юриста, разом із суто професійними, є й загальнолюдські: високі моральні якості, соціально-політична і громадська відповідальність за

забезпечення прав людини, ґрунтовні знання в різних сферах суспільного життя, належний ступінь глибини політичного і економічного мислення, широкий кругозір [2, с. 186]. Із наведеного видно, що деякі елементи правової культури юриста тісно пов'язані із загальною культурою і можуть бути сформовані лише за умов всебічного розвитку особистості.

Одним із головних підрозділів юридичного (як, до речі, і будь-якого іншого), який сприяє підвищенню правової та загальної культури, можна назвати наукову бібліотеку. Її діяльність спрямована не тільки на інформаційне забезпечення та допомогу освітньому процесу і формуванню озброєної фаховими знаннями особистості, а й на загальноосвітній, культурний і духовний розвиток студентів – майбутніх юристів. Із цією метою бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого разом із кафедрами та лабораторією естетично-художнього виховання, студентським Сенатом, Асоціацією випускників університету проводить культурно-просвітницькі заходи, експонує тематичні професійно орієнтовані книжкові виставки, організовує зустрічі із правознавцями, авторами популярних книг тощо.

Ідучи в ногу з часом, співробітники бібліотеки створили власний веб-сайт, на якому в інтернет-просторі доступні віртуальні книжкові огляди, презентації до ювілейних, пам'ятних дат та подій. Вони також транслюються на мультимедійну панель, встановлену в головному читальному залі бібліотеки нашого університету. Про найпопулярніші заходи користувачі бібліотеки дізнаються також із соціальних мереж, де завжди можна прочитати враження, відгуки відвідувачів у Facebook, ВК тощо.

Палітра культурно-просвітницьких заходів університетської бібліотеки різноманітна та яскрава. Наприклад, нікого не лишають байдужими віртуальні виставки «Дорогами війни – до Перемоги» (призентована до 70-річчя перемоги над фашизмом у Другій світовій війні) і webmuseum «Солдати перемоги над нацизмом: фронтовики Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого». До Міжнародного дня визволення

в'язнів фашистських концтаборів на веб-порталі експонувався історико-документальний медіа-огляд «Фашистські табори смерті – геноцид проти людства». Ці заходи сприяють вихованню молоді у дусі патріотизму, поваги до воєнних подвигів пращів, які здолали найбільше зло в історії людства – нацизм.

Духовне життя справжнього українця важко уявити без знайомства з творчістю Великого Кобзаря. Бібліотека і студентський Сенат університету є постійними організаторами та учасниками Шевченківських читань, на яких присутні знайомляться з фондovими колекціями шевченкіани, дивляться буктрейлер відомих українських сценаристів Костянтина Тур-Коновалова і Дениса Замрія за книгою «Художник» про петербурзькі роки молодого Тараса. Невмирущі твори Кобзаря і вивчення його драматичного життєвого шляху прищеплюють сучасникам національну гідність, орієнтують майбутніх юристів завжди обстоювати свободу, захищати бідних, соціально незахищених і знедолених.

Поряд із вічними культурними і моральними цінностями для того, щоб бути свідомим членом громадянського суспільства, майбутньому юристу необхідно володіти знаннями і розбиратися в сучасних економічних, політичних і соціальних проблемах, які турбують країну, вони також мають орієнтуватися у перспективних напрямках вирішення актуальних питань сьогодення. Зокрема, рамкова програма Євросоюзу з досліджень та інновацій, що містить сучасні стратегії, «Горизонт-2020» (2014–2020 рр.) – це чудова можливість для українських науковців та викладачів, а також пізнавальна для майбутнього юриста. До вирішення гуманітарних питань програми можуть долучитися юристи, отримавши гранти на проведення досліджень. Вичерпна інформація про цю програму також доступна на сайті наукової бібліотеки університету та вже має значну кількість on-line відвідувачів.

Актуальним питанням для українських і світових бібліотек є читання. На жаль, логічно констатувати, що найцікавіші книги в наші часи все більше

поступаються популярністю телебаченню і Інтернету. Вже не перший рік наукова бібліотека і студентське самоврядування за підтримки ректорату та профспілкового комітету студентів проводять конкурс «Reader of the year – Читач року» під гаслом «Читай! Формат немає значення!», покликаний пропагувати читання книжок, а також розуміння друкованого видання як джерела інформації і форми проведення дозвілля. Відповідно до Положення про конкурс упродовж року за допомогою автоматизованої бібліотечної системи обслуговування визначаються найактивніші читачі бібліотеки за наступними критеріями: регулярність відвідування бібліотеки, кількість замовлених і отриманих книг, дотримання правил користування бібліотекою, активна участь у житті бібліотеки та університету. На наш погляд, цей конкурс стимулює студентів до активності та зацікавленості бібліотекою, фондами тощо. Серед номінацій, в яких визначаються переможці, є й «Художня література», читання якої сприяє загальному розвитку молоді.

На нашу думку, найбільша цінність культурно-просвітницьких заходів полягає в тому, що студенти-читачі бібліотеки, майбутні юристи, не є пасивними слухачами, вони стають активними учасниками, дискутують, декламують улюблені вірші, виступають з короткими, але змістовними повідомленнями за окремими темами. Таке детальне вивчення матеріалу дає можливість глибше зазирнути і дослідити внутрішній світ видатних особистостей, відомих представників правової школи, «пропустити крізь себе» їх думки, настанови. Зупинимося ще на одному фрагменті культурно-просвітницької роботи. Літературно-музичні вечори, тематичні зустрічі з юристами, письменниками та ін. також носять характер невимушених, дружніх бесід про юридичну освіту, професію адвоката, прокурора, корисну літературу тощо. Така форма дає студентам можливість для перейняття і розвитку найкращих професійно-ділових, морально-етичних якостей, укріплення загальнолюдських цінностей, підвищення власної духовної

культури, формування громадянської позиції й почуття власної національної гідності.

Список використаної літератури

1. Теорія держави і права : підручник / за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2014. – 368 с.
2. Юридична деонтологія : підручник / за ред. О. В. Петришина. – Харків : Право, 2014. – 248 с.

УДК 027.021:37:34

ВИСТАВКОВА РОБОТА ВІДДІЛУ РІДКІСНИХ ВИДАНЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПРАВОВОГО ВИХОВАННЯ СТУДЕНТІВ НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Зоря Лариса Германівна

бібліотекар 1 категорії наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків

Карась Зоя Михайлівна

провідний бібліотекар наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: orknuu@ukr.net

Правове виховання у вузі передбачає проведення комплексу заходів, спрямованих на послідовне і систематичне формування у студентської молоді правосвідомості та правової культури, правових знань. Бібліотеки

вищих навчальних закладів як невід'ємна частина освітнього, наукового середовища роблять певний внесок у цю справу, тобто долучаються до виховання і правової освіти студентів. У цьому контексті доцільно нагадати вислів академіка Дмитра Лихачова про те, що «для збереження культури не так важливо мати університет, як необхідно мати бібліотеку».

Відділ рідкісних видань і дисертацій як підрозділ наукової бібліотеки НЮУ імені Ярослава Мудрого разом з іншими структурами університету (кафедрами, студентським Сенатом, асоціацією випускників тощо) приймають активну участь у вихованні морально досконалої, сучасної особистості, яка володіє основами професійної етики і культури. Так співробітники досягають цього за допомогою історико-правових фондів, комплексу бібліотечно-бібліографічних заходів, в тому числі , виставкової роботи.

Форми виховної роботи зі студентською молоддю обираються залежно від курсу навчання, тематичних запитів, фахових дисциплін, знаменних, святкових і професійних дат. Так, для студентів перших курсів університету, виставкові заходи висвітлюють історичні аспекти юридичної освіти та науки, її становлення, розвиток, історію заснування нашого вишу, правила вступу на навчання та вимоги до майбутніх юристів, цікаві та корисні приклади з життя студентів у різні історичні періоди існування вузу.

Кожен студент університету повинен знати про таку визначну історичну постать, як Ярослав Мудрий, ім'я якого носить наш вуз. Саме тому особливий інтерес викликає постійно діюча виставка «Ярослав Мудрий – видатний державний діяч Київської Русі, великий київський князь», на якій представлені раритети, які знайомлять з основними періодами життя Ярослава Мудрого, його внеском у формування традицій національного державотворення.

Організація тематичних книжкових виставок, відкритих переглядів, проведення оглядових лекцій, присвячених видатним особистостям та їх внеску у розвиток правової світової думки – це звичайна бібліотечна справа.

Однак, завдяки цьому відбувається правове виховання студентства, надання їм знань про історико-правову спадщину. У майбутніх юристів завжди викликає інтерес інформація про життя та наукові здобутки відомих правознавців, серед яких В. М. Гордон, М. А. Гредескул, М. О. Масимейко, М. І. Палієнко, П. П. Цитович, А. М. Фатеев, М. С. Бокаріус та ін. До речі, праці цих вчених представлені у фонді відділу. Пізнавальними у цьому напрямі є виставкові експозиції рукописів та літографій творів видатних правознавців XIX – поч. XX ст. («Державне право європейських держав» Д. І. Каченовського, «Кримінальне право» В. П. Даневського, «Лекції з історії російського права» В. І. Сергеевича, «Російське державне право» М. О. Куплеваського). Серед найбільш запитуваних книг – раритетні видання з автографами фундаторів харківської правової школи XIX – поч. XX ст. С. П. Ніконова, М. М. Гродзинського, Л. І. Петражицького, О. С. Алексеєва, Б. А. Кістяковського, А. Д. Кисельова та ін.

Своєю унікальністю та особливістю, а загалом пізнавальністю, виділяється серед інших книжкова експозиція «Стародруки», де представлені раритети, що побачили світ у XVIII столітті. Серед найцінніших можна назвати: політико-філософський трактат професора риторики та піітики Києво-Могилянської академії Феофана Прокоповича «Правда воли монаршей» (1726 р.), « Уложение, по которому суд и расправа во всяких делах в Российском государстве производится, сочиненное и напечатанное при владении Его Величества Государя Царя и Великого Князя Алексея Михайловича Всея России Самодержца в лето от сотворения мира 7156» (1737 р.), «Судебник Царя и Великого Князя Ивана Васильевича Всея России Самодержца» (1768 р.), прижиттєві видання М. В. Ломоносова та ін.

У зв'язку з підвищенням інтересу молоді до вивчення іноземних мов у відділі активізовано роботу з популяризації іноземних раритетів мовою оригіналу. Серед них – паризьке і амстердамське видання, тритомник економіста Адама Сміта (1805 р.) та ін. Усе наведене, на наш погляд, сприяє зацікавленості у вивченні іноземних мов.

На виставкових експозиціях та під час проведення оглядових екскурсій надзвичайно актуальними і затребуваними є раритети, що висвітлюють шляхи розбудови Української державності, розвитку правотворчості у різні історичні часи. Зокрема, було проведено тематичні виставки–огляди «Україна – козацька держава», «Судові реформи ХІХ століття на національних теренах», «Охорона державних інтересів органами національної безпеки: погляд із сучасності в минуле» та ін.

Постійно діє виставка однієї книги «Пересопницьке євангеліє». Із неї студенти дізнаються про національний символ, на якому присягають президенти України під час інавгурації. Ця книжкова пам'ятка гармонійно поєднує в собі духовну змістовність і довершеність художнього оздоблення, є еталоном української рукописної школи ХVІ ст. Як бачимо, виставкова діяльність відділу є важливим компонентом правового виховання студентів.

УДК 001.811

ОСОБЛИВОСТІ ОФОРМЛЕННЯ СПИСКУ ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ В УКРАЇНСЬКИХ НАУКОВИХ ВИДАННЯХ

Карнаух Ірина Анатоліївна

головний бібліотекар,
Харківська державна наукова бібліотека
імені В. Г. Короленка,
Україна, м. Харків
e-mail: orishka7@gmail.com

***Анотація.** Розглядаються чинні нормативні документи й очікувані зміни в законодавчій базі України щодо оформлення списку використаних джерел у наукових виданнях.*

***Ключові слова:** список використаних джерел, бібліографічні посилання, міжнародні стилі оформлення публікацій, бібліографічні менеджери, наукові видання.*

Важливою складовою наукового дослідження є бібліографічна культура науковця. Використані дослідником джерела – це найкращий доказ наукової обґрунтованості роботи, її достовірності та новизни. Відкриті наукові дані потребують оформлення, зрозумілого науковцям у всьому світі.

При складанні списку використаних джерел у дисертаціях необхідно дотримуватися «Вимог до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій». Документ розроблено на підставі ДСТУ 3008–95 «Документи. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення» [1]. На сайті державного підприємства «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» оприлюднено інформацію про заміну ДСТУ 3008–95 на ДСТУ 3008:2015 «Інформація та документація. Звіти у сфері науки і техніки. Структура та правила оформлювання» з 1 липня 2017 р. (<http://bit.ly/1Zd2ua0>). Чинний нині ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 «Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання» (ГОСТ 7.1–2003, ІДТ), за яким оформлюється список використаних джерел у дисертації, не поширюється на бібліографічні посилання. З 1 липня 2017 р. для бібліографічних посилань (внутрішньотекстових, підрядкових, затекстових) в Україні пропонується довгоочікуваний ДСТУ 8302:2015 «Інформація та документація. Бібліографічне посилання. Загальні положення та правила складання з бібліографічних посилань» (<http://bit.ly/1OU3ujI>).

Законодавчі документи потребують публікації результатів наукових досліджень не тільки в наукових фахових виданнях України, й в періодичних виданнях, «включених до наукометричних баз *Scopus* або *Web of Science*» [5]. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2015 р. № 1159 «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України» [4] дисертацію слід оформлювати за вимогами Міністерства освіти та науки України (МОНУ). Які саме вимоги? У першому проекті наказу МОНУ «Про оформлення бібліографічного опису списку використаних джерел в

дисертаціях та списку опублікованих робіт в авторефератах дисертацій» від 05.08.2015 р. (<http://bit.ly/1PlwVFH>) для оформлення списку використаних джерел науковцям було запропоновано вільно або за рішенням вченої ради обрати один з дев'яти міжнародних стилів оформлення публікацій або використати ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Згодом з'явився інший проект від 23 березня 2016 р., де рекомендований перелік міжнародних стилів оформлення публікацій скоротився до восьми: MLA (Modern Language Association) style, APA (American Psychological Association) style, Chicago/Turabian style, Harvard style, ACS (American Chemical Society) style, AIP (American Institute of Physics) style, IEEE (Institute of Electrical and Electronics Engineers) style, Vancouver style. Було вилучено – AMS (American Mathematical Society) style. «Важливим» доповненням стала примітка МОНУ: *«Бібліографічний опис використаного джерела може обмежуватися обов'язковою інформацією, необхідною для ідентифікації цього джерела»* [3]. На 13.05.2016 р. на сайті МОНУ немає інформації ні про попередні проекти наказу «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації», ні остаточного прийнятого варіанта [6].

У наукових виданнях України, які індексуються міжнародними наукометричними платформами, редакції пропонують оформлювати список літератури до публікації наступним чином. Один список («Список використаної літератури», «Список використаних джерел», «Список використаних джерел та літератури») – згідно з чинним ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Другий, із заголовком «References», транслітерований та перекладений англійською мовою, залежно від наукової сфери інтересів – у відповідному міжнародному стилі оформлення публікацій. Рекомендації Асоціації сучасної мови (MLA) частіше використовують у гуманітарній сфері (в галузі літератури та іноземних мов), Американської психологічної асоціації (APA) – в суспільних науках, Harvard style (схожий на APA, найбільш поширений стиль оформлення посилань) – в гуманітарних, Vancouver style – переважно в медичних науках, Американського хімічного товариства (ACS) – у хімічних, Американського інституту фізики (AIP) – у

фізичних, Інституту інженерів з електротехніки та електроніки (IEEE) – в інженерії, машинобудуванні, технологіях. Chicago – універсальний стиль, використовується для академічних видань, Turabian (заснований на Chicago style) – для оформлення студентських наукових робіт.

Відмінність міжнародних стилів від ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 полягає у графічно-шрифтовому оформленні (виділяються окремі елементи курсивом), наявності та розташуванні основних елементів бібліографічного опису та розділових знаків. Зовсім не використовуються розділові знаки: дві навкісні риски («/ /»), тире («–»). Назва джерела та вихідні дані відокремлюються від авторів і заголовка статті типом шрифту, найчастіше курсивом, крапкою або комою. Особливістю є також використання англійських скорочень, незалежно від мови складання бібліографічного опису.

Рекомендується для списків використаної літератури робити переклад або транслітерацію бібліографічних описів українського алфавіту латиницею. У ДСТУ ГОСТ 7.1:2006 (п. 4.9.1): *«Бібліографічний опис в цілому або його окремі елементи дозволяється приводити в транскрипції, транслітерації на графіку іншої мови або в перекладі на іншу мову. Транслітерація наводиться за міжнародними або національними стандартами транслітерації відповідних мов»* [2]. Кабінетом Міністрів України постановою від 27 січня 2010 р. № 55 «Про впорядкування транслітерації українського алфавіту латиницею» було затверджено таблицю транслітерації українського алфавіту латиницею (<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/55-2010-%D0%BF>). Матеріал можна опрацювати за допомогою безкоштовних онлайн-конверторів: Словник.ua: портал української мови та культури (<http://www.slovnyk.ua/services/translit.php>); Укрліт.org: публічна система транслітерації українського алфавіту латиницею (<http://ukrlit.org/transliteratsiia>); Стандартна українська транслітерація (<http://translit.kh.ua>). Для транслітерації російського алфавіту латиницею використовують правила транслітерації Держдепартаменту США

(http://shub123.ucoz.ru/Sistema_transliterazii.html), онлайн-конвертор
<http://www.translit.ru>.

Редколегії наукових електронних видань пропонують для формування списку використаної літератури у необхідному стилі застосовувати бібліографічні менеджери – програми, розроблені для зберігання бібліографічних даних, повних текстів і оформлення посилань та списків літератури. Існує понад 5000 бібліографічних стандартів, з якими працюють близько 30 бібліографічних менеджерів. Найбільш популярними серед науковців є такі бібліографічні менеджери: Mendeley (<https://www.mendeley.com>), EndNote компанії Thomson Reuters (<https://www.myendnoteweb.com/EndNoteWeb.html>), Zotero (<https://www.zotero.org>), Cite This For Me (<https://www.citethisforme.com>), BibMe (<http://www.bibme.org>), EasyBib (<http://www.easybib.com>), Citavi (<http://www.citavi.com>).

Останнім часом в Україні проводиться багато заходів, організаторами яких є і представники поважних міжнародних компаній, і місцеві фахівці-ентузіасти, які роз'яснюють і науковцям, і бібліотекарям, і редакторам наукових видань як публікуватися в міжнародних рецензованих виданнях, які існують вимоги до оформлення робіт. У 2016 р. Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка спільно з Дистанційною Академією ВГ «Основа» запровадили навчальний дистанційний курс «Електронна бібліографія». У межах масштабного проекту для бібліотекарів та педагогів України було проведено вебінари «Аналітико-синтетична обробка ресурсів віддаленого доступу» (15 березня) та «Генерація бібліографічних електронних ресурсів (БЕР). Бібліографічні менеджери» (6 квітня). Були розглянуті такі питання: використання міжнародних стандартів, правил, стилів оформлення публікацій для бібліографічних посилань та списків літератури; бібліографічні менеджери: поняття, можливості використання. Для керівного складу та провідних фахівців-бібліотекарів ХДНБ імені В. Г. Короленка проведено цикл занять з професійного розвитку «Наукова

бібліотека: інтеграція у міжнародний науковий простір», в межах яких розбиралися питання оформлення бібліографічного опису в списку використаних джерел у дисертаціях та списку опублікованих робіт в авторефератах дисертацій України згідно з міжнародними стилями оформлення публікацій.

Маємо надію, що найближчим часом провідні бібліотеки України запропонують читачам-науковцям якісний переклад міжнародних стилів оформлення публікацій. Відсутність подвійних стандартів необхідна навіть у такій традиційній сфері, як бібліографія. Разом з усією науковою спільнотою приєднуємося до побажання скорішої адаптації українських стандартів до європейських.

Список використаної літератури

1. Вимоги до оформлення дисертацій та авторефератів дисертацій (розроблено на підставі ДСТУ 3008-95 «Документи. Звіти у сфері науки і техніки. Структура і правила оформлення») // Бюлетень ВАК України. – 2011. – № 9/10. – Електрон. аналог: режим доступу: http://www.niss.gov.ua/public/File/aspirantura/vumogu_dusert.pdf (дата звернення: 13.05.2016).

2. ДСТУ ГОСТ 7.1:2006. Система стандартів з інформації, бібліотечної та видавничої справи. Бібліографічний запис. Бібліографічний опис. Загальні вимоги та правила складання (ГОСТ 7.1–2003, IDT) / Нац. стандарт України. – Вид. офіц. – На заміну ГОСТ 7.1–84, ГОСТ 7.16–79, ГОСТ 7.18–79, ГОСТ 7.34–81, ГОСТ 7.40–82 ; чин. з 2007–07–01. – Київ : Держспоживстандарт України, 2007. – III, 47 с. – Електрон. аналог друк. публ.: режим доступу: <http://www.nilc.ru/?p=met> (дата звернення: 18.05.2015).

3. Нові вимоги до оформлення дисертації підготували у МОН [Електронний ресурс] // Закон і Бізнес. – 2016. – 24 берез., 14: 42. – Режим доступу: http://zib.com.ua/ua/122544-novi_vimogi_do_oformlennya_disertacii_pidgotuvali_u_minister.html (дата звернення: 13.05.2016). – Назва з екрана.

4. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс] : постанова Каб. Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1159 // Правительствоный портал: единый веб-портал органов исполнит. власти Украины. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248750600> (дата звернення: 13.05.2016). – Назва з екрана.

5. Про затвердження Порядку присвоєння вчених звань науковим і науково-педагогічним працівникам [Електронний ресурс] : наказ М-ва освіти і науки України від 14.01.2016 р. № 13 // Верховна Рада України : [сайт]. – Текст. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0183-16> (дата звернення: 03.03.2016). – Назва з екрана.

6. Sovsun Inna. У рубриці «Громадське обговорення» розміщено проект наказу «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» [Електронний ресурс] / Inna Sovsun // Facebook. Inna Sovsun. – 2016. – 23 берез. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/inna.sovsun/posts/10156755148490341>, доступно всім (дата звернення: 13.05.2016). – Назва з екрана.

***Аннотация.** Рассматриваются действующие нормативные документы Украины и предполагаемые изменения в законодательной базе по оформлению списка использованной литературы в научных изданиях.*

***Ключевые слова:** списки литературы, библиографические ссылки, международные стили оформления публикаций, библиографические менеджеры, научные издания.*

***Summary.** This article discusses the features of references in scientific publications in Ukraine.*

***Keywords:** references, referencing styles, bibliographies, citation generator, scientific publications.*

МІСІЯ ВУЗІВСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ У СПРИЯННІ АКАДЕМІЧНІЙ ДОБРОЧЕСНОСТІ

Киричок Ірина Василівна

директор наукової бібліотеки,
Харківський національний медичний
університет,
Україна, м. Харків

Павленко Тетяна Борисівна

заступник директора з ІТ наукової
бібліотеки,
Харківський національний медичний
університет,
Україна, м. Харків
e-mail: libr@knmu.kharkov.ua

***Анотація.** На досвіді наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету розглянуто вектори діяльності щодо формування стійких практик академічної культури та етики з акцентом на творчість і самостійність. Підкреслено, що запорукою успіху є об'єднання зусиль університетських книгозбірень у рамках ініційованого УБА проекту "Культура академічної доброчесності: роль бібліотек".*

***Ключові слова:** академічна доброчесність, академічна культура, академічна етика, плагіат, Проект сприяння академічній доброчесності, університетська бібліотека.*

Глобальна інформатизація суспільства змінює парадигму освіти, вимагаючи безперервного навчання впродовж всього життя людини. Прийняття нового Закону України «Про вищу освіту» та реформування освітньої системи в Україні мають забезпечити високий рівень якості освіти, одним з обов'язкових принципів якої є академічна доброчесність.

У проекті нового рамкового Закону України «Про освіту» вперше на законодавчому рівні дається тлумачення терміна: **«академічна доброчесність»** – це сукупність етичних принципів та визначених законом правил, якими мають керуватися учасники освітнього процесу під час

навчання, викладання та провадження наукової (творчої) діяльності з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень [3, ст. 42, п. 1].

Порушення академічної чесності, тобто прояви академічної нечесності, серед яких плагіат, фабрикація, списування, хабарництво тощо [3, ст. 42, п. 4], формують негативну репутацію не тільки окремих суб'єктів науково-освітнього процесу, а й вищого навчального закладу в цілому. Тому назріла необхідність системних змін в організації та управлінні життєдіяльністю університету, що, безумовно, впливає на роботу вузівської бібліотеки, ставлячи перед нею певні завдання.

На початку 2016 р. в Україні стартував Проект сприяння академічній доброчесності (SAIUP project), започаткований Американськими Радами з міжнародної освіти спільно з Міністерством освіти та науки України і за підтримки Посольства Сполучених Штатів. Проект спрямований на якісну зміну ціннісних підходів та практик в університетах. Його метою є не тільки просування принципів академічної доброчесності, а, перш за все, розробка механізмів запобігання недоброчесним відносинам між всіма учасниками освітнього процесу. Невід'ємною частиною Проекту мають стати бібліотеки, які покликані інформувати здобувачів освіти усіх рівнів, науковців і адміністрації університетів щодо складових академічної етики, прозорості та доброчесності.

Для наукової бібліотеки Харківського національного медичного університету (НБ ХНМУ) формування стійких практик академічної культури з акцентом на творчість і самостійність – не новий напрямок роботи, а, скоріше, місія, довготривала програма, що має певні засади. Як інформаційний осередок університету бібліотека постійно вивчає інформаційні потреби і проводить роботу з підвищення інформаційної компетентності студентів, молодих науковців, професорсько-викладацького складу: надає індивідуальні і групові консультації, готує інформаційні буклети, слайд-лекції та навчально-методичні видання, проводить семінари-

презентації, тренінги та майстер-класи, надає матеріали до публікації в періодичних виданнях університету, використовує мультимедіа- та web-технології.

Основну увагу при організації освітнього процесу і науково-дослідної роботи НБ ХНМУ приділяє використанню достовірних і авторитетних джерел інформації, формуванню навичок роботи з інформаційними ресурсами, самостійному виконанню навчальних завдань, дотриманню норм авторського права, доброчесності запозичень і цитувань, правилам оформлення бібліографічних посилань тощо.

Так, у комплексі заходів вже традиційним став щорічний цикл поглиблених семінарів-презентацій на теми «Надійні інформаційні ресурси для медичної науки та освіти» та «Публікаційна кар'єра науковця: наукометричний підхід».

Надійним засобом сприяння науковій доброчесності є відкритий доступ до інформації. На часі створення в Україні єдиного національного репозитарію академічних текстів, який буде доступний усім вишам і дозволить автоматизувати (спростити) перевірку текстів на унікальність. Дієвим механізмом реалізації цього антиплагіатного заходу є створення у вишах інституційних репозитаріїв – електронних архівів інтелектуальних продуктів університетської спільноти.

В ХНМУ подібний ресурс було започатковано у травні 2011 р. на підтримку політики руху Відкритого доступу до інформації та знань. На квітень 2016 р. Репозитарій ХНМУ налічує 12 тис. документів, а кількість звернень та завантажень файлів сягнула за 8 млн. Відповідно до наказу МОН України про обов'язковість розміщення дисертацій он-лайн у 2015 р. в Репозитарії ХНМУ було виділено колекції дисертацій відповідно до тематики спеціалізованих вчених рад, де крім дисертацій науковців університету розміщуються також роботи здобувачів інших установ, які проходять захист на базі ХНМУ.

Додамо, що на рівні вишу забезпечення якості освіти має включати створення та постійне вдосконалення системи і механізмів реалізації академічної доброчесності, зокрема, через запобігання випадкам академічного плагіату і порушення норм авторського права. Тому у 2015 р. з метою розвитку системи контролю якості освітнього процесу та продукування академічних текстів в ХНМУ було запроваджено антиплагіатну систему перевірки текстових документів на унікальність, що є результатом співпраці кількох підрозділів. Підсумком роботи НБ ХНМУ з вивчення досвіду вітчизняних та зарубіжних установ щодо цього питання стало надання низки пропозицій та підготовка проекту відповідного положення, а також додаток переліку посилань на відкриті антиплагіатні системи. Сьогодні самоперевірка текстових документів в ХНМУ здійснюється авторами у залах електронної інформації для студентів та науковців, де за необхідності вони можуть отримати допомогу досвідчених бібліотекарів-консультантів.

При цьому важливо усвідомлювати, що запобігання несанкціонованому використанню чужих напрацювань – лише один із багатьох елементів просування академічної доброчесності. Оскільки саме вузівським бібліотекам відводиться ключова роль в інформуванні користувачів щодо питань наукової доброчесності, просування антиплагіатних програм та заходів, етики інтелектуальних запозичень тощо, доцільно об'єднати зусилля в рамках проекту "Культура академічної доброчесності: роль бібліотек", ініційованого секціями університетських та шкільних бібліотек Української бібліотечної асоціації.

Серед завдань проекту – підготовка довідкових, інформаційних видань, методичних рекомендацій, які стануть базовими для діяльності бібліотек в цьому напрямі. Вони мають висвітлювати такі питання: поняття академічної доброчесності та нечесності, ознаки плагіату; організація системи запобігання та боротьби з плагіатом, порядок використання електронних систем «Антиплагіат»; популяризація серед студентів і науковців етичних

норм цитування використаних джерел, знайомство із стандартами та міжнародними стилями бібліографічного опису документів тощо.

У рамках реалізації проекту передбачається проведення інформаційних занять та тренінгів для бібліотекарів і користувачів (учнів, студентів, викладачів, науковців та ін.), а також дискусій, круглих столів із питань академічної доброчесності, запобігання плагіату із залученням всіх учасників освітнього та наукового процесів.

Так, НБ ХНМУ підготувала і 19 квітня 2016 р. провела семінар «Етика цитування як складова академічної доброчесності», на якому розглядалися питання культури та етики наукових публікацій із використання стандартів і міжнародних стилів для оформлення бібліографічних посилань. Такий захід заплановано як щорічний, який доповнить вищезгаданий цикл семінарів. У найближчих планах проведення – спільно із Студентською радою ХНМУ онлайн опитування щодо ставлення студентів до плагіату і шляхів запобігання цьому явищу, а також проведення круглого столу з обговорення результатів.

Таким чином, бібліотеки, і передусім, університетські, є важливою ланкою у Проекті сприяння академічній доброчесності, їх головна місія – запобігання плагіату, формування та поширення засад чесного науково-освітнього процесу. Тож, робота бібліотек у цьому напрямку триває.

Список використаних джерел

1. Абрамова Н. Ю. Проблема плагіата в научних роботах / Н. Ю. Абрамова // Научная периодика: проблемы и решения. – 2011. – № 2. – С. 25–28.

2. Загірняк Д. М. Методологічні засади академічної чесності вищого навчального закладу / Д. М. Загірняк // Вісник Кременчуцького національного університету імені Михайла Остроградського. – 2015. – Вип. 1, ч. 1. – С. 157–159.

3. Закон України «Про освіту» [Електронний ресурс] : проект [від 30.03.2016] // Верховна Рада України : офіц. веб-портал. – Електрон. данні. –

Київ, 1994–2016. – Режим доступу:
http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=58639 (дата
звернення: 12.05.2016). – Назва з екрана.

4. Калиновський Ю. Ю. Академічна чесність як чинник правового виховання студентської молоді / Ю. Ю. Калиновський // Гілея : науковий вісник. – Київ, 2012. – Вип. 63, № 8. – С. 477–482.

5. Ромакін В. В. Академічна чесність у вищій освіті / В. В. Ромакін // Наукові праці Миколаївського Державного гуманітарного університету ім. Петра Могили. – 2002. – Вип. 7. – С. 23–29.

6. Романова І. В. Явище плагіату: історія та сьогодення / І. В. Романова // Зовнішня торгівля: право, економіка, фінанси. – 2013. – № 3. – С. 267–272.

Аннотация. На опыте научной библиотеки Харьковского национального медицинского университета рассмотрены векторы деятельности по формированию устойчивых практик академической культуры и этики с акцентом на творчество и самостоятельность. Подчеркнуто, что залогом успеха является объединение усилий университетских библиотек в рамках инициированного УБА проекта "Культура академической добросовестности: роль библиотек".

Ключевые слова: академическая добросовестность, академическая культура, академическая этика, плагиат, Проект содействия академической добросовестности, университетская библиотека.

Summary. On the experience of the Scientific Library of Kharkiv National Medical University considered vectors activity for the formation of stable practices of academic culture and ethics with an emphasis on creativity and self-reliance. It was emphasized that the key to success is to combine the efforts of university libraries in the framework of the project initiated by the ULA "Culture of academic integrity: the role of libraries."

Keywords: academic integrity, academic culture, academic ethics, plagiarism, Academic project to promote integrity, university library.

УДК 027.7(477+100)

СЕРВІСНІ СЛУЖБИ СУЧАСНОЇ УНІВЕРСИТЕТСЬКОЇ БІБЛІОТЕКИ: ОБСЛУГОВУВАННЯ НАУКОВЦІВ

Колесникова Тетяна Олександрівна

кандидат наук із соціальних комунікацій,
старший науковий співробітник,
директор науково-технічної бібліотеки,
Дніпропетровський національний
університет залізничного транспорту
імені академіка В. Лазаряна,
Україна, м. Дніпропетровськ
e-mail: chief.library@gmail.com
ORCID: 0000-0002-4603-4375

***Анотація.** У роботі сформульовано поняття «сервісна служба університетської бібліотеки». Розглянуто діяльність двох нових служб бібліотеки ДНУЗТ, які охоплюють сервіси, сьогодні найбільш затребувані науковою спільнотою університету. Задоволення потреб науковців службою підтримки наукових публікацій та службою інформаційної аналітики є свідомством нового витку еволюції бібліотечних сервісів.*

***Ключові слова:** університетська бібліотека, бібліотечні сервіси для дослідників; сервісні служби; Library Publishing; інформаційна аналітика; потреби науковців; ДНУЗТ*

Університетські бібліотеки традиційно підтримували науковців і проведення досліджень за допомогою структурних підрозділів, діяльність яких побудована на використанні інформаційних ресурсів. Вони займалися придбанням літератури відповідно до напрямів наукової діяльності ВНЗ та упорядкуванням колекцій, організацією доступу до цих колекцій і зовнішніх баз даних, інформуванням науковців про дані послуги тощо.

Проте стрімкий розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, трансформація вищої освіти та глобальної системи наукових комунікацій зумовили необхідність зміщення акцентів у функціонуванні університетських бібліотек. Власний досвід та аналіз світової практики доводить, що сьогодні (як ніколи раніше) актуальним є питання щодо збільшення внеску бібліотек вищої школи в розвиток інституціональних місій і цілей. Тому на першому

місці в організації бібліотечної діяльності стоїть домінанта «Університетські бібліотеки повинні доводити цінність, яку вони представляють для спільноти своєї установи» [4, 10]. Ця діяльнісна домінанта вимагає від бібліотеки постійного відслідковування й вивчення швидко змінюваних потреб користувачів, аналізу можливих варіантів дій та якомога скорішого реагування на отримані виклики з метою удосконалення процесів обслуговування.

Для більшості бібліотек ВНЗ України вибір між тезою «активна участь» або «відхід на периферію інформаційної діяльності» однозначно вирішується на користь першого. Це супроводжується впровадженням нових сервісів, які найбільш затребувані користувачами в ході наукових досліджень, навчання, педагогічній та адміністративній практиках.

Ще у 2010 р. Джон МакКолл, європейський директор із партнерства RLG / OCLC Research, рекомендував науковим бібліотекам підвищити свою роль в усіх напрямках із підтримки наукових досліджень, у т.ч. забезпечувати експертизу в бібліометрії [7].

Світова університетська бібліотечна практика підтверджує, що в останні роки найбільш трендові послуги пов'язані із підтримкою наукових досліджень. Нові сервіси потребують структурних змін і надають університетській бібліотеці нових рис [1-10], якими є:

- зміщення вектора уваги наукових бібліотек від послуг для читача в цілому до пріоритетності надання послуг автору-вченому;
- активне партнерство наукових бібліотек на всіх стадіях життєвого циклу наукового дослідження: від інформування та надання доступу до колекцій документів до публікації, збереження, розповсюдження і далі аналізу та оцінки результатів досліджень;
- започаткування окремих сервісних служб, орієнтованих на підтримку наукових досліджень, у діяльності університетських бібліотек.

Слід підкреслити, що в Україні поняття «**сервісна служба**» донедавна в діяльності університетських бібліотек не використовувалося. Як структурний

підрозділ «сервісна служба» не передбачена і наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України від 27 вересня 2012 р. № 1058 "Про затвердження Типової структури та Типових штатних нормативів бібліотек вищих навчальних закладів III - IV рівнів акредитації".

У той же час цілісний підхід до реалізації університетською бібліотекою напрямку «Підтримка наукових досліджень» передбачає взяття до уваги всіх включених у процес і взаємозалежних елементів, що сприяють як кращому виконанню бібліотекою напрямків дій із обслуговування вчених, так і підвищенню наукового авторитету та впливовості університету в цілому.

Саме тому на сьогодні формування спеціальних сервісних служб не передбачає їх формального виокремлення як структурних підрозділів бібліотеки. Служби не можливо організувати відразу. Однак їх можливо створювати поетапно, з урахуванням постійно змінюваних потреб наукової спільноти, об'єднуючи в них як новітні послуги, так і ті, що раніше надавалися офіційними структурними підрозділами. На нашу думку, така переорієнтація або зміщення вектора уваги університетських бібліотек від послуг для читача в цілому до пріоритетності надання послуг авторученому, дозволяє сформулювати визначення «сервісна служба».

Сервісна служба університетської бібліотеки – це (поки що) неформальна структура, яка не має універсальної схеми організації; але об'єднує діяльність працівників бібліотеки з різних структурних підрозділів, які займаються наданням специфічних послуг для успішної реалізації стратегічного напрямку (наприклад, підтримки наукових досліджень).

Розглянемо діяльність сервісних служб університетських бібліотек на прикладі науково-технічної бібліотеки Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна (НТБ ДНУЗТ).

На сьогодні (на 01.04.2016 р.) у бібліотеці ДНУЗТ сформувалися дві нові служби, які охоплюють сервіси, найбільш затребувані науковою

спільнотою вишу. Мова йде про службу підтримки наукових публікацій та служба інформаційної аналітики.

Коротко охарактеризуємо їх діяльність.

I. Служба підтримки наукових публікацій (або Library Publishing) – це комплекс бібліотечних інноваційних послуг та креативних рішень для підтримки створення, організації доступу, поширення, курування, ефективного представлення наукових здобутків вчених ДНУЗТ у світовому інформаційному просторі. Library Publishing включає наступні сервіси:

- 1) супровід інституційного репозитарію eDNURT (з 2009 р.);
- 2) співвидання університетських наукових журналів «Антропологічні виміри філософських досліджень» і «Наука та прогрес транспорту» (з 2012 р.) із забезпеченням: супроводження сайтів двох журналів; бібліографічної культури статей, їх перевірки на плагіат; послуг бібліографів, перекладачів, фахівців із авторського права та ін.;
- 3) оцифрування та збереження цифрових архівів на сайтах журналів;
- 4) реєстрація університетських видань в Ulrichsweb™ Global Serials Directory та одержання на них ISSN (print) й ISSN (on-line) із урахуванням відсутності в Україні регіонального центру ISSN;
- 5) поширення результатів наукових досліджень учених ДНУЗТ у національному та світовому науковому інфопросторі;
- 6) консультування редакцій наукової періодики університету щодо можливостей Open Journal Systems (OJS) із урахуванням постійного її оновлення;
- 7) надання допомоги редакціям ДНУЗТ в початковому налаштуванні журналу на OJS (всі сайти трьома мовами: українською, російською, англійською);
- 8) координація діяльності системи сайтів наукових періодичних видань ВНЗ (на OJS);
- 9) отримання та розподіл Digital Object Identifier (DOI) між редакціями університетської періодики;

10) реклама журналів із метою пропаганди науки ДНУЗТ (створення сторінок у Вікіпедії, профілів у Google Scholar, флайєрів та ін.) тощо;

11) супровід сайту міжнародної конференції «Антропологічні виміри філософських досліджень» із представленням повних архівів наукових матеріалів (доповіді, тези, презентації) на Open Conference Systems (OCS).

II. Служба інформаційної аналітики розглядається нами як інструментарій моніторингу світового наукового інформаційного потоку, аналізу рівня цитованості вчених університету та індексів впливовості його періодичних видань у міжнародному науковому інформаційному просторі, а також як прогностична і рекомендаційна діяльність щодо підвищення репрезентативності публікацій вчених вузу в міжнародних наукометричних БД, наближення рівня власних періодичних видань ВНЗ до світових стандартів та ін.

Сервіси даної служби:

1) **моніторинг, аналіз і діагностування** рівня видимості й впливовості результатів наукових досліджень ДНУЗТ та його періодичних видань у світовому науковому інформаційному просторі (із наданням аналітичних звітів, довідок);

2) **упорядкування** профілів університету БД Scopus і Web of Science;

3) **допомога** науковцям у створенні (упорядкуванні) авторських профілів в БД Scopus, Google Scholar, у бібліографічних менеджерах та спеціалізованих соціальних мережах, реєстрах ідентифікаторів автора ResearcherID та ORCID;

4) **рекомендації** щодо вдосконалення редакційних політик періодичних видань ДНУЗТ відповідно до міжнародних стандартів;

5) **аналіз** відповідності періодичних видань ДНУЗТ вимогам наукометричних та реферативних баз даних;

6) **укладання** інтерактивних предметно-орієнтованих списків відповідно до напрямків діяльності університету: наукових журналів відкритого доступу; журналів за метриками SNIP (Scopus) та JCR (Web of Science);

7) **створення** он-лайн показчиків на основі даних Scopus: авторського (із кількістю документів, h-index); публікацій вчених (з кількістю цитувань); журналів, в яких опубліковані статті вчених ДНУЗТ;

8) **збирання, упорядкування та систематичний аналіз** інформації з БД «Публікаційний профіль університетської науки» щодо публікаційної активності авторів (бібліографічний опис монографій, дисертацій, авторефератів дисертацій, статей із наукових журналів, докладів на конференціях та ін. із розподіленням за структурними підрозділами) та їх наукової метрики;

9) **виявлення** (за запитом) кола іноземних авторів, які займаються тією ж тематикою досліджень, що науковці ВНЗ і, можливо, будуть зацікавлені в спільному створенні нового рукопису;

10) **створення** відеуроків і тематичних відеороликів із підтримки наукових досліджень;

11) **аналіз** інформаційних потреб учених та рівня їх задоволення шляхом проведення соціологічних дослідницьких розвідок (експрес-опитувань, міні-анкетувань, опитування-інтерв'ю) та теоретико-прикладних досліджень;

12) **навчання** вчених різним аспектам інформаційного пошуку, роботі зі світовими базами даних наукового цитування, соціальними науковими мережами та ін.;

13) **проведення** бібліометричних досліджень щодо різних аспектів публікаційної активності науковців ДНУЗТ, визначення галузевих «топових» тем у розвитку світової науки та ін.

У той же час дослідницький ландшафт, інфраструктура наукових комунікацій постійно змінюються. Практика університетських бібліотек світу висвітлює появу принципово нових сервісів, до цього традиційно не пов'язаних із бібліотеками. Це, наприклад, управління первинними даними досліджень та курування даними [8].

Діяльність у науково-технічній бібліотеці ДНУЗТ Служби підтримки наукових публікацій та Служби інформаційної аналітики є свідченням нового витку еволюції бібліотечних послуг: Постійно розширювана номенклатура сервісів у роботі даних служб – не тільки перехід на якісно новий етап партнерських відносин із науковцями. Це – нові навички й кваліфікація, нові знання й можливості, нові ролі для бібліотекарів та університетської бібліотеки.

Список використаної літератури

1. Колесникова Т. О. Бібліотека ВНЗ: відповідальність за поширення результатів наукових досліджень / Т. О. Колесникова // Вища школа. – 2014. – № 5/6. – С. 7–26. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/2416> (дата звернення: 12.05.2016).

2. Колесникова Т. О. Науково-видавнича модель «Library Publishing» в університетських бібліотеках України та світу / Т. Колесникова, А. Миргородська // Вісник Книжкової палати. – 2015. – № 3. – С. 24–28. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/3811> (дата звернення: 12.05.2016).

3. Колесникова Т. А. Оценка результативности научных исследований: библиометрия / Т. А. Колесникова, Е. В. Матвеева // Наука та прогрес транспорту. Вісник Дніпропетровського національного університету залізничного транспорту імені академіка В. Лазаряна. – 2015. – № 4. – С. 7–22. – Електрон. аналог: режим доступу:

<http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/4232> (дата обращения: 12.05.2016).

4. Колесникова Т. О. Стратегія розвитку бібліотек вищих шкіл України на 2013–2015 рр.: бачення професіонала / Т. О. Колесникова // Вісник Львівського університету. Серія: «Книгознавство, бібліотекознавство та інформаційні технології». – 2014. – Вип. 8. – С. 142–148. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua:82/jspui/handle/123456789/1915> (дата звернення: 12.05.2016).

5. Колесникова Т. О. Тренди розвитку бібліотек в університетах України та світу / Т. О. Колесникова // Розбудова громадянського суспільства: місія Української бібліотечної асоціації : зб. матеріалів Всеукр. наук.-практ. конф. , 18–19 листоп. 2015 р. / Укр. бібл. асоц. – Київ, 2015. – С. 7–10. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://eadnurt.diit.edu.ua/jspui/handle/123456789/4326> (дата звернення: 12.05.2016).

6. Library-as-Publisher: Capacity Building for the Library Publishing Subfield [Electronic resource] / Katherine Skinner, Sarah Lippincott, Julie Speer, Tyler Walters // The Journal of Electronic Publishing. – Electronic text data. – 2014. – Vol. 17, No 2. – Mode of access: <http://dx.doi.org/10.3998/3336451.0017.207> (date of request: 12.05.2016). – Title off the Screen.

7. MacColl J. Research Assessment and the Role of the Library [Electronic resource] : a companion report to a Comparative Review of Research Assessment Regimes in Five Countries and the Role of Libraries in the Research Assessment Process / John MacColl. – Electronic text data. – Dublin : OCLC Research, 2010. – 13 p. – Mode of access: <http://www.oclc.org/content/dam/research/publications/library/2010/2010-01.pdf?urlm1/4162935> (date of request: 12.05.2016). – Title off the Screen.

8. Mamtora J. Transforming library research services: towards a collaborative partnership // Library Management. – 2013. – Vol. 34, No 4/5. – P. 352–371.

9. Wilson V. Research Methods: Bibliometrics / Virginia Wilson // Evidence Based Library and Information Practice. – 2012. – Vol. 7, No 3. – P. 121–123.

10. 2012 top ten trends in academic libraries: a review of the trends and issues affecting academic libraries in higher education. June 2012 // College & Research Libraries News. – Vol. 73, No 6. – P. 311–320.

***Аннотация.** В работе сформулировано понятие «сервисная служба университетской библиотеки». Рассмотрена деятельность двух новых служб библиотеки ДНУЖТ, которые охватывают сервисы, сегодня наиболее востребованные научным сообществом университета. Удовлетворение потребностей ученых Службой поддержки научных публикаций и Службой информационной аналитики является свидетельством нового витка эволюции библиотечных сервисов.*

***Ключевые слова:** университетская библиотека, библиотечные сервисы для исследователей; сервисные службы; Library Publishing; информационная аналитика; потребности ученых; ДНУЖТ*

***Summary.** The paper formulates concept "Service center of the University Library". It highlights activities of two new centers at the library of DNURT that cover services which today are mostly demanded by scientific community of the university. Meeting the needs of scientists by Service Center of Scientific Publications and Center of Information Analytics is an indication of a new evolution surge of library services.*

***Keywords:** university library, library services for researchers; Service Centers; Library Publishing; information analytics; needs of scientists; DNURT.*

УДК 027(05):43

**ПРАВОВІ ЖУРНАЛИ У ФОНДАХ НАУКОВОЇ БІБЛІОТЕКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

Лук'яненко Любов Вікторівна

завідувач сектором наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: lubasikys25@mail.ru

Анотація. Представлено досвід роботи наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого з правовими журналами.

Ключові слова: правова освіта, правові журнали, правова інформація, наукові фонди, наукова бібліотека Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

Вища юридична освіта в Україні і в усьому світі відіграє важливу роль. У більшості навчальних закладів, де працює висококваліфікований науково-педагогічний персонал, забезпечуються надання фахової освіти, а також безперервний процес спеціалізованого теоретичного та практичного навчання та проводиться підготовка компетентних спеціалістів у галузі права. У цьому беруть участь і різні бібліотечно-інформаційні служби, які, власне, й сприяють поєднанню освітнього процесу з науково-практичною, інформаційно-пошуковою діяльністю .

Зрозуміло, що процес навчання у юридичному ВНЗ передбачає передусім засвоєння фахових знань, а також виховання особистості на демократичних, гуманних цінностях, серед яких важливе місце посідають правові норми та ідеали, формування світогляду майбутніх громадян, а також закладаються основи правової культури та правової поведінки.

Університетські бібліотеки юридичних ВНЗ одним із своїх завдань бачать інформаційне забезпечення, пропагування правової освіти. З огляду на це їх можна назвати осередком акумуляційного надання правових знань, правової інформації, правової культури. Саме тому працівники бібліотек мають ознайомлювати студентів із правовими фондами, навчати орієнтуватися в безлічі законів, матеріалах юридичної практики.

Пам'ятаючи про значення джерел правової інформації в проведенні наукових досліджень, забезпеченні належного рівня освіти, а також те, що ними можна скористатися у будь-який час, бібліотека робить усе можливе, щоб доступ до наукових фондів, видань правової тематики отримали всі категорії читачів, до того ж оперативно.

На прикладі наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого можна відстежити, яким чином задовольняються інформаційні потреби користувачів у галузі права за допомогою правових журналів, офіційних збірників актів законодавства та коментарів до них, які складають основу мобільного фонду наукової бібліотеки.

На сьогоднішній день бібліотечні фонди періодичних видань університету налічують майже 48 000 найменувань журналів за різними напрямками права, історії, філософії права, економіки, політики, психології, соціології права, історії держави і права та ін. Йдеться про такі видання, як: «Право України», «Юридичний журнал», «Юридична Україна», «Підприємництво, господарство і право», «Социс», «Сравнительное конституционное обозрение», «Юрист України», «Економіка та право», «Право та інновації» та інші, які містять матеріали судової практики, нормативно-правові акти, науково-практичні статті тощо. Наочна інформація про фонди періодичних видань представлена на веб-сайті бібліотеки в електронному ресурсі «Фонди наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого. Періодичні видання (1812–2014 рр.)». Він включає анотований бібліографічний опис журналів та газет, що зберігаються у науковій бібліотеці, представлення колекцій періодичних видань із проблем правознавства та суміжних галузей знань.

Усі зацікавлені читачі, і це головне, мають безперешкодний доступ до правових журналів, у тому числі й рідкісних. Наведемо приклад. Зібрання правових періодичних видань XIX – початку XX ст. включає 200 найменувань правових журналів, газет, у тому числі іноземними мовами, це, насамперед, «Вестник права» (1899–1906, 1914–1916 рр.), «Юридические записки» (1859–1914 рр.), «Юридический журнал» (1860–1861 рр.), «Судебный журнал» (1869–1867 рр.), «Судебное обозрение» (1904–1905 рр.). Усі вони затребувані.

Більш того, задля надання доступу більшому колу користувачів до правових джерел інформації як альтернатива створюються електронні ресурси. Усе частіше на сторінках спеціальної літератури і в Інтернеті ведуться дискусії щодо проблем і досвіду переведення фондів періодичних видань у електронну форму. Для НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого електронний журнал – вирішення багатьох проблем, пов'язаних із необхідністю швидкої доставки і доступності наукової галузевої інформації. Саме для цього розроблена електронна колекція журналів і газет eLEGALIUM як відкритий архів отримання правової інформації про рідкісні фонди, у тому числі й дистанційно.

Зокрема, на сайті бібліотеки університету користувачі можуть ознайомитися не лише з повним переліком передплачених періодичних видань, які надходять, а й отримати доступ до електронних версій журналів, як українських, так і міжнародних баз даних (МЕГА-НаУ, polpred.com, eLIBRARY.RU).

Специфіка науково-освітньої діяльності в нашому виші передбачає постійне звернення читачів до джерел нормативно-правової інформації.

Бібліотека як учасник корпоративних проектів «Електронний зведений каталог періодичних видань, що надійшли до провідних бібліотек м. Харкова» (Харківська державна наукова бібліотека імені В. Г. Короленка) та «Єдина картка читача бібліотек ВНЗ Харкова», допомагає користувачам отримати достовірну інформацію про правові фонди та скористатися ними на умовах взаємообслуговування, що дає змогу більш детально ознайомитися з правовими журналами не лише нашого вишу, а й періодичними виданнями, що надходять до провідних бібліотек м. Харкова.

Аннотация. Представлен опыт работы научной библиотеки Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого с правовыми журналами.

Ключевые слова: правовое образование, правовые журналы, научные фонды, правовая информация, научная библиотека Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого.

Summary. Expands experience Scientific Library of the National University of Law Yaroslav Mudry of legal education students through periodicals.

Keywords: legal education, legal journals, scientific funds, legal information, Scientific Library of the National Law University Yaroslav the Wise.

УДК 001.102: 340.114

РОЛЬ ПРАВОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПІДВИЩЕННІ ПРАВOROЗУМІННЯ, ПРАВОСВІДОМОСТІ І ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ: КОНТЕНТ-АНАЛІЗ

Пасмор Надія Петрівна

кандидат педагогічних наук,
директор наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: pasmor@nula.edu.ua
ORCID: 000-0001-5347-4005

Анотація. Представлено контент-аналіз ролі правової інформації у підвищенні праворозуміння, правосвідомості, правової культури. Розглянуто особливості і системні характеристики забезпечення вільного доступу до правової інформації певних аудиторій та суб'єктів (незахищених верств населення, студентської молоді, учасників АТО та ін.). Підтверджено соціальне значення правової інформації та інноваційних утворень: тематичних інкубаторів, інтеграторів, кластерних банків даних у популяризації правових знань.

Ключові слова: правова інформація, інноваційні засоби передачі правової інформації, соціальне значення правової інформації, бібліотеки, центри правової інформації, бюро правової допомоги, юридичні клініки, правосвідомість, правова культура.

Сучасне українське суспільство потребує якісних змін задля забезпечення сталого розвитку та подальшої реалізації принципів державотворення. Ці процеси неможливі без покращення самоорганізації

громадян, підвищення їх правоосвідченості, правосвідомості та правової культури. Однак ні правосвідомість, ні правові норми, ні правовідносини, навіть у тісній взаємодії, не можуть утворювати цілісну систему координат споживача права, законодавця, різних соціально-комунікативних структур без створення дієвого механізму формування і передачі якісної правової інформації, яка, власне, й має стати запорукою прищеплення громадянам політико-правової культури, правосвідомості, правоосвідченості, бажання набуття правових знань.

На науково-теоретичному рівні протягом тривалого періоду досліджується значення правової інформації (ПІ), правового інформування українських громадян, консолідації ПІ у формуванні в суспільстві інформаційно-правового середовища, розвитку правосвідомості, праворозуміння, правової культури особи, проблем вільного доступу до нормативно-правових знанневих інфоресурсів, питань інформаційно-комунікаційної моделі правового виховання, правового менталітету, правової компетенції громадян та ін. Важливими у цьому аспекті є роботи В. Тація, Ю. Битяка, А. Гетьмана, О. Петришина, О. Данильяна, О. Скакун, П. Рабіновича, М. Требіна, Л. Погрібної, О. Пруднікової, О. Дзьобаня, Л. Герасіної, В. Лозового, С. Максимова, І. Соловійова, Г. Почепцова, І. Яковюка, Г. Клімової, Н. Савінової та ін. Однак, незважаючи на різноманіття концептуальних підходів до вирішення зазначених питань, в українській державі залишається актуальним і своєчасним проведення узагальнення ролі правової інформації у підвищенні правової культури, правосвідомості, правоосвідченості громадян.

У нинішніх кризових умовах правова держава як ніколи потребує нового рівня правової культури: культури влади, яка розуміє право як основний принцип своєї діяльності; культури громадян, які звертаються до норм права і закону для вирішення правових проблем, конфліктів, суперечок та подолання кризових явищ. Однією з необхідних базових умов цього є юридична поінформованість, тобто наявність у посадових осіб та громадян

знань про права, обов'язки, передбачені законом норми. Джерелом таких знань є правова інформація.

Українське законодавство трактує поняття «правова інформація» (далі – ПІ) як сукупність документованих або публічно оголошених відомостей про право, його систему, джерела, реалізацію, юридичні факти, правовідносини, правопорядок, правопорушення, боротьбу з ними та профілактику [1, с. 363]. У сфері юридичної діяльності і правової інформатизації також широко використовується термін «правова інформація». До ПІ належать, перш за все, правові акти, а також уся інформація, яка пов'язана з правом: матеріали підготовки законопроектів та інших нормативних правових актів, їх обговорення і прийняття, облік й впорядкування, тлумачення і реалізація правових норм, вивчення практики їх застосування. До правової інформації включаються також матеріали, що стосуються правової освіти та розробки наукових концепцій права, її можна визначити ще й як масив правових актів і тісно пов'язаних із ними довідкових, нормативно-технічних та наукових матеріалів, що охоплюють всі сфери правової діяльності. ПІ поділяється на офіційну, індивідуально-правового характеру, що має юридичне значення, і неофіційну правову інформацію.

Загальновідомо, що ПІ є складним соціально-психологічним, науково-методичним, філологічним явищем, певна формула норм і правил, за допомогою яких забезпечується праворозуміння особою функціонування соціальних систем у суспільстві. Правова інформація завжди соціально значуща і потрібна людям для того, щоб у конкретній життєвій ситуації вони могли віднайти оптимальне рішення, яке не суперечить закону, повною мірою реалізувати, а у разі необхідності й захистити свої права.

Практика свідчить, що ПІ вкрай необхідна на всіх етапах правотворчої та правозастосовчої діяльності, бо впливає на: якість прийняття управлінських рішень; виявлення потреб у законодавчому регулюванні конкретного виду суспільних відносин; створення законопроектів і законів;

реалізацію та контроль за виконанням законів; формування правової культури та правосвідомості особи, групи, нації, суспільства в цілому. Отримати правову інформацію людина може із різних джерел: газет, журналів, медіа-правових засобів, у юридичних фірмах, спеціалізованих бібліотеках тощо. Саме тому система ПІ як у правовій галузі, так і в інших сферах функціонування української економіки, науки, освіти, культури тощо потребує ретельного аналізу та обґрунтування характерних ознак і вимог до цього виду інформації. Погодимося з вченими, які наводять деякі особливості правової інформації, і представимо це таким чином:

а) ПІ для широкого кола громадян повинна бути лаконічнішою, але різноманітнішою за своїм змістом, ступенем складності, максимально якісною та доступною;

б) надходження правової інформації має бути систематичним та оперативним, що пов'язано зі швидким оновленням законодавства;

в) ПІ повинна супроводжуватися методологічними порадами, коментарями та бібліографічними рекомендаціями.

У цьому контексті передусім слід звернути увагу на те, що легкість орієнтування в системі різного роду правових ресурсів, їх якість, доступність і ступінь використання залежать від чіткого відбору, оцінки, аналізу, структурування та систематизації правової інформації (цим, у першу чергу, займаються відповідні бібліотечні служби, центри правової інформації тощо). Отже, сьогодні особливого значення набувають бібліотеки та центри правової інформації, які сприяють розвитку нового рівня правової просвіти громадян. Вони не лише поєднують універсальне бібліотечне обслуговування із спеціалізованим бібліотечно-інформаційним, а й дають доступ до різноманітних інформаційно-документальних ресурсів, правової інформації та знань у галузі права, проводячи при цьому й інформаційно-просвітницьку діяльність. Інкубатори та інтегратори правової інформації, тематичні кластерні банки знань з різних питань нормативно-правового спрямування, галузеві ресурси та електронні каталоги усе частіше стають інноваційними

утвореннями в інформаційній діяльності бібліотек та центрів правової інформації, забезпечують оперативне передавання достовірної правової інформації, що, урешті-решт, сприяє підвищенню правової свідомості певної аудиторії (населення, тих, хто навчається), правової культури особи за посередництвом правосвідомості. Наприклад, Центр правової інформації Національної парламентської бібліотеки України серед пріоритетних напрямів бачить надання користувачам довідково-інформаційних послуг із питань пенсійної реформи, спадкування, опікунства, дарування та приватизації майна тощо. Наукова бібліотека НЮУ ім. Ярослава Мудрого стала ініціатором створення галузевого корпоративного каталогу «Правова освіта. Правова культура». Робота розпочата разом із вузівськими бібліотеками Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» та Харківського гуманітарного університету «Народна українська академія». Завдяки консолідованій праці на платформі АБІС ІРБІС НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого стане доступним зведений проблемно-орієнтований інформаційний контент на основі інтеграції фондів із правознавства бібліотек-учасниць.

Як будь-яка інформація, ПІ має своєчасно доходити до того суб'єкта, на кого вона орієнтована чи розрахована (студентська молодь, незахищені версти населення, тимчасово переміщені, учасники АТО та ін.). Тому важливо дотримуватися таких принципів: загальнодоступність ПІ; повнота, достовірність й оперативність надання, постійне оновлення та популяризація правових знань.

Національна система правової інформації та інформаційних ресурсів із проблем правознавства має стати базовою складовою сучасного соціопростору, що формує умови та дає ефективні інструменти для отримання правових знань, сприяє комунікаційній активності і соціалізації кожної особи (здобувача освіти, колективу, пересічного громадянина та ін.). У цьому контексті ефективним є проект «Справедливе правосуддя (USAID)», який разом із багатьма питаннями надання допомоги у становленні

справедливої, незалежної і прозорої правової системи сприяє діалоговості та покращенню доступу громадян до правосуддя та встановлення верховенства права [4]. Національна юридична бібліотека (НЮБ) Центру досліджень соціальних комунікацій Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського забезпечує акумуляцію та ефективне використання документально-інформаційних ресурсів на всіх видах носіїв, що містять правову інформацію, а також інші інформаційно-аналітичні ресурси, які сприяють удосконаленню правотворчої діяльності, реалізації національно-освітніх та науково-популярних програм у сфері правового забезпечення розвитку суспільства; відображають національну правову традицію. Ці важливі питання також у полі зору наукових бібліотек вищих юридичних навчальних закладів. У реальному та цифровому бібліотечному просторі величезний арсенал інформаційних засобів правоосвітнього, правовиховного спрямування: тематичні виставки, презентації, проблемно-орієнтовані ресурси, дайджести, сторітеллінги (англ. - storytelling) з актуальних питань держави і права та ін.

У практичній площині реалізації правоосвітньої діяльності в Україні інновацією стало створення Бюро правової допомоги, розширення мережі юридичних клінік. Система правової допомоги структурно-функціонально збільшує кількість точок доступу громадян до соціально значущої правової інформації [2]. Так, у 2016 р. планується створити понад 400 бюро правової допомоги, у яких мешканці місцевих громад, зокрема, маленьких містечок, зможуть отримати інформаційну підтримку та правову допомогу (юридичні консультації, доступ до он-лайн сервісів Міністерства юстиції, а також вторинну правову допомогу). Такі центри не тільки надають величезні обсяги ПІ, а й забезпечують представництво інтересів у цивільних та адміністративних судових спорах усім категоріям осіб, малозабезпеченим, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, біженцям, ветеранам війни, у тому числі й учасникам АТО та ін.

Тож, на сучасному етапі формування правосвідомості і правової культури українського суспільства важливого значення набуває ПІ, особливо під час стрімких євроінтеграційних процесів у державі. Аналіз системних характеристик забезпечення вільного доступу до правової інформації певних аудиторії та суб'єктів (незахищених верств населення, студентської молоді, учасників АТО та ін.) дає нам підстави стверджувати наявність певних резервів та невичерпного потенціалу у сфері формування сукупності ідей, поглядів, уявлень про те, яким повинно бути право з точки зору справедливості, доцільності, ефективності й утвердження загальнолюдських цінностей [3, с. 5].

Для ефективності і прозорості ПІ необхідно вживати заходів із оперативного, своєчасного наповнення та забезпечення інформацією офіційних бібліотечних веб-сайтів; юридичних бюро, юридичних клінік, центрів правової допомоги, юридичних бібліотек, інформаційно-правових центрів тощо. У цьому аспекті потрібно також розширити перелік правових послуг, безоплатних юридичних консультацій (зокрема, складання різноманітних документів правового характеру; оформлення інформаційно-правових добірок нормативних актів; проведення правоосвітніх лекцій), тим самим забезпечуючи доступ представників соціально вразливих груп суспільства до якісної ПІ та кваліфікованої правової допомоги. Вищезазначені заходи інформаційно-правового спрямування стають реперними точками (*defining points*), на яких ґрунтується повна шкала вимірювання правових знань, правосвідомості, правової культури та утворюють правовий простір держави.

Список використаної літератури

1. Інформаційний простір України: словник-довідник законодавчих термінів / авт.-уклад. Я. О. Чепуренко. – Київ : Освіта України, 2008. – 544 с.

2. Пашковська Т. Бюро правової допомоги: юридичний захист українців посилять / Т. Пашковська // Юридична газета. – 2016. – 22 берез. (№ 12). – С. 34.

3. Правова культура в умовах становлення громадянського суспільства : монографія / за ред.: Ю. П. Битяк, І. В. Яковюк ; НДІ держ. буд-ва та місц. самоврядування. – Харків : Право, 2007. – 248 с.

4. Проект «Справедливе правосуддя» (USAID) [Електронний ресурс] : [офіц. веб-сайт] / Агентство США з міжнар. розвитку (USAID). – Електрон. дані. – Київ, 2015–2016. – Режим доступу: <http://www.fair.org.ua/index.php> (дата звернення: 05.04.2016). – Назва з екрана.

***Аннотація.** Представлено контент-анализ роли правовой информации в повышении правопонимания, правосознания, правовой культуры. Рассмотрены особенности и системные характеристики обеспечения свободного доступа к правовой информации определенных аудиторий и субъектов (незащищенных слоев населения, студенческой молодежи, участников АТО и т.д.). Подтверждено социальное значение правовой информации, а также инновационных ресурсных образований: тематических инкубаторов, интеграторов, кластерных банков данных в популяризации правовых знаний.*

***Ключевые слова:** правовая информация, инновационные средства передачи правовой информации, социальное значения правовой информации, библиотеки, центры правовой информации, юридические клиники, бюро правовой помощи, правосознание, правовая культура.*

***Summary.** Submitted content analysis role of legal information in increasing the legal thinking, legal awareness and legal culture. Considered features and systems characteristics of providing free access to the legal information of an audience and the subjects (vulnerable groups, students, members of ATO, etc.). Confirmed social value of legal information and innovative structures: thematic incubator,s integrators, cluster of databases to popularize legal knowledge.*

***Keywords:** legal information, innovative means of conveying legal information, social purpose of legal information, libraries, centers of legal information, legal aid office, legal awareness, legal culture.*

БІБЛІОГРАФІЧНІ ВИДАННЯ ЯК ІМІДЖЕВІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

(досвід роботи наукової бібліотеки

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого)

Самофал Ольга Іванівна

завідуючий відділом наукової бібліотеки,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: library_1@ukr.net

Анотація. Здійснено огляд персональних та тематичних бібліографічних покажчиків, створених науковою бібліотекою Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Розкрито їх джерелознавчу базу, структуру, тематичне і хронологічне охоплення включених матеріалів, довідковий апарат, читацьке призначення. Доведено значення цих видань як іміджевих інформаційних ресурсів про наукову, педагогічну, культурну спадщину Університету.

Ключові слова: бібліографічні видання, бібліографічні покажчики, персональні бібліографічні покажчики, тематичні бібліографічні покажчики, іміджеві інформаційні ресурси, Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого має славетну історію, відомі наукові правничі школи, розвинену інфраструктуру. Його традиції і досягнення зберігалися та примножувалися багатьма поколіннями викладачів, співробітників, студентів, які зробили вагомий внесок у розвиток національної освіти та правової науки, культури, архітектури, спорту. Із метою популяризації і поширення здобутків Університету науковою бібліотекою створюються бібліографічні видання як іміджеві інформаційні ресурси.

Нині в інформаційному середовищі університету та інтернет значної популярності набули електронні персональні бібліографічні покажчики **серії "Представники харківської правової школи"**, яка заснована бібліотекою у

2013 р. Мета створення: забезпечення найбільшої повноти відображення наукової спадщини вчених-правознавців Харківщини, матеріалів про їх життєвий шлях та науково-педагогічну діяльність. Ресурс є складовою електронної іміджевої колекції *eLEGALIUM*, що включає рідкісні видання XIX – початку XX століття.

Перший покажчик цієї серії присвячений одному із засновників харківської наукової школи правознавців, доктору цивільного права, академіку Української академії наук *Гордону Володимиру Михайловичу (1871–1926)*.² Наступний – доктору права, професору, академіку Всеукраїнської академії наук *Палієнку Миколі Івановичу (1869–1937)*, одному з авторів Конституції Української РСР [3; 4].

Джерелами укладення цих біобібліографічних ресурсів слугували: наукові та рідкісні фонди НБ НЮУ ім. Ярослава Мудрого, ЦНБ ХНУ ім. В. Н. Каразіна, ХДНБ ім. В. Г. Короленка, електронні бібліотеки, електронні архіви-репозитарії, електронні каталоги вітчизняних та зарубіжних бібліотек, видавництв, правові портали, офіційні сайти НАН України, університетів, наукових установ та ін.

Матеріали бібліографічної частини систематизуються за розділами: праці вченого (наукові видання, рецензії, навчальні видання, коментарі, довідкові видання); публікації про його життя, наукову та педагогічну діяльність. Всередині рубрик – у хронологічному порядку, в межах року – в алфавітному порядку назв. Бібліографічний опис документів здійснено відповідно до діючих стандартів з бібліотечної справи. Науково-довідковий апарат складається зі змісту, передмови, вступної статті, інформації про основні дати життя та діяльності вченого, алфавітного покажчика назв творів, іменного покажчика. Для повноти відображення використовується система гіперпосилань на електронні версії документів. Видання призначені

² Укладачі покажчика "*Гордон Володимир Михайлович, 1871–1926*" отримали диплом переможця конкурсу Харківського зонального методичного об'єднання бібліотек ВНЗ III–IV рівня акредитації "Бібліотекар року 2013" у номінації "За кращий бібліографічний покажчик". URL: http://www-library.univer.kharkov.ua/pages/bibliotekar_roku/bibliotekar2013.htm.

вченим у галузі держави і права, аспірантам, викладачам та студентам юридичних вузів.

Наступна **серія "Біографія і бібліографія вчених-правознавців"** заснована Національною академією правових наук України у 1997 р. Науково-допоміжні бібліографічні покажчики створюються до ювілейних дат академіків НАПрНУ (*В. Я. Тація, В. В. Сташиса, В. І. Борисова* та ін.) з метою поширення серед наукової спільноти інформації про життя, науково-педагогічну та громадську діяльність цих відомих учених-правників України. Фахівці наукової бібліотеки університету також долучаються до їх підготовки, а саме – розділу "*Список наукових праць*", матеріали якого систематизуються за типами і видами видань [1].

Найпопулярніший серед бібліографічних видань – електронний каталог **"Фонди наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Періодичні видання, 1812–2014 рр."**. Створений у 2014 р. з метою надання достовірної, повної інформації про наявні у фондах бібліотеки університету газети і журнали та максимальне їх розкриття і наближення до потенційного користувача [5]. Включає понад 600 назв періодичних видань за 1812–2014 рр. Основна частина каталогу структурована за розділами: періодичні видання із фонду рідкісних книг (1812–1945 рр.); періодичні видання із загального фонду бібліотеки (1946–2014 рр.); електронні наукові фахові видання. Матеріали перших двох розділів подано у двох частинах: газети; журнали. Частина "журнали" складається із тематичних підрозділів: держава та право, юридичні науки; історія; економіка; політика; військова справа; філософія; наука, освіта; література, літературознавство; бібліотекознавство, бібліографія. У межах підрозділів – інформація подається в алфавітному порядку.

Ресурс має зручний довідковий апарат, який включає: вступну статтю директора бібліотеки (Пасмор Н. "Колекційні фонди наукової бібліотеки"); алфавітний покажчик періодичних видань; додатки (періодичні видання, у яких НЮУ ім. Ярослава Мудрого є засновником та співзасновником; учені та

співробітники університету – члени наукових рад, редакційних колегій, рад видавців періодичних видань); притекстову систему посилань; інформацію про включення журналів до Переліків наукових фахових видань України, провідних рецензованих наукових видань Росії; внесення їх до міжнародних наукометричних та інформаційних баз і систем (Scopus, Index Copernicus, РИНЦ, Google Scholar, EBSCO тощо). Каталог розрахований на широкий загал науковців, викладачів, студентів вузів, фахівців бібліотек.

"Вчені та співробітники Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – кавалери і лауреати державних нагород, всеукраїнських та регіональних премій, конкурсів" – електронний тематичний рекомендаційний бібліографічний покажчик³, створений у 2015 р. як іміджевий проект [2]. У ньому зібрана і систематизована інформація про наукові, освітні, культурні, архітектурні та спортивні досягнення НЮУ ім. Ярослава Мудрого у вигляді державних звань, орденів, медалей, премій, регіональних нагород та інших відзнак, які отримали науковці, співробітники та студенти. Мета видання – найбільш повно відобразити інформацію про переможців, лауреатів та кавалерів державних, регіональних нагород, премій, конкурсів тощо; зробити електронний ресурс відкритим та доступним в інтернет-просторі як зразок науково-педагогічних та інших досягнень університету.

Джерелознавча база його створення: офіційні видання нормативних документів; нормативно-правові бази інтернет-представництва Президента України та веб-порталу Верховної Ради України; офіційні веб-сайти Харківської облдержадміністрації, міськвиконкому, громадських організацій, професійних установ, бібліотек та ін.; обласні газети і юридичні журнали; науково-популярні видання НЮУ ім. Ярослава Мудрого; довідкові джерела тощо. До бібліографічного видання включені документи, що містять інформацію про вчених, співробітників, студентів університету, які мають

³ Укладачі отримали диплом переможця конкурсу Харківського зонального методичного об'єднання бібліотек ВНЗ III–IV рівня акредитації "Бібліотекар року – 2015" у номінації "За кращий іміджевий проект". URL: http://www-library.univer.kharkov.ua/pages/bibliotekar_roku/biblotekar2015.htm.

державні нагороди України, лауреатів премій, переможців конкурсів тощо за період з 1970 р. до сьогодні.

Матеріали основної частини покажчика систематизовано за розділами, дотримуючись принципу – від найвищих державних нагород України до регіональних відзнак: державні нагороди України (звання Герой України, ордени, медалі, почесні звання, державні премії України); нагороди вищих органів державної влади України для молодих учених (премії Президента, Верховної Ради, Кабінету Міністрів); нагороди місцевих органів державної влади, наукових та освітніх закладів, громадських організацій (почесні відзнаки, звання); нагороди Української Православної Церкви (ордени); всеукраїнські та регіональні конкурси. Кожен підрозділ містить загальну характеристику відповідної нагороди та її зображення, у хронологічному порядку надається інформаційно-бібліографічна довідка про нагороджених. Використана система посилань на друковані джерела та гіперпосилань на повнотекстові версії матеріалів. Довідковий апарат складається зі змісту, передмови, алфавітного покажчика нагороджених, переліку довідково-енциклопедичних видань та умовних позначень. Призначений широкому колу користувачів, яких цікавить історія НЮУ ім. Ярослава Мудрого, досягнення його науково-педагогічного колективу, співробітників та студентів, розвиток юридичної науки і освіти у Харківському регіоні та в Україні.

Всі створені електронні бібліографічні видання представлені на сайті наукової бібліотеки НЮУ ім. Ярослава Мудрого⁴ та у електронному архіві-репозитарії університету *eNULAU*⁵.

Список використаної літератури

⁴ URL: <http://library.nlu.edu.ua>.

⁵ URL: <http://dspace.nulau.edu.ua>.

1. Василь Якович Тацій : (до 75-річчя від дня народж. та 50-річчя наук.-пед. і громад. діяльн.) / НАН України, Нац. акад. прав. наук України. – Харків : Право, 2015. – 144 с. – (Біографія та бібліографія вчених-правознавців).

2. Вчені та співробітники Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – кавалери і лауреати державних нагород, всеукраїнських та регіональних премій, конкурсів [Електронний ресурс] : бібліогр. покажч. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка ; уклад.: М. Я. Жуковська, Н. М. Журавель, О. І. Самофал ; ред. Н. П. Пасмор ; інж. оформл. С. А. Шахова. – Електрон. текст. дані (44 файли : 59 Мб). – Харків, 2015–2016. – Режим доступу: http://library.nlu.edu.ua/index.php?option=com_k2&view=item&id=1393:vcheni-ta-spivrobitnyku-kavalery-i-laureaty&Itemid=127 (дата звернення: 05.05.2016). – Назва з екрана.

3. Гордон Володимир Михайлович, 1871–1926 [Електронний ресурс] : персон. бібліогр. покажч. / Нац. ун-т "Юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого", Наук. б-ка ; [уклад.: О. І. Самофал, Л. Г. Зоря ; відп. за вип. Н. П. Пасмор ; інж. оформл. Л. В. Кашаєва]. – Електрон. текст. дані (26 файлів : 850 Мб). – Харків, 2013. – 32 с. : іл. – (Харківська правова школа ; вип. 1). – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/2730> (дата звернення: 05.05.2016). – Назва з екрана.

4. Палієнко Микола Іванович, 1869–1937 [Електронний ресурс] : персон. бібліогр. покажч. / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка ; [уклад.: О. О. Будецька, О. І. Самофал ; відп. за вип. Н. П. Пасмор ; інж. оформл. Л. В. Кашаєва]. – Електрон. текст. дані (20 файлів : 228,747 Мб). – Харків, 2014. – 27 с. : іл. – (Харківська правова школа ; вип. 2). – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6552> (дата звернення: 05.05.2016). – Назва з екрана.

5. Фонди наукової бібліотеки Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого. Періодичні видання, 1812–2014 рр. [Електронний ресурс] : каталог / Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, Наук. б-ка ; [ідея і менеджмент Н. П. Пасмор ; уклад.: О. І. Самофал, Л. Г. Зоря, І. П. Зарвирог ;

інж. оформл. С. А. Шахова]. – Електрон. текст. дані (1 файл : 3,66 Мб). – Харків, 2014. – 142 с. : іл. – Режим доступу: <http://dspace.nlu.edu.ua/handle/123456789/6829> (дата звернення: 05.05.2016). – Назва з екрана.

***Аннотация.** Осуществлен обзор персональных и тематических библиографических указателей, созданных научной библиотекой Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого. Раскрыто их источниковедческую базу, структуру, тематический и хронологический охват включенных материалов, справочный аппарат, читательское назначение. Обосновано значение этих изданий как имиджевых информационных ресурсов о научном, педагогическом, культурном наследии Университета.*

***Ключевые слова:** библиографические издания, библиографические указатели, персональные библиографические указатели, тематические библиографические указатели, имиджевые информационные ресурсы, Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого.*

***Summary.** Performed a review of personal and thematic bibliographic indexes which created by the scientific library of the Yaroslav Mudryi National Law University. Disclosing their source base, structure, thematic and chronological coverage of included materials, reference apparatus, the reader's purpose. Proved the importance of these publications as an image information resources of scientific, pedagogical, cultural heritage of the University.*

***Keywords:** bibliographic publications, bibliographic indexes, personal bibliographic indexes, thematic bibliographic indexes, image information resources, Yaroslav Mudryi National Law University.*

Студентська наукова трибуна

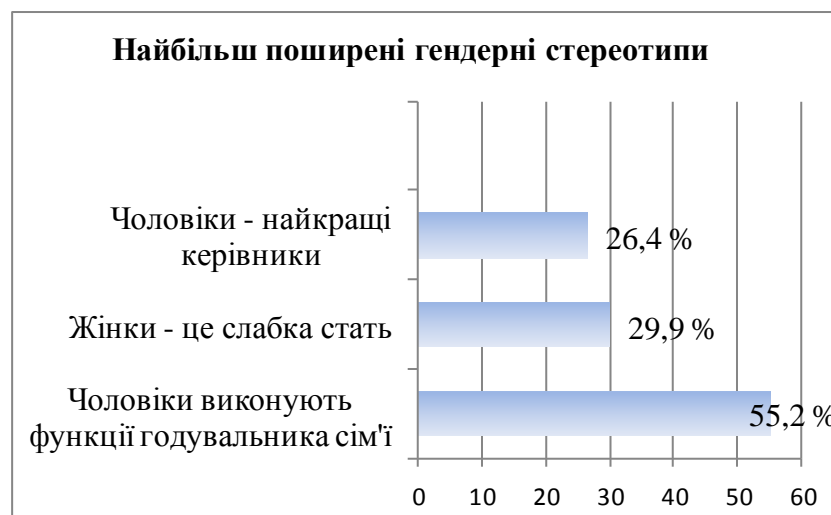
УДК 342.721(477):305

ГЕНДЕРНІ СТЕРЕОТИПИ В СУЧАСНОМУ УКРАЇНСЬКОМУ СУСПІЛЬСТВІ

Афоніна Ольга Володимирівна

студентка, 4 курс, 4 група,
господарсько-правовий факультет,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: olga_afonina94@mail.ru

У пункті 15 Пекінської декларації, що була прийнята Четвертою Всесвітньою конференцією зі становища жінок (4–15 вересня 1995), зазначалося, що рівні права, можливості та доступ до ресурсів, рівний розподіл сімейних обов'язків між чоловіками та жінками і гармонійне партнерство між ними мають ключове значення для їх добробуту і добробуту їх сімей, а також для зміцнення демократії. Зрозуміло, що демократична соціалізація передбачає формування такої цінності, як рівність між статями. Саме тому І. Є. Калабіхіна (експерт ООН, професор кафедри народонаселення економічного факультету МДУ) у своїй роботі підкреслює, що рівність між чоловіками і жінками сприяє повноцінному розвитку суспільства (у тому числі економічному та демографічному). Однак у суспільних відносинах існує гендерна асиметрія, яка проявляється в окремих сферах (родині, політиці, економіці). Це відображає явну або приховану нерівність між чоловіками та жінками. Разом із тим не можна не враховувати, що гендерна асиметрія є проявом як сімейних, так і суспільних цінностей, які залишилися у спадок від патріархальної сім'ї. Перехід до демократії (окрім іншого) передбачає і процес формування сучасної сім'ї, в якій панує така цінність, як гендерна рівність.

Авторка дослідила думки українців для виявлення тенденцій розвитку і становлення гендерних відносин, адже дане питання стосується всього українського суспільства. Методологічною основою дослідження стали такі методи: компаративний, історичного розвитку, а також кількісного дослідження з використанням соціологічного методу. Залучення останнього з них проявилось в тому, що в період з 25 серпня по 7 вересня 2015 р. було опитано 100 осіб обох статей, різного віку і різних професій. Зрозуміло, що цієї кількості не цілком достатньо для того, щоб зробити коректні висновки. Разом із тим це дає можливість виявити цілком стійкі тенденції.

Результатом дослідження стало наступне:

1. 81% респондентів підтвердили положення гіпотези про те, що в українському суспільстві існують певні гендерні стереотипи поведінки для чоловіків і жінок. Як уявляється, це ускладнює сприйняття суспільством нових демократичних цінностей, внаслідок суперечностей між історичними сімейними традиціями та сучасними сімейними і суспільними цінностями.

2. 55,2% осіб висловилися за те, що чоловіки виконують функції годувальника, глави сім'ї, одночасно з цим залишаючи за собою право вирішального слова в сім'ї.

3. У 29,9% відповідей зазначається, що існує стереотип про жінок як про слабку стать, яка поступається чоловікам і залежить від них. Це дає змогу продемонструвати ще раз, що історичний розвиток гендерних відносин в українському суспільстві вплинув на становлення певних гендерних стереотипів. Схожу тенденцію має третій варіант відповіді щодо стереотипів, які існують в українському суспільстві, стосовно ролі чоловіків, зокрема, сприйняття їх як найкращих керівників. Не випадково цей варіант було обрано 26,4% респондентів.

Отже, кількісне дослідження показало, що родинні відносини в українському суспільстві значною мірою зумовлені суперечностями між соціально-політичними та ментальними аспектами.

Беручи до уваги результати опитування, нам вдалося підтвердити гіпотезу: стійкість гендерних стереотипів в українському суспільстві доволі висока. Саме це стає причиною існування гендерної нерівності. Маскуліність залишається впливовішою за фемінізм у соціумі. Значною мірою гендерна нерівність проявляється і в сімейних відносинах, які досить закриті щодо суспільства. Одночасно з цим у субординації суспільних і сімейних відносин сімейні відносини саме останні стають тим фундаментом, на якому формуються гендерні стереотипи. Таке явище, безперечно, є перешкодою до демократії.

Демократичний транзит передбачає становлення демократичної культури, демократичних цінностей, у тому числі і у відносинах між чоловіком і жінкою, у сім'ї, без гендерних стереотипів. Саме тому слід наголосити, що вирішення цього завдання більшою мірою залежить від демократичної соціалізації, від зусиль громадянського суспільства, органів державної влади, політичних партій та національної інтелігенції.

Науковий керівник: Лукаш С. Ю., кандидат історичних наук, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УДК 346.26:330.341.1

УЧАСТЬ СТАРТАПІВ В ІННОВАЦІЙНИХ ВІДНОСИНАХ

Воробйова Анастасія Сергіївна

студентка, 4 курс, факультет підготовки кадрів для Державної пенітенціарної служби України,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого,
Наукове товариство молодих вчених та студентів НДІ правового забезпечення інноваційного розвитку НАПрН України,

Україна, м. Харків
e-mail: 80954617347@mail.ru

В умовах сьогодення інноваційна діяльність є дуже поширеною, адже інновації – шлях до перебудови суспільства, удосконалення та досягнення нових висот у найрізноманітніших сферах людського життя. Поширеною формою такої діяльності є стартап, який останнім часом користується популярністю серед молоді.

Стартап (від англійського "start-up") – це загальна назва для компанії, фірми або проекту, які існують зовсім недавно. Чіткого визначення строку давності немає, але зазвичай він становить від декількох тижнів до декількох місяців. Важливо те, що після цього строку проект в будь-якому випадку перестає бути стартапом, оскільки або отримує визнання і інвестиційну підтримку, щоб продовжити розвиток, або закривається як незатребуваний і неконкурентоспроможний. Відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 1 проекту Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» стартап компанія – суб'єкт інноваційної діяльності впродовж двох календарних років із моменту його державної реєстрації як суб'єкта господарювання у порядку, встановленому законодавством [3].

Першим юридичним питанням, над яким варто замислитися творцеві стартапа, є необхідність створення юридичної особи. Зауважимо, існує два варіанти відповіді на нього. Питання державної реєстрації юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців регулюється Законом України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань» від 15.05.2003 р. № 755-IV. [2]. Розглянемо його.

1. Можна реєструвати юридичну особу тоді, коли проект починає приносити дохід. Очевидний плюс цього підходу – скорочення витрат. Є й великий мінус: на етапі, коли компанія ще не зареєстрована, але вже створюються якісь нематеріальні активи (пишеться код, віднаходяться дизайнерські рішення), права на володіння цими активами не вирішені. Надалі між учасниками ініціативної групи, що починає проект, можуть

виникнути конфлікти на цьому ґрунті. Отже, такий підхід доцільніше використовувати тільки в разі, коли немає фінансової можливості утримувати юридичну особу. У цій ситуації, безумовно, краще змиритися і довіритися тим відносинам, які складаються всередині колективу творців, і вірити в те, що конфліктів не буде.

2. Створювати юридичну особу до моменту початку розробки, але після того, як ідея вже опрацьована. Це найоптимальніший час.

Найбільш прийнятною формою реєстрації стартапу є юридична особа-товариство з обмеженою відповідальністю або ФОП – фізична особа-підприємець. Саме ці форми дозволяють у межах стартапу обрати найбільш прийнятні форми оподаткування, а процедура їх реєстрації більш спрощена, порівняно з іншими, та й взагалі саме вони дозволяють обирати більш прості шляхи вирішення питань оперативної діяльності стартаперів. Слід додати, що з метою отримання державної або недержавної підтримки, як правило, створюються юридичні особи в формі малих та середніх підприємств, середніх підприємств [1].

Засновники ТОВ несуть відповідальність за наслідки своєї стартаперської діяльності виключно майном такого підприємства, а не своїм власним. Розмір статутного капіталу може бути будь-яким, від однієї копійки до мільйонів гривень. Крім того, статутний капітал стартап-бізнесу може формуватися протягом часу, який засновники для себе самі визначають. Вказане є досить позитивним моментом, зокрема, коли ми говоримо про інвестиції в стартап, адже якщо в Ваших планах вкласти в стартап велику суму, то є час для того, щоб накопичити відповідний капітал. Окремо слід зазначити, що для іноземних інвесторів функціонування стартапу саме у формі юридичної особи викликає більше довіри, аніж просто до підприємця. У будь-якому разі, для патентування стартапу необхідно обрати назву, визначитися із його власниками та їх долями в ньому, за якою адресою він буде знаходитися, хто буде керувати стартапом, скільки коштів та протягом

якого часу Ви готові вкласти, яка його дохідність планується для обрання оптимальної системи оподаткування саме для Вас.

Безумовною перевагою стартапера – держпідприємця є те, що він працює сам на себе, не зобов'язаний формувати статутний капітал, документально оформлювати будь-яке із своїх рішень, як, наприклад, зміна місця знаходження, а просто повідомляти про такі зміни уповноважений орган. Крім того, стартапер у такому випадку працює із підрядниками на основі договорів та не зобов'язаний зараховувати їх до штатного розкладу, сплачувати додаткові податки, що нараховуються на заробітну плату. Однак суттєвим недоліком для підприємця – держстартапера є наступне: якщо проект фейлиться (англ. fail-невдача), то стартапер відповідає за борги усім своїм майном. Хоча, якщо проект існує лише у формі ідеї, і тільки перетворюється на продукт, то краще все ж зупинитися саме на реєстрації ФОП.

Тож, для створення стартапера – держпідприємця необхідно визначитися лише з питанням системи оподаткування, виходячи із запланованої дохідності стартап-проекту; працювати з печаткою чи без; визначення основних напрямів стартапу. Подальші дії це - безпосередня реєстрація в державному органі Вашого стартапу шляхом подачі відповідної реєстраційної заяви. Стартапери з досвідом знають, стартап – не стартап, якщо він не зареєстрований, адже саме легітимність його існування дозволить захищати Ваші ідеї, труди та витрачення часу. Інакше, стартап – це просто ніким не визнана та не захищена творча діяльність.

Таким чином, можна виділити загальні умови, що мають забезпечити стартапу якщо не успіх, то хоча б життєздатність: компетентність і професіоналізм ініціативної групи (якщо ініціатори не будуть орієнтуватися в проекті, що ними просувається, то про успіх можна заздалегідь забути); інноваційність та привабливість; інформаційна підтримка; узгодженість і командний дух; піар і залучення інвесторів: щоб стартап вийшов у світ і став

повноцінним самодостатнім проектом, він завжди потребує додаткового фінансування і закріпленні досягнутої популярності.

Список використаної літератури

1. Глібко С. В. Питання фінансового забезпечення інноваційної діяльності / С. В. Глібко // Правове забезпечення розвитку національної інноваційної системи в умовах глобалізації : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, Київ, 11 груд. 2015 р.). – Харків : Право, 2015. – С. 45–48.

2. Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань : Закон України від 15.05.2003 р. № 755-IV // Офіційний вісник України. – 2003. – № 25. – Ст. 1172.

3. Проект Закону України «Про підтримку та розвиток інноваційної діяльності» [Електронний ресурс] // Науково-дослідний інститут правового забезпечення інноваційного розвитку : [сайт] / Нац. акад. прав. наук України. – Електрон. дані. – Харків, 2011–2016. – Режим доступу: <http://ndipzir.org.ua/archives/4015> (дата звернення: 20.05.2016). – Назва з екрана.

Науковий керівник: Глібко С. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

УДК 316.3:001.102:17.021.2

ОСОБИСТІТЬ В УМОВАХ ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ПРОБЛЕМИ ФОРМУВАННЯ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ

Головій Тарас Юрійович

студент, 2 курс, 8 група,
господарсько-правовий факультет,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: t.goloviy.96@gmail.com

Перш ніж почати розкривати дану тему, доцільно навести визначення понять «інформаційне суспільство» та «особистість».

У Вікіпедії⁶ тлумачиться поняття інформаційне суспільство наступним чином: це «теоретична концепція постіндустріального суспільства, історична фаза можливого еволюційного розвитку цивілізації, в якій інформація і знання продукуються в єдиному інформаційному просторі. Головними продуктами виробництва інформаційного суспільства мають стати інформація і знання».

Характерними рисами інформаційного суспільства є: зростання ролі знань, інформації та новітніх технологій у сферах діяльності, збільшення кількості людей, зайнятих у галузі ІТ, зростання ролі інформації в господарських відносинах, створення глобального інформаційного простору та інші.

Для визначення особистості знову звернемося до Вільної енциклопедії і прочитаємо там, що «під «особистістю» розуміють стійку систему соціально значущих рис, що характеризують особу як члена того чи іншого суспільства або спільноти. «Поняття «особистість» характеризує суспільну сутність людини, пов'язану із засвоєнням різноманітного виробничого і духовного досвіду суспільства».

Тепер, з'ясувавши зміст основних понять, можна розкривати тему. Як зазначалося основними ознаками інформаційного суспільства є: підвищення ролі знань та інформації, створення глобального інформаційного простору, зростання інформатизації та ролі інформаційних технологій в суспільних та господарських відносинах. З одного боку, ці фактори є позитивними, адже,

⁶ Вікіпедія. : вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org>.

мабуть, кожна людина відчувала на собі позитивний вплив новітніх комп'ютерних, програмних технологій і знає, що вони значно полегшують процеси діяльності. Завдяки таким інформаційним технологіям людина звільняється від виконання багатьох рутинних операцій, які раніше мала виконувати самостійно. Новітні технології допомагають швидше та точніше працювати над виконанням завдань, дозволяють підвищити рівень безпеки на виробництві, у побуті та в багатьох інших сферах людського життя. Інноваційні технології дають змогу людям отримати велику кількість інформації, швидко та в різноманітні способи обмінюватися нею. Нарешті, саме інноваційні технології є запорукою успіху та економічного зростання багатьох підприємств, галузей і навіть держав. Отже, заперечувати позитивний вплив таких проявів інформаційного суспільства, як інноваційні технології, неможливо.

Проте концепція інформаційного суспільства має й негативні прояви. Підвищення ролі інформаційних технологій призводить до зменшення живого спілкування між людьми. Зараз люди все частіше комунікують за допомогою мобільного зв'язку, соціальних мереж, комп'ютерних програм, що поступово витісняє реальне спілкування, листування, тощо. І це один із найгірших ознак інформаційного суспільства, бо люди поступово перестають вміти комунікувати, обмінюватися думками наживо. Це, безумовно, призводить до руйнування або деформації особистості, адже мова спілкування – це одна з основних ознак, яка відокремлює людину від інших живих істот, саме за допомогою мови та спілкування значною мірою відбувається духовний та розумовий розвиток особистості, її формування. Якщо людина мало спілкується – це може призвести до деградації особистості.

Є ще один негативна риса глобальної інформатизації та збільшення ролі ІТ, що тісно пов'язана з попереднього. Людина все більше поринає у віртуальне життя, тим самим менше приділяє уваги реальному. Більшість людей зараз вже не уявляє свого життя без різноманітних девайсів:

комп'ютерів, ноутбуків, планшетів, телефонів тощо. За їх допомогою людина виходить в мережу Інтернет і поглинає в ній інформацію. Проводячи багато часу в Інтернеті, почасти, людина сильно захоплюється віртуальним світом, і байдуже ставитися до світу реального. Це також негативно позначається на особистість, адже людина, у першу чергу, повинна жити реальним життям та в розумній кількості витратити час за девайсами, не підмінюючи реальне спілкування користуванням Інтернету. Багато людей відчувають себе знервованими, роздратованими без певних гаджетів та Інтернету, особливо це стосується молоді, у тому числі підлітків, особистість яких ще не сформована. Нині важливо також обмежити доступ деяких категорій осіб (до прикладу, підлітків) до небезпечної інформації, зокрема, неприпустимим є доступ неповнолітніх до порнографічних матеріалів.

Ще однією негативною ознакою інформаційного суспільства є втрата людиною деяких навичок. Інформаційні технології почасти впроваджуються в інші галузі виробництва. Наприклад, в автомобільній промисловості за допомогою спеціальних датчиків та систем деякі автомобілі виконують окремі функції водія: можуть самостійно перемкнути світло фар з дальнього на ближній, загальмувати на невеликій швидкості, виконати паркування, примусово не виїхати за суцільну лінію і т. д. І ці функції, в першу чергу, позитивно впливають, адже значно підвищують рівень безпеки на дорозі. Проте є й інший бік цих досягнень, а саме – зниження пильності водія, оскільки він розуміє, що певну функцію автомобіль виконає самостійно, а також поступова втрата навичок, бо з часом водій уже не так майстерно буде виконувати паркування авто.

Тому, на нашу думку, визнаючи наявність багатьох позитивних ознак інформаційного суспільства, необхідно враховувати і їх негативні наслідки та запобігати їм. Користуючись перевагами сучасних технологій, не потрібно надмірно це робити. Надзвичайно важливо продовжувати спілкуватися наживо, причому реальна комунікація повинна значно переважати над

віртуальною, займатися спортом, ходити на прогулянки, в театри, тобто утверджувати істинні життєві цінності та не підміняти їх благами цивілізації.

Новітні технології покликані лише допомагати людині, але аж ніяк не мають замінювати сутність людини та людського буття.

УДК 37(4+477)

ЄВРОПЕЙСЬКА ОСВІТА: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Дорошенко Катерина Валеріївна

студентка, 4 курс, 11 група,
Інституту підготовки кадрів для органів
юстиції України,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків

Початок ХХІ сторіччя ознаменувався збільшенням уваги суспільства до вищої освіти, модернізація якої стала об'єктивною необхідністю. Вища освіта у цивілізованому світі є не просто засобом задоволення фахових потреб особистості, вона виступає духовною необхідністю суспільства. Проте, як констатують аналітики, вища освіта останнім часом стала менш якісною, переважна більшість випускників ВНЗ виявляються не конкурентоспроможними на Європейському ринку праці. Це спонукало провідні університети Європи об'єднати свої зусилля в рамках укладеної Болонської Конвенції і започаткувати великомасштабну реформу шляхом створення зони європейської освіти та науки.

Європейська інтеграція нашої держави передбачає реформування української освіти. Вважають, що однією із негативних тенденцій, які свідчать про незадовільний стан останньої, є її невідповідність європейським

і світовим ринкам праці. Саме тому вбачають в приєднанні України до Болонського процесу один із шляхів реформування освіти .

Приєднавшись до Болонського процесу, наша держава взяла на себе зобов'язання щодо приведення якості національної освіти у відповідність до європейських стандартів. Чимало в цьому напрямку в Україні вже зроблено. Кабінетом Міністрів України прийнято постанову від 31.12.2005 р. № 1312 “Про невідкладні заходи щодо запровадження зовнішнього незалежного оцінювання та моніторингу якості освіти”, якою затверджено Положення про Український центр оцінювання якості освіти (УЦОЯО). Починаючи із 2008 р. всі вступники зараховуються до ВНЗ за результатами зовнішнього тестування. Проте у сфері забезпечення якості вищої освіти ми поки що відстаємо від загальноєвропейського рівня.

Аналіз Європейських стандартів дозволяє виділити основні вимоги і напрямки, які стосуються як внутрішнього, так і зовнішнього забезпечення якості: чітке визначення політики і пов'язаних з нею процедур забезпечення якості; стратегія, політика, процедури і виконавці повинні мати визначений офіційний статус; формулювання, оприлюднення і послідовне дотримання критеріїв, на яких має базуватися будь-яка діяльність із забезпечення якості; відповідність доступних ресурсів поставленим цілям та процедурам їх реалізації; участь у процесах забезпечення якості усіх зацікавлених сторін; регулярний моніторинг і звітність; публічність і доступність усієї інформації з питань забезпечення якості освіти.

Нині розвиток вищої освіти підпорядковується законам ринкової економіки, що вимагає постійного поповнення змісту освіти новітніми матеріалами, запровадження сучасних технологій навчання з високим рівнем інформатизації навчального процесу, розвитку вищої освіти у контексті тенденцій світових освітніх систем.

Таким чином, освіта є стратегічним ресурсом покращення добробуту людей, забезпечення національних інтересів, зміцнення авторитету і конкурентоспроможності української держави на міжнародній арені. Освіта і

наука найголовніші складові утвердження України на світовому ринку високих технологій. За роки незалежності на основі Конституції України в державі визначено нові пріоритети розвитку освіти, прийнято відповідну правову базу. Сучасна економіка освіти створила сталі передумови для модернізації усіх напрямів із метою формування високого освітнього рівня народу України.

УДК 346.5:37.018.43(477)

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ В УКРАЇНІ

Дячук Анастасія Вадимівна

студентка, 4 курс, 1 група,
факультет підготовки кадрів для
Державної пенітенціарної служби України,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: nastiadiachuk343@gmail.com

Дистанційне навчання – це індивідуалізований процес набуття знань, умінь, навичок пізнавальної діяльності людини, який відбувається переважно за опосередкованої взаємодії віддалених один від одного учасників навчального процесу у спеціалізованому середовищі, що функціонує на базі сучасних психолого-педагогічних та інформаційно-комунікаційних технологій (згідно з наказом МОН України від 25.04.2013 р. № 466 «Про затвердження Положення про дистанційне навчання») [1].

Досліджувана форма навчання передбачена у таких нормативно правових актах, як Закон України «Про вищу освіту» (ст. 49), наказ МОН України «Про затвердження Вимог до вищих навчальних закладів та закладів

післядипломної освіти, наукових, освітньо-наукових установ, що надають освітні послуги за дистанційною формою навчання з підготовки та підвищення кваліфікації фахівців за акредитованими напрямками і спеціальностями» від 30.10.2013 р. № 1518; Концепція розвитку дистанційної освіти в Україні (затверджена постановою МОН України від 20.12.2000 р.); наказ МОН України «Про затвердження Положення про дистанційне навчання» від 25.04.2013 р. № 466 (із змінами); Модельний закон про дистанційне навчання в державах-учасницях СНД від 16.05.2011р.; Рішення про Концепцію розвитку дистанційного навчання в державах учасницях Співдружності Незалежних Держав від 22.11.2007 р.

Дистанційне навчання здійснюється за допомогою масових відкритих он-лайн курсів (МООС) (з англ. *Massive open online course* – масивні, масові, широкодоступні, публічні, відкриті дистанційні он-лайн курси), які відкривають експериментальний простір, де викладачі та розробники освітніх технологій можуть випробовувати нові педагогічні та методологічні інструменти, включаючи автоматичне оцінювання завдань.

МООС дає унікальну можливість людям будь-якого достатку, соціального статусу, національності отримати доступ до освітніх ресурсів безкоштовно або за символічну ціну, прослухати матеріал так, як його викладають видатні вчені та фахівці, підвищити свою кваліфікацію й відкрити нові види діяльності.

Одним із перших громадських проектів масових відкритих он-лайн курсів став «Prometheus» (МВОК) [5]. Громадський проект разом із викладачами кращих ВНЗ України створюють та розміщують МВОК на власній он-лайн платформі та надають безкоштовну можливість університетам, організаціям та провідним компаніям публікувати і поширювати курси на цій платформі.

Кожен курс проекту «Prometheus» складається з відеолекцій провідних викладачів найкращих українських ВНЗ, інтерактивних завдань, що дозволяють закріпити отримані знання, а також форуму, на якому студенти

мають можливість поставити питання викладачу та спілкуватися один з одним. Все, що знадобиться для участі в такому курсі, – комп'ютер та наявність доступу до мережі Інтернет.

Крім того, провідне місце в освітній діяльності посідають хаб, коворкінг та IT-школа, які забезпечують якість освіти, рівний доступ до освіти, а також регулюють питання ефективності використання ресурсів. Наприклад, в історичному центрі міста Харків знаходиться хаб, який збирає успішних людей, лідерів у своїй сфері, що дає змогу обмінюватися ідеями і думками. Це є місце-колектор людей і ідей, в якому кожен день відбувається щось цікаве: майстер-класи, презентації, лекції, кіноперегляди, дискусії тощо.

Також зазначимо, що в Харківському національному університеті ім. В. Н. Каразіна відбувся семінар «Дистанційне навчання – змішане навчання – електронне навчання: шанс для українських ВНЗ» для колишніх стипендіатів Німецької служби академічних обмінів (DAAD) зі сходу України, на якому розглядалися питання запровадження інноваційних підходів до навчання в Україні [4]. Учасникам семінару була надана можливість ознайомитися з останніми європейськими тенденціями в застосуванні сучасних підходів до надання освітніх послуг. Запрошені німецькі та українські експерти поділилися власним досвідом організації дистанційного навчання. Була висловлена спільна думка, що в умовах посилення глобальної конкуренції між вищими навчальними закладами однією з конкурентних переваг є надання освіти в зручній для абітурієнта формі – дистанційно.

На сьогоднішній день існують різні наукові погляди стосовно необхідності та доречності запровадження дистанційної форми навчання. На думку О. О. Романовського, незважаючи на традиційний характер матеріалів для навчання, їх донесення через мережу Інтернет робить їх цікавішими для студентів, а також зручнішим. Багато відомих університетів за кордоном, наприклад, Стенфордський у Канаді, державний університет у Пенсильванії, університет Дюк, працює за програмою такого типу. Викладачі проводять

обговорення в групах, створюються групові проекти і т. ін. за допомогою Інтернету, які вважаються додатковим завданням, а також один із видів виконання студентами домашнього завдання [2]. Зазвичай у таких класах студенти – це резиденти, які приходять на заняття кожен тиждень і просто беруть участь в он-лайн частині цього предмета за допомогою власних комп'ютерів з будь-якого місця. Це дуже зручно для тих, хто живе досить далеко і не може або не хоче приїздити до кампусу університету. Також це влаштовує і працюючих студентів, тому що вони можуть брати участь у такому класі у будь-який момент протягом дня за їх бажанням. Багато університетів використовує WebCT – підхід, коли групи студентів, які розташовані в різних місцях, можуть взяти участь в одному і тому ж класі за допомогою відеокамер у кожному з цих місць.

Додамо, що дистанційна форма навчання стає дієвою завдяки існуванню нормативної бази, яка ефективно використовується на практиці, а також прагненню студентів здобувати знання у вищому навчальному закладі. З огляду на те, що рівень практичного впровадження методів регулювання дистанційної форми навчання в Україні є вкрай низький, то відповідно і рівень знань піддається сумнівам.

Крім того, для навчання «на відстані» потрібно мати сильну мотивацію й самоорганізацію, бо дистанційне навчання – це передусім, самоосвіта, тобто здатність студента працювати самостійно. Для когось це є перевагою, а для когось, навпаки, недоліком, все залежить від людини та її характеру. Найчастіше викладачі дистанційної форми навчання не мають змоги простежити рівень засвоєння навчального матеріалу, оскільки існує проблема відсутності мотивації у самоосвіті, тобто головною метою студента виступає отримання диплома навчального закладу, а не набуття знань.

Також вважаємо, що ще одним недоліком даної форми навчання є неможливість без поглиблених пояснень викладача розібратися у певному переліку питань будь-якої фундаментальної навчальної дисципліни.

Фундаментальні знання – це основа, яка існує в будь-якій дисципліні та є необхідною умовою для подальшого опанування та кращого розуміння навчальних предметів, які вивчаються. Відсутність пояснень викладача у визначеній дисципліні зумовлює появу прогалів у знаннях, що пізніше може негативно вплинути на діяльність особи в процесі застосування цих знань у практичній діяльності.

Список використаної літератури

1. Про затвердження Положення про дистанційне навчання: наказ М-ва освіти і науки України від 25.04.2013 р. № 466 // Офіційний вісник України. – 2013. – № 36. – Ст. 1288.
2. Про вищу освіту : Закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII // Офіційний вісник України. – 2014. – № 63. – Ст. 1728.
3. Романовський О. О. Феномен підприємництва в університетах світу : монографія / О.О. Романовський. – Вінниця : Нова Кн., 2012. – 504 с.
4. DAAD [Електронний ресурс] : нім. служба академ. обмінів. – Електрон. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: http://www.daad.org.ua/ukr/daad_kiew.htm (дата звернення: 11.05.2016) – Назва з екрана.
5. Prometheus. Найкраща освіта для кожного [Електронний ресурс] : безкоштов. онлайн-курси від викл. КНУ, КПІ та Києво-Могилян. акад. – Електрон. дані. – Київ, 2016. – Режим доступу: <http://prometheus.org.ua> (дата звернення: 11.05.2016) – Назва з екрана.

Науковий керівник: Глібко С. В., кандидат юридичних наук, доцент кафедри господарського права Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАХИСТ І БЕЗПЕКА СТВОРЕННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОМЕННОГО ІМЕНІ .UA В УКРАЇНСЬКОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Замковий Володимир Леонідович

студент, 3 курс, 14 група,
Інститут прокуратури та кримінальної
юстиції,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: unrestrain@mail.ru

***Анотація.** Проаналізовано основні питання процедури реєстрації та захисту доменних імен .ua. Розглянуто врегулювання на законодавчому рівні даних правовідносин і висунуто тезу про те, що це цілком договірні відносини і законодавець лише наводить дефініції певних понять. Звернено увагу на достатньо високу ціну доменного імені .ua за наявності складної процедури реєстрації і відсутності спеціальних механізмів захисту порівняно з іншими доменними іменами*

***Ключові слова:** доменне ім'я, торговельна марка, домен .ua, законодавче регулювання домену .ua.*

Сьогодні українське законодавство не регламентує відносини із приводу доменних імен. Існують загальні неконкретизовані положення в Законі України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», а саме стаття 1 наводить дефініцію поняття “доменне ім'я” – ім'я, що використовується для адресації комп'ютерів і ресурсів в Інтернеті [1].

Зокрема, такі правовідносини врегульовуються договором, який укладається між хостинг-провайдером і абонентом. Момент укладення договору – здійснення платежу абонентом на рахунок оплати послуг. Фактично, це публічний договір, проте він має свої особливості.

Частиною договору є так звані «правила домену .ua». Вони виступають складовими кожного публічного договору, а їх умови знаходяться у вільному доступі на <https://hostmaster.ua/policy/?ua>. Наприклад, абонент зареєстрував у

відповідному порядку торговельну марку в Україні. За наявності останньої особа має право подати заявку на реєстрацію доменного імені **.ua**. Зрозуміло, вона повинна мати всі необхідні відомості, пов'язані з реєстрацією торгової марки. Також символи чи найменування, що використовуються у зареєстрованій торгівій марці, мають відповідати найменуванню, що особа бажає зареєструвати як доменне ім'я. Далі здійснюється перевірка заявки на реєстрацію чи відновлення доменного імені, що відбувається в декілька етапів, а саме перевіряється:

- чи охороняються права на Знак, зазначений у заявці, на території України;

- чи вказаний Знак відповідає доменному імені у заявці згідно з п. 3.6 – 3.8 регламенту особливостей реєстрації приватних доменних імен другого рівня в домені **.UA .ua**;

- чи відповідає контакт, вказаний в полі registrant, особі, якій належать права на використання Знаку;

- чи не закінчився строк дії прав на Знак.

Надалі особа має оплатити зазначену у Договорі послугу, сума оплати за яку вдесятеро вища, ніж за звичайне доменне ім'я.

На жаль, можемо констатувати, що питання захисту доменного імені не врегульоване Договором. Захист доменного імені відбувається відповідно до загальних положень інституту інтелектуальної власності та цивільного права України. Відповідно до глави 16 Цивільного кодексу України відбувається і перевіряється укладення та дійсність договору. Згідно з частиною 2 ст. 20 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» порушенням прав власника свідоцтва вважається також використання без його згоди в доменних іменах знаків та позначень і на вимогу власника свідоцтва таке порушення повинно бути припинене, а порушник зобов'язаний відшкодувати власнику свідоцтва завдані збитки [2]. Також друга сторона Договору, а саме хостинг-провайдер, має право застосовувати заходи впливу, визначені у Договорі. Зокрема, це має місце у разі

нецільового використання або у зв'язку з порушенням умов договору стосовно заборони публікації певних видів матеріалів.

Якщо аналізувати ціну послуги, то станом на 2016 р. вона складає 1136 грн. на рік і є доволі високою порівняно з реєстрацією доменного імені **.in.ua**, яка становить 86 грн. на рік.

Отже, в Україні регулювання правовідносин щодо національного доменного імені **.ua** має свої особливості. Система перевірок і захисту від вільного реєстрування доменних імен **.ua** є достатньо складною, так само як і реєстрація. Передусім існує вимога щодо необхідності попередньої реєстрації торгової марки на відповідне позначення, підтвердження правоволодільцем своїх повноважень та оплати послуги відповідно до укладеного Договору (підвищена ціна у порівнянні з іншими доменами). Захист доменного імені відповідає загальним положенням цивільного законодавства та умовам договору про надання послуг, а також вирізняється досить значними повноваженнями хостинг-провайдера стосовно застосування санкцій щодо порушника умов Договору.

Список використаної літератури

1. Про охорону прав на знаки для товарів і послуг : Закон України станом на 19 жовт. 2006 р. – Офіц. текст. – Київ : Парлам. вид-во, 2006. – 36 с.
2. Цивільний кодекс України : станом на 20 берез. 2015 р. – Офіц. текст. – Харків : Одиссей, 2015. – 240 с.

Аннотація. Проаналізовані основні питання процедури реєстрації і захисту доменних імен *.ua*. Розглянуто урегулювання даних правоотношень законодавством і висунуто тезис о том, что это вполне договорные отношения и законодатель лишь дает дефиниции определенным понятием. Обращено внимание на достаточно высокую цену доменного имени *.ua* при наличии сложной процедуры регистрации и отсутствии специальных механизмов защиты по сравнению с другими доменными именами.

Ключевые слова: доменное имя, торговая марка, домен .ua, законодательное регулирование домену .ua

Summary. *The basic issues of registration and protection of domain .ua. The question of legal regulation of these laws, and put forward the thesis that it is entirely contractual relationship and only legislator gives definitions of certain concepts. Attention is paid to a high enough price for a domain name .ua if complicated registration procedures and the lack of specific protection mechanisms compared to other domain names.*

Keywords: *domain, trademark, domain .ua, legislative regulation of domain .ua*

УДК 351.74:004.239

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ ОСОБИ В ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Крамар Анастасія Павлівна

студентка, 3 курс, 31 група,
Полтавський юридичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Полтава
e-mail: nastjakramar@gmail.com

Через загрози, які постають перед сучасним світом, йдеться, зокрема, про збільшення випадків вчинення терористичних актів і торгівлі людьми. поширення наркотичних засобів, активізацію діяльності організованої злочинності тощо, спостерігається стрімке зростання ролі правоохоронних органів у житті кожної людини. Тому обрана тема є досить актуальною, адже, зважаючи на проведення антитерористичної операції в Донецькому та Луганському регіонах держави, першочергове завдання всіх правоохоронних органів полягає в охороні державного кордону, суверенітету та територіальної цілісності України. Безпосереднім елементом системи інформаційного забезпечення їх діяльності є персональні дані, які дають

зможу ідентифікувати учасників протиправних дій, свідків, потерпілих, осіб, що проводять дослідження та перевірку.

Проте у мережі Інтернет з'являються веб-сайти, які, посилаючись на співпрацю з правоохоронними органами, без будь-яких обмежень, безпідставно публікують персональні дані громадян, що є прямим порушенням не тільки національного законодавства, а й міжнародних стандартів у сфері захисту прав людини.

Відповідно до ст. 2 Закону України «Про захист персональних даних» «персональні дані – це відомості чи сукупність відомостей про фізичну особу, яка ідентифікована або може бути конкретно ідентифікована». Тому вважаємо, що на законодавчому рівні доречно окреслити хоча б мінімальний перелік даних про особу, що потребують безумовного захисту. Наприклад, до нього можна включити: прізвище, повне ім'я та по батькові, дату народження, домашню і робочу адресу, поштову чи електронну адреси, місце роботи, займану посаду, номер телефону, реєстраційний номер облікової картки соціального страхування, особисте фото.

Використання та захист персональних даних особи спеціальними суб'єктами, до яких можна віднести правоохоронні служби та суд, мають певні особливості. Зокрема, у процесі діяльності правоохоронні органи накопичують в межах своїх інформаційних систем та баз даних значні обсяги персональних даних. Фактично, їх збір можна розглядати у двох площинах:

1) як роботодавці вони збирають, зберігають та використовують персональні дані своїх найманих працівників;

2) як суб'єкти владних повноважень – персональні дані осіб, яким надають адміністративні послуги, та осіб, щодо яких вчиняються процесуальні дії в межах провадження під час притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності.

Однак нині, у добу електроніки, ці дані може отримати велика кількість осіб, особливо якщо їх викласти в мережі Інтернет. Виходячи з вищевикладеного, можна відзначити, що існує потреба у внесенні змін та

доповнень до чинного законодавства. Зокрема, необхідно розробити Положення щодо охорони і захисту персональних даних у службовій діяльності правоохоронних органів України. У цьому Положенні мають бути детально зазначені: механізм захисту персоніфікованої інформації від неправомірного доступу; відповідальність посадових осіб за розголошення та поширення персональних даних про особу; заходи, спрямовані на покращення системи технічного захисту конфіденційної інформації щодо фізичних осіб, яка відповідає б сучасній інформаційній безпеці у суспільстві.

Подальшого вирішення потребують також і питання забезпечення чіткої реєстрації всіх баз персональних даних правоохоронних органів у Державному реєстрі баз персональних даних із метою унеможливлення створення таємних баз; запровадження механізмів контролю з боку громадськості за обробкою персональних даних через уповноважений орган з питань захисту персональних даних. Такі кроки дадуть змогу ефективно захищати гарантоване Конституцією України право на приватність особи, а також допоможуть наблизити правозастосовчу діяльність правоохоронних органів до міжнародних та європейських стандартів.

Список використаної літератури

1. Баскаков В. Захист інформації з обмеженим доступом: розвиток вітчизняного законодавства / В. Баскаков // Підприємництво, господарство і право. – 2011. – № 4. – С. 126–128.

2. Пазюк А. В. Захист прав громадян у зв'язку з обробкою персональних даних у правоохоронній діяльності: європейські стандарти і Україна / А. В. Пазюк. – Київ : Прайвесі Юкрейн, 2001. – 206 с.

СПОСОБИ НАВІЮВАННЯ ЗАВІДОМО НЕПРАВДИВОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Лазоренко Олександр Володимирович

студент, група ПІ-31,
Полтавський юридичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Полтава
e-mail: canyol.ua@mail.ru

Одним із важливих напрямків забезпечення інформаційних прав громадян на сьогодні є захист їх від негативного психологічного впливу – маніпуляцій, гіпнозу, навіювання тощо, які, на жаль, можуть застосовуватися з метою забезпечення певних інтересів окремих осіб під час політичних агітацій, реклами тих чи інших товарів, спонукання до тих чи інших дій та ін. Усе це зумовлює актуальність розгляду питань кваліфікації медіанавіювання завідомо неправдивої інформації.

Дане питання вивчали такі вчені, як: С. Киренко, Я. Майстренко, В. Нарєєва, І. Понаровська, Р. Ронін, Н. Савінова, В. Шейнов та інші науковці. Проте попри значну кількість наукових праць з даної проблеми, більшість із них є фрагментарний характер і висвітлює окремі аспекти того чи іншого впливу. Саме тому вважаємо за необхідне актуальним провести дослідження з даної теми.

Передусім зазначимо, що С. Киренко, аналізуючи способи психічного насильства, відзначає, що їх можна поділити на три групи. До першої належать способи, за допомогою яких потерпілий свідомо сприймає відповідну небезпеку, а саме залякування потерпілого, що залежно від спрямованості відповідних дій, можуть мати вигляд: 1) погрози вчиненням певних діянь з метою змусити потерпілого або інших осіб діяти в інтересах винного (про такі випадки переважно і йдеться в КК України); 2) залякування потерпілого, що спричинило йому фізичну або психічну шкоду. Друга група

це способи, які вводять потерпілого в оману щодо певних фактів або явищ дійсності (обман або зловживання довірою). До третьої належать способи психічного насильства, для яких характерне втручання не тільки у свідомість, а й у підсвідомість людини (і які, на жаль, як правило, перебувають поза сферою посиленої уваги кримінального законодавства). Йдеться про методи психічного впливу, які застосовуються саме зі злочинними («кримінальними»), а не з будь-якими іншими цілями. До відповідних методів психічного впливу, насамперед, можна віднести: 1) кримінальний гіпноз – стан специфічного сну або звуженої свідомості з повним відключенням критичного сприйняття та підвищеною чутливістю до зовнішнього навіювання; 2) кримінальне навіювання – передача інформації із реалізацією закладених у ній ідей без будь-якої критичної оцінки та логічної переробки того, що пропонується. Методи навіювання використовують зазвичай для блокування небажаної поведінки або мислення людини, для схиляння особи до бажаної поведінки та ін.; 3) нейролінгвістичне програмування (НЛП), яке базується на використанні слів, образів, інтонації та інших моментів з метою встановлення тісного контакту з іншою людиною на несвідомому рівні і спрямування її мислення та поведінки в потрібному напрямі. У даному випадку використовуються особливості типу конкретної людини: аудіаліст, візуаліст і кінестетик; 4) технотронні методики управління поведінкою, мисленням та почуттями людини – нижчепорогове аудіовізуальне збудження, електрошок, ультразвук, інфразвук, надвисокочастотне (НВЧ) чи торсіонне випромінювання і т.п.; 5) зомбування – комплексна форсована обробка підсвідомості людини, завдяки якій вона втрачає контакт зі своїм минулим і програмується на безумовне, причому неусвідомлене, підкорення наказам свого «господаря». Виділяють «жорстке» і «м'яке» психопрограмування, причому «жорсткого» зомбі можна визначити по зовнішніх ознаках (специфічний вираз обличчя, невідповідність слів та емоцій, неможливість зосередитися, сповільненість реакцій, проблеми з

пам'яттю тощо), натомість «м'який» зомбі майже не відрізняється від інших людей.

У цілому, можна погодитися з В. П. Шейновим, який пише, що «спроби керувати людиною, групою людей та іншими людськими спільнотами нерідко зустрічають опір останніх. У цьому випадку перед ініціатором управляючого впливу є два шляхи: 1) намагатися змусити виконати дію, яка їм нав'язується, тобто подолати опір (відкрите управління); 2) замаскувати управляючий вплив так, щоб він не викликав заперечень адресата (приховане управління). Приховане управління – це такий управляючий вплив ініціатора, за якого потрібне йому рішення приймається адресатом впливу самостійно, без видимого примусу з боку ініціатора. Воно проти волі адресата, якщо приносить ініціатору односторонні переваги, називається маніпуляцією». Отож, маніпулювання – різновид прихованого управління, що характеризується егоїстичними, шкідливими цілями маніпулятора, який завдає шкоду своїй жертві. У нашому випадку відкрите управління притаманне різноманітним погрозам, а приховане управління (маніпулювання) є рисою більшості способів впливу на підсвідомість особи. Отже, можна сказати, що кримінальний гіпноз, кримінальне нав'ювання та інші подібні заходи належать до методів психічного маніпулювання людиною.

Відомим є і такий метод впливу на психіку людини, як 25 кадр. Нині цей метод активно досліджується, а в майбутньому, як відмічають науковці, можливе виникнення такої проблеми, як «сублімінальний вплив». Вчені-психологи схвильовані цією проблемою, адже лише в США більше 140 інститутів зайняті винайденням методик прихованого впливу на людину.

Отже, найпоширенішими видами впливів на свідомість, які нині визнають фахівці, є впливи, вчинені шляхом застосування нейролінгвістичного програмування, поширення інформаційно-психологічних вірусів, впливів на свідомість із застосуванням гіпнозу, технологія «25 кадру» тощо. Можна також припустити, що їх вдосконалення

і поширення є лише питанням часу. Однак, на жаль, жоден із способів впливу ніяк, навіть мінімально, не врахований у Кримінальному кодексі України. Хоча вказані методи мають розглядатися як своєрідні прояви психічного примусу, оскільки вплив на свідомість, волю і підсвідомість особи за їх використання відбувається поза волею особи або з її ігноруванням і подальшим придушенням.

Список використаної літератури

1. Савінова Н. А. Умисне поширення недостовірної інформації ЗМІ: аргументи на користь потреби криміналізації [Електронний ресурс] / Н. А. Савінова // Вісник Асоціації кримінального права України : електрон. наук. вид. – Електрон. текст. данні. – Харків, 2014. – № 2. – С. 100–112. – Режим доступу: http://nauka.nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2015/07/3_9.pdf (дата звернення: 20.05.2016). – Назва з екрана.

2. Секреты эффекта 25 кадра [Электронный ресурс] // Взгляд за грань : [сайт]. – Электрон. данные. – 2012–2016. – Режим доступа: <http://vzglyadzagran.ru/izobreteniya/sekrety-effekta-25-kadra.html> (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

3. Храмцов О. М. Психічне насильство у кримінальному праві: поняття та ознаки / О. М. Храмцов // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. – 2006. – Вип. 34. – С. 130–134.

Науковий керівник: Михайліченко Т. О., кандидат юридичних наук, асистент кафедри кримінального, адміністративного і трудового права Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УДК 342.7:614.79(477)

ПРАВО СЕЛЬСКОГО НАСЕЛЕНИЯ НА ДОСТУПНУЮ МЕДИЦИНСКУЮ ПОМОЩЬ

Литвин Анастасия Дмитриевна

студентка, 3 курс, 1 группа,
хозяйственно-правовой факультет,
Национальный юридический
университет имени Ярослава Мудрого,
Украина, г. Харьков
e-mail: litvin.anastasia@mail.ru

Проблема функционирования сельской медицины в Украине определяется совокупностью взаимосвязанных между собой факторов.

К ним, в частности, можно отнести:

1) низкий уровень корпоративной социальной ответственности (CSR) в стране, которая предусматривает, что субъектами экономической деятельности должны учитываться не только собственные интересы в процессе их деятельности, но и интересы общества;

2) недостаточный уровень инвестирования в сельскохозяйственную деятельность, недееспособность фермерского хозяйства как основного участника экономических отношений на локальном уровне;

3) отсутствие социальной инфраструктуры в целом, отток работоспособного населения и в общем отрицательный характер демографической ситуации в сельской местности;

4) нерешенность вопроса касательно обязательного медицинского страхования в Украине, отсутствие должного материального обеспечения развития украинской медицины, нежелание молодых специалистов работать в селах по причине отсутствия перспектив профессионального и карьерного роста и т. д.

Для поиска возможных путей решения данной проблемы автором было проведено исследование с использованием социологического метода путем

опроса практикующих медиков на счет перспектив улучшения медицинского обслуживания, в том числе и в сельской местности.

Анализ обработки полученных в ходе опроса данных позволил установить, что большинство врачей, а именно 76 %, оценило современный уровень развития украинской медицины на 6–8 баллов по 10-балльной шкале, то есть определили его как «средний». При этом только 5 % респондентов устраивают условия труда и уровень заработной платы, в то время как большинство опрошиваемых или имеют некоторые замечания (19 %), или совсем не довольны сложившейся ситуацией (76 %). Также было выявлено, что 69 % респондентов вынуждены сверхурочно работать, чтобы получить материальное вознаграждение, достаточное для обеспечения комфортными условиями жизни себя и своих близких. Еще 20 % работают по специальности в других медицинских учреждениях, 8 % имеют иные источники дохода, и только 3 % дополнительно нигде не заняты профессиональными обязанностями для получения желаемого материального обеспечения. В целом, приведенные данные свидетельствуют о необходимости повышения уровня заработной платы для медицинских сотрудников.

По поводу намерений украинского правительства вернуться к практике распределения студентов-медиков на работу в сельской местности после завершения обучения 57 % респондентов высказались отрицательно, 24 % поддержали эту инициативу, а 19 % остались равнодушными. Среди условий, по мнению участников опроса необходимых для комфортной жизни и удачной врачебной практики в сельской местности, врачи наиболее часто отмечали высокий уровень заработной платы (35 %), обеспечение жильем (27 %), наличие всего необходимого современного оборудования в медицинских учреждениях, в том числе и служебного транспорта (22 %), а также наличие развитой социальной инфраструктуры (16 %).

Введение обязательного медицинского страхования населения – очень сложный вопрос. На это указывает и неоднозначность ответов медицинского

персонала: 32% врачей поддерживают, 22% против этого, 5% остались равнодушными, а 41% опрошиваемых затрудняется с ответом.

Таким образом, проблема реформирования сельской медицины, а также реализации положений статьи 49 Конституции Украины, требует комплексного, системного подхода, который предусматривает разработку структурированной государственной программы по развитию села, в которую бы входили такие положения:

1) привлечение инвесторов для обеспечения должного финансирования деятельности украинских фермеров с целью повышения уровня CSR, что в перспективе станет предпосылкой возрождения экономического потенциала села как полноправного конкурентоспособного субъекта экономических отношений;

2) построение социальной инфраструктуры и внедрение социальных гарантий как способ привлечения и стимулирования медицинских работников к работе в сельской местности;

3) финансирование сельских учреждений охраны здоровья с привлечением не только государственных, региональных и местных бюджетов, а и частных, благотворительных и страховых фондов;

4) введение обязательного медицинского страхования населения;

5) утверждение медицинских стандартов, клинических протоколов, нормативное регулирование деятельности врачей и ее материального обеспечения с учетом зарубежного опыта.

Список использованной литературы

1. Булах Т. М. Сфера охорони здоров'я на селі: стан, проблеми, перспективи розвитку / Т. М. Булах // Бізнес Інформ. – 2013. – № 3. – С. 235–238.

2. Чкан І. О. Стратегічні реформи України – медицина в селі / І. О. Чкан // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – Мелітополь, 2013. – № 1. – С. 383–388.

ВИСОКИЙ РІВЕНЬ КУЛЬТУРИ ГРОМАДЯНИНА І СУСПІЛЬСТВА В ЦІЛОМУ ТА ЛЕГАЛІЗАЦІЯ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ ДЛЯ САМОЗАХИСТУ ЯК ВЗАЄМОПОВ'ЯЗАНІ ЯВИЩА

Парасоткін Олександр Сергійович

студент, 3 курс, 8 група,
господарсько-правовий факультет,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків

Право на самооборону є логічним продовженням визнання такого невід'ємного права людини, як право на життя. Однак матеріальне право має завжди підкріплюватися процесуальним, тобто засобами реалізації, інакше воно перетвориться на фікцію чи у кращому випадку стане декларацією. З огляду на сказане, важливим аспектом права на самооборону є саме її спосіб, тобто те, у яких обставинах та якою зброєю законодавець дозволяє здійснювати самооборону. У даній роботі спробуємо зосередитися на збройному аспекті, не зважаючи на те, що зброя є лише засобом у руках людини, моральність якої не менш важлива за бойові характеристики тієї зброї, якою вона користується. У зв'язку з тим, що найбільш зручним та ефективним засобом самозахисту на наш час є вогнепальна зброя, розглянемо питання її легалізації крізь призму культурного рівня населення.

Останнім часом у зв'язку з активізацією суспільного життя в Україні, зумовленою подіями Майдану кінця 2013 – початку 2014 років, інтервенцією Криму і конфліктом на Донбасі знов почала обговорюватися тема самооборони за допомогою вогнепальної зброї.

У статті 27 Конституції України проголошено: «Кожна людина має невід'ємне право на життя. Ніхто не може бути свавільно позбавлений життя. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати

своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань». Більш детально ця конституційна норма вписана у Кримінальному кодексі України ст. 36 („Необхідна оборона”), відповідно до якої людина має реальне право на застосування зброї для захисту свого життя, здоров'я, житла або майна. Однак не завжди людина керується у своїх діях законом, набагато важливіше, яке вона має внутрішнє, моральне переконання. З огляду на це вважаємо, що адекватно оцінити аргументи за і проти широкого використання вогнепальної зброї для самозахисту можливо лише за умов вивчення культурно-психологічного рівня українського суспільства.

Передусім наголосимо, що визначення поняття «культура» є дискусійним, на даний час існує велика кількість різних її тлумачень. Так, основоположник німецької класичної філософії Іммануїл Кант (1724–1804) вважав, що культура — це здатність індивіда позбутися зумовленого його тваринною природою емпіричного, чуттєвого існування, при якому мета його поведінки визначається зовнішнім світом, і підвестися до морального існування, яке дозволяє йому вільно діяти в ім'я цілей, які він сам перед собою ставить, зважаючи на веління морального обов'язку [3, с. 30]. Учасники всесвітньої конференції UNESCO 1982 р. у цьому питанні дійшли згоди, а саме культуру було запропоновано розглядати як комплекс матеріальних, духовних, інтелектуальних і емоційних рис суспільства, що включає не лише різні мистецтва, а й спосіб життя, основні правила людського буття, системи цінностей, традицій і вірувань [2, с. 6].

Зваживши і оцінивши всі «за» і «проти» вважаємо за можливе розуміти культуру як систему цінностей, що формується шляхом соціалізації. Соціалізація – це процес внутрішнього і зовнішнього виховання, тобто набуття орієнтирів, цінностей, стереотипів, що необхідні для включення у суспільне життя, які, на нашу думку, і визначають поведінку людини в кожній конкретній ситуації. Крім цього, вони суттєво впливають на

моральність, совість людини, яка виступає для неї головним дороговказом при виборі тієї чи іншої моделі поведінки.

Якщо подивитися на статистику, то її дані просто вражають. Так, у 2013 році було зареєстровано 804 умисних вбивства, вчинених у стані алкогольного сп'яніння. Для порівняння, кількість убивств, вчинених із корисливих мотивів, у тому році складала 142, тобто, у 5,7 разів менше [1]. Скоріш за все, це пояснюється тим, що за даними ВООЗ за різні роки Україна посідає 5-6 місце у світі за рівнем споживання алкоголю [4, с. 57]. Враховуючи наведене, логічно припустити, що у разі негайної лібералізації обігу зброї ескалація насильства буде неминучою, адже п'яній людині, як відомо, море по коліно, а наявність у неї вогнепальної зброї може викликати бажання її застосувати.

Навіть ті, хто мають вогнепальну зброю, часто поведуться ірраціонально. Так, в Одеській області у 2013 р. з 14 злочинів, вчинених із застосуванням вогнепальної зброї, у 7 (50 %) використовувалася зареєстрована. У 2014 р. із 33 злочинів з використанням зброї 7 (21 %) також вчинено із застосуванням зареєстрованої. У Києві у 2013 р. із 36 злочинів 15 (42 %) скоєно із використанням зареєстрованої зброї, у 2014 із 66 у 16 (24 %) була застосована зареєстрована зброя [1]. Отже, можна побачити, що нині кількість злочинів, при вчиненні яких використовувалася зареєстрована зброя така ж як і в минулі роки. Таким чином, культура поведінки з власною зброєю залишається достатньо низькою [4, с. 60].

У зв'язку з цим хочеться зазначити, що допоки наша нація матиме сумнівне щастя входити в п'ятірку країн із найбільшим вживанням алкоголю, говорити про високий рівень культури більшості наших громадян та можливість запобігання злочинам у суспільному вимірі за допомогою вогнепальної зброї серед цивільного населення зарано. Також варто додати, що згідно з проведеним дослідженням, 53 % опитаних вважають, що українське суспільство знаходиться на низькому культурно-психологічному рівні, а 67 % не довіряють правоохоронним органам. Для того, щоб

вогнепальна зброя змогла стати захисником, а не руйнівником українського суспільства, треба відродити довіру людей як одне до одного, так і до правоохоронців, що неможливо без глибинних соціально-політичних перетворень, підвищення життєвого рівня населення та ефективності у боротьбі зі злочинністю, зокрема, і силами працівників бібліотек, які мають проводити різні заходи (круглі столи, диспути, виставки-презентації тощо), на яких обговорювати і питання злочинності, зброї, тобто виховувати і підвищувати культурний рівень.

Підсумовуючи, необхідно сказати, що до легалізації зброї треба підходити всесторонньо, одночасно створюючи умови як для покращення матеріального становища громадян (бідність є живильним середовищем екстремізму), так і для їх духовного розвитку і самореалізації. Окрім цього, держава має забезпечувати захист своїх громадян, інакше право на зброю швидко трансформується у право сильного, яке, у свою чергу, остаточно знищить законність, що матиме катастрофічні наслідки як для суспільства в цілому, так і для кожної конкретної людини. Бібліотекам у цій справі відводиться одна з головних ролей, оскільки основна їх функція – виховання і просвіта.

Список використаної літератури

1. Вогнепальна зброя і злочинність. Відповіді на інформаційні запити Інституту // Український інститут дослідження екстремізму. – Електрон дані. – Київ, 2014–2016. – Режим доступу: <http://uire.org.ua/publikatsiyi/vognepalna-zbroya-i-zlochinnist-vidpovidi-na-informatsiyi-zapiti-institutu> (дата звернення: 12.05.2016). – Назва з екрана.

2. Історія української культури : навч. посіб. / Є. В. Перегуда, В. Ф. Панібудьласка, А. В. Тороп [та ін.]. – Київ : КНУБА, 2010. – 149 с.

3. Культурологія: українська та зарубіжна культура : навч. посіб. / за ред. М. М. Заковича. – 4-те вид., випр. і допов. – Київ : Знання, 2009. – 589 с. – (Вища освіта XXI століття).

4. Цивільна зброя в Україні: міфи та реальність. Українська дійсність і міжнародний досвід легалізації та контролю / Г. Ф. Герєга, О. О. Зарубінський, Б. М. Петренко, Р. В. Старовойтенко. – Київ : АДФ-Україна, 2015. – 152 с.

Науковий керівник: Лукаш С. Ю., кандидат історичних наук, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УДК 342.1:008(477)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ В УКРАЇНІ КОНСТИТУЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ НА ЕТАПІ ДЕМОКРАТИЧНОГО ТРАНЗИТУ

Петраш Каріна Вікторівна

студентка, 2 курс, 3 група,
господарсько-правовий факультет,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків

***Анотація.** Розглянуто окремі питання становлення в Україні конституційної культури на етапі демократичного транзиту. Доведена необхідність формування в суспільстві конституційно-правової культури, посилення громадянського суспільства, розвитку високого рівня правового мислення, поваги до норм права, підвищення їх авторитету.*

***Ключові слова:** конституційно-правова культура, громадянське суспільство, правове мислення, норми права, демократичний транзит.*

Перехід до демократії, тобто процес демократичного транзиту, передбачає висування на одне з перших місць, серед елементів системної трансформації, підвищену активність громадян у боротьбі за реалізацію принципів і норм Конституції та законів України. Закріплення в Основному Законі нашої країни таких принципів конституційного ладу, як верховенство

права, визнання людини з її правами і свободами найвищою соціальною цінністю, поділ влад, рівності всіх перед законом, політичного, економічного й ідеологічного плюралізму, свободи тощо зумовлює підвищення ролі Конституції України не тільки як Основного Закону, й як символічного орієнтиру розвитку людини, суспільства і держави шляхом демократії. Це, у свою чергу, ставить на порядок денний завдання, окрім іншого, формування у свідомості окремої людини і суспільства в цілому потреби боротьби за дотримання принципів і норм Конституції та законів України як органічної основи цивілізованого співіснування. У цьому зв'язку авторами використано термін «конституційна культура». Він не є новим. Конституційно-правова культура – це загальнолюдські цінності, права і свободи людини й громадянина, які не просто декларуються в Конституції, й реалізуються на практиці в суспільстві, яке не лише знає свої права, а й поважає права оточуючих. Загальновідомо, що свобода однієї людини закінчується там, де розпочинається свобода іншої [3, с. 51]. Зрозуміло, що найбільш сприятливі умови для конституційно-правової культури існують там, де є високий рівень загальної культури. Запорукою існування конституційно-правової культури виступають такі три складові: 1) знати свої права та обов'язки; 2) виконувати їх; 3) вимагати від інших дотримуватися прав і обов'язків.

У травні 2011 р. в університеті німецького міста Мюнстер (Федеральна земля Північний Рейн — Вестфалія) відбулася наукова конференція, присвячена «Конституційним культурам». Під час своїх виступів учені з обох берегів Атлантики наголошували, що конституційні цінності є відображенням суспільних, а по суті – виступають змістом конституційної культури [11]. Науковці під конституційною культурою розуміють певний рівень правового мислення і сприйняття правової культури, а також відповідний ступінь знання населенням законів і високий рівень поваги до норм права, їх авторитету [6, 2].

Однак на шляху вирішення цього складного завдання зустрічаються перепони, які ми отримали у спадщину від відмираючого суспільства, а

також які з'явилися на етапі демократичного транзиту. Тому вважаємо за доцільне виокремити наступні проблемні моменти, з якими нам доводиться стикатися:

1. Слабкість громадянського суспільства. Одним із багатьох рівнів на яких має відбуватися розвиток і зміцнення демократії і які системно взаємопов'язані між собою, є громадянське суспільство [2]. Засновники американської демократії вбачали той феномен, що ми називаємо сьогодні громадянським суспільством, у природній здатності громадян об'єднуватися в асоціації, відстоювати свої права та інтереси у публічній сфері і створювати певний баланс із державною владою. Якщо громадянське суспільство сильне, воно не дозволяє владі впасти до рівня тиранії. Громадянське суспільство може бути сильним чи слабким, активним або пасивним, мобілізованим або автономізованим, радикальним або поміркованим тощо. У випадку України ми маємо підстави говорити про пасивне і автономізоване громадянське суспільство, бо саме такі якості сприятливі для правління олігархії [10].

2. Наявність чисельних, хоча й слабких політичних партій, які сприяють тому, що править олігархія через нерозвиненість громадянського суспільства поки що не здатні повною мірою представляти інтереси того суспільства, в надрах якого вони народилися. Британський політолог Е. Хейвуд, наголошує, що інакше, аніж через партії, ніякі суспільні інтереси і не висловлюються, бо саме партії мають найтісніші стосунки з державою, адже вони є джерелом формування різноманітних органів влади. Проте заради справедливості необхідно уточнити, що навіть у багатопартійних системах не можна говорити про те, що до влади доносяться суспільні інтереси всіх. Інтереси маргінальних прошарків, як правило, залишаються без уваги [9, с. 37]. Сьогодні партіям не довіряють 68,3 % громадян України, довіряють – 6,6%. Разом із тим на питання «Чи є серед існуючих на теперішній час в Україні політичних партій і рухів такі, яким можна довірити владу?» ствердно відповідає 21 %, негативно 45,1 % і не визначилися 33,5 % громадян [8, с. 2–3].

3. Через нездатність громадянського суспільства контролювати політичні партії, це робить олігархат, який завжди з'являється там, де відсутнє громадянське суспільство та панує правовий нігілізм. У кулуарах ВРУ не один день триває дискусія з приводу законопроекту, який передбачає фінансування політичних партій за рахунок державного бюджету. Фактично, для того, щоб утримувати політичні партії, українцям доведеться викладати по 80 коп. Проте з огляду на слабкість громадянського суспільства та відсутності загальної культури, що апріорі не може породжувати правову та конституційну культуру, дані, які були отриманні під час проведення публічних дебатів на тему «Фінансування політичних партій: як позбутися впливу олігархів», шокували дослідників. Так, 76 % українців не підтримують ідею фінансування політичних партій з Державного бюджету, 40 % українців вважають, що фінансувати партії мають лідери партій та рядові члени партій, 13 % переконані, що їх мусить фінансувати держава, 14 % – що це мають робити бізнесмени [7, с. 457, 483].

4. Через значний вплив олігархів на суспільне життя відсутня економічна свобода, як наслідок, не може бути й економічної свободи, що, у свою чергу, не дозволяє формуватися середньому класу, який і повинен стати стрижнем зрілого та активного громадянського суспільства. Для режиму олігархії важливо, що поєднуються демократичні інститути з їх недемократичною інструменталізацією. Олігархія є правовою державою, де роль виборів обмежена, де існує громадянське суспільство і горизонтальна (а не вертикальна) пов'язаність між правителями та електоратом. Олігархічний режим визнає громадянське суспільство, дає громадським інституціям свободу дій до того моменту, поки вони не загрожуватимуть авторитету олігархії [12, с.42].

5. Слабкість середнього класу, який міг би фінансувати та контролювати політичні партії закономірно породжує корупцію, починаючи із самих надр існуючого суспільства. На думку вченого В. І. Яременко, середнього класу в Україні ще не існує. Головними причинами, які

перешкоджають формуванню даного класу, є: «клановий принцип» побудови економічних відносин у країні та економіки в цілому. Сьогодні клани організували своєрідні економічні піраміди, які переплелися з криміналом і владою. Декілька таких пірамід тримають майже всю систему влади, передусім виконавчу. Вони стали монополістами і нав'язують свої правила гри в усіх секторах економіки, вирішальним чином впливаючи на виробництво – через тарифи, пільги тощо [1, с. 149].

6. Нерозвиненість громадянського суспільства та політичних партій зумовлює слабкість парламентаризму. У спеціальній літературі з конституційного права поняття "парламентаризм" використовується не лише для позначення однойменного інституту відповідної галузі права, а й у значенні окремих типів республіканської форми правління. Як форму організації державної влади парламентаризм характеризує провідну роль положення представницького органу в системі вищих органів держави, наявність парламентського способу формування уряду, а також конституційно визначених засобів контролю парламенту за вищим органом виконавчої влади і, як наслідок, можливість парламенту достроково припинити повноваження уряду.

У контексті сказаного важливо відмітити одну з найсуттєвіших рис парламентаризму як форми правління. Він існує лише тоді, коли склад уряду є похідним від волевиявлення парламентської більшості і залишається незмінним доти, доки відповідає потребам цієї більшості. Як тільки в парламенті зникла партійна коаліція, що утворила парламентську більшість і на її основі сформувала уряд, попередньо схваливши програму його діяльності, уряд, що втратив підтримку парламенту, стає нелегітимним. Він уже не може діяти, керуючись програмою політичної сили, яка втратила більшість місць у парламенті. За такої ситуації уряд зазвичай отримує вотум недовіри і йде у відставку. Водночас і уряд в умовах парламентаризму впливає на орган законодавчої влади за допомогою приналежного йому права законодавчої ініціативи, якому надається пріоритет; бере активну участь у

законодавчому процесі на всіх його етапах і здійснює визначальний вплив на порядок проходження в парламенті законопроектів та голосування по них [5, с. 1–2]. Оскільки на даний момент ми стоїмо на самому початку демократичного транзиту, то і виховання демократичних цінностей та правової культури потрібно розпочинати ще із малечку і розвивати протягом всього життя.

Для цього, на наш погляд, потрібно:

- 1) підвищити увагу до виховання загальної культури на всіх етапах соціалізації (в родині, дитсадку, школах, ВНЗ);
- 2) віддавати більше сил та часу вихованню конституційної культури, виходячи з того, що Конституція є для нас символом таких принципів, як: верховенство права, визнання людини з її правами, честю та гідністю найвищою соціальною цінністю, рівності всіх перед законом, поділу влади;
- 3) виховати в людині потреби до саморозвитку та працелюбства.

На даний час Україна дійсно знаходиться на етапі демократичного транзиту. Не можна говорити, що в Україні відсутнє громадянське суспільство, воно існує, хоча й доволі таки слабе. Найяскравішим прикладом існування громадянського суспільства є волонтерські організації. З огляду на сказане вбачаємо, що вирішення всіх вищезгаданих проблем може відбуватися наступним чином:

1. Із метою посилення активності громадянського суспільства слід розпочинати правове виховання ще із найперших етапів соціалізації дитини, тобто потрібно ще з малечку виховувати патріотично-демократичного громадянина.

2. Проблема чисельності та безвідповідальності політичних партій не така вже й складна, як здається на перший погляд, тим більше, що певні кроки вже зроблені. Мова йде про проект закону, що передбачає фінансування політичних партій за рахунок державного бюджету. Це, по-перше, звільнить політичні партії від впливу олігархії, а, по-друге, дасть можливість молодим, активним, патріотично налаштованим, культурно

зрілим партіям голосно заявити про себе на політичній арені та стати противагу тим партіям, які ще будуть знаходитися « під рукою покровителя».

3. Впровадження імперативного мандату дасть змогу населенню повною мірою виконувати свою контролюючу функцію, а також змусить народних обранців працювати старанно та сумлінно.

Отже, вважаємо, що саме завдяки таким змінам можливий розвиток конституційної культури. На цьому етапі демократичного транзиту громадянське суспільство України підніметься та розпочне контролювати владу і вимагати від неї дій, тим самим привівши нашу державу до справжньої органічної демократії.

Список використаної літератури

1 Батура О. В. Середній клас: економічна природа та тенденції розвитку / О. В. Батура, Н. А. Навроцька // Теорії мікро-макроекономіки. – Київ, 2004. – Вип. 15. – С. 147–154.

2. Єнжиєвська О. М. Стан та проблеми розвитку громадянського суспільства в Україні [Електронен ресурс] / О. М. Єнжиєвська, О. Д. Зозуляк // Бъдещето проблемите на световната наука – 2010 = Перспективныя вопросы мировой науки – 2010 : материалы за VI Междунар. научна практична конф., София, 17–25 дек. 2010 г. – Електронен текстови данни. – София, 2010. – Т. 1: Политически науки. – Режим на достъп: http://www.rusnauka.com/36_PWMN_2010/Politologia/76676.doc.htm (дата третиране: 15.05.2016). – Заглавие на екран.

3. Кант І. Відповідь на запитання: Що таке просвітництво? / Іммануїл Кант ; пер. з нім. О. Фешовця. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – 7 с.

4. Конституція України : станом на 28 січ. 2016 р. – Відповідає офіц. тексту. – Харків : Право, 2016. – 68 с.

5. Мартинюк Р. С. Перспективи розвитку парламентаризму як форми правління в Україні [Електронний ресурс] / Р. С. Мартинюк // Часопис Національного університету "Острозька академія". Серія: Право : електрон.

наук. фах. вид. – Електрон. текст. данні. – Острог, 2012. – № 1. – Режим доступу: http://www.nbuu.gov.ua/old_jrn/e-journals/Choasp/2012_1/12_mrspvu.pdf (дата звернення: 15.05.2016). – Назва з екрана.

6. Тимчук Т. О. Правова культура: поняття, сучасний стан та перспективи розвитку в Україні / Т. О. Тимчук // Часопис Київського університету права. – 2009. – № 2. – С. 56–59.

7. Українське суспільство, 1992–2013: стан та динаміка змін : соціолог. моніторинг / НАН України, Ін-т соціології ; за ред.: В. Ворона, М. Шульга. – Київ : Азбука, 2013. – 566 с.

8. Фінансування політичних партій: як позбуття впливу олігархів [Електронний ресурс] : публічні дебати, 21 груд. 2015 р., м. Київ / Укрінформ, Фонд «Демократ. ініціативи» ім. Ілька Кучеріва // Укрінформ : мультимед. платформа іномовлення України. – Електрон. дані. – Київ, 2015–2016. – Режим доступу: <http://www.ukrinform.ua/rubric-pressconference/1933012-publichni-debati-finansuvannya-politichnih-partiy-yak-pozbutisya-vplivu-oligarhiv-zala-1.html> (дата звернення: 15.05.2016). – Назва з екрана.

9. Хейвуд Э. Политология : [учеб.] : пер. с англ. / Эндрю Хейвуд ; под ред.: Г. Г. Водолазов, В. Ю. Бельский. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. – 544 с. – (Зарубежный учебник).

10. Боренько Я. Громадянське суспільство і політична влада олігархії / Ярина Боренько // Незалежний культурологічний часопис «Ї». – 2001. – Ч. 21 : Громадянське суспільство – Україна 2001. – С. 164–168. – Електрон. аналог: режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n21texts/borenko.htm> (дата звернення: 15.05.2016).

11. Constitutional Cultures [Electronic resource] // H-Net : Humanities & Social Sciences Online. – Electronic data. – 1995–2016. – Mode of access: <http://www.h-net.org/reviews/showrev.php?id=33747> (date of request: 05.04.2016). – Title from Screen.

12. Rose R. Democracy and its alternatives: understanding post-communists societies / Rose Richard, Mishler William, Haepfer Christian. – Cambridge : Polity Press, 1998. – XIV, 270 p.

***Аннотація.** Рассмотрено отдельные проблемы становления в Украине конституционной культуры на этапе демократического транзита. Доказана необходимость формирования в обществе конституционно-правовой культуры, усиления гражданского общества, развития высокого уровня правового мышления, уважения к нормам права, повышения их авторитета.*

***Ключевые слова:** конституционно-правовая культура, гражданское общество, правовое мышление, нормы права, демократический транзит.*

***Summary.** Consider separately the problems of formation of constitutional culture in Ukraine at the stage of democratic transition. The necessity of formation in the community of constitutional and legal culture, strengthening civil society, development of a high level of legal thinking, respect for the norms of law, enhance their credibility.*

***Keywords:** constitutional and legal culture, civil society, legal thinking, norms of law, democratic transition.*

Науковий керівник: Лукаш С. Ю., кандидат історичних наук, доцент кафедри конституційного права України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

УДК 347.965:316.77

КОНСУЛЬТУВАННЯ У ЮРИДИЧНІЙ КЛІНІЦІ ЯК НЕВІД'ЄМНА СКЛАДОВА ПРАВОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Раулець Марина Олегівна

студентка, 4 курс, 11 група,
Інститут підготовки кадрів для органів
юстиції України,
Національний юридичний університет

імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Харків
e-mail: raylets.marina@mail.ru

Співпраця людей при задоволенні їх інформаційних потреб та отриманні знань про право є невід'ємною складовою сучасної правової комунікації. Зрозуміло, що фахівцю в галузі права необхідно мати не лише теоретичні знання, а й розуміти потреби пересічних громадян.

Перші навички професійного спілкування з людьми молодий юрист отримує під час консультування, зокрема, в юридичній клініці.

Передусім додамо, що юридична клініка Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого – це структурний підрозділ вишу, де студенти мають змогу набути вмінь та навичок професійного консультування, отримати досвід вирішення на практиці різних правових питань, надаючи при цьому юридичну допомогу та проводячи правову просвіту населення (безумовно, усе це відбувається під керівництвом викладачів).

З огляду на сказане вважаємо за необхідне пояснити, що консультування – це особливий вид інтелектуальної та практичної співпраці юриста та клієнта з метою виявлення можливих правових варіантів вирішення життєвих проблем, обрання оптимального варіанта, шляхів і способів їх вирішення у процесі правової комунікації.

Консультування також можна визначити як своєрідну конференцію між клієнтом і юристом із метою дослідження й виявлення обставин окремої соціальної справи, правових питань, підготовки доказів, одержання настанов до дії.

Процедура консультування складається, як мінімум, із двох етапів, а саме: 1) підготовка до консультації; 2) консультування клієнта.

Підготовка до консультування включає: аналіз фактичних обставин справи, аналіз правової основи, аналіз доказів, вироблення позиції у справі, підготовка до консультації.

Консультавання клієнта передбачає: обрання стилю проведення зустрічей із клієнтом і роз'яснення йому порядку проведення консультації, доведення до клієнта можливих варіантів вирішення проблеми, роз'яснення правових наслідків кожного з них та надання практичної нормативно-правової допомоги у виборі оптимального варіанта, визначення повної стратегії і тактики реалізації обраного варіанта вирішення проблеми.

Не менш важливим визнається інтерв'ювання клієнта під час правової комунікації. Інтерв'ювання (від англ. Interview – зустріч, побачення) – це проведення співбесіди. Інтерв'ювання є необхідною складовою діяльності будь-якого юриста, де б він не працював. Проте слід окремо зупинитися на навичках і майстерності інтерв'ювання, необхідних для практикуючого юриста, адвоката. Від оволодіння цими вміннями залежатиме успіх його роботи з надання правової допомоги громадянам.

Таким чином, основне призначення інтерв'ювання полягає в тому, щоб у ході бесіди з клієнтом отримати від нього необхідну інформацію про будь-які обставини, що мають значення по справі, а також про його індивідуальні пізнання у правових питаннях, розвиток, інтелект, психологічний стан, і з врахуванням цього визначити по відношенню до нього найбільш правильну тактичну лінію поведінки консультуючого.

Саме тому у процесі правової комунікації інтерв'ювання та консультавання досить важливі, оскільки є взаємопов'язаними діями і забезпечують співпрацю фахівця і клієнта. Здобуття цих вмінь, знань та навичок є, власне, кроком до успіху в юридичній професії.

УДК 316.28:004.738

ПЛЮСИ ТА МІНУСИ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ ЯК ФОРМИ СУЧАСНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стеценко Аліна Миколаївна

студентка, група ПІ-31,
Полтавський юридичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
Україна, м. Полтава
e-mail: stetsenko61@jmail.com

На сьогоднішній день Інтернет стрімко увійшов у наше повсякденне життя. Більшість людей активно користується ним вдома, на роботі, а з розвитком нових технологій він перейшов у наші гаджети, що дозволяє майже весь час перебувати в мережі. Поява Інтернету кардинально змінила зміст, механізми та функції соціальних комунікацій.

Передусім зазначимо, що Інтернет дає змогу отримати швидко будь-яку інформацію, спілкуватися з друзями, близькими, як далеко вони не були, обмінюватися новинами, слухати музику, переглядати відео і фотографії. Так, соціальні мережі стали невід'ємною частиною нашого життя, а популярність їх і Інтернету помітно зростає.

Як і будь-яке явище, Інтернет-простір викликає інтерес і у західних, і у вітчизняних вчених. Його досліджували такі науковці, як М. Кастельс, Д. Белл, А. Тоффлер, Дж. Гэлбрейт. Проблеми інтернет-комунікацій, спілкування і взаємозв'язку користувачів у мережі, впливу соціальних мереж на особистість користувачів розглядали вітчизняні вчені Є. Акімова, А. Є. Войскунський, Д. В. Іванов, Д. І. Кутюгін. Інформаційний (мережевий) розвиток суспільства вивчають Р. Абдеєв, С. Афанасьєв, В. Біанкі, С. Дука, В. Іноземцев, С. Дятлов, Н. Моїсєєв, І. Мелюхін та ін.

Використовуючи дані досліджень, представлені в західній та вітчизняній літературі, необхідно розглянути становлення соціальної мережі як сучасної форми комунікації. Соціальна мережа – це інтернет-співтовариство користувачів, об'єднаних за будь-якою ознакою на базі одного сайту, який і називається в цьому випадку соціальною мережею. Іншими словами, соціальна мережа у всесвітній павутині будується на тих же

принципах, що і в реальному світі, але відрізняється від реальних людських спільнот тим, що у функціонуванні мережі не відіграє ролі географічна віддаленість її учасників один від одного.

Головним чинником об'єднання користувачів у соціальній мережі є яка-небудь їх особливість – фінансове становище, стать, національність, віросповідання, професії і так далі. Хоча можна помітити, що в останні роки найбільш масштабні соціальні мережі об'єднують людей, котрі просто користуються Інтернетом.

Залежність від соціальних мереж охопила більшість країн світу, у тому числі й Україну. Інтернет дозволив людям, які раніше не мали можливості спілкуватися через ті чи інші обставини, знаходити один одного і відновлювати контакт. Активно займаючись пошуком друзів і родичів, людина не помічає, як віртуальне життя виходить на перший план і змішує реальне та віртуальне життя.

Вплив соціальних мереж на суспільство може бути одночасно як позитивним, так і негативним. По-перше, залежність від віртуального світу є найпоширенішою проблемою. Живе спілкування тепер із легкістю замінюється віртуальним. По-друге, загальнодоступність інформації: користувачі з легкістю викладають всю необхідну інформацію про себе, чим і послуговуються зловмисники [3].

Причиною, по якій слід обмежити час проведення в соціальних мережах, є те, що більшість людей видає себе в мережі за того, ким у реальному житті вони зовсім не є. Жертвами такого обману можуть стати люди, які розміщують правдиву інформацію про себе. У такому випадку псевдоособистість обманом домагається гарного ставлення до себе і рано чи пізно може наразити на небезпеку людину, з якою веде активну бесіду [2].

Кожна людина має свої потреби, які вона прагне задовольнити, це може бути потреба в спілкуванні, самореалізації, а соціальна мережа дає відчуття задоволення цих потреб. Однак заміна реального спілкування на віртуальне начебто дає відчуття задоволення потреб, але це помилково. Чим більше

людина отримує спілкування через соц. мережі, тим більше їй хочеться, але її потреба залишається незадоволеною, адже складається ситуація, при якій людині складніше жити реальним життям [1, с. 87].

І все ж, незважаючи на всі негативні риси соціальних мереж, не можна не визнати, що назад дороги немає. Відмовитися від них уже ніхто не зможе, тому що Інтернет – це мережа для спілкування, дуже зручна, економна і практична. Спілкування в Інтернеті безцінне для людей з обмеженими можливостями, бо дозволяє їм отримувати повноцінну освіту, роботу і на рівних контактувати з іншими людьми.

Список використаної літератури

1. Белинская Е. П. Современные исследования виртуальной коммуникации: проблемы, гипотезы, результаты / Е. П. Белинская, А. Е. Жичкина. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2009. – 165 с.

2. Влияние социальных сетей на подсознание подростков [Электронный ресурс] // ЗА Київ : новостной портал. – Электрон. данные. – Режим доступа : http://zakyiv.com/kms_news+stat+cat_id-8+page-1+nums-73552.html (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

3. Степанова Е. Социальные сети и подросток [Электронный ресурс] / Елена Степанова // Fraui : интернет-журн. для женщин. – Электрон. данные. – 26.09.2012. – Режим доступа : <http://fraui.ru/podrostkovyiy-period/sotsialnyie-seti-i-podrostok> (дата обращения: 20.05.2016). – Загл. с экрана.

Науковий керівник: Панасюк О. А., асистент кафедри правосуддя Полтавського юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого.

УДК 346.548:004.9

**ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ:
ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ**

Третяк Юлія Віталіївна

студентка, 1 курс, 5 група,
Слідчо-криміналістичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
молодший консультант юридичної клініки,
Україна, м. Харків
e-mail: tretyakgv@yandex.ru

Зростання обсягів інформації пояснюється змінами в суспільному, економічному, політичному житті та безпосередньо в науковій сфері. За таких умов виникає проблема інформаційної дезорієнтації. Поширення набули інформаційні і комунікаційні технології, змістом яких стало створення інформаційного ресурсу та його збереження, передача інформації, надання різного роду інформаційних послуг. Така ситуація значно збільшила можливості щодо формування знань, які забезпечили б громадян, суб'єктів господарювання, суспільства, держави нематеріальним капіталом. А отже, видозмінюється досить відома формула К. Маркса «Гроші – Товар – Гроші» до виду: «Гроші – Інформація – Товар – Гроші» [4, с. 4].

Звичайно, за таких умов суб'єкти підприємництва починають розуміти, що впливати на людей можна саме за допомогою інформаційних технологій. Уже зараз, майже всі економічно розвинені країни переходять на використання переваг нових інформаційних технологій у будь-яких сферах життя, серед них: комерційна, банківська, виробнича тощо. Доказом цього є зростання обсягу «електронних грошей», торгівлі в режимі «on-line». Зрозуміло, що ці процеси не обійшли й України.

Важливо окреслити основні проблеми, які виникають у користувачів, серед них є найбільш поширеним низька купівельна спроможність та відносно невисока питома вага користувачів мережі. Також існує і транснаціональна загроза, використанням не тільки «традиційних» методів шахрайства, але й технологічно складні схеми, що підсилюється.

Для того, щоб запобігти як конкретній загрози, так і потенціальній, треба забезпечити систему інформаційної безпеки професійними, висококласними спеціалістами, підготовленими з урахуванням сучасних досягнень науки, техніки та виробництва, які могли б працювати у всіх сферах народного господарства [3, с. 13].

У березні 2001 р. експерти з ФБР повідомили, що хакери з Росії та України упродовж року зламали захист десятків онлайн-банків й одержали несанкціонований доступ до даних понад мільйона кредитних карток. Ці хакери є добре організовані, а їх інтереси набагато ширші, ніж декілька нелегальних операцій із кредитними картками. За даними ФБР, вони шантажують веб-сайти і вимагають викуп, загрожуючи опублікувати подробиці про слабкі місця в їх захисті, а також пустити в хід викрадені кредитні картки. Крім того, хакери займалися й прямим рекетом, вимагаючи від компаній плати за ненапад на їх системи. Прямих збитків, пов'язаних із цими атаками, зазнають продавці, емітенти кредитних карток і покупці, але збиток, заподіяний довірі споживачів, може виявитися набагато серйознішим [2, с. 25].

За інформацією НЦБ Інтерполу в Україні в нашій державі комп'ютерна злочинність ще не набула значних масштабів, але її прояви вже зафіксовані. Серед найбільш відомих слід згадати подію грудня 2000 р., коли за інформацією головного інженера компанії «УкрСат» були здійснені спроби знищення офіційного web-сайта Президента України. У той же час зафіксована інформаційна диверсія проти Інтернет-провайдера «УкрНет», що мала на меті отримання інформації про поштові скриньки компанії.

Однак це не говорить про те, що ситуація з електронним бізнесом в Україні безнадійна. Незважаючи на те, що він дозволяє значно прискорити динаміку економічних процесів, треба звертати увагу на створення умов для його комфортного ведення. Це стосується не тільки збільшення кількості автоматичних телефонних станцій, довжини і якості ліній зв'язку, а й впровадження нормативно-правової бази, створення спеціальних підрозділів

по боротьбі з відповідними злочинами. Більш того, було організовано Форум по безпеці розрахунків і операцій із платіжними картками, його найбільшим досягненням стала система обміну інформацією між банками про шахрайства з платіжними картками.

Наразі Україна плідно співпрацює з ЄС. За словами посла України при ЄС: «...зараз ми обговорюємо ідею щодо можливості створити спільне Бюро з розслідування шахрайства разом з OLAF (OLAF – Європейський офіс боротьби з шахрайством), щоб гарантувати відповідний моніторинг та контроль за використанням грошей ЄС в Україні» [1].

Отже, важливим є той факт, що при координації діяльності всіх зацікавлених сторін електронний бізнес зможе стати каталізатором для підйому всієї економіки України.

Список використаної літератури

1. В Україні можуть створити Бюро боротьби з шахрайством для контролю за використанням грошей ЄС [Електронний ресурс] // УНІАН. – Електрон. дані. – Київ, 2015, 23 квіт. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/finance/1070787-v-ukrajini-mojut-stvoriti-byuro-borotbi-z-shahraystvom-dlya-kontrolyu-za-vikoristannyam-groshey-es.html> (дата звернення: 25.05.2016). – Назва з екрана.

2. Гуцалюк М. Проблеми організаційно-правового забезпечення захисту інформаційних систем в Internet / М. Гуцалюк // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. – Київ, 2000. – С. 24–27.

3. Згуровський М. Проблеми інформаційної безпеки в Україні, шляхи їх вирішення / М. Згуровський // Правове, нормативне та метрологічне забезпечення системи захисту інформації в Україні. Київ, 2000. – С. 10–14.

4. Зубок М. І. Інформаційна безпека в підприємницькій діяльності / М. І. Зубок. – Київ : ГНОЗІС, 2015. – 216 с.

ПРОБЛЕМИ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ СУДІВ

Третяк Юлія Віталіївна

студентка, 1 курс, 5 група,
Слідчо-криміналістичний інститут,
Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
молодший консультант юридичної клініки,
Україна, м. Харків
e-mail: tretyakgv@yandex.ru

В Україні для злагодженості та врегульованості роботи судів, органів прокуратури та слідчих органів необхідні інновації: автоматизовані системи, інформаційні бази даних, інші автоматичні керуючі пристрої та електронний документообіг. Отже застосовуючи усі нововведення треба дотримуватися таких нормативно-правових актів, як: Кримінальний процесуальний кодекс України, Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, Положення про автоматизовану систему документообігу суду. Але, без загроз – ніяк. Деякі норми Кримінального процесуального кодексу України вже містять у собі передумови для створення загроз національній безпеці держави (зокрема, у сфері інформаційної безпеки). А тому вони потребують проведення низки заходів із її захисту.

Візьмемо за приклад ст. 35 Кримінального процесуального кодексу України під назвою «Автоматизована система документообігу суду», в якій передбачається функціонування відповідної автоматизованої системи, що призначена для: надання фізичним та юридичним особам інформації про стан

розгляду матеріалів кримінального провадження; підготовки статистичних даних; централізованого зберігання текстів вироків, ухвал та інших процесуальних документів; видачі вироків, ухвал суду та виконавчих документів на підставі наявних у системі даних; передачі матеріалів до електронного архіву [2].

До того ж, ст. 214 “Початок досудового розслідування” Кодексу передбачає ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань, адже досудове розслідування вважається розпочатим лише з моменту внесення відповідних відомостей у зазначений реєстр.

Таким чином, утворюються відповідні бази даних, несанкціоноване втручання в роботу яких може призвести до низки негативних наслідків як для об’єктів національної безпеки, так і для суб’єктів її забезпечення. Отже, виникає потенційна загроза національній безпеці України, у тому числі стабільності в суспільстві, безпосередньо в інформаційній сфері у випадку розголошення інформації, яка становить державну або іншу, передбачену законодавством, таємницю, а також конфіденційну інформацію. Отримані відомості – інструмент для маніпулювання суспільною свідомістю.

Яскравим прикладом технологічної недосконалості, необхідності захисту інформації в автоматизованій системі, спірних аспектів у редагуванні інформації є порушення у 2011 проти голови Глухівського міського районного суду Сумської області трьох кримінальних справ за ч. 1 ст. 376-1, ч. 2 ст. 368 і ч. 1 ст. 364 Кримінального кодексу України (зловживання службовим становищем, отримання хабара, незаконне втручання в роботу автоматизованої системи документообігу суду, прийняття суддею завідомо неправосудного рішення) [1]. Так, уперше в історії України правоохоронцям удалося зафіксувати й довести факт втручання в комп’ютерну програму “Документообіг загальних судів”, адже суддя чинила тиск на підлеглих і змушувала їх вносити неправдиві відомості до зазначеної програми. У результаті до судді потрапляли справи, в яких вона була зацікавлена і за які, власне, отримувала хабарі. Іншими словами, при всій задекларованій

розробниками надійності програма документообігу може бути уразливою як із середини, так і ззовні – при одночасній роботі в програмі та Інтернеті.

У той же час необхідно зазначити, що вказані вище автоматизована система документообігу суду та Єдиний реєстр досудових розслідувань є кроком на шляху до розвитку національної інформаційної інфраструктури й ресурсів, а також елементом реалізації конституційних прав громадян на доступ до інформації.

З огляду на зазначене виникає необхідність упровадження технічних засобів захисту інформаційних систем від несанкціонованого втручання в їх роботу, а також розроблення низки правових норм, які передбачали б відповідальність за вказані дії.

Список використаної літератури

1. Александрова А. Суддю покарали за хабар і втручання в програму документообігу. Чи може це повторитися? / АлінаАлександрова // Закон і Бізнес. – 2012. – 28 лип. – 3 серп. (№ 31). – Електрон. аналог: режим доступу: http://zib.com.ua/ua/10850-suddyu_pokarali_za_habar_i_vtruchannya_v_programu_dokumentoo.html (дата звернення: 12.05.2016).
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : станом на 15 січ. 2016 р. – Відповідає офіц. тексту. – Харків : Право, 2016. – 368 с.